ASAMIYA SAHITYAR CHANEKI

OR

TYPICAL SELECTIONS

FROM

ASSAMESE LITERATURE

Vol. I.

FIRST THREE PERIODS.

EDITED BY

HEMCHANDRA GOSWAMI,

ASSAM CIVIL SERVICE.

PUBLISHED BY THE

UNIVERSITY OF CALCUTTA

1929

CONTENTS OF THE THREE VOLUMES.

"Typical Selections from Assamese Literature" or "Asamiya Sahityar Chaneki," compiled by Srijut Hemchandra Goswami, was published in three volumes consisting of seven parts, between the years 1923 and 1929.

Volume I, in one part, published in 1929, with a Preface and Life-sketch of the late Mr. Goswami by Prof. S. K. Bhuyan, and a Note on Assamese Language and Literature by Mr. Goswami and Rai Sahib Padmanath Gohain-Barua.

PAGES.

Volume III, Part I, published in August, 1923.

Vartaman-yuga or the sixth period :—

Volume III, Part II, published in December, 1923.

Vartaman-yuga :—

প্ৰথম খণ্ডৰ সূচীপত্ৰ

গীতি-যুগ

মন্ত্র আৰু ভণিতা যুগ

মন্ত্র

পিঠি

ডাক-ভণিতা

প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগ

SIR ASUTOSH MOOKERJEE

To

SIR ASUTOSH MOOKERJEE, KT., C.S.I.,

I humbly beg leave to inscribe
this book
in grateful recognition of
his noble endeavours
to sow the seed of Indian Nationality
by stimulating research
in the Vernacular Literature of the Country,
and thus paving the way
for the reconstruction of the truly
National History of Regenerated India.

HEMCHANDRA GOSWAMI,
Assam, 1923.

PREFACE.

Upon me has devolved the most responsible task of piloting through the press the first volume of *Typical Selections from Assamese Literature*, and of supplying the introductory matter relating to the entire compilation. When I remember the extreme care and solicitude with which the lamented compiler watched the publication of the previous parts, and the high ideal of scholarship which he and the originator imposed upon this momentous compilation, I feel my efforts can hardly reach the verge of perfection. Srijut Hemchandra Goswami breathed his last on May 2, 1928, after the second and third volumes were published, and the first 150 pages of the first volume were in print. Sir Asutosh Mookerjee who originated the scheme of publishing typical selections from the principal literatures of India, and whose interest in the present compilation remained unabated till the end, died somewhat unexpectedly at Patna on May 25, 1924. Srijut Bholanath Barua, a premier merchant and business man of Calcutta, who financed the publication of the Assamese selections by the University of Calcutta, died on May 30, 1923. It is a lamentable irony of fate that the three persons who were so intimately associated with the compilation and publication of the Assamese selections have not lived to see the completion of their labours.

The origin of the present compilation was the patriotic zeal of the late Sir Asutosh Mookerjee to unfold all that is best in Indian culture on the principle "that the most fruitful results in the domain of higher studies could be achieved only by the assimilation of what is best in the West with what is best in the East, for the revivification of all that is most vital in our national ideals."[1] He it was who dis-

[1] Sir Asutosh Mookerjee's Convocation Speech of 1923.

covered and removed the grotesque anomaly that while in England and Germany the study of the English and German languages forms part of the highest stages of University scholarship, in India the study of the Vernaculars was performed in a perfunctory and elementary fashion. He initiated a scheme for the advanced study of the Indian Vernaculars by which "for the first time in the history of Indian Universities, it became possible for a person to take the highest University degree on the basis of his knowledge of his mother-tongue."[1] In 1919, the University of Calcutta, with the sanction of the Government of India, established its Deparment of Indian Vernaculars which the distinguished founder characterised as "a special feature of our University and which should constitute its chief glory in the eyes of all patriotic and public-spirited citizens." According to the Regulations, a student studying for the M. A. in Indian Vernaculars "should possess a knowledge of two vernaculars, namely, a thorough knowledge of his mother-tongue and a less comprehensive knowledge of a second vernacular. The student is also required to obtain a working acquaintance with two of the languages which have formed the foundation of the Indian Vernaculars, such as Pali, Prakrit and Persian. The languages which have already been recognised as principal languages are Bengali, Hindi, Guzrati and Oriya. The languages which have been recognised as subsidiary languages are Bengali, Assamese, Oriya, Hindi, Urdu, Maithili, Guzrati, Marathi, Telugu, Tamil, Canarese, Malayalam and Sinhalese."

As a fitting adjunct to this advanced study of the Indian Vernaculars, the University further organised a scheme for the preparation and publication of volumes of typical selections in all the Indian Vernaculars, from the earliest stages

[1] Sir Asutosh Mookerjee's Convocation Speech, March 18, 1922, p. 18.

of their development to modern times, and the following note appears on page 87 of the *Report on Post-Graduate Teaching in the University of Calcutta, 1918-1919,*—

"During the session under review, on the recommendation of the Council of Post-Graduate Teaching in Arts, the Senate at its meeting held on the 31st August, 1918, sanctioned a scheme for the preparation of a series of volumes of typical selections to facilitate advanced study of the Indian Vernaculars in their critical, scientific, historical and comparative aspects with a view to include them as subjects for the degree of Master of Arts of this University. The scheme, which was initiated by the Hon'ble Sir Asutosh Mookerjee, the President of the Council, was first considered by a joint meeting of the Boards of Higher Studies in Sanskrit, Pali, Arabic and Persian, and Comparative Philology. For the purpose of editing the selections the following arrangements were made :—

Marathi—Mr. D. R. Bhandarkar, M.A., Carmichael Professor of Ancient Indian History and Culture.

Prakrit—Dr. P. D. Gune, M.A., Ph.D., under the guidance of Sir Ramkrishna Gopal Bhandarkar, K.C.I.E., M.A.

Assamese—Srijut Hemchandra Goswami, Joint-Editor of the Assamese lexicon *Hema-kosha.*

Pali—Mahamahopadhyaya Dr. Satischandra Vidyabhushan, M.A., Ph.D., and Dr. Benimadhab Barua, M.A., D.Lit.

Oriya—Babu Bijaychandra Majumdar, B.A.

Hindi—Lala Sitaram, B.A.

Gujarati—Prof. I. J. S. Taraporewala, B.A., Ph.D., and Prof. A. B. Dhruva, LL.D,

Urdu—The Hon'ble Dr. A. Suhrawardy, M.A., Ph.D."

In March 1918, Sir Asutosh Mookerjee visited Gauhati with the other members of the Calcutta University Commission. His mind was delving into the possibilities of developing vernacular studies in his *alma mater.* Lieutenant-Colonel P. R. T. Gurdon, I.A., C.S.I., then Com-

missioner of the Assam Valley Division, pointed out Srijut Hemchandra Goswami, his Personal Assistant, as the most competent person to undertake the compilation of the typical selections from Assamese literature. With that keen eye for merit which distinguished Sir Asutosh above his contemporaries, he readily accepted the suggestion. Mr. Goswami was requested to submit a plan of the proposed work, and he submitted the following scheme to Sir Asutosh in his letter, dated April 23, 1918.—

"I propose to divide Assamese literature into six different periods on historical and philological grounds.

"The *first period* begins about 600 A.D., when the Chinese pilgrim Hiuen-Tsiang visited the country of Kamarupa, and extends up to 800 A.D., when the aphorisms of Dak were first reduced to writing. During this period literature remained in an unwritten state and it was entirely lyrical in its nature. The cradle songs, the pastoral songs, the Bihu songs and the ballads of Assam belong to this period. I propose to call this as lyrical period or *Giti-yuga*.

"The *second period* begins about 800 A.D., when the *mantras* and the aphorisms were first reduced to writing, and extends up to 1200 A.D., the time when the regular written literature took its birth. I propose to style this period as the period of *mantras* and aphorisms or *Mantra-aru-bhanita-yuga*.

"The *third period* begins about 1200 A.D., when the translation of the Puranas and the Ramayana was taken in hand for the first time by writers like Hema Saraswati, Madhava Kandali and Pitambar Dwija, to prepare the way for Vaisnavism in the next period, and extends up to 1450 A.D., the time of Sankara's birth. I propose to call this the Pre-Vaisnavite period or *Prak-Vaisnava-yuga*.

"The *fourth period* commences at 1450 A.D., with the birth of Sankara Deva, the great exponent of Vaisnavism in

Assam, and it extends up to about 1600 A.D. All the great writers of ancient Assamese literature flourished in this period, and the literature was chiefly employed for the propagation of Vaisnavism. I propose to call this as the Vaisnavite period or *Vaisnava-yuga*.

"The *fifth period* begins about 1600 A. D., with the consolidation of the Ahom power in the country, and it extends up to 1800 A.D., about which time the country came under British rule.[1] This period was marked with great literary activities and numerous books were written on a variety of subjects by writers of all grades, but on the whole it was a period of deterioration owing to the depredations caused by the Moamarias and the Burmese. As the literature in this period lost in depth it gained in surface, and so I propose to call this the period of extension or *Vistar-yuga*.

"The *sixth or the last period* commences in 1800 A.D., with the advent of the British and it continues up to the present time. With the spread of English education the vernacular literature of the country assumed a new mould, and I propose to call this the modern age or *Vartaman-yuga*."

On the recommendation of the Council of Post-Graduate Teaching in Arts, the Senate at its meeting held on the 31st August, 1918, appointed Srijut Hemchandra Goswami to prepare the selections from Assamese literature on an honorarium of Rs. 2,000. An additional sum of Rs. 400 was subsequently sanctioned for the services of a copyist.

Sir Asutosh Mookerjee could not have hit upon a more competent person for the work than Mr. Goswami. While a student of the Presidency College he had compiled the first systematic history of Assamese language and literature,

[1] The British came to Assam in 1826, and modern Assamese literature tinged with the influence of the new contact began from that date. There would have been no material disadvantage if the fifth period of Mr. Goswami's classification had ended in, and the sixth period begun from, that year.

which was published as a serial in the monthly journal *Jonaki*, Calcutta series. Jointly with Lt.-Col. P. R. T. Gurdon he had edited and seen through the press the voluminous dictionary of the Assamese language, *Hema-kosha*, compiled by the late Srijut Hemchandra Barua. Whatever leisure he could wrest from the responsible duties of an executive officer of the Government was devoted to literary and antiquarian pursuits. Sir Edward Gait found in him a most enthusiastic and helpful worker when he instituted a systematic survey into the possibilities of histori-cal research in Assam, as we know from his *Report on the Progress of Historical Research in Assem*, 1897. Mr. Goswami had represented to the Government the immediate necessity of collecting the ancient Assamese manuscripts lying for ages in the archives of Assamese families. Sir Archdale Earle, then Chief Commissioner of Assam, readily took up the suggestion, and in October, 1912, deputed Mr. Goswami to collect the available manuscripts, which, in the words of Col. Gurdon, "supplied Hem Gosain with a great portion of the information which he acquired and afterwards utilised in his published works." He had compiled with extra-ordinary pains a descriptive catalogue of the *puthis* collected, which is now being published by the Calcutta University. He had edited and published the sixteenth century Assamese prose rendering of the Gita by Bhattadeva, and the old metrical chronicle of the Darrang Rajas. He had contributed a series of critical articles on numerous old Assamese classics in the pages of the first two volumes of the *Usha*. He had published, with his introductory notes, the rock inscriptions of Assam and the diplomatic letters of the Ahom court in the sixth, seventh and eighth volumes of the *Alochani*. For the space of forty-five years, 1883-1928, he was a devoted student of Assamese literature and history, being more acquainted with original sources than any other Assamese gentleman of the time.
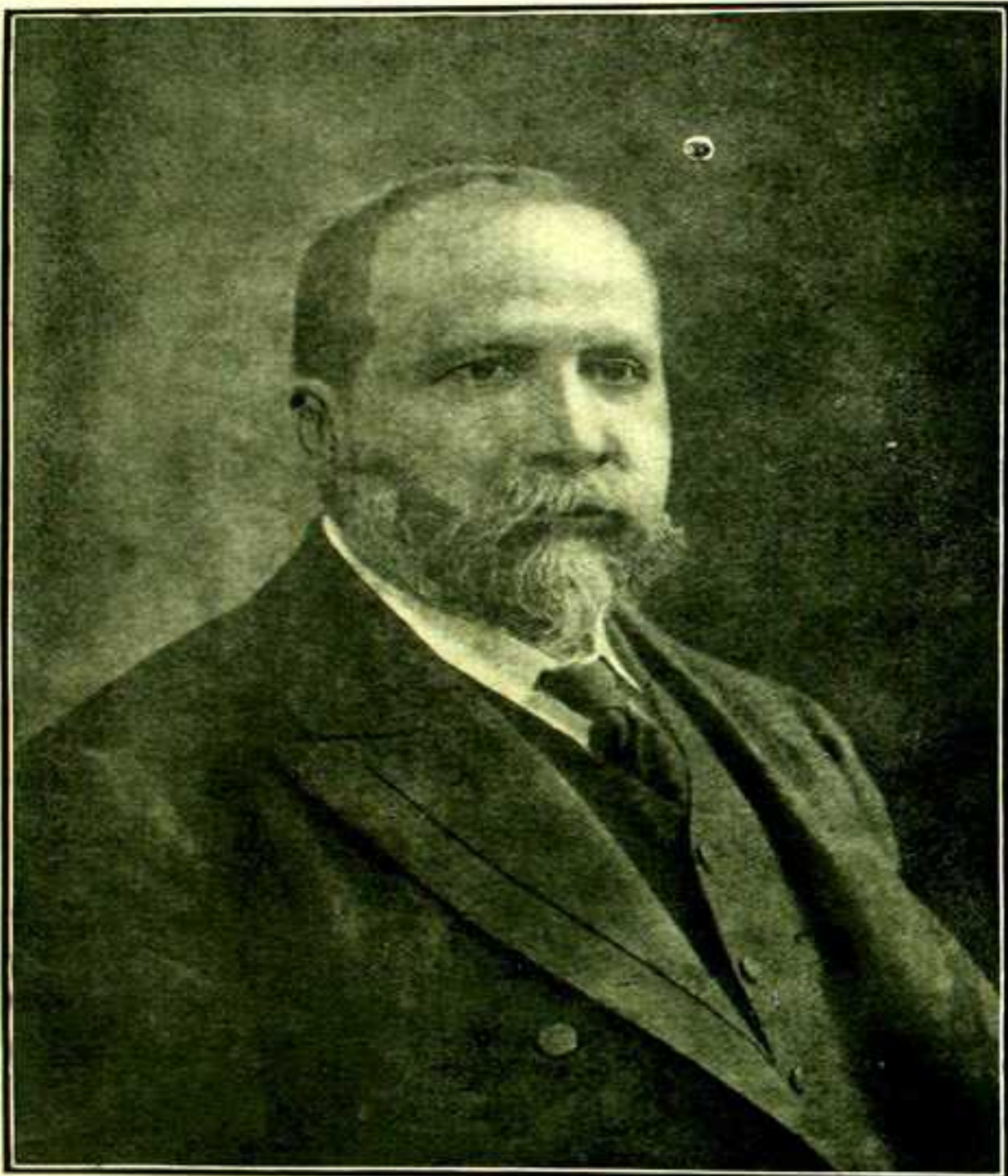
SRIJUT BHOLANATH BARUA

MERCHANT AND PHILANTHROPIST

Born 1853 Died 1923

The financial difficulties which Sir Asutosh Mookerjee experienced in developing the Post-Graduate Department of the Calcutta University have now become a matter of history. The publication of the Assamese selections would have been postponed indefinitely but for the patriotism and generosity of Srijut Bholanath Barua who was a well-known figure in the business circles of Northern India. During the second session of the All-India Oriental Conference, held at Calcutta in January, 1922, Sir Asutosh in the company of Mr. Goswami personally approached Mr. Barua for financial assistance in the publication of the Assamese selections. The irresistible appeal of Sir Asutosh readily obtained the aid solicited, and Sir Asutosh mentioned in his Convocation Speech of March, 1922,—" Mr. Bholanath Barua, one of the most enlightened sons of Assam, has offered a handsome donation of rupees ten thousand to meet the cost of publication of the Assamese selections."

The original plan of the typical selections from Assamese literature was to publish the pieces in two volumes, of one thousand pages each. The first volume was to contain the selections from the first four periods, and the second volume from the last two periods. "An introduction in English will be added to the first volume, dealing with the history of the language and literature, and a glossary of the archaic words with meanings will be put at the end of the second volume." The original plan included provisions for illustrations, and index, and notices of the authors included in the compilation, which would have immensely added to the value and utility of the book. But Mr. Goswami's continuously failing health culminating in his untimely demise did not make it possible to publish the book according to the original plan.

Convenience and bulk dictated the division of the book into three volumes, a scheme which was subsequently adopted by Mr. Goswami in July, 1923. The first volume was to contain the first four periods, the second volume the fifth

period, and the third volume the modern period. The second scheme also underwent slight changes, as the second volume, as it is now printed, contains selections from the fourth period. The printing of the second and third volumes was first undertaken, as the matter for the first volume could not be got ready before all the other volumes were printed off. Sir Asutosh was to write a preface to the third volume, but unfortunately we find only his scheme for the typical selections with special reference to the volumes on Assamese literature inserted at the beginning of the third volume.

Mr. Goswami's original idea was to make every volume self-contained, *i.e.*, complete in itself, with preface, introduction, contents, text and glossary. He wrote in a letter from Jorhat, dated July 10, 1923,—"The Preface will give only an account of the preparation and the printing of the book; the Introduction will give the history of Assamese literature showing the progress and development of the language with the distinctive characteristics of the periods dealt with in the volume; and the Glossary would give the archaic words with their interpretations. The modern period being almost devoid of archaic words, the Glossary of the third volume would be necessarily small. In my opinion, this would be a much better arrangement than to have a separate volume of Glossary for all the periods." This would have been certainly the ideal method of publishing the selections, but Mr. Goswami's official preoccupations, his gradually failing health, coupled with the inconvenience of printing the book from a distance, did not permit it to be brought out on the lines of modern critical compilations.

I would, therefore, suggest that arrangements should be made for compiling and publishing a supplementary volume which will contain a critical introduction dealing with the history of Assamese language and literature with special reference to the periods into which the selections have been grouped; it should also have illustrations, a glossary, an

errata, and short notices of the authors represented in the selections. Then only will be realised the ideal set forth by the distinguished originator of the scheme when he said,—"The general plan of the volumes will be historical and critical. The selections, if judiciously made, will serve to illustrate linguistic and literary evolution and help to illuminate many a dark corner of social, religious and administrative history. Each volume will be furnished with an introduction, glossary, notes and appendices." Mr. Goswami's work suffers by being the first of its kind in Assam; and there are many phases of Assamese language and literature which were lost sight of by the original compiler, and which might be adequately represented in the supplementary volume. The historical and dramatic literature of Assam, which constitutes its chief distinction from the other vernacular literatures of India, might be more amply represented. Selections from works compiled under the commission of the state, such as the treatises on elephants and horses and other similar productions, might also find place in the supplementary volume. New classics which have been raked up by the labours of recent investigators might also be represented in that volume.

As the compilation and publication of the proposed supplementary volume are evidently a matter of delay, we venture to place these selections before the learned world with a short sketch of the life and works of the editor which will naturally illustrate many aspects of Assamese language and literature and throw light on many authors and pieces included in the *Typical Selections.* In lieu of the much desired historical introduction from the pen of Mr. Goswami, which would have given evidence of his vast erudition and life-long acquaintance with the literature of ancient Assam, we insert here a very carefully compiled note on Assamese language and literature by Mr. Goswami and Rai Sahib Padmanath Gohain-Barua. This note was submitted in 1907 to Mr.

F. W. Südmersen, B.A., then Principal, Cotton College, Gauhati, who was engaged in compiling a monograph on the Assamese language at the instance of the Assam Government.

I am indebted to Sriman Saratchandra Goswami, B.A., the eldest of the surviving sons of Mr. Hemchandra Goswami, for placing at my disposal the papers, notes and diaries of his distinguished father.

COTTON COLLEGE,
GAUHATI, ASSAM.
September 3, 1929.

SURYYAKUMAR BHUYAN.

SRIJUT HEMCHANDRA GOSWAMI

ANTIQUARIAN AND SCHOLAR

Born 1872. Died 1928.

SRIJUT HEMCHANDRA GOSWAMI

A SHORT BIOGRAPHICAL SKETCH.

The late Srijut Hemchandra Goswami's chief claim to the recollection and gratitude of posterity consists in his life-long devotion to the cause of Assamese literature and history. He pursued his labours in the midst of the heavy duties of an executive officer of the Government, and there is hardly any branch of historical investigation in which he did not actively and arduously exert himself. A born scholar and investigator he was a source of inspiration to all who came in contact with him, and wherever he went, he, by his earnestness and affability created an atmosphere of learning and scholarship. By the art of gentle persuasiveness of which he was an adept master, he enlisted the sympathy and patronage of high Government officials in the cause of historical research. His personality was of no less consequence than his performance.

Hemchandra Goswami was born on January 8, 1872, at Gaurang Satra, near Golaghat in the district of Sibsagar, Assam. His father Srijut Dambarudhar Goswami, mauzadar, died at Benares when Hemchandra was only eight years old. His mother Srijukta Ghanakanti Devi, now the sole guardian of the family consisting of two sons and a daughter was reduced to the verge of despair regarding the maintenance and education of her children. Hemchandra had to remain at home for some time without any school education, but this was the time when he learnt from his mother a large mass of traditional history, with which every Assamese lady of the older generation was naturally equipped. He further initiated himself in the reading of manuscripts and committed to memory a large portion of the Amar-kosha, the two things which marked the early education of every Brahman youth

of those days. When Hemchandra was only thirteen his mother contrived to have him sent to Nowgong to live with a relative of the family for purpose of education.

Nowgong was then the centre of the literary revival which followed the due recognition of Assamese as the language of the schools and courts. The leading figure was Rai Bahadur Gunabhiram Barua, the virtual dictator of the Assamese literature of the nineteenth century. Among the members of the circle were persons whose contributions have mainly formed the nucleus of modern Assamese literature. They were Bholanath Das the poet, Ratneswar Mahanta the antiquarian, Padmahas Goswami the free-thinker, Rudram Bardaloi, Dharmeswar Goswami, Baladeva Mahanta, Balinarayan Bara, Naranath Mahanta, Ratnadhar Barua, Chandrahas Bhuyan, Mahadananda Bhattacharyya, Mrs. Padmavati Devi Phukanani and Mrs. Bishnupriya Devi. Being thrown into the atmosphere of Nowgong an impressionable youth like Hemchandra Goswami, whose literary instincts had already been roused to some extent, could not long remain outside its domination and sway. Rai Bahadur Gunabhiram Barua was not slow in detecting the potentiality of the youth, and welcomed the latter's articles in the pages of the *Assam-Bandhu* of which he was the founder and the editor. Mr. Goswami wrote a number of poems in the pages of the same journal which were marked by simplicity of diction and ideas, as a reaction against the prevailing school of Assamese poetry with its outlandish half-Bengali jargon and structure, mainly popularised by the contributions of Bholanath Das.

Having passed the Entrance Examination from the Nowgong High School in 1888, Mr. Goswami joined the Presidency College at Calcutta. He read there for four years but failed to get the B.A. Degree, which was due to his engrossment in the work of the Assamese Language Improvement Society. It was a very critical juncture in the history of Assamese language and literature. Systematic attempts were made

in certain uncritical quarters to brand Assamese as a mere *patois* of Bengali. Assamese youngmen who lived in Calcutta as students took up arms against this humiliation and did all that lay in their power, by carrying on a regular propaganda in the press, to restore to their mother tongue its legitimate recognition as a daughter of Sanskrit, as different from Bengali as English is from Spanish or Italian. They stinted themselves of the meagre allowance remitted from home and conducted two papers, the *Bijuli* and the *Jonaki*, to champion the cause of Assamese and to re-kindle in the minds of all Assamese-speaking people a confidence and interest in their native literature. The resultant effect of this strenuous literary campaign was the failure that attended the University career of several Assamese young men who afterwards distinguished themselves in various spheres of activity. Among them are included men like Srijut Lakshminath Bezbarua, the premier Assamese man of letters of the present day, Rai Bahadur Anandachandra Agarwala, the poet and Superintendent of Police, and Rai Shaib Padmanath Gohain-Barua, special literary pensioner.

Mr. Goswami identified himself with the successful conduction of the *Jonaki* and he wrote a series of articles on the history and development of Assamese language and literature. Though he failed to get a degree he cherished a great love of the Presidency College, and his face glowed with enthusiasm when he spoke of his distinguished Professors F. J. Rowe, W. T. Webb, C. H. Tawney, J. C. Bose and H. M. Percival.

Mr. Goswami's family circumstances did not allow him to remain longer in Calcutta as he had to earn bread for himself and the other members, he being married in the meantime. He served as the Head Master of the Sonaram High School at Gauhati after which he went to Shillong, the capital of Assam, to try his fortune there. He was in the Secretariat for some time where he came in contact

with Mr. (now Sir) Edward Gait, who was then engaged in collecting materials for the purpose of compiling a critical history of ancient and modern Assam. Lt.-Col. P. R. T. Gurdon justly remarks,—"Hem Goswami was of great assistance to Sir Eward Gait in his work of historical research in which the former's knowledge of Sanskrit and acumen for digging and delving in a previously unknown field supplied a collaborator with just the equipment that Sir Edward required."[1] The services which Mr. Goswami rendered to Sir Edward have been well appreciated in the letter which the distinguished historian wrote to the present writer soon after Mr. Goswami's death, in which he said,— "It is over thirty years since I saw Hemchandra Goswami. He was then quite a young man, but already took much interest in Assamese history and literature. He helped me a good deal in hunting up references to ancient Kamarupa in the Puranas, Tantras, etc. He also, as you have already noted, collaborated with Col. Gurdon in editing Hemchandra Barooah's Assamese Dictionary. His death will be a great loss to his country."

Mr. Goswami was commissioned by Mr. Gait to translate into English an Assamese chronicle recovered from the family of Juvaraj Keshavkanta Singha, grandson of Chandrakanta Singha, the last reigning king of Assam. Mr. Goswami's masterly translation of the chronicle which bristled with untranslatable archaisms at once brought him to the notice of the Local Government, and he was appointed on 17th May, 1897, as Sub-Deputy Collector, though he was not a graduate. As for Sir Edward Gait he has duly acknowledged Mr. Goswami's services in his Report on the Progress of Historical Research in Assam, published by the Assam Government in 1897.

[1] Col. Gurdon's letter to the present writer, dated June 19th, 1928, published in the *Cotton College Magazine* for February, 1929.

As a Sub-Deputy Collector Mr. Goswami won the estimation of his administrative superiors. Col. Gurdon, who had an extensive experience of the administration of Assam, refers in glowing terms to Mr. Goswami's career as a Sub-Deputy Collector,—

"I rememebr how well he supervised the work of his subordinates at that time and how he met any difficulty with that determination and sangfroid which always distinguished him, for the work of a Sub-Deputy Collector Tahshildar provided no bed of roses in those days, and revenue and settlement duties were full of difficulty more specially at a time when the whole settlement system was reorganised by Sir Bampfylde Fuller. It was about this time that the first re-settlement operations on scientific principles were undertaken in the Assam Valley, when Hem Goswami was easily marked out by the authorities as just the man for settlement work under the new conditions; and I remember how highly the settlement officer, Mr. Barnes, spoke of Hem Goswami's keenness and driving power."

On May 2nd, 1905, Mr. Goswami was promoted to the Assam Executive Service and appointed Extra Assistant Commissioner or Deputy Magistrate at Gauhati. He was then transferred to Tezpur, where with his old friend Rai Sahib Padmanath Gohain-Barua he evolved many schemes for the improvement of Assamese literature. Mr. Gohain-Barua founded the *Usha*, a monthly Assamese periodical, which established a reputation for chaste and lucid diction, no less for the classical character of the subjects dealt with in its pages. Mr. Goswami contributed a series of articles on several ancient Assamese manuscripts, but the most momentous contribution from Mr. Goswami was his account of the battle of Saraighat, in which the Mogul hordes under Raja Ram Singha were completely defeated by the Ahom forces under the General Lacit Barphukan. The unparalleled heroism of Lacit Phukan. revealed for the first time through

the glowing narrative of Mr. Goswami was portrayed in numerous dramas and poems written subsequently. Lacit became a national hero of the Assamese people who found in him a new source of inspiration. Mr. Goswami had the gratification of seeing annual celebrations on the occasion of the hero's anniversary and the dedication of several dramas to himself for having brought home to his countrymen a new ideal and a new message. In collaboration with Mr. Gohain-Barua he compiled a note on Assamese language and literature for the use of Mr. F. W. Südmersen, who was commissioned by the Government to compile a monograph on the origin and development of the Assamese language. Mr. Goswami was mainly responsible for the award of a special literary pension to Mr. Gohain-Barua, the first distinction conferred by the Government upon an Assamese man of letters. The difficulties were many, and when Mr. Goswami broached the subject to Col. Gurdon the latter simply remarked,—"You have given me a very tall order to execute."

One of the recommendations of Mr. Südmersen was the appointment of a responsible Government officer for the collection of the Assamese Puthis lying forgotten in Assamese families. Mr. Goswami in an interview with the Chief Commissioner of Assam showed him several valuable Assamese manuscripts partially destroyed, and pointed out the necessity of taking immediate steps to collect all puthis that might be recovered. Sir Archdale Earle, who several years previous to his connexion with Assam had guided the educational destiny of Bengal as its I.C.S. Director of Public Instruction, acknowledged the urgency of the matter, and Mr. Goswami was, as a matter of course, placed on Special Duty from October, 1912 to March, 1913. He was to act under the guidance of Col. Gurdon, the Honorary Provincial Director of Ethnography. The appointment met with a chorus of approval from all quarters and Mr. Goswami put himself

in earnestness about his new work, for which he was more naturally equipped than for sifting the complications of Civil and Criminal litigation. As a preliminary step, the Sub-Deputy Collectors of the Assam Valley Division were requested to prepare censuses of Puthis in their respective jurisdictions. Mr. Goswami visited the districts of Goalpara, Kamrup, Nowgong, Sibsagar and Lakhimpur ; he also paid a visit to Cooch-Behar, where in the State Library a large number of Assamese manuscripts have been deposited since the days of Maharaja Naranarayan, who like his great contemporary Akbar, commissioned a number of Assamese scholars to translate into Assamese the Mahabharata and treatises on Mathematics and Astronomy. Mr. Goswami's visit to the Satras or Vaishnava monasteries of Assam was rewarded by the recovery of a large number of manuscripts in Assamese and Sanskrit, the most remarkable of them being the treatise on elephants, entitled *Hasti-Vidyarnava* compiled by a scholar of the court of King Siva Singha, 1714-44. Mr. Goswami's collection included Assamese chronicles, song books, dramas, aphorisms, books on medicine and arithmetic, commentaries on the Bhagavata and Raghu-vamsam, a treatise on the artistic manipulation of the fingers known as *Hasta-muktavali*, an Ahom dictionary, besides the usual cluster of manuscripts found in old Assamese families. The deputation lasted till March, 1913. The manuscripts acquired as gifts or loans were deposited at the office of the Commissioner of the Assam Valley Division, from where they have been since removed to the premises of the Kamarupa Anusandhan Samiti. The next task which occupied Mr. Goswami was the compilation of a descriptive catalogue of the manuscripts collected, for which he was placed on special deputation in August, 1914. He had to write an account of each puthi under the following heads, —name, subject, author, date, description, opening lines, closing lines, colophon, contents, owner, place of deposit, and remarks. The compilation of this volume entailed great

labour upon Mr. Goswami, and it will not be far from the truth that it aggravated the symptoms of his failing health; but as Col. Gurdon said,—"The descriptive catalogue of Assamese literature was the work of Hem Gosain's alone, and it is on this great achievement that his fame will probably rest and go down to posterity."

Mr. Goswami played a leading part in the establishment of the Kamarupa Anusandhan Samiti or the Assam Research Society at Gauhati in the year 1912. The growing desire of all the scholars interested in the history and antiquities of Assam to co-ordinate their individual efforts was felt for several years. Mr. Goswami in concert with Mahamahopadhyaya Padmanath Bhattacharyya and Rai Bahadur Kalicharan Sen represented to the Government the extreme desirability of extending its patronage to an institution of that type. Sir Archdale Earle again came up to meet this cultural demand of the province under his administration. Mr. Goswami was seen romping about the antiquarian sites in the neighbourhood of Gauhati in the company of his ardent fellow-workers. Many were the schemes which they took up for execution by the new-born society. A critical edition of the *Yoginitantra* and a collection of the diplomatic letters of the Ahom Court was undertaken by Mr. Goswami himself. He edited for the Samiti the chronicle of the Ahom Rajas recovered from Keshav Kanta Juvaraj. He was in fact the permanent President of the Samiti except at intervals when he was away from Gauhati. His interest in the advancement of the Samiti remained undiminished till the last moment of his life. His ready counsel was a source of inspiration to the younger generation of workers. The translation of the Samiti into a full-fledged museum with a permanent staff and systemtic arrangements for collecting relics and finds from all parts of the province, was the dream of Mr. Goswami's life, and his attempt to enter the provincial

Legislative Council in 1926, was mainly inspired by this ambition.

The next phase in the life of Mr. Goswami was his association with Sir Asutosh Mookerjee. Being the foremost antiquarian of Assam his name was already known in literary circles in Bengal. He was one of the chief promoters of the Bangiya Anushilan Sabha of Gauhati, established with the avowed object of disseminating knowledge of the history and literature of Assam. One chief achievement of the Sabha was the popularisation in Bengal of the story of the martyred Assamese princess Jaymati. This Sabha is still existing in the shape of the Gauhati branch of the Bangiya Sahitya Parishat. Mr. Goswami read papers in Bengali on Chaitanya's visit to Assam and on the antiquities of Kamakhya. His home was the resort of all Bengali scholars who came to Gauhati on flying visits. Mr. Goswami had seen Sir Asutosh on several occasions at Bhowanipore. When the latter came to visit the Colleges of Gauhati in March, 1918, as a member of the Calcutta University Commission, he found an opportunity of further extending his scheme of publishing typical selections from Indian literatures, and selected Mr. Goswami to undertake the Assamese section of the work. The whole scheme was discussed by the Senate of the Calcutta University in August, 1918, and Mr. Goswami obtained formal appointment for the work on an honorarium of Rs. 2,000. The University subsequently sanctioned a grant of Rs. 400 for copying the selections from original manuscripts, books and periodicals. After some correspondence with Sir Asutosh Mookerjee, Mr. Goswami settled upon a definite plan of work dividing Assamese literature into six periods. He was fully occupied with this work for more than three years. This gigantic work was carried out in addition to his heavy duties as Extra Assistant Commissioner. The manuscript of the *Typical Selections* was handed over to the University towards the end of 1921. It was approved by the University, but difficulty arose

regarding the expenses of its publication. The University was passing through a financial crisis and the newly organised Vernacular Department had naturally to suffer in spite of the best endeavours of Sir Asutosh. In January, 1922, Mr. Goswami stayed as a guest at the Howrah residence of Mr. Bholanath Barua, an Assamese gentleman who had risen to wealth and eminence by extensive business concerns in India and England. Mr. Goswami persuaded Mr. Barua to come to the rescue of Sir Asutosh in the matter of publishing the Assamese selections. This possibility was pointed out to Sir Asutosh, who motored down to Mr. Barua's one fine afternoon and obtained from the merchant and philanthropist a promise to finance the publication of the Assamese selections. The next day a cheque for Rs. 10,000 reached the hands of Sir Asutosh. The printing of the book was undertaken at the Calcutta University Press, but some difficulty arose owing to the absence of types of some Assamese letters. Sir Asutosh got them cast in a leading Calcutta foundry. The printing of the book went on apace though some inconvenience arose for the distance at which the compiler lived. The printing of the first volume was postponed to the last for obvious reasons, chiefly because it had to contain the introductory matter relating to the entire compilation. Only six parts were published during the life-time of Mr. Goswami, four parts of the second volume and two parts of the third.

The Assam Sahitya Sabha was established in December, 1917, with the object of promoting the cause of Assamese language and literature, on the lines of the Bangiya Sahitya Parishat. After some change of fortune its headquarters were permanently established at Jorhat. The momentous task which the Sabha has undertaken is the compilation of an exhaustive dictionary of the Assamese language to be known as 'Chandrakanta Abhidhan,' to the memory of the late Srijut Chandrakanta Handique, B.A., son of Rai Bahadur Radhakanta Handique, the munificent patron of the compilation. Hemchandra

who had presided over one of its annual sittings, was transferred to Jorhat in October, 1922, and he at once became the friend, philosopher and guide of the Sahitya Sabha, which was then running through a financial crisis. The cause of Assamese literature has always suffered for the absence of a wealthy leisured class; men who have to follow other vocations in life have to work in the field of literature; and every financial project has to be executed by Government support or by contribution from individual donors. Hemchandra approached His Holiness Naradeva Goswami, the Adhikar of Dakshinpat Satra and obtained from him a donation of Rs. 8,000; another Satradhikar, Srijut Radha Nath Deva Goswami of Mahara Satra made an endowment of Rs. 2,000, to be called "Kamaladevi Trust Fund," after the name of the donor's mother. The object of the latter endowment was the publication of juvenile books. Hemchandra's personality and persuasiveness were mainly responsible for the second gift as well. Mr. Goswami approached His Holiness Kamaldeva Goswami of Auniati Satra and obtained from him a promise for a donation of Rs. 5,000, but the unexpected death of that cultured and philanthropic Satradhikar Gosain could not then materialise the gift.

Mr. Goswami had in the meantime collected the old Vaishnava dramas of Assam, known as *Ankiya nats* and sent them to the press. He also edited the voluminous prose translation of the Bhagavat by Bhattadeva known as *Katha-Bhagavat.*

Incessant literary labours coupled with the sedentary work of a judicial officer had in the meantime produced symptoms of a disease which was responsible for Hemchandra's premature death. He retired from Government service in February, 1925. He proposed to utilise this long-sought leisure in undertaking more arduous tasks. He convinced Mr. H. C. Barnes, I.C.S., M.A. (Oxon.), C.I.E., Commissioner of the Assam Valley Division, of the

desirability of publishing old classics with English translations, representing different phases of Assamese culture. Mr. Barnes accordingly moved the Government for sanction and financial assistance which were readily obtained. The editing and the translation of the classics were entrusted to responsible scholars, under the general direction of Mr. Goswami, and the books selected were,—*Hasti-vidyarnava*, *Kamaratna-tantra*, *Vaidya-kalpa-taru*, *Dak-bhanita*, *Kitabat-manjari*, historical letters, *Ghora-Nidan* and two Assamese chronicles. But during Mr. Goswami's life-time only one book *Kama-ratna-tantra* could be sent to the press. The book has now been published.

Mr. Goswami's well-deserved retirement and rest were converted into a period of strenuous labour. He became the director of one or two local banks at Gauhati, and proposed the publication of a periodical from Nalbari. In November, 1926, he stood as a candidate for election to the Assam Legislative Council from the Golaghat constituency, but was defeated by his Swarajist rival.

While a student of the Presidency College, Mr. Goswami had married Srijukta Bamasundari Devi, the daughter of Kesavchandra Sarma Barua of the Rasendra-Barua family, who were hereditary physicians of the Ahom monarchs. The children of the marriage were Kiranchandra Goswami now deceased, Saratchandra Goswami, B.A., Prafullachandra Goswami, Tarunchandra Goswami and three daughters Muktabala Devi, Hiraprabha Devi and Kamalakumari Devi.

On the 13th of December, 1927, Mr. Goswami's eldest son Kiranchandra who was opening a tea-garden in the Golaghat sub-division died of pneumonia leaving a young and childless widow. Hemchandra's mother, long confined to bed, followed her grandson in February, 1928. Towards the end of April, 1928, a diabetic carbuncle appeared on the face of Hemchandra, and after two weeks of suffering he breathed his last in the morning of May 2, 1928. His

remains were cremated at the foot of the Kamakhya Hill, facing the vast expanse of the Brahmaputra river.

The death of Hemchandra Goswami has created a void which it is very difficult to fill. His earnestness and infinite capacity for work are best revealed in the books or articles he edited or compiled. The keynote of his life was his intense patriotism which manifested itself in an indomitable desire to dig up the past glories of Assam and place them before his countrymen as a stimulus and inspiration. His Gauhati house was the rendezvous of scholars who happened to visit Assam. We had seen there Sir Prafullachandra Roy, Mr. Kasinath Dikshit, Dr. D. R. Bhandarkar, Prof. G. Tucci and Sir Devaprasad Sarvadhikary, all listening rapturously to the antiquities and civilisation of ancient Kamarupa from the lips of the Assamese savant. The gorgeously illustrated manuscript of *Hasti-vidyarnava* was shown by Mr. Goswami to Dr. Rabindranath Tagore and Mahatma Gandhi. Lord Reading, to whom this manuscript was shown by Mr Barnes, expressed great delight on seeing this marvellous specimen of Assamese painting and scholarship. Mr. Goswami's object in exhibiting these rare tokens of Assamese civilisation to distinguished visitors to Assam was to raise their estimation of his much abused and misrepresented countrymen.

Literary Works.

The literary career of Hemchandra Goswami spread over a period of forty-five years commencing from his school days at Nowgong under the irresistible association of Rai Bahadur Gunabhiram Barua. Mr. Goswami's literary performance is in the main critical and editorial, though in his earlier years he wrote verses with considerable ease and spontaneity. He was chiefly engaged in supplying the raw materials with the help of which constructive and scientific

criticism may be undertaken in future when more materials will be forthcoming. He was bewildered at the sight of the immense mine of sources and data for a history of Assam and of Assamese language and literature. Large numbers of manuscripts representing the culture and civilisation of Assam are lying untraced and forgotten in the archives of Assamese families besides numerous inscriptions and archaeological relics scattered throughout this hoary land of Kamarupa. The first task of the historical pioneer in Assam is to collect the data now readily available but which will be effaced during the course of a few decades. Hemchandra's performance has the risk of being superseded by the more critical, scientific and academic attempts of future workers; but their value will lie chiefly in the fact that they have been able to rouse and maintain a sustained interest in historical investigations in Assam. The achievement of the pioneer or spade-worker is as laudable as that of the constructive historian, the latter being impossible without the former. The pioneer is a martyr to his cause while the fortunate reconstructor reaps the fruit of his earlier path-finder's labours. While the majority of his countrymen remained deeply engrossed in worldly pursuits, Hemchandra's life was dominated by an overwhelming, if not fanatical, zeal for research. He had to create his own facilities. The arduous duties of a judicial officer could not hold him back from the performance of what, he thought, was his life's mission. He will live in the grateful remembrance of posterity, not as an efficient revenue officer or magistrate, but as an earnest and zealous Assamese worker whose patriotism was primarily directed towards the revivification of the glorious past of his motherland. The regrettable spectacle of Hemchandra poring over official files or over the contending versions of deponents,—Hemchandra who by his natural equipment and taste could perform tasks of more enduring and permanent importance—was nothing short of a national calamity.

The first appearance of Hemchandra before the public was with an article on agriculture contributed to Rai Bahadur Gunabhiram Barua's *Assam-Bandhu* for February-March, 1885, of which Mr. Goswami himself wrote on the copy of his own volume,—"This was my first Assamese composition when my age was thirteen years and I was reading in the fifth class of Nowgong Government High School." In this piece the young author deplored the abandonment of agricultural pursuits by the educated middle class of Assam. The style is direct and earnest in tone. This was followed by a number of poems published in the same magazine. These poems have been incorporated in his collection of juvenile verses published in 1907 under the title *Phular Chaki*, literally a nosegay of flowers. The pieces do some credit to a young lad in the early teens.

Mr. Goswami's historical contributions are mainly embodied in the books he edited, and in the occasional papers he wrote to Assamese periodicals. We give below short notices of his more important works with the belief that they will afford us glimpses into certain phases of the history of Assamese literature.

Hemakosha.—Hemchandra Barua, one of the founders of modern Assamese literature died in 1896 leaving unpublished his dictionary of the Assamese language, known as *Hemakosha* after the name of the distinguished author. The manuscript of this voluminous compilation was handed over to Lt.-Col. P. R. T. Gurdon by the late Dulalchandra Chaudhuri. Mr. Gait, realising the importance of the work moved the Government for having it published at their expense. Sir Henry Cotton, the then Chief Commissioner of Assam, granted a sum for the purpose. During the earthquake of June 1897, the buildings of the Government Press at Shillong were completely destroyed, and Mr. Gait had to rescue the manuscript of *Hemakosha* from below a heap of debris. Col. Gurdon and Mr. Goswami jointly undertook the editorial responsibility.

The coadjutors were engaged in this work for many months in addition to their ordinary official duties. "This important work," writes Col. Gurdon, "occupied us for many months and gave us plenty to do, the revision and editing being undertaken by both of us in addition to our ordinary duties. While engaged, Hem Gosain and I were naturally much thrown together, and many were the talks we had over the antiquity and beauty of the Assamese language and Assam historical research." Hemchandra was entrusted with the editing of the vernacular portion of the work, and the fact that *Hemakosha* has served as the only authority for the spelling and meaning of Assamese words during the space of nearly thirty years since its publication in 1900 pays a glowing tribute to the careful compilation and editing respectively of the earlier and the later Hemchandra.

Darrang-raj-vamsawali.—This is a metrical chronicle of the descendants of Biswa Singha, the founder of the Koch dynasty, who established themselves as rulers in Cooch-Behar, Bijni, Darrang and Beltola. The book was composed by Suryyakhari Daibajna during the latter part of the eighteenth century under the patronage of Samudranarayan, Raja of Darrang. The original manuscript embellished with copious illustrations was examined by Mr. Gait who wrote an account in the Journal of the Asiatic Society of Bengal for 1893. Mr. Goswami recovered the book in 1912 from Kumar Khagendranarayan of the now *faineant* Darrang Raj family. The book was edited by Mr. Goswami and published by the Assam Government in 1917. The language of the book is refined and artistic, and the handling of the materials systematic and picturesque. Apart from the general history of the Koch rulers down to Balinarayan, *alias* Dharmanarayan, brother of Parikshit, grandson of Cilarai, the interest of the book centers round the vigorous description of the victorious expeditions of Sukladhwaja or Cilarai, and the construction of the Kamakhya temple at Gauhati by an architect named

Megha Mukdum under the orders of King Naranarayan of Cooch-Behar. The King was a reputed patron of scholars, poets and saints; and his commissioning of the erudite pandits of the land to translate Sanskrit masterpieces into Assamese for "the edification of Sudras and females and of Brahmans at a later age" has its counterpart in a similar attempt made by his great contemporary Akbar. King Naranarayan summoned all the scholars of Gauda and Kamarupa and commanded them to compile new treatises or translate specific classics. Purushottam Vidyavagis was entrusted with the compilation of a grammar entitled *Ratnamala-vyakaran*; Rama Saraswati was to translate the entire Mahabharata, the Ramayana and the eighteen Puranas; Sankar Deva was asked to translate the twelve cantos of the Bhagavata; Sridhara compiled a popular treatise on astronomy; and Bakul Kayastha was to render *Lilavati* into Assamese. The description of the above attempt of the King for the cultural regeneration of his countrymen is not an artistic device to bring in all the poets and scholars of Naranarayan's time together in one canvas. It is a historical fact and has been corroborated by the independent testimony of the writers themselves who have all acknowledged their gratitude to the royal patron in the colophons of their respective works. This measure of King Naranarayan places him on the same line with Alfred, Akbar and Sir Asutosh Mookerjee. The *Darrang-raj-vamsawali* has been an invaluable source-book for all studies connected with the early history of the Koch rulers.

Katha-Gita.—This is a prose rendering of the Gita by Baikunthanath Kaviratna Bhagavata-Bhattacharyya commonly known as Bhattadeva, a contemporary of Sankar Deva and a learned exponent of the Vaisnava cult. His descendants are still holding charge of two notable monasteries of Kamrup, Patbausi Satra and Biahkuchi Satra. Bhattadeva was also the author of the Assamese prose translation of the

Bhagavata, known as *Katha-Bhagavata*, the word *Katha* being prefixed to titles of books written in prose as distinguished from verse. *Katha-Gita* is a monument of religious Assamese prose which has a conventional Sanskritic ring and a marked affinity to the artificial diction of old Assamese poetry. The style though not racy has a majestic simplicity of its own. At the end of every chapter the author has inserted a brief peroration pointing to the glory of Srikrishna and urging all men and women to attain salvation through the adoration of Srikrishna. Mr. Goswami published this book with his introduction in 1918. Sir Prafullachandra Roy, who presided over the Tezpur session of the Assam Students' Conference, marvelled at the antiquity of Assamese prose literature and recorded his impressions in a language worthy of the scientist and patriot,—"Indeed the prose Gita of Bhattadeva composed in the sixteenth century is unique of its kind. I had an opportunity of coming across an excellent edition of this book which we owe to the patriotism and scholarship of Pandit Hemchandra Goswami It is a priceless treasure. Assamese prose literature developed to a stage in the far distant sixteenth century which no other literature of the world reached except the writings of Hooker and Latimer in England. There has been a controversy for long about the independence and identity of the Assamese language. This is extremely foolish. This is due, I hold, to the provincial patriotism and the national conceit of the Bengalees living in Assam. The Katha-Gita shows clearly that the Assamese literature developed to a standard in the sixteenth century which the Bengalee literature had reached only in the time of Iswar Chandra and Bankim Chandra. In fact, if some Assamese scholars now get up and say that it is the Bengalee who has borrowed his prose from Assamese literature and enriched his own, it will be very difficult to dislodge him. I think the question may now be considered as solved and settled for good. I say this not as a representa-

tive Bengalee but as the ex-president of the Bengal Literary Conference."

Sir Asutosh Mukerjee's opinion was equally gratifying,—"The people who could write Gita in such prose in the sixteenth century was not a small people."

Purani Asam Buranji.—In 1922 was published *Purani Asam Buranji* under the auspices of the Kamarupa Anusandhan Samiti. Mr. Goswami supplied the introduction and the editorial paraphernalia. The manuscript of the chronicle was recovered from the family of Yuvaraj Keshav Kanta Singha, grandson of Chandra Kanta Singha, the last reigning King of Assam. This particular volume dealing with the history of the Ahoms from King Sukapha to King Gadadhar, A.D. 1228-1696 is one of the many Buranjis which are a distinctive feature of Assamese literature.

The editor points to some of the characteristic aspects of Assamese Buranjis. He refers to the regrettable loss of an Assamese chronicle of Bardhaman which he proposed to publish and which was exhibited in the Gauripur session of the Uttar Banga Sahitya Sammilan. It may be mentioned that *Purani Asam Buranji* published by the Kamarupa Anusandhan Samiti, is the first Assamese Buranji or chronicle to see the light of day.

Typical Selections from Assamese Literature.—This voluminous compilation was undertaken at the instance of the late Sir Asutosh Mookerjee in execution of his extensive scheme for promotion of the study of the Indian Vernaculars in the Calcutta University. The work was commenced in 1918 soon after Sir Asutosh's visit to Gauhati as a member of the Sadler Commission. The whole range of Assamese literature has been divided, for the purpose of this compilation, into six distinctive periods, *viz.*, the lyrical period or *Giti-yuga*, the period of mantras and aphorisms or *Mantra-aru-bhanita-yuga*, the pre-Vaisnavite period or *Prak-Vaisnava-yuga*, the period of extension or *Vistar-yuga*, and the modern age or the

Vartaman-yuga. The original plan adopted in consultation with Sir Asutosh included the insertion of a historical introduction, a glossary of archaic terms and short notices of the authors selected; but the death of the editor when only the second and the third volumes had been published and the first volume was in the press made the insertion of the proposed editorial matter an impossible task. As a pioneer work undertaken by a man of Mr. Goswami's limited leisure, it does credit to the editor and will serve as the necessary basis for the comparative study of the history of Assamese language and literature, though a future work of the same type may benefit by the unavoidable deficiencies of Mr. Goswami's performance. It may be mentioned that Mr. Goswami's own contributions have been inserted in the third volume of the "Typical Selections," Part 2, pages 527 to 564. The original plan was to bring down the selections to the date of compilation, but it was modified with a view to include writers up to the end of the nineteenth century.

Kama-ratna-tantra.—The publication of this book was undertaken in execution of the Assam Government scheme to translate representative Assamese classics into English. Assam, the reputed home of the Tantras, has a large assortment of manuscript specimens of old Tantric literature, and Hemchandra could not do better than select this *Kama-ratna-tantra*, the prescriptions of which are still adopted by some sections of the Assamese on purposes laid down. According to the editor, 'the book describes how by incantations and other methods a man as well as a woman can be subdued, attracted, made hostile, paralysed, killed, freed from evils, excited and so on. It gives the methods to be adopted for the performance of the above facts in the forms of medicines, *mantras* and *jantras*." The Tantra prescribes the remedies necessary, among others, for the following objects,—subduing of wives, subduing of husbands, preven-

tion of sleep, causing quarrels, protection of crops, success of one's speech, besides other objects verging on the side of obscenity, which made the editor write,—"To an ordinary eye the book will appear full of indecencies but in the light of science everything will appear instructive and illuminating." Mr. Goswami used to repeat the story how Mr. Barnes at once welcomed the idea of printing the book saying,—"This book must be published," when Mr. Goswami pointed out to him the recipes for taming refractory wives and shrews. It is not surprising that Assam where the magical potents prescribed in this Tantra were practised, should be known to the rest of India as a land of witchcraft and black arts.

In accordance with the general plan of this series, the English translation is inserted on the page facing the corresponding Assamese text, thereby rendering the book highly helpful to foreign scholars who want to master the peculiarities of the Assamese language as employed in technical purposes.

The manuscript of *Kama-ratna-tantra* was recovered from the Na-Gosain family of North Gauhati, who were *gurus* of the Assam Rajas. Mr. Goswami supplied the preface and the foreword which are dated April 17, 1926. The book has been printed at the Assam Secretariat Press, and published posthumously in May, 1929.

A Descriptive Catalogue of Assamese Puthis.—This book contains a descriptive account of the puthis collected by Mr. Goswami during his deputation in 1912-13; and it is being published from the Calcutta University Press at the expense of the Assam Government. The first part, pages 1 to 184, deals with Assamese manuscripts, and the second, pages 187 to 256, with Sanskrit puthis. This catalogue was compiled during a short period of deputation commencing from August 1914. Every manuscript is described under the following heads,—name, subject, author, date, description,

the opening lines, the closing lines, colophon, contents, owner, place of deposit and remarks. The compilation of the details under the above heads was a work of unceasing labour, and the words of Lt.-Col. P. R. T. Gurdon who was associated with the collection of the manuscripts and the preparation of the catalogue may be quoted,—"The descriptive catalogue of Assamese literature which is, I believe, still in the press, was the work of Hem Gosain's alone, and it is on this great achievement that his fame will probably rest and go down to posterity." Though Mr. Goswami did not live long enough to write a constructive history of Assamese literature, the mass of valuable information supplied in this catalogue will serve as the foundation for all such endeavours in future. The book records the result of Mr. Goswami's life-long acquaintance with old Assamese literature. It also affords scattered glimpses into the political history of Assam which had always a close relationship with the progress and development of its language and literature.

Ankiya Bara-nat.—The antiquity of Assamese dramas as well as its historical literature is a feature conspicuous by its absence in Bengal. The early Vaisnava poets in imitation of their Maithili forerunners and compatriots adopted numerous devices for the popularisation of their creed. Sankar Deva translated *Bhagavata* and other classics glorifying Srikrishna, while his chief apostle Madhava Deva busied himself in interpreting and expounding the cardinal principles of his master's creed. Sankar Deva introduced the custom of singing religious hymns to the accompaniment of musical instruments and of reading aloud to a devoted audience portions of religious and semi-religious classics. One of his most momentous innovations was the propagation of his faith by the spectacular appeal of dramatic performances, an idea which he might have seized during his extensive travels in Behar and Orissa, having seen the enactment of

Vidyapati's dramas, the Assamese poet being much junior in age to his Maithili contemporary. Thus in Assam as in Europe motives of religion led to the birth of the drama. Sankar Deva was himself a master of music and of the histrionic art, and like the great Shakespeare, took part in the acting of his own dramas.

The volume *Ankiya Bara-nat* is a collection of twelve dramas written by Sankar Deva and Madhava Deva, *viz.*, *Kalia-daman*, *Patniprasad*, *Rasa-krida*, *Rukmini-haran*, *Sriram-vijay*, *Parijat-haran*, *Arjun-bhanjan*, *Chordhara Jhumura*, *Bhumi-lutiwa*, *Pimpara-guchua*, *Bhojan-vyavahara* and *Sri-krishna-janma*. The language of these dramas presents a curious mixture of Maithili and Assamese. Songs are closely interspersed, and the original Sanskrit texts on which a particular scene is based are inserted in apposite places with simple renderings in Maithili-Assamese. The Sutradhar introduces the main theme of the drama, as well as the scenes and characters as they come along. The illusion is maintained by the preponderance of music, the archaic ring of the diction and the sacred character of the subjects treated.

The popularity of the Vaisnava dramas has continued till this day. They are popularly known as *Bhawanas* and are acted in the *nam-ghars* or houses of public gathering attached to every Assamese Hindu village. The anniversaries of the saints and the major *tithis* of the year are occasions when these plays are enacted in the public halls without the aid of a stage or scenes. They are also performed on secular occasions which necessitate a large congregation of individuals, such as marriages and *sraddhas*, in temporary sheds erected for the purpose close to the residences of the families who perform the ceremonies. The Ahom monarchs honoured distinguished visitors to their courts by inviting them to the performance of Bhawanas arranged for that sole purpose. A stranger paying even a flying visit to any Assamese village will hear the music of drums indicating that rehearsals are

going on for some dramatic entertainment. It has been customary with the Vaisnava Satradhikars of the Assamese monasteries to give tokens of their learning and religious zeal by first composing a drama before they are formally ordained as pontiffs.

Mr. Goswami sent his collection of dramas several years before his death, but they have not seen the light of day as yet on account of the delinquency of the Calcutta press of which every Assamese publisher of books is an invariable victim.

Katha-Bhagavata.—Mr. Goswami sent this second work of Bhattadeva to the press several years ago, but the voluminous character of the book will necessarily take many more years before it sees the light of day Sankar Deva translated the Bhagavata into Assamese verse jointly with Ananta Kandali, while Bhattadeva rendered the same into simple and majestic Assamese prose thus laying the foundation of the *Bhagavati Dharma*, another name of the Vaisnava creed as it obtained in Assam through its principal sponsors. The diction of the *Katha-Bhagavata* is no doubt artificial and far removed from the actual language spoken by the people. It has great affinity to the artistic diction of Assamese Vaisnava poetry which is familiar to every Assamese Hindu, the reading aloud of Vaisnava classics to a devoted audience being universal in Assam. Even the uninitiated and illiterate Assamese peasant can follow the stories of the *Katha-Bhagavata* and draw morals from them. The Bhagavata had thus a great influence in humanising the Assamese people and educating them in the cardinal principles of religion and morality as propounded through the life and teachings of Srikrishna. *Katha-Bhagavata* when published will be of interest to all scholars of Eastern India on account of its linguistic catholicity, inasmuch as it can be followed by any man of Orissa and Behar, not to speak of Bengal and Assam.

Publications in Periodicals.—Among the most important of the contributions of Hemchandra to the vernacular periodicals mention may be made of the following :—

1. Presidential speech delivered at the fourth session of the Assam Literary Conference, published in *Chetana*, Volume II, No. 5, pp. 231 *spp.* The author describes the inter-relationship between literature and national advancement, and the wealth and variety of ancient Assamese literature, with suggestions for the recovery and publication of ancient Assamese classics.

2. Presidential speech delivered at the seventh session of the Assam Students' Conference, published in *Milan*, Volume I, No. 1, pp. 9-27. The address dealt with the educational ideals of the East and the West, and the pursuit of literature by students.

3. Essays on old Assamese manuscripts, published mainly in the first and second volumes of *Usha*. The books described were,—*Santa-akhyan* or the story of the saints, by Viswanath, detailing the various sects of Vaisnavism, their founders, and the principal Satras or monasteries representative of the sects ; *Chaitanya-patal* in Assamese prose by Srikrishna Bharati, describing the excellence of Chaitanya's creed, and the reformer's alleged visit to Kamarupa ; *Govinda-charit* by Bhavananda Misra, a metrical biography of Govinda Thakur, a disciple of Madhava Deva, and a propagator of the Vaisnava creed in Darrang ; *Chandi* written by Ruchinath Kandali during the reign of Rudra Singha, A.D. 1696-1714 ; *Sial Gosair Puthi*, written by Kaviraj Daibajna during the reign of Madranarayan, Raja of Darrang, describing the life of Dharmadeva whose son was brought up in the den of a jackal in the first year of his infancy. Two more papers were contributed to the third volume of the *Usha*, one on *Kavya-sastra*, an Assamese translation of the *Hitopadesa*, and the other on *Santa-muktavali* dealing with the lives of several Vaisnava saints. Mr. Goswami also wrote two more illuminating

papers on Madhava Kandali, in *Chetana*, Volume IV, and the other on Hema Saraswati, in *Milan*, Volume II, the two poets being predecessors of Sankar Deva, who acknowledged his obligations to the first in lines which have been immortal like Dunbar's tribute to Chaucer and Shakespeare's more famous one to Marlowe.

4. A short history of Assamese language and literature was compiled by Mr. Goswami when he was a student of the undergraduate classes of the Presidency College. This was read at the second anninversary of the Assamese Language Improvement Society, Calcutta, held under the presidency of Rai Bahadur Gunabhiram Barua, and published as a serial in the *Jonaki*, Vol. III. The author pointed out the three distinctive stages in the history of Assamese literature, which have been elaborated for the purpose of the "Typical Selections" into six periods. According to the earlier division the first period ranged from the earliest times to Sankar Deva; the second from Sankar Deva to the British occupation of Assam; and the third is the modern period characterised by the influence of the western contact. The author describes the salient features of each age and concludes with an appreciation of the two leading litterateurs of the day, Rai Bahadur Gunabhiram Barua and Hemchandra Barua. This portion has been incorporated in *Asamiya Sahityar Chaneki*, Volume III, part 2, pages 527-542. This series of articles represented the first systematic attempt to trace historically the growth of Assamese language and literature, and gave early promises that its author was a competent person to undertake investigations on the subject, and they have been justified by the subsequent achievements of Mr. Goswami.

5. Another valuable contribution of Mr. Goswami was the publication of the texts of some old Assamese copper-plate and rock inscriptions with historical prefaces. The bulk of these articles was contributed to the seventh and eighth volumes of *Alochani*, and included the texts of the inscrip-

tions at Vasisthasram, Chila-parvat, the Barphukan's Dopdar or Durbar Hall, the Barphukan's Victory Pillar, Sukreswar Temple, Samdhara Fort, Siddheswar Temple, Rudreswar Temple, Phatasil Duar or the western entrance of Gauhati, Kanai-barasi-boa Rock, Durga Temple, Janardan-Phalgutsav Temple. In 1925 Mr. Goswami recovered a second copper-plate of King Indrapala from a villager in Kamrup, the first one being published in the Journal of the Asiatic Society of Bengal by Dr. Hoernle in 1897. It is now in the worthy hands of Mr. K. N. Dikshit who is engaged in its decipherment.

6. Another contribution of great importance was the publication of the texts of some historical epistles exchanged between the Ahom court and the courts of Cachar and Jaintia. They were published as a serial in the seventh and eighth volumes of *Banhi*. They embody specimens of the diplomatic diction and court language of the time, whereas the letters addressed by the Cachari and Jaintia Rajas have an additional importance as they are written in Bengali prose, though somewhat quaint and adulterated. Before his death Mr. Goswami was engaged in the translation of the historical letters in execution of the scheme inaugurated by Mr. Barnes and himself.

7. Besides the above Mr. Goswami also contributed a number of historical articles to periodicals. He wrote on Chaitanya in Assam and on the construction of the Kamakhya temple in the twenty-second volume of the Bangiya Sahitya Parisat Patrika. His description of the battle of Saraighat where the Assamese troops under Lacit Phukan routed the Mogul army under Aurangzeb's general Ram Singha, Raja of Amber, was published in the first volume of the *Usha*. It was an epoch-making contribution reminding the Assamese of the heroism and chivalry of which their ancestors were capable. Mr. Goswami also translated into Assamese Mr. (afterwards Sir) Bampfylde Fuller's *Land-Revenue Policy of the Govern-*

ment of India, and it was published by the Assam Government. He translated with Col. Gurdon the story of the Prodigal Son in standard Assamese for Dr. Grierson's *Linguistic Survey of India*. Mr. Goswami also wrote an introduction to the first edition of the present writer's *Life of Anundoram Borooah*, published in 1920. He gave there a short account of the biographical literature of ancient Assam, and referred particularly to the biography of a female saint named Ai-Lakshmi.

Conclusion.—Thus lived and worked Hemchandra Goswami, affable and inspiring in personality, versatile and catholic in scholarship, undaunted and unflinching in the service of his country's history and literature, an ardent patriot, a true Indian and a truer Assamese. Diverse are the ways of serving one's motherland; and Hemchandra's mission was to make his countrymen realise their past greatness specially in its cultural aspects; and this he regarded as the stepping stone to the revival of his country's consciousness and all endeavours for its regeneration. Inspired by this noble ideal Hemchandra worked unceasingly for its realisation, devoted all his leisure which his heavy official duties could permit, sacrificed his health and comfort, worked when others slept, and died before his time and before his life's goal was finally reached. But he wakened his countrymen to a phase of patriotism which posterity will not let willingly die. He has sown the seeds of possibility which in time will yield a rich harvest to the delight and amazement of all beholders. When Assam will be culturally discovered by Bengal and the rest of India, Hemchandra's contributions will serve as guide-posts suggesting lines of research and investigation. To repeat the words of Lt.-Col. P. R. T. Gurdon, "truly a great and good man has passed away and one whose place it will be extremely difficult to fill."

COTTON COLLEGE,
GAUHATI, ASSAM.
3-9-1929.

SURYYAKUMAR BHUYAN

A NOTE ON

Assamese Language and Literature.

BY SRIJUTS HEMCHANDRA GOSWAMI AND PADMANATH GOHAIN-BARUA.

[The following concise and succinct note on Assamese language and literature was compiled by Srijuts Hemchandra Goswami and Rai Sahib Padmanath Gohain-Barua, and was submitted in 1907 to Mr. F. W. Südmersen, B.A. (London), Principal Cotton College, Gauhati, and sometime Fellow of the Calcutta University, who was then engaged in writing a short monograph on the Assamese language for the Government of Assam. The covering letter over the signatures of the two collaborators, dated Tezpur, July 8, 1907, ran as follows,—"We beg to forward herewith a note on the Assamese language and literature as requested in your letter of the 8th May, 1907. In the preparation of this note a number of authorities had to be consulted which will explain the delay." Mr. Südmersen, before he left Gauhati for good in December, 1926, handed over to me the typewritten manuscript of the original note with Mr. Goswami's corrections and additions, saying it would be of use to me in future.

Mr. Südmersen's book was published by the Assam Government in 1908 under the title *Notes on the Assamese Language*. Though small in bulk it helped in dispelling many of the erroneous notions relating to the identity and status of the Assamese language, and practically set at rest the controversy which had long tended to undermine the very existence of that sweet and dignified speech. Mr. Südmersen's opinions and suggestions couched in his characteristically terse and vigorous style drew the attention of the powers that be, and were partly responsible for the inclusion of Assamese in the list of the Indian Vernaculars up to the B.A. stage of the Calcutta University.

The two writers of this note are men of outstanding position in the domain of modern Assamese literature. Mr. Gohain-Barua is the author of a large number of Assamese historical dramas as well as of vernacular text-books, and is the first Assamese man of letters to receive a special literary pension from the Government. Though the present note of Messrs, Goswami and Gohain-Barua was written long before the former's

decease, before he had access to the Assamese manuscripts he collected during his deputation in 1912-13, and before he studied them minutely and systematically for compiling his *Typical Selections from Assamese Literature* and his *Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts*, it has an intrinsic value of its own, as it embodies the trained and careful opinions of two very responsible and eminent Assamese litterateurs whose names are bound to go down to posterity, and because, in the absence of the constructive and critical history of Assamese language and literature from the mature pen of Mr. Goswami which was to adorn the first volume of his *Typical Selections*, this note affords the nearest available approach to what he would have written. We have here opinions which he might subsequently modify or retain. But the broad and general outline which he adopted in this note was virtually followed by him in the divisions of the periods for the *Typical Selections*. Having regard to the length of time that intervened the compilation of this note and the death of Mr. Goswami, it is, however, evidently necessary that his opinions and statements in certain places should be treated with due caution and discrimination before they are accepted or declared as his last word.—*S. K. Bhuyan.*]

ON ASSAMESE LANGUAGE AND LITERATURE.

1. The Earliest beginning of the Language.

The Assamese language, which belongs to the Eastern Group of the Indo-Aryan vernaculars, is a direct descendant of the Sanskrit language, which was the speech of the first Aryan settlers of the Brahmaputra Valley. Rev. Mr. Brown, an eminent scholar and the first grammarian of the Assamese language, has ascertained after a careful examination of the language, that no less than 63 per cent. of its words are derived from Sanskrit.[1] No doubt its vocabulary has an

[1] Rev. Nathan Brown who founded a branch of the American Baptist Mission in Assam in 1836 was a great authority on Indo-Chinese languages as well as Assamese, as evidenced by his numerous contributions to the J.A.S.B. In his biography written by Mrs. Brown we read,—"Mr. Brown admired the Assamese language; its open agreeable vocalisation, its picturesque Sanskritic characters, its quaint inflections and idioms, became almost native to him. Above all he delighted in its marked family likeness to the European tongues. He vindicated its independence of Bengali, and maintained its legitimate descent from the ancient Sanskrit."—*S. K. B.*

infusion of Non-Aryan words picked up from the neighbouring hill tribes; but that has in no way affected the structure of the language, which has remained always Aryan. To ascertain the beginning of the language, therefore, we must go back to the time when the first Aryan settlement took place in the country. The ancient history of Assam has yet to be written, and what goes by the name of its history helps us but little in fixing the date of the earliest Hindu colonisation with any degree of certainty. But from the mention of the Kingdom of Pragjyotisha in the great epics of India, and in several Puranas of great antiquity, it can fairly be presumed, that this valley was long known to the great Hindu race, and so its fertile soil and the inferiority of its original inhabitants and their want of religion could not have failed to attract the early attention of the adventurous Hindu warriors and priests, as affording the best field for their action. In fact, some copper-plates are still extant recounting a long line of kings, who ruled over Kamarupa, descending from Bhagadatta, the contemporary of the great Yudhisthira.

The first authentic account of ancient Kamarupa has been left by Hiuen-Tsiang, the Chinese traveller, who visited the country in 640 A.D. He found abundant Deva temples; the people adoring and sacrificing to the Devas, and having no faith in Buddha; he found the manner of the people simple and honest, their nature very impetuous and wild, and their memories retentive. Then, the reigning King was Kumar Bhaskaravarman, and from the time that his family seized the land and assumed the government, there elapsed a thousand generations, so the Buddhist pilgrim says. Men of high talent from distant regions seeking after office visited his dominions. *The language of the people differed a little from that of Mid-India.*[1] This account

[1] Dr. Suniti Kumar Chatterji is of opinion that this "differing a little" as noticed by the observant pilgrim may have reference to the modifications of Aryan sounds first

corroborates the fact that the country enjoyed the influence of Hinduism from long before the visit of Hiuen-Tsiang. Mr. Gait has stated in his *History of Assam*,—"The Indian King Samuda who according to Forlong was ruling in Upper Burma in 105 A.D., must have proceeded thither through Assam, and so must the Hindus who led the Tohampas or Shams in their conquest of the mouths of the Mekong in 280 A.D." From this Mr. Gait infers that "it is, therefore, by no means improbable that other adventurers found their way at a still earlier period to Northern Bengal and Assam." All these things point to a very early settlement of Hindus in Assam. Mr. R. C. Dutt, in his *Ancient India*, has collected evidences to prove that Hindu settlement extended over Bengal and Orissa sometime between 500 and 200 B.C. It is probable that the Hindus came to Assam before that time, as the fertile highlands of Assam must have had greater attractions for them than the swampy plains of Bengal. The Hindus of Assam claim to have come here from Mid-India and not from Bengal. Their language also corroborates this view. Dr. Nicholl, on page 72 of his *Assamese Grammar* has correctly observed that "Assamese is not, as many suppose, a corrupt dialect of Bengali, but a distinct and a co-ordinate tongue, having with Bengali a common source of current vocabulary. Its Sanskrit did not come to it from Bengal, but from the Upper Provinces of India—this, all who carefully examine the matter will readily admit."

The Chinese pilgrim discovered little difference between the language of the people of Kamarupa and that of Mid-India. In many matters social and religious, the Hindus of Assam resembled more the people of Northern India than

brought about in the Magadhi Prakrit or Apabhramsa dialect current in Kamarupa with its predominantly Tibbeto-Burman population wherefrom the modified pronunciations might have spread to the contiguous tracts of Bengal, where, however, they do not seem to have become regularly established in the way they have done in Assamese. *Vide* Dr. Chatterji's "Origin and Development of the Bengali Language," Vol. I, p. 79.—*S. K. B.*

the people of Bengal. The Assamese Hindus recognise the authority of the Benares school of Pandits, whereas the Bengal Hindus submit to the authority of the Nadiya school. Mitakshara was the law which regulated the division of property in Assam, whereas the Dayabhaga was the law of Bengal.

The court language of the Hindu kings of Kamarupa was always Sanskrit, and all the businesses of the state used to be transacted in that language. The written language of the people also remained Sanskrit for a very long time; they, however, being cut off from their parent stock and having been confined in a valley their speech gradually changed forms, till at last it was stereotyped into a separate tongue. This, of course, did not happen in a day or at a particular moment, but the process of change went on and on till at length it gave birth to the Assamese language.

2. Its Earliest Literature, Puthis, Names of Chief Authors.

The Assamese language, though it existed from a very long time as a separate form of speech, had no written literature till a comparatively recent time. The earliest puthi in the language is supposed to be the aphorisms of Dak, a native of Lehi-dangara village in Barpeta. The date of Dak's writings has not yet been fixed, but the peculiarity of his language leaves little doubt that it belonged to a time much prior to that of Sankar Deva, the father of Assamese literature. Dak's aphorisms are more widely diffused and much more popular with the Assamese people than even the writings of Sankar Deva. After Dak's writings come some of the *Buranji* puthis. In the beginning of the thirteenth century, the government of the country passed into the hands of the Ahom kings who introduced a system of recording the principal events of their reign. At first this

was no doubt done in the Ahom language, but soon after their language was replaced by the Assamese, and the Buranjis began to be written in that language. Although these Buranjis have greatly enriched Assamese literature and constituted the chief glory of our language, it is a matter of great regret that they do not contain the names of their authors and the dates on which they were written.[1] As far as we are aware these writings have not yet been examined by any expert with a view to ascertain their dates on the paleographic grounds. But it must be admitted that the regular literature of Assam begins from the time of Sankar Deva who flourished in the fifteenth and sixteenth centuries. It is true that a few writers of note like Madhava Kandali and Mahendra Kandali appeared in the field before Sankar Deva, and translated the whole of the Sanskrit Ramayana into metrical Assamese, and that Sankar Deva has acknowledged himself to have written into Assamese in imitation of Madhava Kandali and others ; [2] but it must be admitted that it was Sankar Deva who gave the greatest impetus to the cause of Assamese literature by his voluminous and varied writings. His contemporaries, Madhava Deva and Rama Saraswati, also contributed very largely for the improvement of Assamese literature by their numerous writings. A list of the chief Assamese authors with their works was published by the Society for the Improvement of the Assa-

[1] It is not always true. Several Buranjis contain the names of their authors and the dates of their compilation, or the names of sovereigns under whose patronage they were written. The general tendency was, however, towards anonymity, as chronicles had to narrate deeds which did not always bring credit to their perpetrators, in which case the writers ran the risk of retribution in the hands of the parties aggrieved. *Vide* Prof. S. K. Bhuyan's *New Lights on Mogul India from Assamese Sources*, pub. in the *Islamic Culture* for Oct., 1928, pp. 544-546.—*S. K. B.*

[2] The oft-quoted lines wherein Sankar Deva acknowledged his indebtedness to Madhava Kandali and others, in the treatment of the Srikrishna and Rama themes, may be quoted : পুৰ্ব্ব কবি অপ্ৰমাদী, মাধব কন্দলী আদি, তেহে বিবচিল কৃষ্ণ কথা, তাহান পদক চাই, নিবন্ধিলোঁ পদ আমি......and again পুৰ্ব্ব কবি অপ্ৰমাদী, মাধব কন্দলী আদি, বিবচিলা পদে বাম কথা। হস্তীৰ দেখিয়া লাদ, শশা যেন ফালে মার্গ, মোৰ ভৈল তেহ্নয় অবস্থা ॥—*S. K. B.*

mese Language, a copy of which we beg to submit with this note. The list will show that "Assamese literature is as old, if not older, than that of Bengali, and down to the commencement of the present century was as copious," as observed by Dr. Grierson, the greatest living authority on the languages of India.

3. The Chief Periods of Assamese Literature.

Assamese literature may be divided into three chief periods :—

(1) From the earliest time to the birth of Sankar Deva.

(2) From the birth of Sankar Deva to the British occupation of the country.

(3) From the British occupation to the present time.[1]

First period.—The first period which extends from the earliest beginning to the birth of Sankar Deva may be called the dark age of Assamese literature. In the first part of this period the language existed only as a form of speech. The marriage songs of Assam and a few pastoral ballads are the only literary productions that have come down to the present age. Some of the marriage songs are supposed to be as old as the rape of Rukmini, the daughter of Bhismaka who ruled over Sadiya as a contemporary of Narak and Bana, and they have kept green the memory of that pre-historic event of Assam. The aphorisms of Dak, some Buranjis and the writings of Madhava Kandali and a few other poets belong to the latter part of this period. The Buranjis have preserved the prose style of that age, whereas the writings of Madhava Kandali and others represent the poetry of the

[1] The three chief periods mentioned here have been expanded into six in the *Typical Selections*. The first period of this note has been further sub-divided into three periods, the lyrical period, the mantra period, and the prak-Vaisnava period ; the second into two periods, the Vaisnava and the expansion periods, while the last period has remained the same.—*S. K. B.*

age; their style was improved upon by the writers of the next period.

Second period.—This was the most prosperous period of Assamese literature. Under the patronage of the native rulers, a host of writers appeared in this period and wrote numerous books in Assamese language enriching various departments of its literature. Almost all the eminent authors in the Assamese language belong to this period, amongst whom the names of Sankar Deva, Madhava Deva, Chandra Bharati, Ananta Kandali *alias* Rama Saraswati,[1] and Govinda Misra stand forth in bold relief. The literature of this period is religious, poetical, and mostly consist of translations from Sanskrit.

Third period.—The third period is the modern age of the Assamese language which was inaugurated by the members of the American Baptist Mission in Sibsagar. They began by publishing in homely Assamese many Christian tracts and the translation of the whole of the Bible. But their illustrated monthly magazine *Arunodai*, which was the first journal in our language, imported a new life to the language by creating a taste for reading amongst the people and by introducing the conversational prose style in writing. It is in one sense the most remarkable period of the Assamese language, since, during this period, for some time, the fate of the Assamese language was trembling in the balance. The right of the Assamese language to be ranked as a separate language was seriously questioned by some interested persons, and the Government of Sir George Campbell instituted an enquiry into the matter (in the 'seventies of the last century). Some patriotic Assamese like the late Mr. Anandaram

[1] The consensus of modern opinion is for making Ananta Kandali and Rama Saraswati two separate poets. Mr. Goswami seems to have shared this opinion later in life as we can easily infer from his account of Rama Saraswati in his *Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts*, pp. 13-14. In the *Typical Selections*, they have been treated as two different poets.—*S. K. B.*

Dhekial Phukan and the Christian Missionaries of Sibsagar upheld the cause of the Assamese language, and the verdict of the Government was given in favour of Assamese and it was recognised in the courts and the schools of Assam.

All the periods have been discussed and described at length by Srijut Hemchandra Goswami in his essay entitled "The Assamese Language" published in the third volume of *Jonaki*, an Assamese monthly journal now defunct.

4. Its Direct Descent from Sanskrit. Its similarity with Hindi.

Competent critics are of opinion that 63 per cent of words of the Assamese language are of Sanskrit origin. Some of these words have no doubt come directly from Sanskrit but others have come through the medium of Prakrita and Brajabuli and more specially the latter. The eminent writers of the second period were all expounders of Vaisnavism and as such they wrote chiefly on the sacred theme of Radha and Krishna, and very naturally they took delight in introducing as many words from the Brajabuli, as they could, in their compositions, on the belief, that Brajabuli being the language of Radha and Krishna, was most suited to express anything relating to Radha and Krishna. This, on one hand, increased the stock of words in the Assamese language, and on the other, made the resemblance between Hindi and Assamese closer and more pronounced. The nasal twang so common in both these languages and a large number of common words of everyday use cannot fail to impress even a casual observer with a strong resemblance between the Assamese and Hindi. Dr. Brown has very ably supported this view in the introduction of his *Assamese Grammar*.

5. Distinction between Bengali and Assamese.

This question was very ably discussed by capable judges and they all came to the conclusion that both these languages Assamese and Bengali, are as distinct from each other as two co-ordinate languages belonging to the same stock can be.[1] Comparative philology has taught us that the mutual intelligibility is the true test for judging the similarity of two languages. If an Assamese peasant from an interior village is allowed to exchange thoughts with a Bengal peasant of similar description both unaided by any gestures or signs, they will scarcely be able to make one understand the other. The Assamese language widely differs from Bengali in its inflections, idioms, phrases and proverbs. Mr. J. D. Anderson of the Indian Civil Service had truly observed in an article published in the *Calcutta Review* for July, 1896,—"Assamese differs materially from Bengali in grammatical forms: its plural is formed in a different manner from the Bengali plural; the feminine gender is shown in a different way; there is much difference in the conjugation of verbs, specially in the present and the future tenses; it differs also in idioms, in syntax and collocation of words." There is also an important difference in its vocabulary; it retains a considerable

[1] Mr. Sudmersen's words in this connection may be quoted,—"That Assamese has descended directly from Sanskrit no longer admits of doubt. The claim that the language was but a patois of Bengali was so devoid of foundation that it was no sooner seriously considered and studied than it was seen to be entirely untenable. Bengali and Assamese are both descendants of Sanskrit as French and Italian are of Latin.......In structure of sentences, in inflection, in pronunciation, these languages show marked differences. In use of the negative as a prefix instead of an affix as in Bengali, in the formation of its plurals and its feminine, in the conjugations of its verbs specially the present and the future tenses, in its pronunciation of certain sounds, and even in its alphabets, in its idioms and in its vocabularies there are such important differences that only the theory of a common origin can afford any adequate explanation. Assamese, resembling Bengali as it does through its common parentage, resembles still more the languages of Orissa and Upper India."—*S. K. B.*

proportion of Prakritic words, for which, Bengali has substituted Bengali words. There is a further difference of pronunciation which more than anything else tends to make interchange of ideas difficult. In this connection we can do nothing better than quote some of the best authorities on the subject. Mr. Needham Cust, the renowned linguist and ethnographist, in his book *A Sketch of the Modern Languages of the East Indies* has observed,—"The grammar of the Assamese language is quite different from that of Bengali, as far apart as Italian and French are from each other." In another place of the same book he has stated,—"The Assamese language existed in its present form for centuries and the pronunciation corresponds with the Hindi language—the field whence came the emigration of its colonists, than with that of Bengali, who had no access to the valley until after the Muhammadan invasion."

From the resemblance of certain words the superficial observer runs at once to the conclusion that both the languages are one and the same, that Assamese is a mere patois of Bengali. Such observers forget that every language is at liberty to admit into it any number of words from different languages. There is scarcely a language on this earth which has not adopted some words from the neighbouring tribes or foreign nations, but few have adopted the grammar of a foreign dialect. In English dictionaries the number of Latin words would perhaps far exceed the number of Saxon words, and an English sentence may contain a large proportion of Latin words, and still it may be the sentence is not a Latin one. Professor Huxley is credited with the assertion that "the primrose is a corollifloral dicotyledenous exogen with a monopetalous corolla and a central placenta." [1] Now

[1] Dr. Grierson gives a similar passage, English in structure but Latinised in vocabulary, of course in a different context in Vol. I, Part I of his "Linguistic Survey of India," page 152n.—"A certain vir had two filiuses. And the junior filius medio of them said to his pater,—'Pater, give me the pars of the substantia that falleth to me,' etc.—*S. K. B.*

this is an English sentence inspite of its every word being Latin, because its grammar is English and not Latin. Besides, the Assamese language has a literature as old and rich as the Bengali, and in the department of history it is perhaps the richest of all the Indian dialects. Srijut Benudhar Rajkhowa, Extra Assistant Commissioner, published a small pamphlet containing expert opinions on the distinction between the Assamese and Bengali, which may be referred to in this connection.

6. The Greatest Periods of Prosperity of Assamese. Do they concur with Similar Periods of Bengali Literature?

As has been already stated the second period is the most prosperous period of Assamese literature. In this period all the important Sanskrit religious books were translated into Assamese. Books were composed on medicine and arithmetic. The histories, the biographies of eminent persons, dramas and *kavyas* were written : the great epics of India were translated into the Assamese language. Then the dominion of the Assamese language extended as far as the kingdom of Cooch-Behar. We regret to have to say that we are not familiar with the periods of the Bengali literature, and are, therefore, not in a position to offer any remarks on the point, whether the second period of Assamese literature concurs with similar periods of Bengali literature.

7. The Buranjis, the Chief Ones with their Authors, General Characteristics of style, etc.

The chief Buranjis have been described by Mr. Gait in his *Report on the Progress of Historical Research in Assam.* But it is greatly to be regretted that the names of their

authors are not to be found in them. In all probability they were written by the court scribes. From a careful study of their style their dates can be ascertained with a certain degree of precision. They were written in current prose and the ancient style is quite different from the modern, and one can be easily distinguished from the other. In the older ones the style was a conversational one, and the sentences were simple, but in the later productions a more literary style seems to have been introduced, and compound sentences seem to have replaced the old simple style.[1]

8. What does Assamese owe to Bengali ?

The Assamese language owes very little to the Bengali language. As has already been stated its Sanskrit came to it directly from Mid-India, and not through Bengali. Before the occupation of the British the Bengalis had very little access to the Province, and the communication between Bengal and Assam was extremely difficult. Assam had an independent and self-contained government from time immemorial, and in no period of history both the countries were governed by the same monarch.[2]

It is true that in ancient time the boundaries of Assam extended as far as Karatoya, and included a large slice of the land now called Bengal, but the seat of the government

[1] For a critical examination of the Buranjis of Assam, see Prof. S. K. Bhuyan's (1) *New Lights on Mogul India from Assamese Sources*, published in four parts in the *Islamic Culture*, Hyderabad, Deccan, for July, 1928 to July, 1929: and (2) *Assamese Historical Literature* in *Indian Historical Quarterly* for September, 1929.—*S. K. B.*

[2] There are several instances of Assam and Bengal, or at least a portion of Bengal, being under the same sovereign. Samudragupta's empire evidently extended over Bengal and Assam, and so did that of Yasodharman of the Mandasor Inscription. After the death of Sasanka Narendragupta, Emperor Harshavardhana handed over Karna-suvarna to his friend and ally Kumar Bhaskarvarman, King of Kamarupa. Harshadeva, father of Rajyamati,—"sprung from the race of Bhagadatta," consort of Jayadeva II, the Lichchavi King of Nepal,—was the 'lord of Gauḍa, Odra, Kalinga, and Kosala.' If Harshadeva was a king of Kamarupa, as most likely he was, then his hegemony passed beyond the limits of his own kingdom.—*S. K. B.*

being always in Assam, the manners and customs of the people were least affected by anything Bengali. But with the advent of the British a large number of Bengalis came into the Province, seeking employment. Their education and acquaintance with the methods of British administration made them more suited for employment in the new Government. These people found it difficult to transact the business of the Government in the vernacular of the country, while their false pride prevented them from acquiring a knowledge of it. It was their interest, therefore, to represent the Assamese language as a corrupt form of their own vernacular with a view to get it replaced by Bengali, if possible. They had nearly succeeded in their attempt; but for the timely intervention of the noble missionaries at Sibsagar and some patriotic Assamese gentlemen it would have been crushed out of existence long long ago. We learn from the General Report on Census of India, 1891, that the same game was played with Uriya. It has been stated there,—" For some years an attempt was made to degrade Uriya into a dialect of Bengali so as to exclude it from schools and public offices, but fortunately history and philology prevailed over political ambition and the elder language has held its own against its hybrid sister."

The same Report has the following words about the Assamese language,—" Assamese has had like Uriya the experience of resisting an attempt of the ambitious Bengali to reduce it to a patois, and thus open a wider field of employment to the studious youths of the Lower Provinces, and like Uriya, too, Assamese has been hitherto successful." [1] It is

[1] James Moffatt Mills who knew the conditions of Orissa and Assam so well, being first Commissioner of the Orissa Division, and then special officer appointed by the Bengal Government to investigate into the administration of Assam thus wrote,—" The people complain, and in my opinion with much reason, of the substitution of Bengalee for the vernacular Assamese. Bengalee is the language of the courts, not of the popular books and *shastras*, and there is a strong prejudice to its general use. It is because instruction is imparted to the youths in a foreign tongue that they only look to Govern-

true, the just cause of the Assamese language was vindicated at last, but the Government was persuaded to replace the Assamese language by the Bengali in the courts and schools of Assam which continued till the time of Sir George Campbell. The deplorable results that ensued this mistaken policy have been beautifully described by the late Anandaram Dhekial Phukan in a brochure entitled *A Few Remarks on the Assamese Language*, published in 1855, a brief abstract of which was published in the *Indian Antiquary* for 1896, page 57.[1]

From the above it will be seen that the Assamese people have no grateful recollections of their first contact with their Bengali brethren, and therefore, it was their earnest endeavour to keep their language as far away from the influence of the Bengali as possible, and they adopted a policy quite different from that of Bengal for the culture of their language. The Bengali writers succeeded in making their standard language quite different from their colloquial by gratuitously abusing their power of borrowing Sanskrit

ment for employment. Assamese is described by Mr. Brown, the best scholar in the Province, as a beautiful simple language, differing in more respects from than agreeing with the Bengalee, and I think we made a great mistake in directing that all business should be transacted in Bengalee, and that the Assamese must acquire it.......An English youth is not taught Latin until he is well grounded in English, and in the same manner an Assamese should not be taught a foreign language until he knows his own."—From Mills' *Report on the Province of Assam*, 1854, quoted in Prof. S. K. Bhuyan's *Early British Relations with Assam*, p. 43.—*S. K. B.*

[1] Mr. Phukan said in one place, page 27,—" In speaking of the results that have attended the use of Bengali in the Government schools in Assam, we do not think we could convey to our readers a correct idea on the subject, in more appropriate and concise language, than to say, that the introduction of Bengali books into the Assam schools, has been productive of consequences, precisely similar to those that would have followed had the Latin or French been adopted as the medium of instruction in the elementary schools of Great Britain, and had French or Latin Grammars been given to the first beginner, instead of Grammars of the English language; Latin spelling books in lieu of English Primers; or French Juvenile Tales in the place of English Nursery Stories."—*S. K. B.*

words, while the Assamese escaped a similar fate by conducting their language on their own national line.[1]

9. Modern Assamese Literature.

Dr. Grierson is of opinion that "Assamese literature is as old, if not older, than that of Bengali, and down to the commencement of the present century, was as copious." Mr. Gait has stated on page 329 of his *History of Assam*, first edition,—"Assamese is believed to have attained its present state of development independently of, and earlier than Bengali." But in the modern time it has not been equally fortunate; it has fallen far behind the Bengali literature. While the Bengali language grew rapidly under favourable circumstances, the Assamese language lagged behind having had to fight hard to assert its very existence.[2] The unfortunate controversy, took much of its time and energy, and

[1] About the Sanskritisation of Bengali Mr. Sudmersen wrote,—"It is necessary that Assamese writers should avoid the error of their Bengali brethren and make a larger use of the vigorous material at their own disposal. They should avoid the constant incorporation of Sanskrit, which resulted in modern Bengali literature differing so widely from that of the eighteenth century. The effect of this in Bengal has been the fatal dissociation of language from literature, so that it can ever be said that the grammar of colloquial Bengali actually differs from the grammar of its literature. Literature growing thus alienated cannot remain vigorous or national." Seventeen years after, Lt.-Col. P. R. T. Gurdon pointed to a similar tendency among Assamese writers in his review of Prof. S. K. Bhuyan's *Barphukanar Git* in the J. R. A. S. for October, 1925, p. 767. Dr. Suniti Kumar Chatterji is, however, of opinion that "during the last two or three decades there has been quite a revolution in literary Bengali.........and that there has been a constant attempt to bring the literary language more in line with the colloquial,"—quoted in *Addenda Majora*, in the *Linguistic Survey of India*, Vol. I, Part I, Introductory, 1927, p. 222.—*S. K. B.*

[2] The handicaps under which Assamese writers have to labour are described in S. K. Bhuyan's *The Assamese*, pub. in the *Assam Review* for April, 1928, p. 14.—"The progress of Assamese literature has been seriously hampered by the numerical inferiority of the reading public. For several decades after the British occupation of the country Bengali was the language of the schools and of the courts ; and the influence of Bengali literature thus introduced has not been eradicated entirely from the land. The Assamese author publishes a book at a loss, and he is naturally shy in repeating his financially unprofitable experiment by publishing another book. The Assamese are not whirled by the remote traces of any world movement, and no Assamese litterateur of the present day

the progress of the literature was seriously checked. It is no doubt making some progress now, but it has been necessarily slow, as it has not yet been able to recover its lost grounds completely.

10. Is there an Increase or Decrease in the Production of Literary Works in Assamese?

There has no doubt been an increase in the literary productions in recent years, but the increase is so slight that it is not worthwhile to take any account of it. The expansion of Bengali literature in the present age is chiefly due to the growth and prosperity of the Bengali people and the spread of high education amongst them.[1] All these elements are wanting in the case of the Assamese people ; they are proverbially a poor people ; there is no leisured class in Assam who can devote their time and money for the advancement of their national literature. They have been decimated by the Kala-azar. Every year a large number of them are carried away by cholera, by small-pox and other epidemics. Their resources were seriously crippled by the earthquake of 1897.

has occupied a position in the world-wide republic of human letters. To ensure a large circulation of his book the Assamese author has to adjust the manner and matter of his writings to suit the mind of all readers ranging from the most highly educated scholar down to his semi-illiterate countrymen. Every man has to struggle hard for bread and cannot participate in the economically unprofitable amenities of a cultured life, by expanding the scope of his knowledge or 'voyaging through the realms of thought alone.' The only effective remedy will be the establishment of a central publishing organisation, with a network of branches all over the Assam Valley..........The cumulative effect of all these handicaps has been the concentration of Assamese literary activities in Assamese periodicals."—*S. K. B.*

[1] To this should be added the existence of a city of eleven hundred thousand souls in the heart of the Bengali nation, and the presence of a wealthy leisured class among the Bengalis.—*S. K. B.*

Their poverty has stood in the way of their high education. There are very few men who can give their sons high education without the aid of Government. Such conditions are hardly conducive to the growth of their national literature, and it is, therefore, small wonder that Assamese literature has made so little progress in recent years.

11. The Future of Assamese Literature: How it may be Encouraged.

The future of Assamese literature is indissolubly linked with the future of the Assamese nation. As Dr. Grierson has stated—"Assamese literature is essentially a national product. It always has been national and it is so still. The genius of its people has led it along lines of its own and its chief glory—history—is a branch of study almost unknown to the indigenous literature of Bengal. Whether the nation has made the literature or the literature the nation, I know not, but, as a matter of fact, both have been for centuries and are in vigorous existence." So long the language has survived the hostile attacks and has maintained its own against its enemies. But how it will fare in future, the future will only show.

The unequal competition with a more advanced nation may lead to the extinction of the nation and its language; under favourable circumstances and the fostering care of the Government they may thrive again, and attain their pristine glory. On the whole, there do not exist sufficient grounds, to be despondent about the future of the Assamese language. If the Government continue the same wise policy, which it has hitherto followed in respect of the Assamese language, it is bound to grow and expand. In the recent years the Government have done much for the furtherance of the

cause of Assamese language and literature. By publishing the *Hema-kosha*, the only authoritative dictionary in the language, they have established the language on a very firm basis, and by getting the language recognised by the Calcutta University, they have given it a status and a new impetus. The necessity of imparting education to the Assamese boys through the medium of their mother tongue was long recognised in principle, but it has been given effect to only quite recently. These facts have led the promoters of the Assamese language to hope that Assamese literature has a bright and cheering prospect before it.

There are various ways in which Assamese literature can be encouraged. We beg to suggest a few of them below :—

(*a*) Only a few *puthis* belonging to Assamese literature have yet seen the light of publication. Steps should be taken to preserve them from the hands of decay, and the valuable ones should be published.

(*b*) The stringent rules about the submission of text-books should be relaxed in favour of Assamese.

(*c*) Rewards should be offered for exceptionally good text-books on different subjects, as was done some years back.

(*d*) Reading libraries should be established at important centres of rural areas, where Assamese books, magazines and newspapers should be kept.

(*e*) Small libraries of Assamese books should be attached to all the important village schools.

(*f*) Good Assamese books of real merit should be published by the Government, *e. g.*, *Hema-kosha*, or a number of copies subscribed.

(*g*) The literary magazines should be subscribed by the Local Boards for the village schools.

(*h*) Rewards should be offered for publishing translations of the standard English or Sanskrit works.

(*i*) Authors of special merits should be honoured by titles like Rai Bahadur and Rai Sahib, Khan Bahadur and Khan Sahib, and Kaisar-i-Hind medals.

TEZPUR.
8th July, 1907.

H. C. GOSWAMI.
P. BOROOAH.

অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি।

গীতি যুগ।

ধাই-নাম।

(ক) লৰা শুওৱা নাম।

১। শিয়ালী এ নাহিবি ৰাতি।
তোৰে কাণে কাটি লগামে বাতি॥
আমাৰে মইনা শুব এ।
এতিয়াই গৰু লৈ যাব এ॥

২। আমাৰে মইনা শুব এ।
বাৰীতে ৰগৰি রুব এ॥
বাৰীতে ৰগৰি পকি সৰিব।
মইনাই বুতলি খাব এ॥

৩। লাই হালে জালে, আবেলি বতাহে
লফা হালে জালে পাতে।
আমাৰে মইনা হালিছে জালিছে
কালি দুপৰৰে ভাতে॥

৪। ভাত খাই মইনা দোলত উঠিলে
পানী খাই মইনা শোৱে।
তামোল খাই মইনা সেলেঙ্গি লাগিলে
দোলা কাতি হৈ পৰে॥

৫। আমাৰ আইটী শুব,
বাপেক আহি কলা কুব।
ঠোক মেলিব খাব ॥

৬। গা হেলি মেলি কৰিছে আইদেৱৰ
হল শয়নৰে বেলি।
চকু তিৰে বিৰে কৰিছে আইদেৱৰ
লোৱাহি পাটীতে লেটি ॥

৭। কাণকাটী এ নাহিবি ৰাতি।
তোৰে কাণে কাটি লগামে বাতি ॥
কাণকাটীৰ মূৰতে মকৰা ফুল।
কাণকাটী পালেগৈ ৰতনপুৰ ॥

৮। বাপুকণ ধুনীয়া পাটৰে চুৰিয়া,
মূৰত হেঙ্গুলীয়া ছাতি।
বাটৰ বাটকুৱাই, বৈ বৈ শুধিছে,
কোনে বিষয়াৰে নাতি ॥

নাতিৰ নাতি জপনাৰ কাঠি,
লৰালে মাখুন্দী হাতী।
আমাৰ বাপু শুইছে গধূলী বেলিকা,
নাহিবি কাণখোৱা ৰাতি ॥

৯। ধেমু চাৰি মইনা মোৰ গুচাইলেক আঁত।
ৰদ পাই জিলিকিছে মুকুতাৰে দাঁত ॥
দৈ থৈছো দুগ্ধ থৈছো থৈছো আৰু লাৰু।
শুবৰ শয্যা পাৰি থৈছো তাতে থৈছো গাৰু ॥

১০। কাণখাঁতী এ নাহিবি ৰাতি।
তোৰে কাণে কাটি লগামে বাতি ॥
কাণখাঁতীৰ মূৰতে মকৰা ফুল।
কাণখাঁতী পালেগৈ ৰতনপুৰ ॥

১১ । বাপা এ নলাবি ৰাতি
বাটতে জ্বলিছে ষোলটা চাতি ।
চাতি জ্বলক বন্তি জ্বলক,
পোহৰ নহয় ভাল ।
বিয়াৰ সময় মহলা দিলি
পোহৰ হব ভাল ॥

১২ । আজিৰো চানা মাই, কালিৰো চানা মাই,
চানা মাই তীয়ঁহব জালি ।
আজি কালি কৰি, চানা মাই ডাঙ্গৰ হল,
বিবাহৰ বাতৰি পালি ॥

(খ) লৰা নিচুকোৱা নাম ।

১ । যশোদা মাও মাথনি খোৱা ।
কৃষ্ণাই কান্দিছে কোলাতে লোৱা ॥

২ । বতাহতে হালে জালে চন্দনৰে চৰা ।
শৰাইতে বাগৰি কান্দে, আইদেৱৰ লৰা ॥

৩ । আমাৰ মইনা সৰু, ৰাখে বড় বড় গৰু
এছাৰি হেকৰাই কান্দে এ ।
লোকৰ ধানে খাব, কিলাব কোবাব
ঘৰলই আনিবা গৰু এ ॥

৪ । নেকান্দিবা সৰু আইটী নিছিঙ্গিবা মণি ।
সত্যে সত্যে বিয়া দিমে মাধৱক আনি ॥

৫ । জোন কাকা এ আহ আহ ।
ভাত দিম মাছ দিম
ছাঙ্গৰ তলত বাহা দিম
(আমাৰ) বাপাৰ মূৰত টুপুৰ কৈ পৰ ॥

৬ । নেকান্দিবা, নেকাটিবা,
নকৰিবা ৰোহ ।
সত্যে সত্যে গুণৱতী,
এড়ি নৈযাওঁ তোক ॥

৭ । মোৰে বোপাই লাহৰি,
নেপাইছো আহৰি ।
বৰা জুৰিছো আহু,
সেই বৰা বানি, পিঠা গুড়ি সানি,
বোপালৈ লৈ যাম লাহু ॥

৮ । আইকণৰ্‌ মহুৰা, কোৱাই লই গলে,
কোনে আনি দিব পাৰে ।
আইকণৰ ককায়েক দীঘলে ডাঙ্গৰে,
সেয়ে আনি দিব পাৰে ॥

৯ । ফুলি আছে গোলাপ ফুল,
নেভাঙ্গিবা দাল ।
আমাৰ মইনা বহি আছে,
দেখিবলৈ ভাল ॥

১০ । বড় চৰাৰ মুখতে বকুল ফুল ফুলিছে,
নিতৌ তিনি পাহি সৰে ।
মাইনাৰ চকুলৈ চাবকে নোৱাৰি,
হীৰা কি মুকুতা জলে ॥

১১ । বাপুৰে বাৰীতে পকা কৰদৈ,
চকুড়ি ভাটৌএ খায় ।
তাৰে এটি কোনে আনি দিব পাৰে,
লোহাৰে ডাঙ্গে কোবাই ॥

১২ । জোনা বাই এ বেজী এটি দিয়া ।
বেজীনো কেলেই মোনা সিবলৈ ।
মোনানো কেলেই ধনে ভড়াবলৈ ।
ধনেনো কেলেই হাতী কিনিবলৈ ।
হাতীনো কেলেই উঠি ফুৰিবলৈ ।
বাঁহৰ মুঢ়া বগৰীৰ গুড়া ।
সৌতো আহিছে চকুচেলোৱা বুঢ়া ॥

১৩ । জোনা বাইএ এটি তৰা দিয়া ।
এটি তৰা নেলাগে দুটি তৰা দিয়া ॥

পাত নাই চোত নাই কিহতকৈ দিম ?
হালধীয়া চৰায়ে বাও ধান খায়।
শহুৰৰ পুতেকে নাও মেলি যায়।
নাৰে বোলে তুল তুল, বঠায় বোলে তুল তুল,
গধূলীতে ডবা কোবায়॥

(গ) লবা ওমলোৱা নাম।

১। ধিনিকি ধিন্‌দৌ দৌ
মাণিকী কুপৌ।
ককাই নৌ ওপজোঁতেই
তিনজনী ৰৌ॥

২। নাম ধৰা নাম ধৰা কচু পাতৰ খোলা॥
বুঢ়া গোঁসাই নামি আহে হেকোৰ কেকোৰ দোলা।

৩। মাৰৰ নিচিনা নহলি।
বাপেৰৰ নিচিনা নহলি।
বাৰীতে আছিলে ভেকুলী বেঙ্গ।
তাৰে নিচিনা দুখনি ঠেঙ্গ॥

৪। চিলনীয়া, বিলনীয়া,
আমাৰ আইটীৰ ছুলি বঢ়াই নিয়া।
চুছি মাজি দিওঁ মই
আঢ়ৈহতীয়া হবি তই॥

৫। ধুলে ধুলে ধুলা লাগি পৰে।
ধুলা লাগিল গাটি।
আইকণ হল কাতি॥

৬। চৈ চৈ এ চিচৈ পোৱালী।
লোনে মাছে ভাত খাই কি কৈ খিনালি॥

চৈ চৈ এ চিচৈ পোৱালী।
বাঢ়ৈটোকাই লৈ যায় টিকা জোকাৰি॥

৭। লাও কলি কলি, জিকা কলি কলি,
মইনাই ভাত খালে-ৰৰ পিড়াত বহি।

মইনাই ভাত খায়, ককায়েকে চক,
মাহীয়তী পেহীয়তী ঠেঙৰ তলে যক্ ॥

৮। একাঠু পানীতে কুহুম ফুল ফুলিছে,
মেলিব নোৱাৰে পাহি ।
আমাৰে আইটী নিচেই কুমলীয়া,
মুখতে মিচিকি হাঁহি ॥

৯। আবেলি বেলিকা, ঘাটলৈ নেযাবা
ঘাটতে গধূলি হব ।
চিলাই থাপে মাৰি, মদাৰত তুলিব,
বুঢ়ীমাৰ বাউলী হব ॥

১০। সরুতে সৰুৰাম গৰু ৰাখিছিলা,
সঙ্গপাই গঙ্গালৈ গলা ।
মাৰাক পুহিবৰ একো চিন নেপালোঁ,
ৰড় হৈ ধিতিঙ্গা হলা ॥

১১। বাপাৰ বাড়ীৰ মধু সোলেঙ্গ,
ছাগে বেড়ি খায় ।
বাপাৰ বায়েক লীলাৱতী
শহুৰিলৈ যায় ॥

১২। নাচ বাই জেতুকী এ
হাতে মেলি মেলি নাচ ।
নাচ বাই জেতুকী এ
ভৰি মেলি মেলি নাচ ॥
তয়ো বগী ময়ো বগী
একে খন বিলৰে মাছ ॥

গৰখীয়া নাম

১। হুৰ হুৰ বটা চৰাই।
মোৰ ধান নেখাবি তোক দিম গোটা কড়াই॥
ধানো খাম চাউলো খাম,
তোক বিয়া কৰাই ঘৰলৈ যাম॥

২। টোকোৰা এ আমাৰ ধান নেখাবি
লোকৰ ধান খাবি।
আক বেলিলৈ কই দিম,
দালত পড়ি পড়ি খাবি॥
দালতুল ভাঙ্গি তই তেলীৰ তালৈ যাবি
তেলীয়ে দিব তেল খাৰণী মালীয়ে দিব ফুল।

৩। শালিকী এ ৰটৌ টৌ।
ভাত হল শাক হল শালিকী বাই বা কেহেলৈ গল?
এই খিনিতে আছিলে জাবৰ খুচৰি,
কোনোবাই লৈ গল ডিঙ্গি মুচৰি॥

৪। ৰদালি এ ৰদ দে।
আলি কাটি জালি দিম
বড় পিড়া পাৰি দিম,
তাতে বহি বহি ৰদ দে॥
বদালিৰ মাকৰ কুটকুৰা ছুলি।
কাহানি পাবগৈ বিৰিঙ্গাৰ গুৰি।

৫। বগলী এ সবাহলৈ নগলি কিয়?
গৈছিলো গৈছিলো বাটত ৰৰখুনে পালে।
ৰঙ্গদৈৰ ঘৰতে সোমাব খুজিলো
চেঙ্গদৈ কুকুৰে খালে।
চেই কুকুৰ চেই নাহিবি জপনা দেই॥

৬। ইয়কলি ইয়কলি,

অতক ধান চাউল কত পালি।
পোৰে খালে, জীয়ে খালে,
থাক্ থাক্ থাক্॥

৭। কুপৌ কু কু,
খুদ থৈছো খাহি আহ।
কেনকৈ যাম?
বেঙ্গেনা গছত ডোকা থৈ
দেও দি দি আহ॥

৮। বেজী সিওঁ সিওঁ?
নিসিবাঁ নিসিবাঁ।
পাত বাওঁ বাওঁ?
নেবাবাঁ নেবাবাঁ।
এই পিনে যাওঁ?
এই পিনে চুৱাপাতনি।
এই পিনে যাওঁ?
এই পিনে যম ৰজাৰ ঘৰ॥

৯। পেহী ঔ পেহা, আমলখি কেহা,
টেকেলি পেটা গোবিন্দ ঔ জাল বাওঁ গৈ আহা॥
জাল বাই জুলি বাই যাওঁ সিপাৰত।
আবতনী পলাই গল মনৰ বেজাৰত॥

১০। অ ফুল অ ফুল ফুফুল কিয়?
গৰুৱে যে আগ খায় ফুলিমনো কিয়?
অ গৰু অ গৰু আগ খা কিয়?
গৰখীয়াই যে মোক নৰখে আগনো নেখাম কিয়?
অ গৰখীয়া অ গৰখীয়া গৰু নেৰাখ কিয়?
ৰান্ধনীয়ে যে ভাত নিদিয়ে মইনো ৰাখিম কিয়?
অ ৰান্ধনী অ ৰান্ধনী ভাত নিদিয় কিয়?
খড়িকটীয়াই যে খড়ি নিদিয়ে মইনো দিম কিয়?
অ খড়িকটীয়া অ খড়িকটীয়া খড়ি নিদিয় কিয়?
কমাৰে যে দা নিদিয়ে মইনো দিম কিয়?

অ কমাৰ অ কমাৰ দা নিদিয় কিয় ?
এঙ্গাৰকটীয়াই যে এঙ্গাৰ নিদিয়ে মইনো দিম কিয় ?
অ এঙ্গাৰকটীয়া অ এঙ্গাৰকটীয়া এঙ্গাৰ নিদিয় কিয় ?
কাটি থৈছো বড়গছ শুশুকাইনো কিয় ?
অ বড়গছ অ বড়গছ নুশুকানো কিয় ?
মেঘে যে বৰখুন দিয়ে মইনো শুকাম কিয় ?
অ মেঘ অ মেঘ বৰখুন দিয় কিয় ?
ভেকুলীয়ে যে টোৰটোৰাই মইনো নিদিম কিয় ?
অ ভেকুলি অ ভেকুলি টোৰটোৰা কিয় ?
বোপা ককাৰ বিৰ্ত্তি এড়িম নো কিয় ?

১১। দীঘলতিৰ দীঘল পাত
গৰু কোবাওঁ ঝাঁত ঝাঁত।
মাৰ সৰু বাপেৰ সৰু
তই হবি বড় বড় গৰু ॥
লাও খা বেঙ্গেনা খা
দিনক দিনে বাঢ়ি যা।
মাৰ সৰু বাপেৰ সৰু
তই হবি বড় বড় গৰু ॥

১২। উকুলি মুকুলি দুকুলি কাঁহী।
আদৌ দৌ ডোমৰ দাঁহী ॥
খেতি বাতি শাক তোল।
কি কি চৰাইৰ কি কি নাও
সোনৰ চৰাইৰ কথা কওঁ ॥
আম পাত জাম পাত
পদুম পাতে বুড়াই পেলাই।
ৰুপা থুৰি উনৈচ কুড়ি
সাত ভাই কপিলীত পড়ি ॥

বিয়া-নাম।

(ক) সাধাৰণ।

১। আম মলে থোপা থুপি,
কদম মলে হালি।
বেইৰ মাজত পদ্ম জলে,
মেঘে ঢালে পানী॥

২। চৰাইৰ নাও শৰালি, মাছৰ নাও বৰালি,
সাপৰ নাও পানীমড়লী।
বাপেকৰ চৰাতে আইকণ বহি আছে,
যেনে পদুমৰে কলি॥

৩। মাৰাৰ আছিলা, লাচনি পাচনি,
বাপেৰৰ কাচলি ধৰা।
ভায়েৰৰ আছিলা সমান ভাগেখোৱা,
আজি পৰৰ জনে হলা॥

৪। আমি তিনি ভনীৰ, তিনিটি যঁতৰে,
আয়ে সৰু সূতা কাটে।
আমি তিনি ভনী, যাওঁ তিনি ঘৰে,
আয়ে ৰাও কাঢ়ি কান্দে॥
আয়ে যে কান্দিছে পেটৰে যাতনাত,
বোপায়ে কান্দিছে কিয় ?
যদি হে বোপাইৰে মৰমেই আছিলে,
আমাক বেচি খালে কিয় ?

৫। কালি এতে বেলি অ চন্দ্ৰাৱলী
বহি বৈ আছিলা তাঁত।
আজি এতে বেলি, অ চন্দ্ৰাৱলী,
অগ্নি জলিছে গাত॥

৬। ই বোলে চন্দ্রিকা সি বোলে চন্দ্রিকা,
চন্দ্রিকা গুণৰে নিধি।
বাপেকৰ চড়াতে, চন্দ্রিকা ৰহিছে,
সোণৰ গলপতা পিন্ধি ॥

৭। ওড় ফুল ফুলিলে, জগতে জানিলে,
ৰাঙ্গল ফুল ফুলিলে ৰঙ্গা।
আইটীৰ বিয়াতে, ৰঙ্গা ৰদ ওলালে,
বাপেকে খুজিলে ঠঙ্গা ॥

৮। চাউল চালিবৰে, ৰূপহী চালনি,
বহি জাৰিবৰে কুলা।
জীয়ৰীৰ ধনেৰে, কিনো দৌল বান্ধিবা,
উড়ি যায় শিমল তুলা ॥
আয়ে চাউল চালে, চালনি সুঘূৰে,
বোপাই তামোল কাটে সক।
সৰুটো ভায়েকে, ধৰম বিয়া দিলে,
লগতো নিদিলে গৰু ॥

৯। চড়ায়ে তুলিলে, ছআঁৰা পোৱালী,
গছৰ দাল শুৱনি কৰি।
আইটিক তুলিলে, মাকে বাপেকে,
লোকৰ ঘৰ শুৱনি কৰি ॥

১০। আগ ফাল শুৱনি, ডাব নাৰিকল,
পাচ ফাল শুৱনি পান।
বড়ঘৰ শুৱনি, জীয়ৰী ছোৱালী
উলিয়াই দিবলৈ টান ॥

১১। সুবৰ্ণ মণ্ডিত বেই তাতে প্ৰবেশিলা গৈ।
বেইতে আইদেও ঘূৰে পাৰ বুলনেৰে বুলে ॥
সুবৰ্ণ ভৃঙ্গাৰ লৈ ঘনে চাতি মাৰে দৈ।
সোণৰ চিৰি মৰা পিড়া, ৰূপেৰে বন্ধোৱা খুড়া ॥
বহা হেঙ্গুলীয়া পিড়াত হালধি ঘহিব গাত।
ৰত্নৰ ভৃঙ্গাৰ আনি মাতৃয়ে ঢালিব পানী ॥

১২। মূৰত পানী দিবা, ধাৰ নিচিঙ্গিবা,
বেইতে কলচি থবা।
তেলে হালধী ঘঁহি বোপা দেওকে,
ভালকৈ স্নান কৰাবা॥
গা চাই গামোছা, আনগৈ লগুৱা
ককাল চাই আন কাচুটি।
মুখ চাই আৰচি, আনাগৈ আইটী
সতৰ ফোট লব পাই আজি॥

১৩। আগত দিয়া পাচত দিয়া পাকৈ আয়তীয়ে।
দুৰ্ব্বা ঘাটৰ পানী আনি ৰামৰ মূৰত দিয়ে॥
হাৰ পিন্ধে টাৰ পিন্ধে পিন্ধে সাতসৰী।
দেবাঙ্গভূষণ পিন্ধে ইন্দ্রে দিছে আনি॥
পুখুৰীৰে পাৰে পাৰে ইকৰাৰে বেড়া।
দলি মাৰি পেলাই দিয়ে ফটিকৰে মালা॥
তুমি দিবা ফটিক মালা আমি দিমে কি ?
ধৰম কৰি বিয়া দিমে সত্যভামা জী॥
পুখুৰীতে পানী নাই পাৰকে সুবুৰে।
বিৰিখতে পখী নাই ঝাকে ঝাকে উড়ে॥
পুখুৰীৰ চৌপাশে কলীয়া তুলসি।
সেই ঘাটে পানী আনে ৰামৰে কলচি॥
পুখুৰীৰে চৌ পাশে মৃগ পহু চড়ে।
তাকে দেখি ৰামচন্দ্র শৰধেনু ধৰে॥

১৪। চান্দো চিকণে, সূৰুযো চিকণে,
চিকণ সৰগৰে তৰা।
এতাইতকৈ চিকণে দেখি আহিলো,
বাহি চন্দনৰে দৰা॥

১৫। পূবে দিলে ৰেণু, উঠা শ্যাম কাণু,
কতনো শয়ন কৰা।
বিধি ব্যৱহাৰে, দৈয়ন দিব লাগে,
যাই ধৰমৰে বেলা॥

পান বৰীয়াই পানে আনিছে
গুৱালৰ ঘৰৰ দৈ।
প্ৰভাত কালতে, দৈয়ন দিছেহি,
সিংহদুৱাৰতে থৈ॥

১৬। শৰায়ে শৰায়ে, কাঞ্চন ফুল গাঁঠিছে
আই দেওৰ খোপালৈ চাই।
সেউতী পিন্ধিছে, মালতী পিন্ধিছে
পিন্ধিছে খড়িকা জাঁই॥
সেউতীৰ এচাকি, মালতীৰ এচাকি,
আৰু চম্পাকলিৰ চাকি।
মাকে বাপেকে, আই দেওক সজাইছে,
একোকে থোৱা নাই বাকী॥

১৭। কালি এতে বেলি, আছিলা আই দেও,
মাৰাৰ পালেঙ্গত শুই।
আজি এতে বেলি, যাবলৈ ওলালা
মাৰাক অকলৈ থৈ॥
কালি এতে বেলি সখী প্ৰভাৱতী
বহি বৈ আছিলা তাঁত।
আজি এতে বেলি, যাবলৈ ওলালা
মাৰাক লগাই যোৱা মাত॥
আগৰে পৰাই, গুৰিলৈ লাগিছে,
লাগণি গছৰে ঔ।
আয়োনেকান্দিবা, বায়ো নেকান্দিবা
আমি জিৰণীয়া মৌ॥

১৮। ঔৰে গছতে, মৌৱে বাহ ললে,
আমাক পাৰি দিয়া খাওঁ।
মুখৰে কাপোৰ, গুচোৱা বোপা দেউ,
ডাঢ়ি পৰিছেনে চাওঁ॥

চতিয়াই লইছে, ওলমি পড়িছে,
ফুলাম কাপোৰৰে দহি।
যিমান কি নোলোৱা, ফুলাম বড় কাপোৰ
তেও বুঢ়ামুৱা দেখি॥

১৯। বিধি খন পঢ়িব নেজানে বাপু দেউ
বিধি খন আমালৈ দিয়াঁ।
পুবং পচিমং উত্তৰং দখিণং
সহাই বুলি এখোলা দিয়া॥

২০। বিধি পঢ়ে বাপু দেৱে মাজে মাজে এৰে।
ঘৰত আছে খালৈপেটী তালৈ মনত পৰে॥

(খ) হৰগৌৰীৰ বিয়া।

আগৰ খন ভাবতে যি যি আনিছা
বড়চৰাৰ মুখতে থোৱাঁ।
হিমালয়ে আজি কি কাৰ্য্যে আহিলা
হেমৱন্ত ৰাজাক কোৱাঁ॥
লক্ষ্মী সৰচতী, দুই ভনী আহিছে
হৰৰে অলঙ্কাৰ লৈ।
ওলাই আহা গৌৰী, পিন্ধাহি সাদৰী
মেনকাৰ আগতে কৈ॥
হৰৰে ঘৰৰে, অয়ে অলঙ্কাৰে
আনিছে শৰাই ভৰাই।
ভিতৰৰে পৰা, ওলাই আহা গৌৰী
লোৱাহি মাথা দোৱাঁই॥
গছ সৰু সৰু পাত চিৰিলিয়া
মাণিক থোপা থুপি লাগে।
হৰলৈ গৌৰীকে, নিদিও সুবুলিবা
স্থষ্টি বাঢ়িব লাগে॥

কৈলাসৰে পৰা মহাদেউ আহিছে

বৃষভ বাহনত উঠি।

আজি বাৰ বছৰ, বাহি গা ধোৱা নাই

গোন্ধে প্ৰাণ যাই ফুটি॥

শিব আহি পালেহি হেমন্তৰ ঘৰ।

ভাঙ্গখুন্দা সজুলিৰে জুৰিলে নগৰ॥

(গ) ৰাম সীতাৰ বিয়া।

ওলাই আহা কৌশল্যা ৰজাৰ মহা দৈ।

শুভক্ষণে যাত্ৰা কৰি যোৱা জোৰণ লৈ॥

খাক লোৱা মণি লোৱা কুণ্ডল সাতেসৰী।

তেল সেন্দুৰ ফণি ফালি লোৱা শৰাই ভৰি॥

অযোধ্যাৰ যত নাৰী জোৰণ লৈ যোৱা।

ৰামৰ অলঙ্কাৰ আজি জানকীক পিন্ধোৱা॥

কৈকেই ওলোৱা সুমিত্ৰা ওলোৱা

ওলোৱা ৰামৰে মাও।

জনকৰ জীয়াৰী জানকী সুন্দৰীক

জোৰণ পিন্ধাবলৈ যাঁও॥

সীতা সক বুলি কোনেনো কলেহি

ৰামৰ লাগি আছে চিন্তা।

চিন্তা নকৰিবা আমি চাই আহিলো।

তোমাৰ কাণ সমানে সীতা॥

সীতাক লৈ ৰামচন্দ্ৰ অযোধ্যালৈ যায়।

নগৰৰ প্ৰজাসবে বেড়ি বেড়ি চায়॥

ধনু ভাঙ্গি ৰামচন্দ্ৰে সীতাক লৈয়া যায়।

পশুৰামে যুদ্ধ কৰে বাটত লগে পায়॥

জনকৰ ঘৰতে আছে বড় ধেনু

ৰামৰ লাগি আছে চিন্তা।

পাৰোকি নোৱাৰো ধেনুকে ভাঙ্গিব,

বৰে কি নঁবৰে সীতা॥

বিশ্বামিত্ৰে বোলে বাপা ৰাম গদাধৰ।
বাট চাই আছে সীতা জনকৰ ঘৰ॥
মিথিলাতে সীতা দেবী আছে বাট চাই।
ধনুভাঙ্গি বিয়া কৰাও বিদাই দিয়া আই॥
মাকে বোলে ৰাম তুমি যোৱা শীঘ্ৰকৰি।
ধনুভাঙ্গি লৈ আহা জানকী সুন্দৰী॥
জনক নন্দিনী আই এ, স্বামী বৰিবলৈ যাই এ।
গন্ধপুষ্পৰ মালা লৈ এ, স্বামীকে বৰিব গৈ এ॥

ত্ৰৈলোক্য মোহিনী, গজেন্দ্ৰ গামিনী
জনক ৰাজাৰ বালা।
সমাজত গৈ মেৰুত উদয়,
যেনে চন্দ্ৰমাৰ কলা॥
স্বৰ্গৰ পৰা কিবা, আহিলে উৰ্ব্বসী,
কিবা ৰতি তিলোত্তমা।
ইন্দ্ৰৰ ইন্দ্ৰাণী, চন্দ্ৰৰ ৰোহিণী,
কিবা অপেশ্বৰী হেমা॥

শুভকাৰ্য্যে বিলম্ব নকৰা ৰঘুপতি।
গলে মালা দিওঁ ৰাম দিয়া অনুমতি॥
ৰাঘৱৰ ওচৰ চাপিল বৰবালা।
সাদৰে মাথাত দিলে সুবৰ্ণৰ মালা॥
বৰিলে ৰামক আনন্দৰ নাই পাৰ।
চৰণত পড়ি সীতা কৰে নমস্কাৰ॥
বহিলে জানকী গৈ ৰাঘৱৰ কাষে।
চন্দ্ৰৰ লগত যেনে ৰোহিণী আকাশে॥

(ঘ) কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ বিয়া।

ৰুক্মিণীৰ ৰূপৰ কৰিব কোনে সীমা।
সৰ্ব্বাঙ্গ সুন্দৰী কন্যা সোণৰে পতিমা॥

অতি সুকোমলী নৃপতিৰ ৰৰবালা।
দিনে দিনে বাঢ়ে যেন নৱ চন্দ্ৰকলা॥
শশীপ্ৰভা বোলে জীয়াৰ হল কন্যাকাল।
মতাই আনি মাধৱক বিয়া দিলে ভাল॥
কত ভাগ্যে পাইবো আমি কৃষ্ণক জোঁৱাই।
সুখতে থাকিব মোৰ ৰুক্মিণী জীয়াই॥
ৰুক্ম বীৰে বোলে ভনী নিদিও মাধৱক।
ৰজা নহয় কৃষ্ণ উগ্ৰসেনৰ সেৱক॥
শিশুপাল ৰজাক মাতি দিম মই বিয়া।
কাৰ যে শকতি আছে মাধৱক দিয়া॥
শুনিয়া ৰুক্মিণী পাচে বচন নিৰ্ঘাত।
পড়ি মূৰ্চ্ছা গৈলা দেবী মুখে নাই মাত॥
হা দৈব বিধি মোৰ কৰিলা আশা ছেদ।
পাপিষ্ঠ ভৈয়াই কিনো দিলি হৃদি খেদ॥
কৃষ্ণৰ চৰণ চিন্তি এৰিম মই প্ৰাণ।
কদাচিতো স্বামী মই নকৰিবো আন॥
স্নান কৰি ৰুক্মিণীয়ে ধ্যান ধৰি আছে।
পত্ৰ লিখি ৰুক্মিণীয়ে বেদনিধিক পাছে॥
যোৱা বেদনিধি গুৰু দ্বাৰকাক যোৱা।
প্ৰভুৰ হাতত মোৰ পত্ৰখানি দিয়া॥
আজিয়ে যোৱাগৈ হে গুৰু বাপু,
কাইলৈ আহিবা ঘুৰি।
কৃষ্ণৰ হাতে ধৰি কবা কাবৌ কৰি,
মাতিছো চৰণত পড়ি॥
বেদ নিধি দূত পাচি মাধৱৰ ঠাই।
আহিব আহিব বুলি আছে বাট চাই॥
ৰুক্মিণীয়ে বোলে মোৰ কপাল নহয় ভাল।
নাহিলেক বেদনিধি নাহিলে গোপাল॥
একো সাৰ নিসাৰ নেপালো বাৰ্ত্তা ভাল।
জানিলোহো শিশুপাল হল যমকাল॥

পাটীত বহি ৰুক্মিণীয়ে মনে মনে গুণে।
শ্ৰীকৃষ্ণ আহিছে বুলি কাণ পাতি শুনে॥
ৰুক্মিণীয়ে বোলে মোৰ ৰূপ দেখো ভাল।
কিয়নো নাহিল কৃষ্ণচন্দ্ৰ অত কাল॥
ৰুক্মিণীৰ পত্ৰখানি দিলে বেদনিধি।
শ্ৰীকৃষ্ণে পাই ললে হৃদয়তে বান্ধি॥
পত্ৰ খানি পঢ়ি মহাদুখে জগন্নাথ।
সুদীৰ্ঘ নিশ্বাস ছাড়ি চপৰালে মাথ॥
ৰুক্মিণীৰ আগতে কবা বেদনিধি
মনে নকৰিব দুখ।
কালি এতে বেলি হৰি লৈ আহিমে
দেখিব আমাৰে মুখ॥
পাটীত বহি ৰুক্মিণীয়ে মাটিত মঙ্গল চায়।
কেতিয়া আহিব কৃষ্ণ সোণৰ বাংশী বাই॥

---

(৬) উষা অনিৰুদ্ধৰ বিয়া।

পাটীতে বহিয়ে, উষা মূৰ্চ্ছা গলে,
অনিৰুদ্ধক স্বপ্নত দেখি।
চিত্ৰলেখা সখী, তুলি ধৰিছে,
উঠা উঠা প্ৰাণ সখি॥
সপোন দেখিয়া উষা মূৰ্চ্ছা গলে,
সখীত সোধে যুগুতি।
স্বপ্নন্তে ধৰিলো, সুন্দৰ পুৰুষ
সখি মোৰ কি হব গতি॥
সপোনত দেখিলো সুন্দৰ মূৰুতি,
আগতে আছিলে বৈ।
আনি দিয়া সখি, সেই কোঞৰকে
সেই নগৰলৈ গৈ॥

চিত্রলেখি সখী পট দেখুৱালে
কোন জন বৰিলা সখি।
ভুবন মোহন কুমৰৰে ৰূপ,
বিমোহিত হলে দেখি।
চিত্রলেখা বোলে সখি তই বৰে আজলী।
সাপোনতে পুৰুষ দেখি হৈ গলি পাগলি॥
নাকান্দিবা প্রাণ সখি নকৰিবা শোক।
কুমৰ হৰিব মই যাও দ্বাৰকাক॥
বাটত লগে পাই, নাৰদে শোধই
কলৈ যোৱা চিত্রলেখি।
কিবা সোধা ঋষি কুমৰক নেদেখি,
কান্দি মৰে ঊষা সখী॥
মোৰ উপদেশ লোৱা চিত্রলেখি
মোৰ উপদেশ লোৱাঁ।
অনিৰুধ কোঞৰক হৰিলৈ আহাগৈ
ভোমোৰা পোক এটি হোৱাঁ॥
লোহাৰ গড়ে বান্ধি অনিৰুধ কোঞৰক
থৈছে সিংহাসনত তুলি।
কুন্দ্রাক্ষৰ জলাৰে হৰি লৈ আহাগৈ
ঊষা সুন্দৰীলৈ বুলি॥
বাণ ৰজাৰ জীয়ৰী সৰ্ব্বাঙ্গ সুন্দৰী
বহিছে কেপকৰা পাড়ি।
ওচৰতে বহি অনিৰুধ কোঞৰে
আছে ধেনু শৰ ধৰি॥
সৰ্ব্ব অলঙ্কাৰে সৰ্ব্বাঙ্গ জলিছে
নেপুৰে ধৰিছে তুলি।
অনিৰুধ কুমাৰে ধনুশৰ ধৰিছে
কোনোবাই হৰিব বুলি॥

বিহুৰ নাম।

১। ওপৰ উড়ি যায় কালিন্দী ভোমোৰা
ঠিয় হৈ আছিলো চাই।
তোমাৰে আমাৰে পিৰীতি লাগিলে
চকুৰে চকুৰে চাই ॥

২। ধানে বহাবৰ গোটোং ঠালিটি
শোভন বিৰখৰে খড়ি।
তোমাকে আমাকে কোনেনো ভঙ্গালে
এদাল কেশ দুদালি কৰি ॥

৩। কোনেও ভঙ্গা নাই কোনেও ছিঙ্গা নাই
আপুনি ভাঙ্গিলো মন।
মূৰ গা ধুবলৈ খিলা খুজিছিলো,
সিও হল বুকৰে ধন ॥

৪। মাহৰ বান্ধিলো তালি টোপালা,
খিলাৰ বান্ধিলো ফাক।
ওচৰ চুবুৰীয়া তোমাৰ মোৰ শতুৰু
খিলা দি পথিয়াম কাক ॥

৫। সজাত বন্দী হল, সজাৰে মইনা,
শালত বন্দী হল হাতী।
মকৰা জালতে মোৰ ধন বন্দী হল,
টোপনি নাহে মোৰ ৰাতি ॥

৬। হাত মেলি নেপালো তুবুকি লতা মই
ভৰি মেলি নেপালো পাটী।
আতি চেনেহৰ পিৰীতি কৰিলো,
শুবলৈ নেপালো ৰাতি ॥

৭। ধন যেন দেখোঁ মই তোমাকে বহনা,
প্ৰাণ যেন দেখোঁ মই তোমাক।
কেচা ঘুমতিত হেৰাই যেন দেখিলো
কাক পাই তেজিলা আমাক ॥

৮। আতি চেনেহৰ ফুল বাড়ি পাতিলো
তাৰ মাজত খৰিকা জাঁই।
আতি চেনেহৰ পিৰীতি কৰিলো
থাকিবলৈ নেপালো চাই ॥

৯। এই পিনে কোন গল, বুকৰে ধন গল
খোজত মৰি গল বন।
নেমাতি নেচালে এ কোটি নকলে,
কেনেবা কৰিছে মন ॥

১০। এই পিনে কোন গল, মৰমৰ ধন গল,
মূৰত সোনোৱালী টুপী।
আছে সাত শতুৰু, মাতিব নোৱাৰো,
চাও বেৰ জোলোঙ্গাই জুপি ॥

১১। অজাতি কুকুৰা থাক দূৱাৰ চুকত,
ভুকুৱাই মাৰিমে তোক।
ৰাতি নৌ পুৱাওঁতে কিয় ডাক দিলি,
ধনে এৰি গলে মোক ॥

১২। তোমাৰ বাড়িৰে ইন্দ্ৰ মালতী
আমাৰ বাড়িত পৰিল ছাঁ।
দিনৰে দিনটো নেদেখো বহনাক
ৰাতি পুড়ি মাৰে গা ॥

১৩। কাউৰীৰ শতুক মুগা ছুঙ্গিয়া,
পৰিব নিদিয়ে ডালত।
আয়ে বোপায়ে আমাৰে শতুক
ফুৰিব নিদিয়ে গাঁৱত ॥

১৪। হাঁচতী লাহৰে, টেমিটি কাঁহৰে,
কটাৰী মহৰে শিঙ্গ।
আমাৰ পঞ্জলীত তামোল নেকাটিবা,
নাকলিত ধৰিব চিন ॥

১৫। হেৰা মোৰ লাহৰী নেপাঁও মই আহৰি
তোমাকে দিবলৈ গুৱা।
কাবৌটি কৰিছো, ছুটি ভৰিত ধৰিছোঁ,
আজিলৈ উভতি যোঁৱা॥

১৬। চাঙৰ মৰাপাত শুকান কলা পাত,
থুৰীয়া তামোলক বান্ধো।
থুৰীয়া তামোলক দিবলৈ নেপাই মই
গাঁথিত বান্ধি থৈ কান্দো॥

১৭। চড়াইহাগী বিলতে চড়াইটি পৰিল হি
মাছ আহি পৰিলহি জালত।
ৰাতিৰ ভিতৰত সপোনত দেখিলো
মাখি হৈ চুমা খায় গালত॥

১৮। ধনে দি পঠিয়াই লং ফুলৰ হাঁচটী
আমি দি পঠিয়াম কি ?
ধনৰ আগতে বাতৰি কবাগৈ,
আমি দুখীয়াৰে জী॥

১৯। ধনৰে গামোচা মুখত ফুল বচা
লাহৰী কাঠৰে মাকো।
কিনো মায়া মোহত পেলালা বহনা,
নেমাতি কেনেকৈ থাকোঁ॥

২০। থুৰিয়াই থুৰিয়াই দি যায় তামোল কাটি,
বাটত মেলি মেলি খাবা।
যেতিয়া পাবাগৈ তোমাৰে চহৰ খন
আমালৈ পাহৰি যাবা॥

২১। ন পানী আহিলে, ধেকনি লাগিলে,
বহনাই বৰশী বাই।
মোৰ হাততে, শিঙৰাই বিন্ধিলে
ধনে বেজ বিচাৰি যাই॥

২২। গজে পানী খালে হোৱাঙ্গে দৈয়াঙ্গে,
ঘোড়াই পানী খালে বৈ।
ধনে পানী খালে পিৰীতি নিঝৰাত
ঠিয় গৰাত খোপনি লৈ ॥

২৩। আইটি বোলো তোক, এবেলি চাবি মোক
জুতুলী জেতুকাৰ তলত।
চকা পিতলৰে, আঙ্গৰী গঢ়াই দিম,
গলপতা গঢ়াই দিম গলত ॥

২৪। ঔ তলৰ ধেকিয়া, নিচেই কুমলীয়া,
ভৰি দিলে মুচুকাই ভাগে।
ককাল খামুচীয়া খোপা উধনীয়া,
চাই থাক চাই থাক লাগে ॥

২৫। নৈৰে সিপাৰে কোনে জুই দিলে,
ওপৰে উড়ি গল চাই।
মোৰেনো হিয়াতে কোনে জুই জালিলে,
বিচনী ধৰোতে নাই ॥

২৬। চতত চঁপা কলি বহাগত ৰগৰী
জেঠতে মলিয়াই আম।
সাউদৰ লগতে, ধনে উজাই গলে
কাহানি উলতি পাম ॥

আহাৰত কঠাল শাওণত শঠা,
ভাদতে অমনা বাও।
আশাত নিৰাশা নকৰা ঐ বহনা,
ৰাতি দিন বাটলৈ চাঁও ॥

২৭। আশা দি নিৰশা কৰিলি বহনা,
সুখেৰে থাবি কত কাল।
থাচ থাচ কৰি ভাগিব লাগিছে
গজলা গছৰে দাল ॥

২৮। বঙ্গাল বঙ্গাল লেতেৰা বঙ্গাল ঐ
বঙ্গালক নিদিবি ঠাই।
ৰাতিতে উঠিয়ে চুৱা চৰু এৰি
বঙ্গালে নাও মেলি যাই॥

২৯। বাইৰে মৰমে নেজানা ভিনিহি
ঘপৰাই মাৰিলা ভুকু।
বাইৰে সলনি মোকে লই যোঁৱা,
সোণেৰে বন্ধোৱা বুকু॥

৩০। জাতি বাঁহৰ জকাই ঐ নেলাগে ককাই ঐ
নেখাওঁ দৰিকণা মাছ।
তিৰী মৰা বৰলাত ছোৱালী নিদিবি
কথাৰো নেপালো সাঁচ॥

৩১। কলৈনো গৈছিলি হেৰেই পাণেসই
ঘৰতো নুশুনো মাত।
কলৈকো যোৱা নাই বুকৰে বহনা
বহি বৈ আছিলো তাঁত॥

৩২। পৰ্ব্বতে পৰ্ব্বতে বগাব পাৰো মই
লতা বগাবলৈ টান।
সৰুটী সোনাইকে বুজাব পাৰো মই
তোমাক বুজাবলৈ টান॥

৩৩। কলৈ যা এলনী কলৈ যা পেলনী
মোকে গৰু বাটত থৈ।
কোনোবা মুনিহে ফুচুলাই নিবগৈ
কলীয়া ভোমোৰা হৈ॥

৩৪। তোৰে মুৰ চাই ফনীখন গাঁথিলো
লগাই ৰাঙ্গলীয়া বেট।
খোপাত পিন্ধিবলৈ আনিছোঁ বহনা,
নিজনি বিলৰে ভেট॥

৩৫। নদীয়ে এৰিলে মাছ ঐ বহনা,
মাছেও এৰিলে নৈ।
গঙ্গা চিলনীয়ে বাহাটো এৰিলে,
বহনাই এৰিলে পৈ॥

৩৬। আলি বাট ঘেঁলাতী চাকিফুল পিন্ধতী
কথালৈ নকৰ কাণ॥
মাৰেই তোৰ আছিলে ৰাঙ্গত ৰূপ চৰোৱা
তইনো কিয় হবি আন॥

৩৭। এই কালে কোন গল বুকৰে ধন গল,
খোজত মাৰ গল বন।
চকুলৈ চাওঁতে মুখলৈ নেচালে,
কেনেবা লাগি গল মন॥

৩৮। জাকৈয়া জাকৈয়া মূৰতে তকয়া,
ককালত ওদালৰ ফই।
হেৰা জাকৈয়া, এটি মাছ দি যোৱা,
ৰজাই পতা ববলা মই॥

৩৯। মাটিৰ নেবাবি খলপা খলপি,
গৰুৰ নেবাবি গাই।
ঘন আনন্দৰ ছোৱালী নানিবি,
বছেৰেকত একোটা পায়॥

৪০। হালবাই হালধী ঘঁহিলি মালতী
ভৰি মেলি ঘঁহিলি তেল।
কচুৱা হাতলৈ নাযাবি মালতী
এতাই বেয়া কথাৰ মেল॥

৪১। হেৰ বগী বাই কলঙ্গৰ গৰা পাই
ৰঙ্গামাটিৰ মাৰিলি ফোট।
অজলা লৰাপাই বিহৰাই পেলালি
কেইটা সলালি মোট॥

৪২। কলীয়া খাগৰি কাট ছের ধৰি,
কুন্দত কাটিলি কেৰু।
বাটলু তিৰুতাক ডাঙৰ যেন দেখিলি,
ভকতক দেখিলি সৰু॥

৪৩। ঔ ফুল ফুলিলে জগতে জানিলে,
ঠেকেৰা ফুলিলে ৰাতি।
গাভৰু আইচু আহিছে ওলাই
যেনে হালধীৰে গাঁথি॥

৪৪। আঁঠিয়া কলৰে পাত নেকাটিবা
ছিটিকি পৰিব এঠা।
লোকক দেখুৱাই কেটেৰাই মাতিবা
ভিতৰি নেড়িবা বেথা॥

৪৫। আলি ঢাকি পৰিলে শালিকা চড়াইবোৰ
পথাৰ ঢাকি পড়িলে কাইম।
বহাগৰ বিহুতে নাচোঁতে নাচোঁতে
বৈ গল জুৰুলি ঘাম॥

৪৬। আইটী চেনি মাই কাটে সৰু সূতা
জঁতৰত নুঘূৰে শলা।
ৰচকী গাভৰু ৰসৰ মেল পাতিছে
পাবি তাৰ কি তলা নলা॥

৪৭। উজনি ৰাইজতে কান্দে ভীমৰাজে
কৈৰাই কান্দিলে স'ঝত।
হালৰ গৰু বেছি আনিলো ধনকে
চকু চাই নেমাতে লাজত॥

৪৮। আমলৈ বুলি মাৰো ফৰমুটি
কি বুলি তেতেলী সৰে।
ভনীজোৰাঁই বুলি ওৰণি টানিলো
কি বুলি চুপতি কৰে॥

৪৯। কাঁহৰে বাটিতো তেঙ্গেৰাই উঠিলে
নেজানি বুলিলো কোন।
আহিব দিছিলো গধূলা পৰতে
ভটিয়াই গলগৈ জোন॥

৫০। আমৰে দিনতে আমে মলিয়ালে
কঠালৰ দিনতে মুচি।
গছগছনীয়ে কুঁহি পাত মেলিলে
ধন গল উজানে গুচি॥

৫১। হাতৰে আঙ্গুলী লোহোৰা লুহুৰী
ভৰিৰে আঙ্গুলী ঘন।
কি খাই মাৰে তোকেনো তুলিলে
চাই থাকিবৰে মন॥

৫২। উলি তামোলৰে পুলি ঐ বহনা
উলি তামোলৰ পুলি।
তিনি ডাল ছুলিকে বান্ধ তুলি তুলি
গৰাকী নেলাগে বুলি॥

৫৩। কি খাই তুলিলে লাহৰী মাৰে
কি দি বঢ়ালে ছুলি।
জাঠিৰ কুড়া যেন লাহৰী ককালটি
ঘোড়াৰ ফান যেন ছুলি॥

৫৪। হাত মেলি মেলি দাবলৈ নেপালো
পথাৰৰ মাগুৰি ধান।
হাঁচতী ভৰাই দিবলৈ নেপালো
আমাৰ পুলি গছৰ পান॥

৫৫। চাই চাই বুলিবা বাট ঐ লাহৰী
চাই চাই বুলিবা বাট।
দেহৰ ভিতৰতে আছে খালে বাম
পিচলি পৰিবা তাত॥

৫৬ । ই নৈত বুৰ মাৰি সি নৈত ওলালে
কাৰে পোহনীয়া উদ ।
মাটি ফুটি ওলাল তবাবে গজালি
হিয়া ফুটি ওলালে দুদ ॥

৫৭ । হাঁচতি বলোঁ মই শৰাইতে থলোঁ মই
উড়ি গল ৰগলীৰ লগত ।
নেখাই চাৰি সাজি থাকিব পাৰো মই
চেনেহৰ ধনৰে সঙ্গত ॥

৫৮ । পকি নেমু টেঙ্গা সৰিল ঐ ৰহনা
পকি নেমুটেঙ্গা সৰিল ।
ধিয়াঁওতে ধিয়াঁওতে বাটলৈ চাওঁতে
চকুৰো পৰালি পৰিল ॥

৫৯ । জোনে ওলালে ওলাবি তৰাবল
জোনৰে মুখলৈ চাই ।
তুমি যে ওলালে ওলাম মই ৰহনা
পঁইতা জকৰা খাই ॥

৬০ । জোনৰে সাৰথি তৰা ঐ গাভৰু
জোনৰে সাৰথি তৰা ।
আমাৰে সাৰথি গাঁৱৰ ডেকা লৰা
লৈ যাম হাঁচতী ধৰা ॥

৬১ । হাঁতী নো হাঁতী ঐ পৰলা হাঁতী ঐ
শুঁড় মেলি মলহা খাই ।
পাৰকি নেপাৰ ধনক দেখিবলৈ
ৰাতি খপিবলৈ যায় ॥

৬২ । চতাই পৰ্ব্বত ধুৰ্লী কুৰ্লী
কোনে ভাত ৰান্ধি খাই ।
মাক নাই মাউৰা তিৰী নাই বৰলা
হাঁতী ধৰিবলৈ যাই ॥

৬৩। কলৈ লৰ মাৰি যাবি তই বহনা
কলৈ লৰ মাৰি যাবি।
কৰবাত কোনোবাই খেঁকেক পাতিছে
তাতে গৈয়ে বান্ধ্ খাবি॥

৬৪। তোমালৈ চাঁওতে ডেওনা ডেওঁতে
বিন্ধিলে অযৈয়া শুলে।
তোমাৰ মন খালে আমাৰ মন খালে
কি কৰিব জাতি কুলে॥

৬৫। পানীতে বাঢ়িলে পানীৰ কলমৌ
তেল পাই বাঢ়িলে চুলি।
মাকৰ ঘৰতে জীয়াৰী বাঢ়িলে
যেনে দাম কলৰ পুলি॥

৬৬। বগৰীৰ ডালতে কুপতি বিনালে
ঠেঙ ধৰি বিনালে কুলি।
মাকৰ গলত ধৰি জীয়েকে বিনালে
লাগে লগৰীয়া বুলি॥

৬৭। নাচনী ছোৱালীৰ দীঘল চুলি তাৰি
ঘঁহে বুঢ়ামাকে তেল।
যলৈকে নেযাঁও মই তেতে যে শুনো গৈ
নাচনী ছোৱালীৰ মেল॥

৬৮। শিমলুৰ লেলেঙ্গা ডাল ঐ বহনা
শিমলুৰ লেলেঙ্গা ডাল।
ছোৱালী লেলেঙ্গা যোল বছৰীয়া
কোনে নো বুলিব ভাল॥

৬৯। মাকৰী ঘিলাৰে ফাক ঐ বহনা
মাকৰী ঘিলাৰে ফাক।
জীয়াই থাকোঁ মানে তোমাকে ধিয়াঁমে
মৰিলে খিয়াঁমে কাক॥

৭০। হাতৰে থাকএ শুৱাই কি নুশুৱাই
হাত মেলি আছিলো চাই।
তোমাকে আমাকে শুৱাই কি নুশুৱাই
অগাপিচা কৰি যাই॥

৭১। আলি বাটে বাটে মহে লালী পাতে
শুৱাল বা কেহেলৈ গল।
ওদালৰ তলতে নাকী স্বৰি বাটোতে
মহে বনৰীয়া হল॥

৭২। ৰাতি পানী খালে হাতী ঐ বহনা,
ৰাতি পানী খালে হাতী।
তোমাৰ ৰেহৰূপ ভাবোঁতে চিতোঁতে
টোপনী নাহিলে ৰাতি॥

৭৩। আমনি ধানকে দাবলৈ গৈছিলো,
বাউলি বতাহে পালে।
কাছি দলি মাৰি হাৰিতে সোমালো,
ওঁঠতে বৰলে খালে॥

৭৪। চেনেহৰ চুমায়ে নাকটি ছিঙ্গিব
নাকৰ বৈ যাব তেজ।
মাৰে কান্দিব, বাপেৰে কান্দিব
ককায়েৰে বিচাৰিব বেজ॥

৭৫। ভটিয়াই যাবাগৈ কলবাড়ি পাবাগৈ
ছপাই নেকাটিবা পাত।
আলহীৰ নিচিনা, খাবা চাউল সিধা
কাৰো গাত নিদিবা হাত॥

৭৬। গছতে আছিলে মাকৰী ঘিলাটি
তলত পৰি পৰি ঘূৰে।
ককাল সৰু সৰু ছোৱালী নচাবা,
উধা ঘূৰা দৰে ঘূৰে॥

৭৭। লবৰে মন গল, জালি কটা ৰিহা,
হাতেৰে নহলো কাজী।
সোমাবৰ মন গল, বৰে গৰখীয়াত
কপালত নাহিলো সাধি॥

৭৮। কলীয়া কলীয়া হলি নে বলীয়া
এড়িলি পথাৰৰ কাম।
ঘৰৰ মহ গৰু হেদাঙ্গি মেলিলি
শুনি ৰঙ্গিলীৰে নাম॥

৭৯। লাহৰ ছুলি মেলি তেলকো নেপালো
পাত পাৰি নেপালো ভাত।
বৰে আশা কৰি মইনা পুহিলো
শুনিবলৈ নেপালো মাত॥

৮০। তোকে আনিবৰে মোৰে মন গল
তোকে কেনে কৰি পাম।
যাবি পানী ঘাটত নিবি ধৰি হাতত
ময়ো কান্দি কাটি যাম॥

৮১। কাক বাঁহৰ গজালি চিৰি মৰা কটাৰি
তুলাব নেপালো দৈ।
খাবলৈ নেপালো, এখনি তামোল ঐ
লাহৰী হাতৰে লৈ॥

৮২। তোমাৰে মৰমত, মৰো মই লাহৰী
তোমাৰে মৰমত মৰো।
দিনৰে মুৰতে এবাৰ দেখা দিবা
তালৈকে কাকুতি কৰো॥

৮৩। হাবিতে গোঁজৰে ঢেকিয়া পতীয়া
জঁতৰত গোঁজৰে শলা।
মাছৰ গোন্ধ পাই বিড়লী গোঁজৰে
পিঙ্কি ভকতীয়া মলা॥

৮৪। বিহুৰে বিৰিঙ্গা পাত ঐ বহনা
বিহুৰে বিৰিঙ্গা পাত।
গাভৰু ছোৱালী নাচে জুমে জুমে
চতৰ বিহু লাগিছে গাত ॥

৮৫। কাইমে কুমলীয়া উড়িব নোৱাৰে
পাখী গজলীয়া হল।
ধনাই কুমলীয়া, বুলিব নোৱাৰে
বাটতে টোপনী গল।

৮৬। কাৰৈ কাঁঞৰী, খলিহনা বনৰী,
গবৈ এ টোকাৰী বাই।
দীঘল দৰিকণা, গলত ঢোল পিন্ধি
নাচনী বিচাৰি যাই ॥

৮৭। উজনি ৰাইজত বড় কাঁহ বজালে
ভাটিতে বজালে ঢোল।
ছেঙ্গেলীয়া লৰা ৰাখিব নোৱাৰি
ছিঙ্গি যায় ওদালৰ দোল ॥

৮৮। চাই থাকিলেও হাবিলাস নপলাই
নেখালে সুগুচে ভোক।
যেনে বালী ঘাটৰ ভোলা নো বেঙ্গেনা
দলিয়াই দি যাবি মোক ॥

৮৯। শলে ভুমুকিয়াই শালে ভুমুকিয়াই,
আৰু ভুমুকিয়াই ছেঙ্গা।
শহুৰৰ পদুলীত ধনে ভুমুকিয়াই
আচলত লগালে জেঙ্গা ॥

৯০। ধনে ধেমেলীয়া মোৰ মন বলিয়া
থাকে ঘিলা খেলি বাটত।
মোৰ মনৰ কথা কব নোৱাৰিলো
তোমাৰ কেটেৰা মাতত ॥

৯১। বড়ঘৰৰ মূধতে কুপৌ কুকলিয়াই
সাইলাথ মদনৰ মাত।
খেদি দে খেদি দে অজাতি কপৌ ঔ
শৰণ খেৰ মাৰিছে গাত ॥

৯২। পৰ্ব্বতত স্বুগৰী কান্দিলে লাহৰি
হৰিণা কান্দিলে বনত।
তোমাক নেদেখি, থাকিব নোৱাৰোঁ
মৰি যাওঁ শদিয়া ৰণত ॥

৯৩। চতে মহীয়া ৰদে চৌএ চৌএ
কিনো দুপৰীয়া ভোক।
তিঁয়হো নহলি, ছিঁৱালো নহলি
কেচাই খালোঁহেতেন তোক ॥

৯৪। কোৱাই কা নকৰা ঝিলি ঝাঁ নকৰা
শদিয়া পাৰৰে আলি।
কেচায় খাঁও কেচায় খাঁও নকৰা বহনা
নহওঁ মই তিয়ঁহৰ জালি ॥

৯৫। হাঁহ হৈ পৰিম গৈ, তোমাৰে পুখুৰিত
পাৰ হৈ পৰিম গৈ চালত।
বীৰা হৈ ধৰিমে তোমাৰ শৰীলত
মাখি হৈ চুমা দিম গালত ॥

৯৬। পৰ্ব্বতত মাৰি যাওঁ ৰাঙ্গলী হৰিণা
পেলাওঁ ভৈয়ামলৈ টানি।
হাঁহিৰৰ ছলেৰে কান্দি পঠিয়ালোঁ
চেনাইক পানীঘাটত দেখি ॥

৯৭। ইঘাটে দূবৰি সিঘাটে দূবৰি
তোলো কোন ঘাটে পানী।
লাহৰি চেনায়ে যেনি গা ধুলে
তোলোঁ সেই ঘাটে পানী ॥

৯৮। দিনৰে চিকণ পূৱাৰে বেলিটি
ৰাতিৰ চিকণে জোন।
তাতোকৈ চিকণ মোৰ ঐ লাহৰি
যেনে পূৰ্ণিমাহৰ জোন॥

৯৯। লাহি কাপোৰৰ পাহি ঐ মইনা
লাহি কাপোৰৰ পাহি।
বুকত দিয়ে গলি জলা জুই একুৰা
মুখত দিয়ে গলি হাঁহি॥

১০০। চাউলৰ চিকণ খুদ ঐ লাহৰি
চাউলৰ চিকণ খুদ।
ডেকাৰে চিকণ ভৰিৰ কলাফুল
গাভৰুৰ চিকণে হুদ্॥

নাও খেলোৱা গীত।

(১)

অ মোৰ মলুৱা ৰে।
মোৰ মলুৱাক কোনে মাৰিলে,
অ মোৰ মলুৱা ৰে॥
নেঠা নেঠা কৰে তাই নেঠা আনি দিলোঁ মই,
নেঠাত ধৰি ধৰি কান্দে অ মোৰ মলুৱা ৰে।
কপাহ কপাহ কৰে তাই কপাহ আনি দিলোঁ মই,
কপাহত ধৰি ধৰি কান্দে অ মোৰ মলুৱা ৰে।
যঁতৰ যঁতৰ কৰে তাই যঁতৰ আনি দিলোঁ মই,
যঁতৰত ধৰি ধৰি কান্দে অ মোৰ মলুৱা ৰে।
শাল শাল কৰে তাই শাল আনি দিলোঁ মই,
শালত ধৰি ধৰি কান্দে অ মোৰ মলুৱা ৰে।
সূতা সূতা কৰে তাই সূতা আনি দিলোঁ মই,
সূতাত ধৰি ধৰি কান্দে অ মোৰ মলুৱা ৰে।

(২)

ৰাম বোল হৰি বোল হে।
যেতিয়া আছিলোঁ মই মাও বাপৰ ঘৰে,
তেতিয়া নগৈলা কেনে লঙ্কাৰ বনিজে হে॥
ধনৰ কঙ্গাল সাউদ ধনকে কৰা সাৰ
বাপ মাও ধন দিব বলধে উঠিয়া।
বাৰীৰে ভলুকা কাটি নাৱৰ দিলা ছৈ,
নালাগে সাউদ বনিজে যাব যাউক ছোট ভাই।
বাৰীৰ বগৰি কাটি নাৱৰ দিলা গুড়া।
নালাগে সাউদ বঁনিজে যাব যাওক শহুৰ বুঢ়া॥

মাঝিক দিব টকা টকা গুৰিয়ালক দিব সোণা ।
আমাৰ সাউদ বনিজে যায় সবে দিও মানা ॥
লীলাবতীৰ কান্দনতে সাউদৰ চাপিল দয়া ।
বনিজে নগৈল সাউদ লোকে বুলিবে বেয়া ॥
লীলাবতীৰ কান্দনতে গৰ্ভে গৰভ লৰে ।
কেচা বিৰিখৰ পাত সিও সৰি পৰে ॥
আমি যাইবো দূৰ দেশে মনে ৰৈব ধান্দা ।
আমাৰ হাতৰ মোহন বাঁশী থৈয়া যাব বান্ধা ॥
বালিৰ ওপৰ খাইবা ভাত নৌকাৰ ওপৰ শুইবা ।
ৰজনি প্ৰভাত হইলে কাৰ মুখ চাইবা ॥

(৩)

কানীয়া ভাই কি কই কি কই বধিলি মোক ।
হেৰেই হেৰেই কানীয়া তিৰী, কত গল তোৰ ঘৰৰ গিৰী
মোক এটা আধলি দিবা আছে ।
ধনী আহিবৰ বাতৰি পাই বেড়া ভাঙ্গি লৰ দেয়
গড়খাইত পৰি কেঁকো জেঁকো কৰে।
কানি খাওঁতে কানি খাওঁতে বাটি গল বেচা ।
কানীয়াৰ ঘৰত নাই ঘৰ মোচা লেচা ।
ভগাই নিলা ভগাই নিলা ভগাই নিলা লোটা,
কানীয়াৰ ভাগত পৰিল গৈ টেঁকীখোৰা এটা ॥

(৪)

কানাই পাৰ কৰ ৰে, বেলিৰ দিকি চায়া ।
নষ্ট হৈল দুধেৰ ভাণ্ডাৰ বাজাৰ গৈল বৈয়া ।
কাঠৰ দেশত থাকা কাঠৰ কিবা দুখ।
ভঙ্গা নৌকাত পাৰ কৰি কিবা পোৱা সুখ ॥
ভাঙ্গা নহয় ছিঙ্গা নহয় গামেৰীৰে সাৰ ।
হাতী ঘোঁড়া পাৰ কৰোঁ ৰাধাৰ কিমান ভাৰ ॥
নালাগে তোহাৰ কড়ি নকৰো মই পাৰ ।
অন্য ঘাটে গৈয়া ৰাধা হৈয়ো তুমি পাৰ ॥

অন্য ৰাধাক পাৰ কৰিলে লৈবোঁ আনা আনা।
তয় ৰাধাক পাৰ কৰিলে লৈবোঁ কাণৰ সোণা ॥

(৫)

এ বিনন্দ বাঁশী ৰাধা ৰাধা বুলি ডাকাহে।
হালে মৰিল হালোৱা গৰু, পথাৰে মৰিল গাই।
পানী খাওঁতে ডমৰা মৰিল কটি ঠেকচা খাই।
চালে মৰিল চাল কুমুৰা বেৰাই মৰিল পুঁই।
দেশৰ বন্ধু দেশে গৈলা বুকে দিয়া জুই ॥
এ বিনন্দ বাঁশী ৰাধা ৰাধা বুলি ডাকাহে।

(৬)

আবেলি বেলিকা বানে বৰখুণে
সাতো সাগৰে বেৰা।
পাৰোনে নোৱাৰো ভাৰসা কৰিলো,
দিলো সাগৰতে খেৱা ॥
নাও শালে কাঠৰ, খোৰালি মছুৰা,
শিলা দিলে তাতে ভৰা।
থাউনি পানা এড়ি, এথাউনিত পড়িলো,
প্ৰভু হাতে মেলি ধৰা ॥

বাৰমাহী গীত।

(ক) মধুমতীৰ গীত।

অঘোণৰ মাহতে নাকাটিলা পাত।
খাবলৈ নাপালা প্ৰভু নৱান ধানৰ ভাত ॥
আঘোণৰ মাহতে নাৰীৰ উতপতি।
হাতত তম্বুৰা লৈ নামিল সৰস্বতী ॥

পুহৰ মাহত পূৰণৰ জীয়াৰী।
স্বামীসবে ভক্তি কৰে ভাগ্যৱতা নাৰী ॥

মাঘৰ মাহতে ধৰমৰ তিথি।
ডাক দালিম শ্ৰীফল খাইতে নেদে বিধি ॥
তুলি পাৰে গাৰু পাৰে আতি বিপৰিত।
তাতে বহি মধুমতী জুৰিলেক গীত ॥
তুলি পাৰে গাৰু পাৰে সোণৰ সিংহাসন।
তাতে বহি মধুমতী জুৰিলা ক্ৰন্দন ॥

ফাগুণৰ মাহত ফাল্গুৰ বাতৰি।
দেউলৰ ওপৰত দেউল তুলিয়া মগৰি ॥
তাৰ ওপৰত নাগপাশ জৰি।
ধৰণীত পৰি কান্দে সুমৰি সুমৰি ॥
সকল সাউদে ফাগু মাৰে ৰান্ধি ভাত খাই।
মই নাৰী অভাগিনী থাকোঁ পৰৰ মুখ চাই ॥
বনৰ বমুৰা পখী সিও থাকে জোৰে।
মই অভাগিনী থাকো অকলশৰে ॥
বনৰ বমুৰা পখী সিও বান্ধে বাহা ঘৰ।
মই নাৰী অভাগিনী থাকো অকলশৰ ॥

চৈতৰ মাহত পকি সৰে বেল।
সেই বেল লৈ স্বামী বনিজক গেল॥
বনিজক গৈ স্বামী কিবা পালে নিধি।
ডাক দালিম শ্রীফল খাইতে নেদে বিধি॥

বৈহাগৰ মাহত ডাউকী কান্দয়।
ডাউকীৰ কান্দন শুনি হৃদয় নসহয়॥
বৈহাগৰ মাহত কুলিয়ে কৰে ৰাৱ।
কুলিৰ কান্দন শুনি নুজুৰাই গাৱ॥

জেঠৰ মাহত আবৈ ধানৰ বাৰা।
ডাউকীৰ কান্দন শুনি শৰীৰ ভৈলা জ্বৰা॥
জেঠৰ মাহতে জেঠৰ বাৰে খৰ।
যাকে বোলো আপোন আপোন সেয়ে হয় পৰ॥

আষাঢ়ৰ মাহত আহৰে আহু ধান।
নদী নলা ভাহি যায় সিও এটা বান॥
খেতিয়াৰ লোকে পাৰিছে কঠিয়া।
এৰি গল প্রাণ স্বামী আহিব কেতিয়া॥
আহকে বহকে স্বামী দেখোঁ চান্দ মুখ।
হেৰা গুচক মোৰ জনমৰ দুখ॥

শাওণৰ মাহত যৌৱনৰ দিন।
থাব নাপালে পুৰুষৰ ৰস হয় হীন॥
কিবা খালো কিবা ললো কিবা কৰে মনে।
গলত কটাৰি দি তেজিম পৰাণে॥

ভাদৰ মাহত শীতৰ খৰালি।
নদীনলা শুকাই গল পৰিল ঢৌৱা বালি॥
কোঢ়া ৰাৱে কুঢ়ী ৰাৱে ৰাৱে ৰাজ হাঁহ।
হেলায় খোৱালো মই বাৰিষা ছয় মাহ॥

আহিনৰ মাহত তুলসীৰ গোৰে চাতি।
বিধবা ব্রাহ্মণী পূজে হাতে লৈয়া বাতি॥

আহিনৰ মাহতে দেবীৰ অষ্টমী
হাঁহ কাটে পাঠা কাটে পাৰ জাকে জাক ।
যতে আছে প্ৰাণস্বামী তৈতে ভালে থাক ॥

কাতিৰ মাহত ওলাল ন শালীৰ থোৰ ।
বাৰ মাহৰ তেৰ গীত গাই কৈলো ওৰ ॥
বাৰে মাহৰ তেৰ গীত লওৱে গণিয়া ।
তাকে বৰ্ণাই কান্দে মধুমতী কন্যা ॥
বাৰ মাহৰ তেৰ গীত মাহে মাহে তিপি ।
গাও তাৰ খণ্ডে পাপ, শুনুতাৰ মুকুতি ॥

(খ) কন্যা বাৰ মাহী ।

আঘোণৰ মাহতে কন্যা সংসাৰে নৱান ধান ।
কতেক খাইতে মধু কতেক পুৰাণ ॥
যাৰ সঙ্গে প্ৰিয়া আছে ৰান্ধি ভাত খায় ।
আমাৰ সঙ্গে প্ৰিয়া নাই (থাকিম) পৰেৰ মুখ চাই ॥
আগ বাঢ়ি লোৱা কন্যা সাতসৰি হাৰ ।
দুই বাহুত তুলি দিম সোণাৰ ঝাম্প টাৰ ॥
কাণ চাই দিম কন্যা হীৰাৰ মদনকড়ি ।
ককাল চাই দিম কন্যা কাঞ্চন পাতৰ সাৰি ॥
ভৰি চাই দিম কন্যা ভৰিৰে নেপুৰ ।
কপাল চাই দিম কন্যা সিথাৰ সেন্দুৰ ॥

পৌষৰ মাসতে কন্যা পুষ্পে অধিকাৰী ।
স্বামীত ভকতি কৰে ভাগ্যৱতী নাৰী ॥
ভাগ্যৱতী নাৰী যিতো সাফল জীৱন ।
স্বামী হেন ধন নাই ই তিনি ভুবন ॥

মাঘৰ মাসতে কন্যাৰ হৈল চাৰি মাস,
তিনি দেশৰ সাউদ আহি লগাইলা মাত।
চাউল দেওঁ পাতিল দেওঁ ৰান্ধি খোৱাঁ ভাত,
ভাল ভাল দাসী দেওঁ চুৱা ফেলাইবাক।
টৌ দেওঁ জান্তি দেওঁ বালুত মাজিয়া,
ভোগ ধানৰ চাউল দেওঁ দুধত পখালিয়া।
ভাত কঙ্গালী নহওঁ কন্যা ভাত ৰান্ধি খাম,
ধনৰ কঙ্গালী নহওঁ কন্যা ধন লৈয়া যাম।

ফাগুণৰ মাসতে কন্যা বসন্তৰে কাল,
জাঁই যূতি ফুলে ফুল বেলি তৰুৱাল।
জাঁই যূতি ফুটে ফুল তপত নয়ান,
জাঁই যূতি ফুলে ফুল খোপাতে ফুলাম।
ফাগুণৰ মাসতে পাই মনে বৰি দুখ,
স্বামীৰ কটিত ভুকা কেনে ভখুৱা কুকুৰ।
কুকুৰ ভুকিলেৰে গিৰস্থে পাইব সাৰি,
তেখনে বুলিব আমাক পুৰুষ বধা নাৰী।

চৈতৰ মাসতে কন্যা চতুৰ দিশে মন,
বিলাওৰে বিলাওৰে কন্যা নয়ান যৌবন।
খাওৰে কন্যা কৰ্পূৰ তাম্বুল বাঢ়োক পিৰীতি,
গুচাও মনৰ কৈটব মাগিছোঁ সুৰতি।
কি বিলাইবো কি বিলাইবো সাউদৰ নন্দন,
কাঠেৰে বান্ধিছো হিয়া সুতোলাইবো মন।
শাশুৰী দুলালী কন্যা স্বামীত পৰাণ,
পৰ পুৰুষক দেখোঁ বাপ ভাই সমান।
সাউদ বোলোঁ সদাগৰ বোলোঁ ভাই তোমাকে,
ধৰমক চিন্তি তুমি যোৱাঁ ৰাজপথে।

বৈসাখৰ মাসতে কন্যা কন্যা পদুমিনী,
চন্দনে চিটিকা দিয়া ভৃঙ্গাৰৰ পানী।
ভৃঙ্গাৰৰ পানী নোহে উত্তম গঙ্গাজল,
বাড়ি ভৰি আছে আমাৰ ডাব নাৰিকল।
আতালত আছে আমাৰ শুকান নাৰিকল,
লাৰিতে চাৰিতে দাসীৰ ককাল দুখাল।
গোহাল ভৰি আছে আমাৰ সাত পাক গাই,
দৈ দুধ ঘৃত মধু ঘিণতে নাখাই॥
সাউদ বোলোঁ সদাগৰ বোলোঁ ভাই তোমাকে,
ধৰমক চিন্তি তুমি যোৱাঁ ৰাজপথে।

জেঠৰ মাসতে কন্যা ভৰিয়া উঠে বান,
কোন দেশৰ সাউদ তুমি কিবা তোমাৰ নাম।
কোন দেশে থাকা সাউদ কোন দেশে ঘৰ,
কি নাম তোমাৰ মাৰ আবুৰ কি নাম বাপৰ।
বাপৰ নাম বিস্মৰণ মাৱৰ নাম ৰায়াল,
জীৱ গুৰু দিছে নাম নাম তাৰ গাৱঁৰ।

আষাঢ় মাসতে কন্যা আহকৰা ৰাতি,
তোমাৰ স্বামী কাটা গৈছে কাঞ্চন পুৰৰ ভাথি।
নাযাইছে নাযাইছে কাটা আমাৰ টিকৰ পতি,
আউলিল হয় মাথাৰ ছুলি ছিঙ্গিল হয় বজ্র মুঠি।
হাতৰ দুই মুঠি শাঁখা ভাঙ্গি হল হয় চুৰ,
মোলান পৰিল হয় মোৰ কপালৰ সিন্দুৰ।

শাওণৰ মাসতে কন্যা শাওণীয়া ৰাতি,
আজি ৰাতি কন্যা মই ভুঞ্জিবো সুৰতি।

আজি ৰাতি চোৰ মই যাকে লাগল পাওঁ,
হাতে গলে বান্ধি তাকে ৰাজঘৰে পঠাওঁ।
চাৰি ফালে ৰাখি থম পহৰী চাৰিটি,
দুৱাৰ মুখত বান্ধি থম মত্ত গজহাতী।
শিথানে পৈথানে লগাম ঘৃতৰ পাক্ষ বাতি,
তীক্ষ্ণ খাণ্ডা হাতে ধৰি জাগিম চৌপৰ ৰাতি।
দাবৰি মাৰিম কন্যা মত্ত গজ হাতী,
থাপ দি নুমাম কন্যা ঘৃতৰ পাক্ষ বাতি।
চটকি মাৰিম কন্যা ই পালি প্ৰহৰী,
তীক্ষ্ণ খাণ্ডা ভাঙ্গিম কন্যা মই টিপামাৰি।

ভাদৰ মাসতে কন্যা মাসৰ পৰিল শেষ,
হাসি খেলি বিদায় দিয়া যাওঁ নিজ দেশ।
তুমি হলা ভিন পুৰুষ আমি ভিন নাৰী,
বাপৰ শকতি নাই বিদায় দিতে পাৰি।
আমি ভিন নাৰী সাউদ নাভাবিবি আন,
আপোনাৰ দোষে সাউদ হাৰাইবি প্ৰাণ।
বাপ বোলো ভাই বোলো সাউদ তোমাকে,
ধৰমক চিন্তি তুমি যোৱা ৰাজপথে।

আহিনৰ মাহতে কন্যা নিৰমল ৰাতি,
পৰ পুৰুষ নোহোঁ কন্যা তোৰ টিকৰ পতি।
পৰ পুৰুষ নোহা যদি আপুন ঈশ্বৰে,
খানিক ৰহিয়া থাকা ডিঙ্গাৰ উপৰে।
সোণাৰ বাটায় গুৱাপান জাৰি ভৰা পানী,
ধীৰে ধীৰে গেল কন্যা বাপৰ বিদ্যমানি।
কাৰ খাইলা গুৱাপান কাক দিছা বিয়া,
দুই নুই তোমাৰ জোঁৱাই লওবে চিনিয়া।

সোণাৰ বাটায় গুৱাপান জাৰি ভৰা পানী,
ধীৰে ধীৰে আসিল শ্বশুৰ জোঁৱাই বিগুমানি।
কোন চহৰে থাকা বাপু কোন চহৰে ঘৰ,
আইৰ নাম কমলমালা বাপা ধনেশ্বৰ।
শিশুকালত বিয়া কৰাইছো মাণিক সদাগৰ,
নানান আড়ম্বৰে আসিছিলোঁ তোমাৰ ঘৰ।
ব্ৰাহ্মণ সজ্জনক আনি জিজ্ঞাস কৰি চায়া,
প্ৰথম কাতি মাসে আমাক দিছাঁ বিয়া।
প্ৰদীপ লগাই কন্যা ঘাটৰ কুলে যাই,
স্বামী স্বামী বুলি কন্যা চৰণ ধুৱাই।
চৰণ ধুৱাই কন্যা মাগি লৈয়া বৰ,
স্বামীক বেঢ়িয়া নিলা মন্দিৰ ভিতৰ।

কাতিৰ মাসতে কন্যা কাতিয়ান ধানৰ থোৰ,
বাৰ মাসৰ তেৰ গীত গাইয়া নাপাও ওৰ।
বাৰ মাসৰ তেৰ গীত লওৰে গণিয়া,
ইতো গীত গাইছে কোন জয়ধন বনিয়া।
জয়ধন বনিয়া নোহে শ্ৰীধৰৰ বাপ।
গাওঁতাৰ মুকুতি হোৱে শুনাৰ খণ্ডে পাপ।

গাৰঁলীয়া গীত।

(ক) ফুল কোঞ্চৰ।

মাছৰ কুমলীয়া শল।
দিন দুপৰিয়া, মাউৰা কোঞ্চৰে
বুঢ়ীমাকৰ গুৰিলৈ গল॥

পোৱালী হাতীৰে শুঁড়।
বুঢ়ীমাকৰ গুৰিতে, বহি ফুল কোঞ্চৰ,
তললৈ কৰিলে মূৰ॥

কি খড়ি লুৰিব চোৰা।
কেহেলৈ কান্দিছা নাতি কুমলীয়া
দুখৰে বাতৰি কোৱা॥

কিছু দৰে ভয়ে, বুঢ়ীযে মাককে
নামাতি আছিলে চাই।
লুইতে উজালে, দিহীঙ্গে ভটিয়াই,
নির্ম্মল ডুবিতে যায়॥

মনেকৈ উজালে, চিতেকৈ ভটিয়াই,
দুখৰে বাতৰি কথা।
কিনো কৈয়ে যাম, কিনো শুনি যাবি
মনতে লাগিব বেথা॥

আইনো মোৰ আছিলে, ধনে পাঁচতুলি,
বোপাই মালিনীৰে নাতি।
তাৰৰ কাপোৰক, ঘিণত নিপিন্ধিলো,
এঁতিয়া ফটা'লাং গাঠি॥

কবৰ শুনিছো, বোপাই মণিকোঞৰ,
চকুৰে নেপালো দেখি।

× × × × ×

বোপাইক লৈ গল, শুকুলা হাতীয়ে,
পাতে আপোন দেশত ৰজা।
আইক লৈ গল সাউদৰ মুদৈএ,
থাকে নাও গাতৰ পজা॥

পোৱালা হাতীৰে শুড়।
সেই নো কথা শুনি কাচঁন কুঞ্জৰীয়ে,
তললৈ কৰিলে মুৰ॥

ভেকুৰী নোথোকে থোক।
বাপেৰ নৰকীয়ে, ইয়াতে এড়িলে
মাউৰা কৰিলে তোক॥
ফুলতে মাউৰা হলি ফুলে কোঞ্জৰ
কি খুৱাই তুলিম তোক।
ভকণ হাট পাতিলো, বেহাবলৈ নেপালো,
বিধতায় দড়িলে মোক॥

চড়াএ থাবৰে ধান মোৰ বোপাই
উফৰি পৰিবৰ কণ।
আতি চেনেহৰ বড়কলা নগৰত
গজিছে দুবৰি বন॥

সেইনো যে বুলিয়ে কাচঁন কুঞ্জৰীএ,
মুখতে ফুৰালে হাত।
মুৰত হাত দিএ কান্দিব ধৰিলে,
চকুএ নেদেখে বাট॥

হাই দি তুলিবৰ লাই।
কালৰ কথা আহি মনত পড়িছে,
দুখ যে নকৰা'আই॥

বোপাইক নেদেখি গাকে সুঙুৰাই,
গাতে লাগিছে জুই।

× × × ×

কিমান কলীয়া হওঁনো বুঢ়ী আই
কিমান কলীয়া হওঁ।

বোপাইকে নেদেখি, গাকে সুজুৰাই
ভাটিলৈ ভটিয়াই যাওঁ॥

উজাই চৰিবৰে, শিহুকৈ ঘঁড়িয়াল
ভটিয়াই চৰিবৰ গেঠু।

দুখৰ কথা কৈ, ফুলৰ কোঞৰে,
বুঢ়ীমাকক ললে আঠু॥

লাফ মাৰি আনিলে, ডেফা গছৰ তামোল,
মৈ পাৰি আনিলে পান।

মূৰৰ চুলী ছিঙ্গি, আশীৰ্ব্বাদ কৰিলে
তোৰ যেন হওক কইলান॥

কমাৰে সাজিলে লোহাৰ শল মাছ,
কামি কাটি থুৱালে কাঠি।

ডিঙ্গিৰ হাইঠা মণি, চকুত থুৱালে,
নেগুৰে মাৰিলে ছাটি॥

জাপ মাৰি উঠি, বাঢ়ৈ কণা কৰি,
পুখুৰীত পৰিল গৈ।

দেও মাৰি গল, লোহাৰ শল মাছ
পোনাও মেলিলে গৈ॥

দেৱে যে মানিছে বুঢ়া বিচুকৰম,
নৰ মনিচলৈ কি।

বাঢ়ৈএ মানিছে, বুঢ়া বিচুকৰম
শুকাণ পীঠাগুড়ি দি॥

মানিবি মানিবি, বুঢ়া বিচুকৰম,
দেৱলৈ সাজিলে পুৰি ।
আকাশে পাতালে, লম্তি ৰাখিছে,
মাজতনো ৰাখিলে কি ॥

সৰগৰ ওপৰত, সৰগ তুলি তুলি,
সাজিলে সাত তাল সৰগ ।
সাতোটা ঘোঁড়াৰে সূৰ্যে ৰথ ডকাই,
পোহৰ দি ৰাখিছে নৰক ॥

দিন যে ৰাতি ঐ, দুই বাই ভনী,
কাৰনো পেটৰে জী ।
মানিবা মানিবা বুঢ়া বিচুকৰম
নেমানি কৰিবা কি ॥

কদম কুঞ্জৰী, বনৰে বাবৰী,
ফুলে জকমক কৰে ।
বাঢ়ৈএ সাজিলে, কাঠৰ পখী ঘোঁড়া,
আকাশে উড়াৰত কৰে ॥

চকুতে ভৰালে, জুইৰে আঙ্গণি,
নাকত বলি যায় ধোঞা ।
নেজৰ ছাটিতে বিজুলী সচাঁৰে,
কৰিলে আলাসত ৰোৱা ॥

হালৰে এ হাতী, সুকযৰে নাতি,
তেজে চিকি মিকি কৰে ।
নিৰ্পতি ৰজায়ে, ঘনাই মাত লগালে,
ইয়াত কোন উঠিব পাৰে ॥

কদম কুঞ্জৰী, বনৰে বাবৰী,
ফুলি জকমকে হল ।
সেই কথা শুনি, নমি ফুল কোঞৰে
পখী ঘোঁড়াত উঠিব গল ॥

উঠিবা উঠিবা কাঠৰ পখীঘোঁড়া
আকাশে উড়াৱত কৰি।
তোমাকে বুলি যাওঁ জীউৰ ফুলে কোঞৰ,
পাচলৈ নেচাবা ফিৰি।
মোৰে বধে চোৱে লাহৰী কোঞৰ ঐ
নেচাবা পাচলৈ ফিৰি।
গুৰুৰ দোষে চুব বিঘিনি মিলিব
ঘৰলৈ নাহিবা ঘুৰি॥
নেজৰ চাটি মাৰি উড়িবি পখীৰাজ
মুখেৰে মাতিবি চিঁউ।
জানিবি জানিবি কাঠৰ পখী ঘোঁড়া
তোৰে মোৰে একেটি জীউ॥
তোকে বুলি যাওঁ কাঠৰ পখী ঘোঁড়া
উভুৱাই খুৱাই যাওঁ মাহ।
আকাশে পতালে উড়াৱত কৰিবি
তোৰে মোৰে একেটি সাহ॥
কাঠৰ পখী ঘোঁড়াত উঠে ফুল কোঞৰে
মাৰি যায় চাবুকৰ চাট।
আকাশে পতালে উড়াৱত কৰিলে
আলাসত কৰিলে বাট॥
দেও দি এড়ালে দেও দনিকণা
লুটি দি এড়ালে শল।
নগৰ সাত পাক ঘুৰি পখী ঘোঁড়া
চমাহৰ বাটলৈ গল॥
কাঠৰ পখী ঘোঁড়া পাই ফুল কোঞৰ
পিতাকৰ দেশকে এড়ে।
মনিচে নমনে দেৱেও নমনে
বিজুলী সঞ্চাৰে চলে॥

বিধিয়ে বিহিলে কপালত লিখিলে
সাইধ কাৰ একুৱাই।
কিমান বাট আহিলো বুলি ফুল কোঞৰ
ঘূৰি পাচ ফালে চাই ॥
গুৰুৰ দোষে চুলে ঠনৱাই ছিগিলে
ঘোঁড়াৰে এখনি পাখী।
দেৱে নেৰাখিলে মনিচে নেৰাখে
কাঠৰ পখী ঘোঁড়া সাখী ॥
কাঠৰ পখী ঘোঁড়া জেউতি চৰিলে
উড়ি যাওঁ উড়ি যাওঁ কৰে।
চমাহৰ বাটকে গল একে দিনে
মালিনীৰ বাড়ীতে পৰে ॥
কাঠৰ পখী ঘোঁড়া এড়ি ফুল কোঞৰে
ভৰিৰে মাৰিলে টিপা।
সেউতী মালতী টগৰ গুটিমালী
সবেও ধৰিলে শিপা ॥
কাঠৰ পখী ঘোঁড়া এড়ি ফুল কোঞৰে
মুখেৰে বজালে শংখা।
সেউতী মালতী টগৰ গুটিমালী
সবেও ধৰিলে পোখা ॥
কাঠৰ পখী ঘোঁড়া এড়ি ফুল কোঞৰে
সবালৈ মাৰিলে শাল।
সেউতী মালতী টগৰ গুটিমালী
সবেও মেলিলে ডাল ॥
কাঠৰ পখী ঘোঁড়া এড়ি ফুল কোঞৰে
সবালৈ মাৰিলে দলি।
সেউতী মালতী টগৰ গুটিমালী
সবেও পেলালে কলি ॥

কাঠৰ পখী ঘোঁড়া এড়ি ফুল কোঞুৰে
সবালৈ মাৰিলে শূল ।
সেউতী মালতী টগৰ গুটিমালী
সবেও মেলিলে ফুল ॥
ফুলনি বাড়ীতে ফুৰে ফুল কোঞুৰে
ইপাহি সিপাহি লেখি ।
বাটৰ বাটৰুৱাই কৰে হৰি হৰি
ফুলৰ তিৰিবিৰি দেখি ॥
ই বোলে মালিনী সি বোলে মালিনী
তোৰ দশা ভাল হল ।
বাৰে বছৰীয়া শুকান ফুলনি
ফুলি তমস্কাৰ হল ॥
ই বোলে মালিনী সি বোলে মালিনী
তোৰে দশা ভালে হল ।
ফুলৰ মলা গাঁথি কাৰেঙ্গত যোগাবি
ধনেৰে বান্ধিবি দল ॥
মাৰৰ মুৰে থাঁইতা মোৰে মুৰে থাঁইতী
শুনালি কিনো বাতৰি ।
ফুল যে মৰিবৰ হলে বাৰ বছৰ
হালোৱাই লুড়ি গল খৰি ॥
বোৱাৰী জীয়াৰী হাঁহে খিলি খিলি
মালিনীৰ ফুলনি চাই ।
ভোমোৰাই গোঁজৰে ফুলৰে ওপৰে
চৰহি ফুলৰ মৌ খাই ॥
বাটৰ বাটৰুৱাই ৰই ৰই চাই
বখনা বখনি কৰে ।
থাকিব নোৱাৰি দিজাই বাই মালিনী
হাততে আঁচুহি ধৰে ॥

চোতালৰ আগৰে গোলাপ ফুলে জুপি
গোন্ধতে আমোল মোল কৰে।
মালিনীক দেখি জীয়াৰী বোৱাৰী
সবে খিলি খিলি হাঁহে॥
ইফালে সিফালে চাওঁতে চিতোতে
পৰিল কোঞৰত চকু।
দেওনে মনিচ বুজিব নোৱাৰি
ললে কোঞৰত আঁঠু॥
মোৰ নাও মালিনী দিজাই শাঁখিনী
ফুলনি পৰিছিল জয়।
তোমাৰ চাঁতে পাই উঠিল ঠনে ধৰি
কিনো ভাইগ কৰিলো মই॥
কিনো দি সুধিম মই দিজাই শাঁখিনী
কিনো দি সুধিমে মই।
কোন পোৰ্ৱাতীৰ বুক্ জুৰ কৰিলা
কাৰ পাপ কৰিলা খয়॥
কোননো গোসাঞে এনে হেন কৰি
সাঁচতে মাৰিলে তোক।
যতে চকু দিয়া ততে চকু ৰয়,
গুচি যায় পিয়াহে ভোক॥
দেও নইঁও মই, দানৱো নইঁও মই
নহও মই সৰগৰ তৰা।
হও নৰে মনিচ, নাও ফুল কোঞৰ,
আহিছো এদেশৰ পৰা॥
তোকে নো বুলি যাও, দিজাই মালিনী
সমন্ধত বুলি যাও আই।
পেটে আঁতে লাগি, মাতিব নোৱাৰো
তিনি সাজ পেটত ভাত নাই॥

পিড়া পাৰি দিলে, পাও পখালিলে
ছুলিৰে মছিলে ভৰি।
খাবলৈ দিলেহি, চিৰা মথা দৈ
মজিয়াত খৰধৰ কৰি॥
খাই বৈ কোঁৱৰে, মুহুদি কৰিলে,
পাটীদৈৰ ধৰাতে বহি।
ফুলৰে কৰণি, আগতলৈ মালিনী
গাঁথিছে মালা ৰূপহী॥
কালৈ নো গুঁথিছা, ফুলে আই মালিনী,
কালৈ নো গুঁথিছা ফুল।
খোপালৈ এধাৰী ডিঙ্গিৰ তিনি ধাৰী
পিঙ্কোতাৰ নেজানো কুল॥
বকুলৰ এধাৰী, টগৰ তিনি ধাৰী
মালতীৰ এধাৰী সিম।
নিৰ্পতি ৰজাৰে আলাসৰ জীয়ৰী,
ধনেপাঁচেতুলীক দিম॥
তোকে বুলি যাও দিজাই আই মালিনী,
তোৰে মোৰে একেটী জিউ।
খহুৰা মহুৰা, নাতি কুমলীয়া,
এধাৰি মলাকে দিও॥
ধনেপাঁচতুলীক, দিবি আই মালিনী
ফুলতে ফুল দি সিও।
খহুৰা মহুৰা, নাতি কুমলীয়া
এধাৰী মলাকে দিও॥
কি কৰ নাতি ঐ ঠানুৰা কোঁৱৰ ঐ
কি কৈনো গুঁথিবি ফুল।
নিৰ্পতি ৰজায়ে, জানিব পাৰিলে,
তোৰে মোৰে একে ডাল শূল॥

তোকে বুলি যাঁও দিজাই মালিনী
সমস্কত বুলি যাঁও আই।
এধাৰ মালাকে, গুঁথিব খুজিছোঁ
পাঁচতুলীৰ খোপালৈ চাই॥
চাপৰ কাণ কটা সিজু আই মালিনী,
চাপৰ কাণকটা সিজু।
সেই মলা ধাৰী, দিবা পাঁচতুলীক,
খোপাতে খাই যাব ৰিজু॥
পিছলি পৰিবৰ কাঁহী আই মালিনী
বাগৰি পৰিবৰ কাঁহী।
এই ধাৰী মলাকে দিবা পাঁচতুলীক
মিচিকাই পেলাব হাঁহি
ফুলকে গুঁথিলে ফুলতে লিখিলে,
ফুলতে বাতৰি দিলে।
দিজাই মালিনীয়ে, গুঁথি থাকোঁতেই
কোঞৰে কৰণতি থলে॥
মালা লৈ মালিনা, গল নগৰলৈ
চাপিল পাঁচেতুলীৰ পাশ।
ভেটিলে কৰণি আঁঠুলৈ মালিনী
চৌভিতি ফুলৰে বাস॥
আন দিনা মালা এধাৰী দুধাৰী
ফুলতো গোন্ধভাপ নাই।
আজি যে মালিনী ফুলৰে কৰণি
গোন্ধতে আমোল মোলাই॥
এড়িলি চুবুৰি বাটত হল দুবৰি
নদীয়ে এড়িলে কুল।
তোকে বুলি যাওঁ দিজাই মালিনী
কোনে গুঁথিছিল ফুল॥

চাঁদ সূৰুজলৈ চাবি বাই মালিনী
চাঁদ সূৰুজলৈ চাবি।
বটীয়া নোহোৱা মালতীৰে মলা
কোনে গুঁথিছিলে কবি॥
খহুৱা মহুৱা আছে নাতি লৰা
সেয়ে গুঁথি দিলে মালা।
হাকো শুশুনিলে বাধা নামানিলে
অন্তকাল লগালে ভালা॥

চাপৰ কাণ কটা সিজু ঐ মালিনী
চাপৰ কাণ কটা সিজু।
খোপাৰ মলা ধাৰী পিঙ্কিব খোজোতে
খোপাত থাই গল ৰিজু॥

উভালি তুলিবৰ কচু ঐ মালিনী
উভালি তুলিবৰ কচু।
বুকৰ মলাধাৰী পিঙ্কিব খোজোতে
পড়িল আখৰতে চকু॥

"কেলৈ ফুলিলি ৰূপহী মদাৰে
কেলৈ পেলালি কলি।
গুৰুতো নেলাগ গোসাঞিতো নেলাগ
থাক তলে ভৰি সৰি॥"

তাও কাপোৰৰে গাঁঠি ঐ মালিনী
তাও কাপোৰৰে গাঁঠি।
তই বিঐ বাজী জীয়েৰ কাঠ বাজী
কত পালি কুমলীয়া নাতি॥

চাঁদ সূৰুজলৈ চাবি ঐ মালিনী
চাঁদ সূৰুজলৈ চাবি।
গৈছে দুই কাল আছে যে একাল
সইত সইত কথা কবি॥

কলেও কটা যায় নকলেও নেড়ে
পাঁচতুলী কোটোহাৰ গাঁঠি।
কলে ভাঙ্গি পাতি সকলো বাতৰি
কেনেকৈ কোঞৰ হল নাতি॥

চাঁদ সূৰুজলৈ চাবি ঐ মালিনী
চাঁদ সূৰুজলৈ চাবি।
খহুৰা মহুৰা নাতি কুমলীয়া
সোনকালে পঠিয়াই দিবি॥

ৰজাৰে নগৰ খান চাৰিকৈ চুকীয়া
হেজাৰী বৰুৱাই ৰখে।
চড়াই চিড়িকটি পশিব নোৱাৰে
কোঞৰনো কেনেকৈ পশে॥

কান্দি ফুৰিমে বিনাই ফুৰিমে
কতো নেপামে সুখ।
আও মৰণেৰে মাৰিলি মালিনী
এতিয়া নেচাৱ মুখ॥

তোকে বুলি যাও দিজাই বাই মালিনী
কিয় আনিছিলি মালা।
বেঙ্গ হৈ আহিলি সাপ হৈ খুটিলি
ভাল বুকত দিলি জ্বালা॥

ওলাই মাৰ গলে থুপী থুপী তৰা
আকাশৰ নেজালী তৰা।
কতেক ৰঙ্গে চাই থাক বাই মালিনী
কোঞৰক পাউনি কৰা॥

লাটিম বৰুৱাৰে চাটিম বাই মালিনী
লাটিম বৰুৱাৰে চাটিম।
কোঞৰক নিদিলে তিনি সইত খাইছোঁ
তোৰে নাকে ছুলি কাটিমঁ॥

আগলৈ নেচালো পিচলৈ নেচালো
কুঞ্জৰীক বাতৰা কলো।
যদি হে কোঞ্জৰক নানিমে এতিয়া
নিগমে তললৈ গলোঁ॥
ৰজাৰ নগৰে দেখি দৰ লাগে
কেঁকোৰা কেঁকুৰী গড়।
হেজাৰী বকৰাৰ হাতে আগম নিগম
কোনে পাব তাৰে থৰ॥
থৈয়ে কি অথৈয়ে থৈ ঐ ৰখীয়া
থৈয়ে কি অথৈয়ে থৈ।
পাঁচতুলীৰ নগৰ সোমাল ফুলে কোঞ্জৰ
কালিন্দী ভোমোৰা হৈ॥

(খ) মণি কোঞ্জৰ।

শঙ্কল দেৱ ৰজাৰে পুতেক মণি কোঞ্জৰ
কিছুত খতি খনে নাই।
এবেলা দোলাতে এবেলা ঘোঁড়াতে
এবেলা সেনৰ ৰং চাই॥
আন কাল পতি ঘোঁড়া চেকুৰাই
নগৰৰ চৌমেৰে ঘূৰে।
আজি কোঞ্জৰৰ ঘোঁড়াই গা যেলাইছে
কাচনৰ পধূলী মূৰে॥
মন্ত্ৰীৰ জীয়েক কাঞ্চন কুঞ্জৰী
দাঁৰ বান্ধি মেলাওঁতে ছুলি।
সোণৰ ফনিয়েৰে মুৰ ফনিয়াওঁতে
কোঁঞ্জৰৰ নিলে মন হৰি॥

ঘোঁড়া ওলোটালে সেনৰ ৰং নেচালে
সোনাবৰ তামুলীক পাই।
পৰলা ঘোঁড়াটি ৰাটতে সপি দি
পড়িল বোহ ঘৰত যাই॥
উলটি যাওঁতে বৰচা কুঞ্জৰীৰ
পড়িল সোনাবৰত চকু।
চৰায়ে কৰিলে চিউ।
যেতিয়াই দেখিলে সোনাবৰ তামুলীক
আকাশে উড়ি গল জীউ॥
আমগুৰি খাতৰে শুকান খৰিচা
বলমা বিলৰে মাছ।
তুমি যে আহিছা সোনাবৰ তামুলী
মণিধৰ কিমানৰ পাচ॥
কিনো নকমে কিনো নুশুনিবা
এনে কথা দেখা নাই।
আন কাল পতি ঘোঁড়াত উঠি মণি
নগৰৰ চৌমেৰ চাই॥
আজি কালে পতি ঘোঁড়া চেকুৰোতে
মন্ত্ৰীৰ পধূলী মুখে।
পাকতে ঘূৰাই পৰলাক এড়ি
বোহ ঘৰত সোমাল দুখে॥
সৰগৰ তৰা পতালৰ নাগিণী
কোন্না বাপা লাগে কিক্।
সইত সইত বুলি তিনি সইত থাইছো
তাকে আনি দিম ঠিক॥
নৈতে গা ধুই এ গৰাহ থাম
যাকে খোজো যদি দিয়া।
মন্ত্ৰীৰ জীয়ৰী কাচন কুঞ্জৰীক
আনি মোত দিয়া বিয়া॥

মণিৰ কথা শুনি বৰচা কুঞ্জৰী
তামুলীক লগালে মাত।
যোৱা হেৰা তামুলী মন্ত্ৰীৰ ঘৰলৈ
এই বাৰ সেনৰ এক জাত॥

আগো চোৱা নাই পাচো চোৱা নাই
মন্ত্ৰীত ললেগৈ আঁঠু।
কেলেই আহিছা সোনাবৰ তামুলী
ভাঙ্গি কথা কোৱা বাক॥

বিলৰে মাঝতে পদুম ফুলি থাকে
ভোমোৰাই গুঁজৰি আহে।
দেউতাৰ জীয়ৰী কাঁচন কুঞ্জৰীক
আমাৰ মণি ধৰক লাগে॥

গায়নে বায়নে সেন্দুৰী আলিয়ে
কেঁকুৰী দোলাতে উঠি।
হীৰা মুকুতাৰে মণিধৰ কোঞ্জৰে
কাচনক আনিলে তুলি॥

অনা বতাহত হালিছে জালিছে
গোবৰৰ ভেবৰে লাই।
ছঅঁৰা মাদৈয়ে দাল পাহ মেলিছে
তেওঁ পো কপালত নাই॥

(গ) পগলা-পাৰ্ব্বতীৰ গীত।

তেতেলিৰ তলতে কৰো তাঁতে বাতি
পাহৰি আহিলো কুচি।
কুচিৰে লগতে পগলাই কিলাব
যামে আইষে ঘৰে গুচি॥

মাৰৰ ঘৰলৈ যাবি তত্রি পাৰ্ব্বতী
বাটত খাপে দিয়ে ধৰিম ।
বাটত খাপে দিয়ে ধৰ তত্রি পগলা
হাবিত লৰে মাৰি পৰিম ॥
হাবিত লৰে মাৰি সোমা তত্রি পাৰ্ব্বতী
হাবিত জুয়ে দিয়ে ধৰিম ।
হাবিত জুয়ে দিয়ে ধৰ তত্রি পগলা
ধোঁৱাৰে লগতে উড়িম ॥
ধোঁৱাৰে লগতে উড় তত্রি পাৰ্ব্বতী
হাঁকুটি জোৰায়ে ধৰিম ।
হাকুঁটি জোৰায়ে ধৰ তত্রি পগলা
তোৰে বড় বিলত পড়িম ॥
মোৰে বড় বিলত পড় তত্রি পাৰ্ব্বতী
জুলুকী বাই মত্রি ধৰিম ।
জুলুকী বায়ে ধৰ তত্রি পগলা
শামুক শেলুৱই হম ॥
শামুক শেলুৱৈ হবি তত্রি পাৰ্ব্বতী
তোকে চুন পুড়ি খাম ।
মোকে চুন পুড়ি খাবি তত্রি পগলা
তোৰে দুই গাল ডাকিম ॥
মোৰে দুই গালে ডাক তত্রি পাৰ্ব্বতী
তোকে তেলে ঘঁহি শুচাম ।
মোকে তেল ঘঁহ শুচা তত্রি পগলা
সৰিয়হ জনমে ধৰিম ॥
সৰিয়হ জনমে ধৰ তত্রি পাৰ্ব্বতী
তোকে তেলীশালত পেৰিম ।
মোকে তেলীশালত পেৰ তত্রি পগলা
খলিহৈ জনমে ধৰিম ॥

খলিহৈ জনম ধৰ তঞি পাৰ্ব্বতী
তোকে বাড়িৰ চুকত পেলাম।
মোকে বাড়িৰ চুকত পেলা তঞি পগলা
বাড়িৰ বড় গছে হম॥
বাড়িৰ বড় গছ হবি তঞি পাৰ্ব্বতী
তোকে নাও কাটি বাম।
মোকে নাও কাটি বাবি তঞি পগলা
মাঝতে বুৰায়ে মাৰিম॥

(ঘ) হাল বোৱা গীত।

হাবিতে আছিলে আঁকোৰা কাঠ।
বাঢ়েয়ে পাই তাত লগালে চাঁচ॥
চাঁচি চুকুকি সাজিলে নাঙ্গল।
দেও দি উঠিলে হালোৱাৰ কান্ধত॥
নাঙ্গলে বোলে মোৰ পিঠিতে কুজ।
পূৱা হলে পিথবীৰে লাগি যাওঁ যুজ॥
ফালে বোলে মঞি বাঁহৰে চেচু।
পূৱা হলে উলিয়াওঁ বড় বড় কেচু॥
ডিলামাৰিয়ে বোলে মঞি সবাতকৈ পোন।
মোৰ সমানে নবয় কোন॥
বেঙ্গাই বুলিলে মঞি বাঁহৰ আখি।
মঞিহে নাঙ্গল আৰু ডিলা থওঁ ৰাখি॥
সলমাৰিয়ে বোলে মোৰ চাৰি ভাই ককাই।
আমি থাকো সদাই সৰগ চাই॥
আউত জৰিয়ে বোলে মঞি তৰাৰে চিটা।
মোত বিনে ডিলা জুঁৱলী নেযায় জোতা॥
গৰুৱে বোলে মঞি দীঘল নেজা।
আমাৰ ওপৰত সবেও ৰজা॥

এচাৰিয়ে বোলে মঞ্জি সবাতকৈ সক ।
মঞ্জি নহলেযে নবলে গৰু ॥
যোঁতে বোলে মঞ্জি দীঘলকৈ ফঁই ।
মঞ্জি নাথাকিলে গৰু কত ৰয় ॥
মৈয়ে বুলিলে মঞ্জি সবাতকৈ বলি ।
মঞ্জি নহলে নেস্তাগে দলি ॥
মৈটকাই বোলে মোৰ আঙ্গুলি বেকা ।
মঞ্জিযে নহলে নহয় বোকা ॥

---

(৬) যঁতৰৰ গীত ।

সক জনীয়ে বুলিলে বড় জনী বাই ।
পিজলি কপাহ খিনি কত কত পাই ॥
পিজলি কপাহৰ মঞ্জি জানো বুধি ।
চাউল ছ পুৰাৰ পিঠাগুড়ি খুন্দি ॥
মকুৰা হাটৰে কপাহ আনে কিনি ।
কপাহ কিনি আনি তাই আছিলেক গুণি ॥
নেওঠনি আনি তাই পেলালে পেৰি ।
নেওঠা কপাহ তাই থলে ছাঙ্গত তুলি ॥
ধেনুখন আনি তাক পেলালে ধুণি ।
এসেৰা কাটিলে ৰেতেঙঁ তেঙঁ ।
এসেৰা কাটিলে পচলাৰ কেঙঁ ॥
এসেৰা কাটিলে মাজ নিশা ৰাতি ।
তাৰে বান্ধিলে দঁতাল হাতী ॥
এসেৰা কাটিলে সবাতকৈ সক ।
তাৰে বান্ধিলে ভটৰা গৰু ॥
সূতা খিনি কাটি তাই থলে ছাঙ্গত তুলি ।
হালোৱাই লৈ গল মৈ জৰি বুলি ॥

লৰাহঁতৰ বাপেক বহি কি কৰা।
চাঁছ খন ধৰি পেলাই সূতা সৰু কৰা॥
ওচৰ চুবুৰীয়াই মুকুলিলে খড়ি।
ছমাহলৈ পুৰিলে সূতাৰ চলি॥
গধূলি বেলিকা তৰিলে তাঁত।
উজুতিত লৈ গল শহুৰেকৰ দাঁত॥
তাঁত খন তৰি তাই নৰ্ঘহিলে তেল।
তাৰ মাঝে সৰকিল জুৰিয়া বেল॥
কত দিনৰ মূৰত তাইৰ কাপোৰ খন হল।
হেন কালে মিৰিৰে কাপোৰ বিচাৰি গল॥
কাপোৰ দেখি মিকিৰে দিলে উঠি লৰ।
লৰালুৰী দিলে খেদা বুলি ধৰ ধৰ॥
ডাঙ্গি পাৰি কাপোৰ তাই থলে ছাঙ্গত তুলি।
দাল শলীয়াই লৈ গল বাহা বান্ধো বুলি॥

টোকাৰী নাম।

যেতিয়া বিৰিখে দুই পাত মেলিলে
তলৈ মেলিলে শিপা।
সেই গছে জুপি খোজে মহাদেৱে
টোকাৰী সাজোঁ গৈ দিয়াঁ॥
মহাদেউ গোসাঞে টোকাৰী সাজিলে
বাটে পাৰ্ৰবতী গুণা।
ইঙলা, পিঙলা, চিত্রা সুষুম্না
এই চাৰি গছি গুণা॥
নেবাজে চেবাজে দুখনি টোকাৰী
আহিল ভাৰস্তলৈ নামি।
এখনি গলগৈ পগলাৰ সঙ্গলৈ
এখনি ভাৰস্তত থাকি॥
ছাঙ্গৰ ভাঙ্গএ মুঠি নমাই আন পাৰ্ব্বতী
আঁঠিয়া কলেৰে খাওঁ।
কৈলাসৰ টোকাৰী নমাই আন পাৰ্ব্বতী
ভিখা মাগিবলৈ যাওঁ॥
দুখৰে উপৰি দুখ।
কুকুৰে কামোৰে ছৱালে দলিয়াই
ভিখাতো নিমিলে খুদ॥
কিনো অমাতৰে মাত।
কাঠৰে টোকাৰী লয় হৰিনাম
মনিষে নেপালে তাক॥
বাটে বাটে যাবা, মুৰ ডাঙ্গি নেচাবা,
বেইচাত নকৰা ৰতি।
সাতো সাতো পুৰুষ, নৰকত পড়িব
জীৱৰ হব অধোগতি॥ .

মাতিলে মাতিবা, নমতাক নেমাতা,
দন্দুৱাত নহবা সাথী।
বাটৰ বাটকৰাক, বাট ছাড়ি দিবা,
আপোনাৰ মানকে ৰাখি॥
দালত বন্দী হল, দালৰে হৰিতাল,
লালীত বন্দী হল মাখি।
কামিনীৰ লগতে পুৰুষ বন্দী হল,
ধুৰত বন্দী হলে হাতী॥
দাল কাটি মোকলা দালৰে হৰিতাল,
পানী দি মোকলা মাখি।
হৰিৰ নাম দিয়ে পুৰুষ মোকলাবি
ধুৰ কাটি মোকলা হাতী॥

হুচৰি নাম।

হুৰাই ল হা৺টি বাই।
আতি চেনেহৰে বহাগৰ বিহুটি হাততে মলভি যায়॥
ওপৰৰ দেৱতা শুনা কাণে পাতি
আজি যে হুঁচৰি গাওঁ।
বিহুৰ বৰঙনি আজি ভালে কৰি
খুচৰি খুচৰি খাওঁ॥
আজি বাৰে বছৰ হুঁচৰি গোৱা নাই
ডিঙ্গি চেৰ চেৰ কৰে।
ঢোলত ভালে কৰি কোবকে নপড়ে
কাষৰে পাজৰে পড়ে॥
ওপৰৰ দেৱতা শুনা কাণে পাতি
তালেও নিদিয়ে মাত।
ডিঙ্গিটো খজালি গাবলৈ ধৰিছো
তেওঁ জানো উঠিছে জাত॥
আজি বাৰে বছৰ হুঁচৰি গোৱা নাই
হুঁচৰি ভটিয়াই গল।
হাতে মেলি মেলি নাচিব লাগিছো
কঙ্কাল মূৰ ঠৰঙ্গা হল॥
আমি যে হুঁচৰি গাওঁ ঘূৰি ঘূৰি
খুচৰি খুচৰি খাম।
ডিঙ্গি ফালি ফালি ৰাগকে টানিছো
জানো দহে টকা পাম॥
আমি যে হুঁচৰি পেলাম ঐ মুচৰি
নাহিবি কাষলৈ চাপি।
ওচৰৰে পৰা চাবা ভালে কৰি
মূৰত সৰুদৈয়া ঝাপি॥

বিহুৱা চৰায়ে কৰে বিহু বিহু
গছৰে ডালতে পড়ি।
আমি যে ৰছকী খুজিছো পঁচকী
ডিঙ্গিতে ঘুন্টুচা জৰি ॥
বিহুৱা চৰায়ে কৰে বিহু বিহু
বীণৰ নলা যেনে মাত।
গছতে লতায়ে হালিছে জালিছে
ধৰি সেউজীয়া পাত ॥

---

(২)

হুচৰি বাই ঔ দলৌ চৰাই।
ৰূপ চাৰিটকা তামোল শৰাই ॥
হুচৰি বাই ঔ চেপা নিলে চোৰে।
কেনেকৈ নো পাতিছিলি বাপেৰে পুতেৰে ॥
হেচি হেচি পাতিছিলো চপৰা দলি দি।
চোৰ পেয়েৰে লৈ গল মই কৰিম কি ॥
হুচৰি বাই ঔ গৰু নিলে চোৰে।
কেনেকৈ নো বান্ধিছিলি বাপেৰে পুতেৰে ॥
বান্ধিছিলো বান্ধিছিলো গলগাঁঠি দি।
চোৰ পয়েৰে লৈ গল দাৰে ৰেপ দি ॥
হুচৰি বাই ঔ ধন নিলে চোৰে।
কেনেকৈ নো থৈছিলি বুঢ়ী মানীয়েৰে ॥
থৈছিলো থৈছিলো দুৱাৰ চুকত।
চোৰ বাপেৰে লৈ গল চুৰিয়া কোচত ॥
হুচৰি বাইঔ লৰা নিলে চোৰে।
কেনেকৈ নো শুৱাইছিলি মাৰে বাপেৰে ॥
শুৱাইছিলো শুৱাইছিলো জাপ কাপোৰ দি।
চোৰ পেয়েৰে লৈ গল ঠেংতলে দি ॥

হুচৰি বাই ঔ জপা নিলে চোৰে।
কেনেকৈ নো থৈছিলি বুঢ়ী মানীয়েৰে॥
থৈছিলো থৈছিলো নাওৰা তলত।
চোৰ আহি লৈ গল দিন দুপৰত॥
হুচৰি বাই ঔ চোলা নিলে চোৰে।
কেনেকৈ নো থৈছিলি বাপেৰে পুতেৰে॥
থৈছিলো থৈছিলো খুটাৰ কেপত।
চোৰ আহি লৈ গল কোনোবা ছেগত॥
চা চা বোৱাৰী কি কি নিলে।
কেৰু নিলে মণি নিলে আৰু নিলে ছাই।
চাৰি মুনিহা শিল নিলে দুৱাৰ চুকত পাই॥
চা চা বোৱাৰী কি কি নিলে।
চৰু নিলে হাড়ি নিলে আৰু নিলে খড়ি।
সোপাকে লৈ গল মৰাপাতৰ জৰি॥
চা চা বোৱাৰী কি কি নিলে।
দাখন সোলোকাই নালটো নিলে।
এধা পোড়া আঙ্ঠা এটাইবোৰ নিলে॥
জুইধৰ ছাই ধৰ লৰালুৰী লেখো।
চোৰে নিলে হব পায় নিচেই তাকৰ দেখো॥
জুইধৰ ছাই ধৰ কুঁহী বাতি লেখোঁ।
চোৰে নিলে হব পায় নিচেই তাকৰ দেখোঁ॥
জুইধৰ ছাইধৰ মুৰৰ ছুলি লেখোঁ।
চোৰে নিলে হব পায় নিচেই তাকৰ দেখোঁ॥
ধৰ ধৰ বোৱাৰী গাকে বোৱালি।
বোৱাৰী ঐ গাকে বোৱালি॥
কেৰুকো নিয়ালি মণিকো নিয়ালি।
ধাৰিকো নিয়ালি পাটীকো নিয়ালি
বোৱাৰী ঐ গাকে বোৱালি॥

---

(৩)

মাধৈ তেল ঘঁহিলো সেঊতা ফালিলো
মোলান দৈ ঐ আহ যাঁও ওমলো গৈ।
দীঘল কৈ পুখুৰি খনালো বান্ধৈ ঐ
বন্ধালো সেন্দুৰী আলি।
দাঁতিয়ে দাঁতিয়ে ফুলনি পাতিলো
ৰাখিলোঁ কাজুৱা মালী॥
কেৰেপা কেৰেপি ছিলিঙ্গি দিয়ালোঁ
ওপৰত বগালে লতা।
চিৰিলি চিৰিলি দীঘলী বহলী
পাতত পানকটা কটা॥
চম্পা গুৱামালী আছে ফুলি ফুলি
গোন্ধতে মলয়া বলে।
নিলগৰ পৰা সৰগৰে তৰা
জানো বিমানতে জলে॥
বকুল বন্দুলি আছে ফুলি ফুলি
ফুলিছে মাধৈ মালতী।
জাতি জুতি জাঁই টগৰ গোলাপ
ফুলিছে ৰাঙ্গল সেউতী॥
মোলান দৈ ঐ আহ যাঔঁ ওমলো গৈ॥

---

(৪)

হুঁচৰি বাই ঔ দলৌ চৰাই।
আমি যে আছিছোঁ হুঁচৰি গাই॥
হুঁচৰি বাই ঔ দলৌ চৰাই।
তামোল পান আনিছে কপৰ শৰাই॥
ই বাড়িৰ বাঁহঔ সি বাড়িৰ বাঁহ।
দুই মাহ থেকা লাগি যায় চত মাহ॥

লাও দিবৰ হেন্দালি ঝিকা দিবৰ জেং ।
চতৰ বিহুত দেখা দিয়ে হুচৰিৰ ঠেং ॥
এটা বাঁহৰে তেৰটা কামি ।
চতৰ বিহুতে আহিছো আমি ॥
ওপৰে বৰথুন তলে ও বোকা ।
চিনা জোকে খাই মাৰে আঁঠুৰে জোখা ॥
দ পথাৰতে পড়িছে বগ ।
মুৰৰ পাগুৰীয়ে খুজিছে লগ ॥
তৰানিৰ কুচিয়া হৰে হৰাই ।
জপাটো মেলিছে খৰে মৰাই ॥
পোৱালি হাতীৰে শুৰ ঐ ।
পেৰাৰো মেলিছে মুৰ ঐ ॥
ধন আনিবলৈ গৈছে ।
বাটতে খুন্দা খাই বৈছে ॥
চোতালৰ আগৰে তুলসী ।
গাটো আহিছে উলহি ॥
চোতালৰ আগৰে কেঞা বন ।
এই ঘৰ মানুহৰ বেয়া বন ॥
ভলুকা বাঁহৰে আখি ।
আমাকো নথবা ৰাখি ॥
বিজুলী বাঁহৰে গাঁজ ।
আমক নেপেলাবা লাজ ॥

আইৰ নাম।

(১)

আই ভগৱতী আই, তোমাৰ মান সুন্দৰী নাই।
অম্বিকা চণ্ডীকা ভৱানী কালিকা এই ৰূপে ফুৰা বেড়াই ॥
আই ভগৱতী আই, বসন্তে বা বলাই।
তোমাৰ সেৱা পূজা আছে আগ বাঢ়ি লোঁৱা চকুমেলি চাই ॥
আই ভগৱতী আই, তোমাৰ নীলাচলে ৰতি।
দুখানি চৰণত পাৰ্থনা কৰিছো ৰক্ষা কৰা ভগৱতি ॥
আই ভগৱতী আই, ৰাতিকো কৰিলা দিন।
এক হাতে লৈলা কৈলাসৰ টোকাৰী আৰ হাতে লৈলা বীণ ॥
আই ভগৱতী আই, ডুব ডুব ডম্বৰু বাই।
কাৰ্ত্তিক গণপতি নাচে ভঙ্গি ধৰি আই থাকে আনন্দ চাই ॥
আই ভগৱতী আই, আকাশে আহিলা উড়ি।
বহিবাক লাগি আসন পাৰি থৈছো শিবৰ ওপৰত তুলি ॥

(২)

গধূলিতে আই আহি বাটত আছে বৈ।
তুতি কৰি মাতি আনা আমাৰ ঘৰলৈ ॥
গধূলিতে আই আহে পধূলীলৈ চাই।
মহামায়া আই আহে সোণৰ বাংশী বাই ॥
চহৰ ফুৰি আই আহে হাতত কমল ফুল।
আমৰ পাতৰ চাটি মাৰি হিয়া কৰে জুৰ ॥
স্বৰ্গৰ পৰা আই আহে লগত আহে তৰা।
দুখীয়ালৈ পেলাই দিছে সুথিল ফুলৰ মলা ॥

(৩)

আসন পাৰি দিয়া বহক মহামায়া
থাকক হৰি কথা শুনি।
সকলো গোপীয়ে একান্ত চিতেৰে,
বোলা দুৰ্গতি নাশিনী॥
আইৰে চেনেহবে, মৈৰা চৰাই হালি
দৌলৰ চউকাযে ফুৰে।
হস্তীৰ গমনে, আই নামি আহে
চহৰ ফুৰিবৰে মনে॥
পিচলাৰে ঘাটে আইয়ে স্নানে কৰে,
লাহৰ কেশ টাৰি মেলি।
যাউতি যুগীয়া আইৰে শৰণীয়া
পৰলৈ নিদিবা এৰি॥
উজাই আহিলে, আইৰে সাতো ভনী
বালিতে পুতিলে খুটি।
ভটিয়াই যোঁৱাগৈ আইৰে সাতো ভনী
গোপিনী কৰিছে স্তুতি॥
উজাই আহিলে, আইৰে সাতো ভনী
চাৰি পৰবতে জুৰি।
তিৰিণ তৰু লতা, সবেও দোৱাঁই মাথা
আই আহিবৰে শুনি॥
উজাই আহিলে, আইৰে সাতো ভনী,
লুইতত মাৰিলে খেৱা।
ভয় নকৰিবা, ভয়াতুৰ নহবা
আইয়ে কৰি যাব দায়া॥
উজাই আহিছে, আইৰে সাতে ভনী
নাৱত গুটি ফুলৰ ঝপা।
গুটিকৈ আনিছে মুঠিকৈ বিলাইছে
নৰক কৰি গৈছে কৃপা॥

ইনো কুহে কালি তলে বোকা পানী,
কেনেকৈ আহিলা আই।
সোণৰ নাও খানি, ৰূপৰ বৈথা খানি
বৈচাই আনিলে বাই॥
পিচলাবে ঘাটে, আয়ে পানী তোলে,
তামৰে কলসি লৈ।
ছুঅঁড়া বামুণে, চণ্ডী পাঠ কৰিছে
ভৱানীক আগতে থৈ॥
আই আহিবৰে হল বহু দিনে
মহাদেউ পঠাইছে খেদা।
যোৰ্‍ানে নোযোঁৱা আই ভগৱতী
কৈলাস হইছে সুদা॥
দুখীয়াৰ ঘৰলৈ, আছে সাতো ভনী,
দিবলৈ নাইকিয়া একো।
মূৰৰ কেশ ছিঙ্গি, পাৰ মলচিমে
দেহুক পাৰি দিমে সাঁকো॥
দুখীয়াৰ পুতলা, আয়ে তুলি দিলে,
আইৰ মান ধৰমী নাই।
আইৰ নাম শীতলা, দুখীয়াৰ পুতলা,
দি যোঁৱা বুকু জুৰাই॥

(৪)

আসনতে বহি আয়ে নমাই দিছে ভৰি।
গোপিনীয়ে স্তুতি কৰে চৰণতে ধৰি॥
আসনৰে চউপাশে চম্পা নাগেশ্বৰ।
মলমলি গোন্ধাই আছে আইৰে বহাঘৰ॥
আসনৰে চউপাশে ফুলিছে টগৰ।
আসনতে বহি আয়ে ভাঙ্গিছে জগৰ॥
আসনৰে চউপাশে ফুলিছে কেতেকী।
দাল ভাঙ্গি ফুল পাৰে হৰৰে পাৰ্ব্বতী॥

আসনৰে চউপাশে ঘটৰ শাৰী শাৰী ।
ঘট বুৰাই ৰস ঢালে শীতলা সুন্দৰী ॥
আসনতে বহি আয়ে ফুলৰ ললে লেখা ।
দুখীয়াৰ ঘৰত আহি আয়ে দিছে দেখা ॥
আসনতে বহি আয়ে মনত ৰঙ্গে আছে ।
সোণৰ খড়িকা লই নিৰ্ম্মালি বাচে ॥
আসনতে বহি আয়ে চউপাশে চায় ।
অসুৰৰ পাঞ্চ সেনা বিভঙ্গে পলায় ॥

(৫)

আইৰে সাত ভনী, বড় আই ৰান্ধনী
ভোজন বা কিহেৰে কৰে ।
মোৱা মাছ শুকনি, খৰিচা পকনি,
আই ভোজন সেয়েৰে কৰে ॥
চোতালৰ আগৰে ৰামকল এজুপি
মৰমত নেকাটো পাত ।
যেতিয়া আহিব আইৰে সাতে ভনী,
ভোগলৈ লাগিব পাত ॥
আসনৰ আগতে, তামোল কাটি থৈছো,
আহোঁতে যাঁওতে খাব ।
চকত পাৱে ধুই, আসনত বহিব,
দাসক দায়া কৰি যাব ॥
আইৰে পাৱে মচা, কপাহি গামোচা,
আইৰে কলিকটা পিড়া ।
বড় আই পাচিছে সৰু আই আহিছে
ফুলবাড়ি নগৰৰ পৰা ॥
আইতৰ পাততে আয়ে ঢাল খেদে
সোণ পোৱালৰ মণি ।
শুকুলা চোঁৱৰে ধুলাই আনিছে
আইৰে সুমলীয়া ভনী ॥

(৬)

আহিছে শীতলা দেবী কেতেকীৰে পাহি।
বহিছে শীতলা দেবী মুচুকিয়া হাঁহি ॥
সিপাৰতে বংশী বাজে ই পাৰলৈ ধনি।
ঢোপ খেলি আহি আছে শীতলা গোসানী ॥
শীতলা শীতলা আই পদতলে লাগোঁ।
ভকত বৎসলা আই শুভ বৰ মাগোঁ ॥
আই তুমি এই নামে সন্তোষ হবা ॥
কি দিয়া পূজিম আই চৰণ দুখানি।
তোমাক পূজিবৰ বস্তু নেদেখোঁ গোসানী ॥
ফলদি পূজিলো হয় ভোমোৰাই চুমিলে।
দুধ দি পূজিলো হয় ডামুৰীয়ে পিলে ॥
ধন দি পূজিলো হয় আপোনাতে আছে।
জল দি পূজিলো হয় বিতালিলে মাছে ॥
অন্ন দি পূজিলো হয় গৰুই খছিলে।
বস্ত্র দি পূজিলো হয় মাৰ দি সিজালে ॥
মন দি পূজিলো হয় মনৰ নাই থিত।
চিত দি পূজিলো হয় পাপে জৰ্জ্জৰিত ॥
যেই বস্তু দিওঁ মাতৃ সেই বস্তু চুৱা।
আপোনাৰ নামে মাতৃ সন্তুষ্ট হোৱা ॥
বিদায় দিয়া নিৰমালি মাগা ভৰি লওঁ।
বিদায় দিয়া আই মাতৃ ঘৰাঘৰি যাঁও ॥

অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি।

মন্ত্ৰ আৰু ভণিতা যুগ।

পক্ষীৰাজ মন্ত্ৰ।

শ্ৰীকৃষ্ণায় নমঃ।

নাভি পদ্মো হন্তে ব্ৰহ্মা উপজিলা।
যৈসানি ব্ৰহ্মাদেৱে গৰ্জ্জন কৰিলা॥
সৃষ্টিৰ মধ্যত এক পক্ষি উপজিলা।
দেখিয়া তাহাৰ পক্ষিৰাজ নাম থৈলা॥
পক্ষিৰাজ মন্ত্ৰ পঢ়ে ডাতি।
সাতখান দেৱৰ মায়া পেলাইলেক কাতি॥
ৰাওদি পক্ষি স্বৰ্গক গৈলা।
সাতখান স্বৰ্গ মধ্যত পৰিলা॥
যেবে পক্ষি ৰাজ ইন্দ্ৰক পাইলা।
খাত সহিতে বান্ধিবাক লৈলা॥
অনাদি সহিতে হৰোৰ ঠাই।
তাক পক্ষি ৰাজে পেলাইলা খাই॥
স্তুনি পক্ষি ৰাজে দেৱজাক।
দেখি পক্ষি ৰাজে দিলা ডাক॥
তাক ধৰি আসিলা ধাই।
তাক পক্ষি ৰাজে পেলাইলা খাই॥
স্বৰ্গত আছে দেৱ সমাজ।
দেখি পক্ষি ৰাজে পসিলা মাজ॥
স্বৰ্গৰ দেৱতা ভৈলা নিপাত।
চন্দ্ৰ সূৰ্য্যক দেখিলা তাতি॥

দেখিলা চন্দ্র বহি আছে।
তাক পক্ষি ৰাজে বান্ধিলা পাচে॥
সূর্য্যক বান্ধিবে গইলা ধাই।
চাৰি ও ঘোৰাক পেলাইলা খাই॥
ৰথত বহিবা জেবে নপাৰি।
চন্দ্র সূর্য্য ভৈলা এক সাৰি॥
চন্দ্রক সূর্য্যক বান্ধিয়া থৈলা।
তেবে পক্ষি ৰাজ কৈলাস গৈলা॥
দেখি পক্ষি ৰাজে মহেশ্বৰ বিচুৰ্ত্তি ভৈলা।
কৈলাস সহিতে বান্ধিবে লৈলা॥
পাৰ্ব্বতী আছে তাহান ঠাই।
তাঙ্ক পক্ষি ৰাজে পেলাইলা খাই॥
বান্ধ পাই মহেশ্বৰ মাতিলা কিসৰ কাৰণ।
বাপ পক্ষি ৰাজে বুলে সুনা মহেশ্বৰ।
কোন কোন দেৱ আনি আছে আমাৰ ওচৰ॥
পাচে মহেশ্বৰোক কোপ কৰি চাইলা॥
কৌটি এক দেৱতা মাতিয়া পঠাইলা।
তাক সুনি কুবিৰ আসিলা ধাই॥
তাক পক্ষি ৰাজে পেলাইলা খাই।
পাৰ্ব্বতী বুলে সুনা পক্ষি ৰাজ॥
এতিক্ষণে পাইলা দেৱোৰ সমাজ।
সুনি পক্ষি ৰাজে ৰঙ্গ উপজিলা॥
মাথাৰ উপৰত নিয়া কাচিলা।
আকতা বিকতা গলাই গতা আছে॥
তাক পক্ষি ৰাজে বান্ধিলা পাচে।
যেবে পক্ষি ৰাজোৰ বান্ধোৰ চোত পাই॥
অসংখ্যাত গলাইক বান্ধিলা জাই।
জটীয়া গলাই বান্ধো মটীয়া গলাই বান্ধো॥
যতেক গলাই আছে মানে চুৰ পাচে পক্ষি ৰাজে যমপুৰে গৈলা।
যম ৰাজা আছে পাতি সমাজ॥

যমে বোলে সুনা পখি ৰাই ।
কিসক আসিলা আমাৰ ঠাই ॥
যি কাৰ্য্যে আসিলা সি কাৰ্য্য কও ।
তোমাৰ দুতক বান্ধিয়া থও ॥
যেবে পখি ৰাজ আগে ঠিয় ভৈলা ।
যমৰ দুতোক বান্ধিয়া পেলাইলা ॥
যমে বোলে মই কি কাৰ্য্য কৰো ।
তোমাৰ বান্ধত সমুলি মৰো ॥
বান্ধো হাত বান্ধো বাত ।
বান্ধিলো যমৰ দুতক কৰিলো বন্দি ।
ন পাইলা যমে পলাইবাৰ সন্ধি ।
বান্ধো মঠৰ দুৱাৰ বান্ধো কৈলাসক বান্ধো ॥
একে সৰি কৰি যেবে পখি কৈলাসক বান্ধিলা ।
সাগাৰ মধ্যত তেখনে পৰিলা ॥
সাগৰে বুলে সুনা পখি ৰাই ।
কি কাৰ্য্যে আসিলা আমাৰ ঠাই ॥
সুনি পখি ৰাজে উঠিলা দাতি ।
যমোৰ মায়াক থৈলাহা বান্ধি ॥
সুনিয়া সাগৰে খলক লাগিলা ।
যমোৰ মায়াক বান্ধিয়া পেলাইলা ॥
বান্ধিলা সাগৰে নেদিলা উত্তৰ ।
তেখনে গৈলা কালিকাৰ ঘৰ ॥
কালিকায়ে আছে দুই শাখা পিন্ধি ।
তেখনে কালিকাই পেলাইলেক বান্ধি ॥
বান্ধ পাই কালিকাই আচন্ত চাই ।
কিসক বান্ধিলা আমাক পাই ॥
সুনিয়া পক্ষিৰ ক্রোধিত মন ।
বসিবা তেখনে দিলা আসন ॥
দুই গোট চক্ষু জলে অগনি সমান ।
থোঠ্‌ গোট জলে যেনঁ হিঙ্গুল প্রমান ॥

তুইখান পাখি আকাশে সম্বল।
বজ্রনখৰ ঘারে বোসুমতী ফালে॥
কালি বোলে সুনা পখিৰাজ।
মোক কেনে কৰা এত মানে লাজ॥
যত দের আছে মোহোৰ লগত।
বান্ধি আনি দিও তোমাৰ হাতোত॥
সুনি পখিৰাজে মহা ক্রোধ ভৈলা।
তেখনে দের সবোকো বান্ধিলা॥
কালি দেবোক খেদিয়া গৈলা।
কালিকাৰ মায়া মানে সবাকো বান্ধিলা॥
ব্রহ্ম নখোৰ ঘারে বোসুমতী কম্পিলা।
কাম্পে বোসুমতী তাহাত মুচিলা॥
বোসুমতী বোলে সুনা পখিৰাজ।
কিসক আসিলা আমাৰ সমাজ॥
পখিৰাজে বোলে সুনা বোসুমতী আই।
আসিয়াছো মই তোমাৰ ঠাই॥
যত দের আছে তোমাৰ কাসে।
বান্ধি আনি দিবা আমাৰ কাসত॥
সুনি বোসুমতী কম্পমান ভৈলা।
একশ গোলাইক বান্ধি আনি দিলা॥
আনিবাক দেখি মনে ৰঙ্গ ভৈলা।
তেখনে গলাইক চপাই বান্ধিলা॥
বোসুমতী বোলে বান্ধিয়া থৈলা।
বোলে বোসুমতী তোমাৰ গুণ গাওঁ॥
থিই ভঙ্গ গলাই আছে তোমাৰ কুল দেৱ।
দেখিলা ব্রহ্মা মহেশ্বৰে ডৰে॥
নাম তাৰ জটীয়া মুণ্ডে আছে জটা।
পেত তাৰ ভৰা পেত চক্ষু কটাৰতা॥
আকত গোলাইক বান্ধো।
দন্তুআ গোলাইক বান্ধো॥

আৰা গোলাইক বান্ধো।
খৰা গোলাইক বান্ধো॥
জঙ্গা গোলাইক বান্ধো।
মাটিয়া গোলাইক বান্ধো॥
বেঙ্গা গোলাইক বান্ধো।
কোঙ্গা গোলাইক বান্ধো॥
সুকিলা গোলাইক বান্ধো।
ডাকু গোলাইক বান্ধো॥
ববৰা গোলাইক বান্ধো।
অতলা গোলাইক বান্ধো॥
কালা গোলাইক বান্ধো।
মমৰ গোলাইক বান্ধো॥
গাওঁৰা গোলাইক বান্ধো।
জপৰা গোলাইক বান্ধো॥
শেল গোলাইক বান্ধো।
অখলা গোলাইক বান্ধো॥
কলিয়া গোলাইক বান্ধো।
পিপৰা গোলাইক বান্ধো॥
হেঙ্গা গোলাইক বান্ধো।
ধনন্ধ বিৰোক বান্ধো॥
মায়ান্ধ বিৰোক বান্ধো।
অধিৰান্ধ বিৰোক বান্ধো॥
চণ্ডন্ধ বিৰোক বান্ধো।
অগ্নিৰান্ধ বিৰোক বান্ধো॥
বানন্ধ বিৰোক বান্ধো।
চৰ্ব্বিসন্ধ বিৰোক বান্ধো॥
একে সবি কৰি তাক পখিৰাজে বান্ধিলা চপাই।

সুদৰ্শন মন্ত্র।

সৰস্বতি দেবি মাত্রি মোৰ কণ্ঠাগত।
বৈকণ্ঠ ভুবনে বসি আছে নাৰায়নে॥
হাতত প্রকাস কৰে চক্র সুদৰ্শন।
জগতৰ সাক্ষি প্রভু তুমি চক্রধাৰি॥
মনত গুনিলা প্রভু হেঁঠ মাথা কৰি।
মনুস্যক মাৰি যেবে দেৱে কৰে ঠাই॥
নৰ মনুস্যক প্রভু ৰক্ষা কৰা জাই॥
গসাই বলে চক্র মনুস্যক জায়া।
দত্য দানবক কাটিয়া পেলায়া॥
গোসাইৰ হুঙ্কাৰে চক্র গৈলা ধাই।
তৃদশ দেৱে ভাঙ্গিয়া পলাই॥
প্রিথিবি লৰিলা মেৰু গিৰি টলিলেক।
সাগৰ টলিলা মন্দাৰ লৰিলা॥
কম্পিলা স্বৰ্গ মণ্ডল॥
বৈকুণ্ঠৰ পৰা প্রভু কৰিলা হুঙ্কাৰ।
চল চল চল চক্র গগন সঞ্চাৰ।
গোসাইৰ হুঙ্কাৰে চক্র প্রচণ্ড।
স্বৰ্গে চলি গৈলা কম্পে স্বৰ্গখণ্ড॥
যত দেৱগনক চক্রে লাগ পাইলা।
খণ্ড খণ্ড কৰি কাটিয়া ফেলাইলা॥
কুজ্ঞান কুমন্ত্র যেদি লাগ পাইলা।
তৈৰ পৰা চক্র পাতালক গৈলা॥
দেখি নাগগন পলাইবাক লৈলা॥
সুদৰ্শন চক্র মহা কোপ কৰি।
নাগ নাগিনীক কাটিলা ধৰি॥
তৈৰ পৰা চক্র সাগৰক গৈলা।
জলৰ জন্তুক কাটিয়া ফেলাইলা।
তবে বিষ্ণু চক্র পৰ্ব্বতক গৈলা।
সমস্ত দেবক কাটিয়া ফেলাইলা॥

তবে বিষ্ণু চক্র পুব দিশে গৈলা।
পুবৰ দেৱক কাটিয়া ফেলাইলা॥
তবে বিষ্ণু চক্র পাত যমপুৰে গৈলা।
যমৰ দুতক কাটিয়া ফেলাইলা॥
তবে বিষ্ণুচক্র গৈলা বরুনৰ ঠাই।
কাটিয়া বরুন বান কৰিলা খণ্ড খণ্ড॥
উত্তৰে কুবিৰৰ ঠাইক চলিলা।
বান বিষ ব্যাধি কাটিয়া ফেলাইলা॥
তবে চক্র খণ্ড ব্রহ্মালোকে গৈলা।
মহাত্রাসে ব্রহ্মা আসি পৰিলা॥
চক্রৰ আগত ব্রহ্মা দন্দবতে পৰি।
কৰিলা অনেক স্তুতি ভকতি॥
তুমি নাৰায়ণ তুমি বিষ্ণু মুৰ্ত্তি।
দৈত্য নিপাতক তুমি নিৰঞ্জন॥
কি কাৰ্য্যে আসিলা আমাৰ ঠাই।
চক্রে বুলে মোক পাঠিলা হৰি॥
দেবতাৰ কুজ্ঞান কুমন্ত্র দিয়া বাজ কোৰি।
শুনি ব্রহ্মা পাচে বৰ ভয় ভৈলা॥
স্বৰ্গৰ দেৱৰ কুমন্ত্রক হুঙ্কাৰিলা।
চক্রৰ আগত দিলা আনি ধৰি॥
কাটিলা চক্রে খণ্ড খণ্ড কৰি।
তবে বিষ্ণু চক্র কৈলাসক গৈলা॥
শুনি মহেস্বৰে বৰ ভয় ভৈলা।
আঠে ব্যেঠে কৰি আসিলা লৰি॥
মহেসৰ সঙ্গে আসিলা গৌৰি।
বিষ্ণুৰ চক্রক কৰিলা সেৱ॥
কৃতাঞ্জলি কৰি মাতে মহাদেৱ।
দানৱ নাসক তুমি দেৱ নাৰায়ণ॥
কি কাৰ্য্যে আসিলা আমাৰ ঠান।
চক্রে বোলে সুনা তুমি সুলপানী॥

যত দেৱ আছে সিত্রে দিও আনি।
সুনি স্থুলপানী বৰ ভয় ভৈলা ॥
যত দেব আছে বিচাৰিবে লৈলা ।
সবাকে আনিলা হুঙ্কাৰি ॥
বিষ্ণুৰ চক্রক দিলা আগকৰি ।
তাক বিষ্ণু চক্রে কাটিলা খণ্ড খণ্ড কৰি ॥
তেবে বিষ্ণু চক্র অগ্নি কোনে গৈলা ।
যত দেব পায় কাটিয়া ফেলাইলা ॥
তৈৰ পৰা চক্র ঐসানক গৈলা ।
ঐসানৰ দেৱ বোগ কাটিয়া ফেলাইলা ॥
তেবে বিষ্ণু চক্র যম কোনে গৈলা ।
যত দেব কুজ্ঞান কুমন্ত্র কাটিয়া ফেলাইলা ॥
তবে চক্র গৈলা নৈৰিত কোনক ।
কাটিয়া ফেলাইলা সমস্ত দেবক ॥
মহাতেজে চক্র দেৱস্ত গেৰি ।
ত্রিদশ দেবতা পলাইলা লৰি ॥
চন্দ্র সূৰ্য্য দুইৰো তেজ ভৈলা খিন ।
পাই মায়া ব্যাধি কুজ্ঞান কুমন্ত্র প্রিথিবি বিচাৰি ।
পলাই দেবগন নাহি স্থিতি স্থান ।
বিষ্ণু চক্রে খেদি খেদি নেয় প্রান ॥
ত্রিদশ দেবে নাপাই ঠাই ।
কানি কান্থা বান্ধি ভিক্ষা মাগি খাই ॥
ত্রিদশ দেবৰ চিন্তা জৰ ভৈলা ।
স্বৰ্গতিপ লোক কম্পিবাক লৈলা ॥
তবে চক্র পাত কৰিলা গমন ।
থৰথৰি কম্পে চৈধ্যঅ ভূবন ॥
কম্পিলা মন্দৰ কম্পে হেমগিৰি ।
ব্রহ্মা মহেশ্বৰ কম্পে হেমগিৰি ॥
থৰথৰি কম্পে চন্দ্রৰ মণ্ডল ।
প্রিথিবিক যিনি যিন্নিলা পাতাল ॥

সবে নষ্ট কৰিলা কাটি কুজ্ঞান কুবান্ধ ।
বৈকুণ্ঠে যাইবে কৰিলা পয়ান ॥
সেহি বেলা কৃষ্ণে বোলে বাক্য সিত্র কৰি ।
আহা মোৰ হাতক শুনি চক্রে পাচে নাথাকিলা ৰৈ ।
বিষ্ণুৰ পাসক সিত্রে পাইলা গৈ ॥
নিৰঞ্জন হৰি হাতে চক্র ধৰি ।
প্রিথিবিক লাগি আসিলা দেবহৰি ॥
প্রিথিবিক লাগি আসিলা নাৰায়ন ।
নৰকাসুৰক বধিবাক মন ॥
শুনিলা নৰক আসিলা হৰি ।
উঠিয়া ধাইলা গজ কন্ধে চৰি ॥
গোৰুৰক লাগি প্রহাৰিলা সুল ।
চক্রে কাটি হৰি কৰিলা নিৰ্ম্মূল ॥
দেখি নাৰায়নে হাতে চক্র ধৰি ।
প্রহাৰ কৰিলা হৰি হুঙ্কাৰ কোৰি ॥
বিষ্ণু চক্রে খেদি জাই কুজ্ঞান কুমন্ত্র কাটি ফেলাই ॥
সুদৰ্শন চক্রে খেদি লাগ পাইলা ।
নৰকৰ সিৰ কাটিয়া ফেলাইলা ॥
গজ কন্ধে হস্তে পৰিলা ঢলি ।
কম্পিলা মহি খণ্ড খণ্ড কোৰি ॥
অসুৰৰ বধ সুনি জত বিৰ ।
আসিলেক খেদি ঝঙ্কাৰি সিৰ ॥
হাতে সুল ধৰি আসিলা ধাই ।
সবাক কাটিলা চক্রে লাগ পাই ॥
আৰু অৱসেষ জত বিৰ আছে ।
সৱাকো বিষ্ণুচক্রে কাটিলা পাছে ॥
কুজ্ঞান কুমন্ত্র কাটিয়া ফেলাইলা ।
তেৱে চক্রপাট নিজ থানে গৈলা ॥
চক্রৰ জন্ম সমাপতি ভৈলা ।
হুং হুংকাৰ সুদৰ্শন চক্রৰ হুংকাৰ ॥

বিসবান ব্যেধি হাড়া মন্দকড়া।
সমস্তে মন্ত্র তন্ত্র কাটি কৰু বুন্দামাৰ॥
হুং হুংঙ্কাৰ ওঁ ঋং হাং স্বাহা।
স্বাহা হুঙ্কাৰি সুদৰ্শন চক্ৰে কাটি নিলা মাৰি॥
হৰ চক্ৰ হৰ হৰ হৰ।
সুদৰ্শন নামে চক্ৰ তৃজগতে ভয় চিত।
জাক জপনে কাটে বান বিষ মন্ত্র॥
পুনৰ্ব্বাৰ চক্ৰপাট প্ৰহৰন কৰি।
যক্ষ পিসাচ কুবিৰ গলাইৰ মায়া কাটো॥
পুনুৰ্ব্বাৰ চক্ৰপাত প্ৰহাৰ কৰো।
হৰি চন্দ্ৰক মুক্ত কৰি দস খেত্ৰৰ মায়াক কাটো॥
পুনুৰ্ব্বাৰ চক্ৰপাট প্ৰহাৰ কৰি।
গোযক্ষক মুক্ষ কৰি॥
যাবত জক্ষৰ মায়া কাটো।
পুনুৰ্ব্বাৰ চক্ৰ প্ৰহাৰ কৰু॥
ধন কুবিৰক মুক্ষ কৰি।
অঠৰ কুবিৰৰ মায়া কাটো॥
ধন কুবিৰক মুক্ষ কৰি পুনুৰ্ব্বাৰ চক্ৰ প্ৰহাৰ কৰো।
অঠৰ গলাইৰ মায়া কাটো॥
পুনুৰ্ব্বাৰ চক্ৰ প্ৰহাৰ কৰো।
জগধজ দুই দৈত্যক আদি কৰি॥
চৌৰাসি দৈত্যৰ মায়া কাটো।
হুঙ্কাৰি চক্ৰ কৰিলো প্ৰহাৰ।
সল্লো জাতি চামানৰ মায়া কাটি কৰিলু দহাৰ॥
হুঙ্কাৰি চক্ৰ কৰিলো প্ৰহাৰ।
তেৰটা বাকৰ মায়া কাটি কৰিলো পানিধাৰ॥
হুঙ্কাৰি চক্ৰ প্ৰহাৰ কৰো।
কালোৰ অতি কালোৰ মায়া নিবাৰণ কৰো॥
হুং হুংঙ্কাৰ চক্ৰ প্ৰহাৰ কৰো।
বৰো কলিয়া সৰু কলিয়াৰ মায়া কাটো॥

হুং হুংকাৰ চক্র প্রহাৰ কৰো ।
বৰ হাজাঙ্গক সৰু হাজাঙ্গক ।
মুক্ত কৰি উৰ্দ্ধ কোটি দেৱৰ মায়া কাটো ॥
হুং হুঙ্কাৰ চক্র প্রহাৰ কৰো ।
বৰ পানি পুনিয়াক সৰু পানি পুনিয়াক ।
তেৰোলাখ দেৱ পাৰ্ব্বতিয়াৰ মায়া কাটো ॥
হুং হুংকাৰ চক্র প্রহাৰ কৰো ।
বৰহাকনা জক্ষ আউঠ্ কুটি ॥
অৰণ্যৰ দেৱৰ মায়া কাটো ।
হুং হুংকাৰ মহা চক্রৰ তোমাৰ হুংকাৰ ॥
ডাকিনি জুগিনি ভুত ডাহিনি ।
ভুত নিদানৰ পিচাস ॥
জখিনি বিৰানি কৈইবৰি দৈত্যানি আলক্ষনি বিলোক্ষনি ।
সাসান সালি অস্ত কৰালিক ।
আদি কৰি সমস্ত দেৱক মায়া কাটো ॥
হুং হুংকাৰ সুদৰ্শন চক্র তুমাৰ হুঙ্কাৰ ॥

বৃক্ষ আৰোপণ ।

শূন্যত ভ্রমণ শূন্যত থান, যোগ মন্ত্রে কৰে বৃক্ষ আৰোপণ, আয়ত মেচাৰি বাক্য আয়ত আয় মেচাৰি, কাকলে ধুমা আয়, বিমুখিয়া আয়, সড়াউ আয়, বিড়ায়ো আয়, চফলে আয়, গমনে আয়, বিষ্টা সিক্কা পণ্ডুয়া আয়, অভায় আয়, গকুলা আয়, হৰি চন্দ্ৰ আয়, যেমন তং কিত আয়, বিং বিং বিং বিং ফট্ ফট্ লং লং যেমনে সাধ্য তেমনে আয়, যেমনে শিৱ তেমনে আয়, আকাশে সঞ্চাৰ পৃথিবী পায় । সত্বৰে চলিয়ো আমুকিৰ গায়, তত্বা লংঘয় মন্দ মন্দ আমুকৰি গায়, আমুকৰি বিচাট মন্দং, বং লং দং ৰং জং পং হং হং তং মিং ওঁং ওঁং অমুকস্তং তদং স্বাহা ॥

গৃহকম্পন মন্ত্র।

হস্তী বন গৃহ চাল কম্পে গগন মণ্ডল। কতো আকাশত ভ্রমে কতো বন পর্ব্বতত, যেনেকে ভ্রমৰি ফুৰে তিনিয়ো লোকত। ভূত ভবিষ্যত দেবতাৰ আগে কয়। চণ্ডকুমাৰ লাভি বেতাল চণ্ডীৰ তনয় দ্বাদশ বৎসৰ তপ কৰিলি বিস্তৰ। তুষ্ট হুয়া মহাদেবে দিলা ইষ্ট বৰ। নাট হন্তে জন্মিলি কৈলাস সিখৰে সত্যে সত্যে দেবীৰ অঙ্গিকাৰ। সত্যে সত্যে নথাকিবি দুৰাচাৰ।

চৌমোথাবাট। তাতে দেবী পাতিলা নাট। নাচন্তে নাচন্তে উঠিল ধুলি, দেবী লৈলা বাম হাতে কোচে তুলি। সেহি ধুলিত কাল ধুমা উতপতি বুলি। হাতত অগনি ডিঙ্গিত ৰুদ্রাক্ষ কান্ধত ঝুলি। তাহাৰ কনিষ্ঠ বিস্মখিয়া ভাই। পৰৰ স্ত্রীক ধৰিবি জাই। কিছু ধুলি দেবীৰ বস্ত্রত বৈলা, সড়াউ বিড়াউ দুয়ো জন্মিলা। পৰৰ স্ত্রীক সদায়ে হৰি। বস্ত্র অলঙ্কাৰ নিয়ে চুৰি কৰি। ৰজত পিতল আৰু তাম কাস। খল খলি দেবী তুলিলা হাস। যেবে সুনিবি মায়েৰ দোহাই, হৰণ বস্তুক পেলাই দিবি তই। বস্ত্রৰ ধুলি মলয়া চাৰি পেলালা। বিষ্টা সিঙ্কা পণ্ডয়া অভায় গকুলা জন্মিলা। সুন হৰি চন্দ্র ভাই যাকে তাকে অপুত্র কৰিবি তই। উপজিলা সবে নাটৰ থান। মোহোৰ বচনে চাৰিবি দুৰ্জ্জন।

তাম্বুল ঝাৰা।

চিলি মিলি সাগৰে মেঘে আন্দোল সাগৰে কৰে বালি। ফল ধৰি ডাক পাৰে দেবী গোসানী। ভুতুনী প্রেতনী পিসাচিনী বিড়ালি কিল কিল ধনি আই বিড়াক বন্দি কৰোঁ দেবীৰ আজ্ঞাক মানি। ওং দেবীৰ সপত। দেবী ভবানীৰ সপত।

পুষ্প ঝাৰা মন্ত্র।

ডাহিন হাতে মালতী বাম হাতে পুষ্পচয়। আচোক মনুষ্য দেবতা কাম্পয়। কম্পে অস্তগিৰি কৰে টলবল। পাতালৰ পৰা আসি নিকালিল জল। লং ইতি পুষ্প ঝাৰণং।

কদলী পত্র ঝাৰা মন্ত্র।

চিৰল পত্র বিৰল দন্ত, দুৰ্গাৰ তলপে ঝাৰিলোঁ পত্র। শুকিলা চামৰে মাৰিলো চাটি। আমুকীৰ গায়ৰ মায়া পেলালোঁ কাটি। জং ইতি স্বাহা।

চিকনি ঝৰা মন্ত্র।

এক দিনা ব্রহ্মা কামধেনু দুহিবাক লৈলা। ত্রিদশ দেবতাগণ সেহি থানে গৈলা। ব্রহ্মাদেৱে ঝাৰিলা জেঙ্গ। ত্রিদশ দেৱতা ক্ষেত্র বিড়াৰ লাগিল চঙ্গ। ৰং ইতি ব্রহ্মাৰ শাপ ঔ। ফং ইতি দুর্গাৰ তলপ জং ইতি জটা চিঙ্গ। সং ইতি গাঠি। জং ইতি বৈষ্কা। ভং ইতি ভবানীৰ শপত। বং ইতি ক্ষেত্র বন্দি। ক্বং ৰং কতেং ফিং। ডিং ইতি মন্ত্রস্য ক্ষেত্র পালায় নমঃ।

সূত্র ঝাৰা।

ব্রহ্মা বিষ্ণু ৰুদ্র তিনিজন হৈবা সাখি। মই আমুকীৰ গা বান্ধো ইথানত বসি মহামাই দেবী কাটি দিলা সুত। মই আমুকীৰ আঠ ক্ষেত্রবিড়াউ চিবাউ বন্দি কৰো দেবীৰ পুত। আকাশত দেবতাক বান্ধিলোঁ ভীম জৰি। পাতালত নাগিনী বান্ধিলোঁ খৰ কৰি। আমুকীৰ গায় বান্ধিলো অনেক যতনে। দেবীৰ চৰণ চিন্তি বোহো এক মনে। এহি গাঠিৰ উপৰে যি কৰিব যায়। খাণ্ডা ধৰি কাটিব, তাক কালিকা চণ্ডী মায়।

সৰিসা ঝৰা মন্ত্র।

এক দিনা কার্ত্তি গণপতিৰ জন্ম ভৈলা। জন্ম হৈয়া যক্ষ ৰূপক দেখিলা। ৰূপ দেখি ব্যামোহিত ভৈলা মন। দুইকো যাই লংঘিলা তেতিক্ষণ। সৰিসা গুঠি সৰিসা মুঠি দেবী আনি দিলা সৰিসা বাটি। সেহি সৰিসাৰ জাৰিলা তেল। ক্ষেত্র বিড়াৰ ভাঙ্গিলা মেল। শুন সৰিসা তোৰ কহো জন্ম জাতি। মলয়া গিৰি পর্ব্বতত ভৈলা উতপতি। সোনাৰ লাঙ্গল ৰূপাৰ ফাল। কৈলাসৰ গোসাই জুৰিলা হাল। হাল বাহন্তে উঠিল মাটি। গজিল সৰিসা মেদিনী ফাটি। চল সাৰিসা চল। দেবীকাৰ বৰ। যি ঠাই আছে ক্ষেত্র বিড়া তাহাক খেদি ধৰ। তাহাক জাৰি আনক জাস। গঙ্গাতীৰে বৰ্ত্তিস কপিলা বধ। পাকু পাণ্ডবৰ শৰত পৰস। মহাদেৱৰ জটা চিঙ্গস হনুমন্তৰ লাঙ্গুত ধৰস। সীতা আইক ঘৰ কৰস। দেব ঋষিগণ ব্রহ্ম ঋষিগণৰ সপত। এহি বাক্য লাৰস দেবী মায়ক ঘৰ কৰস।

দিশ বন্দি মন্ত্র।

অহো ৰাত্রি প্রমানে পুতিলোঁ চাট্। পুবে• বন্দি পশ্চিমে বন্দি উত্তৰে বন্দি দক্ষিণে বন্দি। আন মন্ত্রে তাৰ নপাৰেক সন্ধি। আমুকীৰ গায় বন্দি ঘৰ

বন্দি দুৱাৰ বন্দি কৰি থওঁ। চুলত ধৰিয়া সেৱা কৰাওঁ। আমুকিৰ জপৰা বিড়া। উঠা বিড়া ভালুয়া বিড়া। নামতো বিড়া থামাচা বিড়া। দগন্ধা বিড়া। টুপনিয়া বিড়া। ওং নাভি কুণ্ডলী দেবী ভবানীৰ সপত। মোৰ বচন শুহি দুর্গা দেবীৰ ডাক। মেলিলা আঠ বিড়া অন্তৰী থাক।

দক্ষিণত বন্দি কৰো যমনাম। পশ্চিমত বন্দি কৰোঁ বৰুণ অনুপাম। উত্তৰত বন্দি কৰো কৈলাস সমে হৰ। পুবে বন্দি কৰো ভানু ভাস্কৰ। উত্তৰত বন্দি কৰো ভবানী পাৰ্ব্বতী। পতালত বন্দি কৰো মাৱ বসুমতী। অৰাত্রি প্রমানে পাতিলোঁ চাট। দেবী দিছে তোক নির্ভয় বাট। চল বেটা চল মেৰু গিৰি পৰ্ব্বতে চল। হিলে দলে চল গ্রাম নগৰে চল। যেকে ইচ্ছা তৈকে চল। অৰত্রি প্রমানে পুতিলোঁ চাট। ব্রহ্মাৰ নাগ পাশে বান্ধিলোঁ বাট। দেবীৰ আঞ্চোল মহাদেবৰ জট। এহি ঔষধে মাৰিলো চাটি। অন্ধকাৰ কৰিলোঁ তোৰ দিন কি ৰাতি। দুৰ্গাৰ শপত ব্রহ্মাৰ নাগ পাশ মহাদেবৰ জট দেবীৰ তলপ।

ধনুবাটলি মন্ত্র।

উচ্চ ঘৰ ওৰ মাটি দেবী আনিলা কাটি। খচি গুলি দিলা হাতত। বাটলি হৈ গেল দেবীৰ পাকত। শুন বেটা শুন। ব্রহ্মা দেবীৰ গুণ। মাৰ বাটলি যাহা চলে আঠ বিড়াৰ যাই মাথাত পৰে। ব্রহ্মা দিলা ধনু খানি ৰুদ্রে দিলা গুণ বান। আঠ বিড়াৰ দলি মায়া শব্দ কৰিলোঁ নির্জ্জান।

গড় মন্ত্র।

কাল কিল কৈল মেচাৰ বাণী। কৈত আছে কোন দেৱতা লীলায়ে নজানি। মই কৰো গুণ তোক লাগি। তই থাক মোক লাগি। মই কৰোঁ গুণ দেবীৰ আজ্ঞায় গুণ। তই দক্ষিণ কর্ণ পাতি শুন। জয় জয় নৰসিংহ গগণ সমতা। মই কৰো গুণ দেউ বিড়া পলাই চতুৰ্ভিতা। গৃহ খনৰ উপৰে উঠি, চাৰি কোনে চাৰিটি মাৰিলোঁ খুটি। এহি খুটিৰ ভিতৰ পশ যেবে, হনুমন্তৰ লাঙ্গুত ধৰস তেবে। সীতা মাৰক ঘৰ কৰস তেবে। বাপ হনুমন্ত কৰো হাত যোৰ। লঙ্কাৰ বিভীষণৰ হুঙ্কাৰ। লাঙ্গুলে বান্ধিলোঁ সাতখানি গড়। হনুমন্তৰ লাঙ্গে কৰিলোঁ সম। দুৰ্গা আচোক দেৱতা নলজে যম। এহি বাক্য লৰে দেবী মাৰক ঘৰ কৰে। মহাদেবী দুৰ্গাদেবী পাতি আছে খেড়ি। সত্যৰ দোহাই লাৰস যদি তাতে পৰি মৰি।

বিড়া বন্ধ মন্ত্র।

বাপ আদিয়া মায় অদিতি। মন্ত্রে বিড়া বান্ধো নাহিকে সন্ধি। মহাদেৱৰ গণ অধিতিৰ পো। মন্ত্রে বন্দি কৰোক সুযাইবি পো। মহাদেৱৰ আজ্ঞা দুর্গাৰ বৰ। বান্ধিলো বিড়া পশি থাক ঘৰ। মোহোৰ হুঙ্কাৰ মহাদেৱৰ বৰ। উত্তৰে বান্ধো কুবেৰৰ গড়। আকাশে বান্ধো দেৱতাগণ পাতালে বান্ধো ধনপতিগণ। জলে বন্দি কৰো জল কোৱঁাৰ সশ্চে বন্দি কৰো চুচিয়া গণ। শুনিকী মেনিকী দুই বহিনী পুত্র বন্দি কৈলা মনুষ্য গণে। নৰসিংহৰ হুঙ্কাৰ মহাদেৱৰ বৰ। বান্ধিলোঁ বিড়া পশি থাক ঘৰ। তোৰ উপদ্রৱ সহিব নপাৰি বন্দি কৰিলোঁ বাপৰ আজ্ঞা পালি। নাগপাশে হনুমন্ত কেন ভৈলা বন্দি। হাড়িৰ মুখে সমা বেটা নাহি সন্দি। নৰ সিংহৰ হুঙ্কাৰ বান্ধিলো সপ্ত দুৱাৰ।

কৰতি মন্ত্র।

অনন্ত শয্যাত শুতিয়া আচন্ত চাৰি বেদ বাজ ভৈলা নিশ্বাসত হন্তে। ওঙ্কাৰ শবদে অথর্ব্ব বেদ ভৈলা। অথর্ব্ব আছে কৰতি কহে। কৰতিৰ হন্তে জগত ৰহে। কৰতি মধ্য বেদ কৰতি বেদ কৰতি ওঙকাৰ শবদে কৰতি ব্রহ্ম কৰতি। মাৰে চৰিটা কৰতি কাটি কৰে পানি ধাৰ। ওঙকাৰ শবদে গোসাই জপিবাক লৈলা। ওঙকাৰ শবদে আছে যম যিতো বেদ কৰতি নাম থৈলা। ওঙ্কাৰ শবদে গোসাই চাৰিলেক ডাক। ওঙ্কাৰ শবদে চাৰি বেদ বান্ধ। ওঙ্কাৰ শবদে ব্রহ্মাকে স্মৰিলা। চাৰিখান বেদ ব্রহ্মাৰ আগত পৰিলা। ওঙ্কাৰ শবদে ব্রহ্মা দিলা ডাক। অপোনাৰ বিদ্যা এৰি বাপৰ বিদ্যা কাট। আপনাৰ বিদ্যা এৰি পৰ বিদ্যা ধৰি। শৰ পেলালো কাটি। বায়ু শৰ কাটো। বায়ু বান কাটো। ইন্দ্র বান কাটো। চন্দ্র বান কাটো সূর্য্য বান কাটো। চন্দ্র শৰ কৰো খণ্ড খণ্ড। মহেশ্বৰৰ আজ্ঞা কুমন্ত্র কাটি কৰো খণ্ড ভণ্ড। কুক মহেশ্বৰৰ শৰ কাটো। বায়ু শৰ কাটো। বহ্নি শৰ কাটো। মুষ্ঠি শৰ কাটো। উলতা শৰ কাটো। পালটা শৰ কাটো। উভতা শৰ কাটো। থল শৰ কাটো। সপা শৰ কাটো। ফুটা শৰ কাটো। সাত শৰ কাটো। খান্ত শৰ কাটো। হুতয়া শৰ কাটো। নচয়া শৰ কাটো। আৰ শৰ কাটো। অন্নু শৰ কাটো। খোড়া শৰ কাটো। বস্তু শৰ কাটো। দুগ্ধ শৰ কাটো। বজ্র শৰ কাটো। কুমন্ত্র কাটি কৰু নির্য্যান। ব্রহ্মা কৰোতি ধৰিলোঁ ডাটি। চুৰচণ্ড পেলালোঁ

কাটি। ইন্দ্ৰৰ চুৰ কাটো। চন্দ্ৰ চুৰ কাটো। সূৰ্য্য চুৰ কাটো। ব্ৰহ্ম চুৰ কাটো। বায়ু চুৰ কাটো। বিষ্ণুচুৰ কাটো। মাত চুৰ কাটো। আন্তচুৰ কাটো। দান্তচুৰ কাটো। ভৰিচুৰ কাটো। মুষ্টিচুৰ কাটো। মাটিচুৰ কাটো। গৰ্ভচুৰ কাটো। গৰ্ভৰ নাভিচুৰ কাটো। দেখাচুৰ কাটো। খোজচুৰ কাটো। সংসাৰৰ কুমন্ত্ৰণা সকলো কাটো। মহেশ্বৰক স্মৰি সমস্তে শৰ মাৰি থৈলোঁ জান্তি। দেব অগ্নি মনুষ্যৰ শৰ কৰিলোঁ পানি। চল চল শৰ চল গুৰুৰ আজ্ঞায়। যি হানিছে শৰ সেই শৰ সমস্তে পৰ। নাচিল থিৰ যৈসানি উতপতি ভৈলা, কালকুট শৰ। ৰামৰ শৰ। লক্ষ্মণৰ শৰ। নাগ শৰ। পোতা শৰ। চিঙ্গলিয়া শৰ। পিঙ্গলিয়া শৰ। দেবশৰ। মনুষ্যৰ শৰ। ইন্দ্ৰ শৰ। চন্দ্ৰশৰ। বায়ুশৰ অগ্নিশৰ। উলতা শৰ। পালতা শৰ। দৈত্য শৰ। ইন্দ্ৰশৰ। যিহানিছে আমুকাৰ গাৱৰ শৰ। সেই শৰ তাৰ শৰীৰে পৰ। গুৰুক সুমৰি কৰতি ধৰিলোঁ ডাটি। আপোনাৰ মন্ত্ৰ ৰাখি আনৰ মন্ত্ৰ পেলাইলোঁ কাটি। জয় জয় কৰতি উতপতি ভৈলা। গোসাই যৈসানি সৃষ্টি আৰম্ভিলা তৈসানি কৰতি উতপতি ভৈলা। নাছিল জল থল নাছিল আকাশ নাছিল চন্দ্ৰ সূৰ্য্য কাৰো প্ৰকাশ। তৈসানি কৰতি উতপতি ভৈলা, দেৱতাৰ শৰ পেলা ইলা কাটি। দেবতাৰ শৰত যি ভৈলা। কৰতি মন্ত্ৰে দৈত্য দানৱৰ বান। শৰ কাটি কৰিলোঁ উচ্ছন্ন। কৰতি উতপতি হুই ধাই। ব্ৰহ্মাৰ শৰ ব্ৰহ্মাৰ বান কাটিয়া পেলাই। যুগুনীৰ শৰ কাটো। বাহিৰে ব্ৰহ্মা মেলিলা বান। কৰতি মন্ত্ৰে কাটি কৰো খান খান। অধে কাটো উধে কাটো। মহাদেৱৰ আজ্ঞা পালোঁ কালকুট ব্যাধি পানি কৰোঁ। খট খট পানি বজ্ৰ ৰোগ সব কৰিলোঁ পানি। কৰোতি মন্ত্ৰ পঢ়ো মহাদেৱৰ আজ্ঞা পালোঁ। নাৰানি শৰ নিচকি শৰ গৰ্ত্তকি শৰ মাৰ শৰ কবিলোঁ পানি। ব্ৰহ্ম কৰতি পঢ়ো। গুৰুৰ আজ্ঞা পালোঁ। অধে কৰতি উধে কৰতি পঢ়িলোঁ যেবে বজ্ৰ হাৰা পানি কৰু তেবে। মনুষ্য বত্ৰিশ শিৰত কৰোতি মন্ত্ৰ পঢ়ো যেবে কালকুট হাৰা মানে পানি কৰু। তেবে চন্দ্ৰ বান্ধো সূৰ্য্য বান্ধো। বত্ৰিশ নাৰিৰ পৰাই ব্যাধিক পানি কৰু। বাহিৰক যাই। কৰতি মন্ত্ৰ পঢ়িলে ঠায় পানি হুই। যেই যেই পালে যাই। কাটিলোঁ হাৰা সবে আছে চাই। মেলিলোঁ বান কাটি কৰো নব খান। প্ৰথমতে দেবীয়ে মনুষ্যে কালকুট শৰ কাটি কৰো নব খান। বত্ৰিশ শঙ্কৰ কৰোতি মন্ত্ৰে কাটি পানি কৰো। চুন কৰতি পঢ়িলে শৰ সহস্ৰ ৰোল সিয়ো পানি হুই। ৰজ্ৰে বজ্ৰে কাটো হাৰা শৰ। সেগশৰ। লেগশৰ। চাহনি শৰ। অমিষ্য শৰ। উৰ্দ্ধশৰ।

ভোস্তশৰ। পোৰাশৰ। চটকিশৰ। শনিশৰ। লুটিশৰ। লুটা শৰ। ঢেলাশৰ। মাটিশৰ। ভ্রমৰাশৰ। ভূমিশৰ। ৰাঙ্গলিশৰ। ঠকিশৰ। হেস্কুলিশৰ। ভাণ্ডশৰ। পক্কয়াশৰ। তালশৰ। সকল শৰ দিলোঁ থৈয়া। চুন কৰতি পঢ়ি পানি কৰোঁ। মহাদেৱৰ আজ্ঞা কৰো। গৰ্ত্তচণ্ড। পগলাচণ্ড। বায়ুচণ্ড বনিয়াচণ্ড। কৰতি পঢ়ো ব্রহ্মাক ধিয়াই। মণ্ডক কৰো। পাখাৰ মাৰো চাটি, অনন্ত শয্যাত গোসাই সুতিয়া আছন্ত। নিছাস কৰন্তে চাৰি বেদ বাজ ভৈলা। ব্রহ্ম কৰতি বিষ্ণু কৰতি রুদ্র কৰতি দেব কৰতি চাৰি কৰতি উতপতি ভৈলা। শুনি কৰতি কিবা চাওঁ স্বৰ্গৰ গাঠি মানে কাটিবাক যাওঁ। এহি শুনি কৰোতি মহা ক্রোধ ভৈলা। স্বৰ্গৰ গাঠি মানে কাটিবাক গৈলা। ইন্দ্রৰ গাঠি কাটো চন্দ্রৰ গাঠি কাটো সূর্য্যৰ গাঠি কাটো জনেকৰ গাঠি কাটো। মই যেবে হাতে কৰতি ধৰো ডাটি। পেলালো অমুকাৰ কুজ্ঞান মন্ত্রক কাটি। নিসা নাৰ শৰী সন্যাসীৰ বচন লৰস মহাদেৱৰ চক্রত পৰি মৰস। বায়ুৰ গাঠিক কাটো। থলৰ গাঠিক কাটো মাংসৰ গাঠিক কাটো। যেবে মই কৰতি মন্ত্র খান ধৰু ডাটি চৌষষ্টি কুজ্ঞান কুমন্ত্র পেলালোঁ কাটি। শুনি বিষ্ণু কৰতি মই কিবা চাউ। পাতালৰ গাঠি মানে পানি কৰি কাটিবাক যাওঁ। এহি বুলি বিষ্ণু কৰতি মহাক্রোধ ভৈলা। পাতালৰ গাঠিক কাটো। লক্ষ্মণৰ গাঠি কাটো। ৰাক্ষসৰ গাঠিক কাটো। চৌষষ্টি গাঠিক কাটো। যেবে মই কৰতি মন্ত্র খান হাতে ধৰু ডাটি। চৌষষ্টি কুমন্ত্র কুজ্ঞান কুমৰ্ম্ম সমস্তে পেলালোঁ কাটি। শুনি রুদ্র কৰতি মই কিবা চাউ। স্বৰ্গৰ গাঠি মানে কাটিবাক যাওঁ। এহি বুলি রুদ্র কৰতি মহাক্রোধ ভৈলা স্বৰ্গৰ গাঠি মানে কাটিবাক গৈলা। ব্রহ্মাৰ গাঠি কাটো। বিষ্ণুৰ গাষ্ঠি কাটো। রুদ্রৰ গাঠি কাটো। থলৰ গাঠিক কাটো। দেৱতাৰ গাঠিক কাটো। সমস্ত গাঠিক কাটো। হাতে কৰতি মন্ত্র খান ধৰু ডাটি। আঙ্গ মেলো জাঙ্গ মেলো মেলো বত্রিশ নালা।

চন্দ্র সাখি, সূর্য্য সাখি। আমুকাৰ মুখ ৰাখি অন্তচুৰ মেলো। দান্তচুৰ মেলোঁ। চুলি চুৰ মেলোঁ। স্বৰ্গ চুৰ মেলো। ভৰি চুৰ মেলো। জল চুৰ মেলো। থল চুৰ মেলো। পাতালি চুৰ মেলো। চৌষষ্টি চুৰ চণ্ড মেলি পানি কৃত্য কৰো। ব্রহ্মা মহাদেৱৰ আজ্ঞা পালো। কুমন্ত্র কজ্ঞান কুকৰ্ম্ম হাড়া মন্দ কৰা ৰোগ ব্যাধি চুন কৰতি পঢ়ি সমস্তকে পানি কৃত্য কৰো।

ধৰণি মন্ত্ৰ।

ধৰণি কটকট ধৰণি চাল।
মোৰ ধৰণিৰ উপৰে বিষ নাই আৰ॥
নাযা ধৰণি নাযা জল।
ৰিষ নামি যা পাতালপুৰ॥
যেবে ছাৰি বিষ উপৰে যাস।
আই পদ্মকুমাৰীৰ মাথা খাস॥
ধৰণি বান্ধো ইঠা ধৰণি বান্ধো সিঠা।
ধৰণি বান্ধো চান্দ সূৰ্য্য দুই দেৱতা॥
মোৰ ধৰণিৰ উপৰে কৰস ঘাৱ।
আই পদ্মকুমাৰীৰ মাথা খাৱ॥
কোথি গেলা কোথি গেলা শংখৰ মাৱ।
শংখে বোলে খাইছে ভাগা দংশেৰ ৰাৱ॥
কি দংশিলা ৰূপক পহিল ৰাত্রি।
কোন কোন সৰ্পে কাঢ়িলে ৰাৱ॥
ডাক দিয়া বোলে শংখেৰ মাৱ।
শংখে বোলে কৰিম কি।
দুই ঠাই মাৰু কালকুট বিষ।
সৰ্পৰ মেজেলি সৰ্পৰ শ্ৰেষ্ঠা॥
কোন কোন সৰ্পৰ কোন কোন জাতি।
সৰ্পত বসিছি দাৰুণ কলি ৰাজা॥
এক ডেলি ফুল ফুলে দক্ষিণৰ আগে।
এক পাসি ফুল লাগে সাঠি সহস্ৰ নাগে॥

সেই ফুল যেবে ঔষধিক পাই।
জাৰিয়া গোম গোমুনীৰ বিষ এখনে নোমাই ॥
ওৰে গোমা তোৰ মাক জাতি।
মাঘ মাহা পঞ্চমি তিথি ॥
কৈক মাৰি কৈক পঠাইলা সমস্তে কচি ৰাজ।
শঙ্কৰিয়াৰ কটৰি জাৰি।
মই বিষ জাৰো জলে মন্ত্রে ॥
আকাশত পানী নাই।
ফুঙ্ক দিলো বিষ নাই ॥
বিষ বিষ বুলি মই দিলো গেৰি।
বিষ গেল আকাশৰ ধনি ॥
বিষ আছে ফন ফনন্তে ভন ভনন্তে।
ৰুধিৰ পানী থিৰ থিৰন্তে ॥
চক্ষুই আখি চাইলা বিষ।
ত্রিভুবনৰ সন্ধিৰ বিষ ॥
ৰামৰ আজ্ঞাই কাৰু।
গুৰুৰ আজ্ঞাই কাৰু।
কালকুট বিষ টিপতে মাৰো ॥
মেচান্দেৰি মেচান্দেৰি মেচান্দেৰি নাড়ি।
শৰীৰত বিষে কৰে অনেক ধৈমালি ॥
আদ বংশৰ পদ্মকুৰবী হাতে মগাৰ খাৰু।
এক হাতে আছে খটাঙ্গ ডম্বৰু ॥
এক হাতে আছে বিষৰ লাৰু।
বিষেৰ লাৰু লৈয়া মাৱে মনে মনে হাসে ॥
অন্য ধৰ্ম্মে কি ফুল ফুলে সি ফুল গন্ধতে ভাষে।
পানী বসন্তি তৰুণি কাশে ভাঙ্গিল ঘুং ॥

ডাক দিয়া প্ৰচাৰে চুণ্ডাৰে ড়ুং কানিৰ ভাঙ্গিল ঘুং ।
চুবে শঙ্কৰ চৰিল মাথে ।
চুবে জাক অমৃত হাতে ॥
ফুটিল জল কুচিল পানী ।
মৈস্তেকৈস্তে কৰে ভাঠি উজানি ॥
গণ্ডুষত কৰি ধৰিলে জল ।
আই পদ্মকুমাৰীৰ মাথা খাও ॥

শুু কৰতি।

শুু কৰতি নিজ শুৰুৰ বচন শুনি।
আদি আজ্ঞা অনাদি আজ্ঞা।
একেশ্বৰে আছো মই আদি নিৰঞ্জন ॥
সৃষ্টি নাহিকে মোৰ নকৰে শোভন।
এহি বুলি গোসাইৰ মন ভৈলা ॥
প্ৰকৃতিক কটাক্ষে চাহিলা।
নাভি কমলতে ব্ৰহ্মা উলজিলা ॥
হৃদয় কমলতে বিষ্ণু উপজিলা।
ললাটতে ৰুদ্ৰ উপজিলা ॥
সৃষ্টি কৰিবাক আদেশিলা।
আজ্ঞা শুনি সৃষ্টি তেখনে কৰি নিৰ্য্যান ॥
চৈধতলা পৃথিবীৰ যাৰ যত ধৰ্ম্ম।
তেতিক্ষণে সৃষ্টি কৰিলা নিৰ্ম্মাণ ॥
ব্ৰহ্মায়ে স্ৰজন্ত বিষ্ণুৱে পালন্ত ৰুদ্ৰে সংহাৰন্ত ॥
চৈধতলে পৃথিবীৰ হৰেক ৰকম বিষ ব্যাধিগণ।
উপক পকে গাঠিগণ।
বেদৰ বাহিৰে খেত্ৰ একে ঠাই হুই ॥
মনুষ্যক খাই হৰেৰ ভিতৰে নাভিৰা সৈন্যাসিৰ।
ভেশ ধৰি আছে মহেশ্বৰ ॥
সেহি বেলা বৈদ্য ধনন্তৰি গৈলা মহেশৰ ঠাই।
তাঙ্ক দেখি ধিয়ান ভঙ্গ ভৈলা ॥
বৈদ্য ধনন্তৰীক সুধিবাক লৈলা।
কি কাৰ্য্যে আসিলি মোৰ ঠাই ॥

বৈস্ত বোলে শুনৰে জীৱকো যে মনুষ্যক হিংসা
কৰে দেৱে দৈত্যে।
আৰু এক কথা ভৈলা শুনা তাক কও ॥
সবাহাৰ মন্দকৰ বেদৰ বাহিৰ চুৰ চণ্ড বান
আমাক নামানে বেদক সুশুনে।
নৰ মনুষ্যক ৰক্ষা কৰো কেন মতে ॥
হেন শুনি মহাদেৱ ব্ৰহ্মা পাশে গৈলা।
মহেশ্বক দেখি ব্ৰহ্মা শুধিবাক লৈলা ॥
বেদৰ বাহিৰে গাঠি স্ৰজিলা কোন ঠাই
ব্ৰহ্মা বোলে চাৰি বেদ জানো মই ॥
ইহাৰ বাহিৰ গাঠি নাজানু নিশ্চয়।
অলোচিয়া দুয়ো জনে বিষ্ণু পাশে গৈলা ॥
ব্ৰহ্মাক হৰক দেখি আসন দিয়াইলা।
তাতে বসি দুয়ো জনে কহিবাক লৈলা ॥
হে বিষ্ণু ভগৱন্ত জগত অধিকাৰী।
চৈধ তালে পৃথি সবে আছে জানি ॥
নানা ব্যাধি ৰোগ ভূত প্ৰেত পিসাঞ্চ দৈত্য দানৱগণ।
বেদোৰ বাহিৰ গাঠি যত ইসব মনুষ্যক মাৰি ফুৰে ॥
নমোস্তে বিষ্ণু বোলে হৈব ক্ষই।
ইসব কথা নাজানু মই ॥
আলোচিয়া তিনি জনে উত্তৰ দিশে গৈলা।
লোকালোক এৰি পাছে জলথান পাইলা ॥
বসিয়াছে পূৰ্ণকৃষ্ণ অনন্ত শয্যাত।
হাজাৰেক স্তম্ভ ফটিক প্ৰকাশে উস্হত বহল
ঘৰ সুবৰ্ণৰ কোটি
চন্দ্ৰতাপ উপৰত জিলি মিলি দেখিতে সুভন।
আঠভুজ বহু শ্যাম শৰীৰ যে ৰূপ ॥
বেদ ভগৱন্ত ৰোলে হে ব্ৰহ্মা হে বিষ্ণু হে ৰুদ্ৰ
তিনি কি কাজে আসিলা আমা ঠাই।
তিনি জনে তুতি কৰি কহিবাক লৈলা ॥

হে পিতৃ অধিকাৰী পাতিলা আমাক ।
ৰাখিবাক নপাৰো স্থষ্টি সবাকে এৰি আইলো ।
অৰোতিয়া গাঠি বেদৰ বাহিৰ উপক গাঠিগণ ।
নকৰে মান বেদক নুশুনে ॥

স্ৰজিলা বৈদ্য ধনন্তৰী ।
অৰ্থ বেদ দিলো তাৰে হাতে ॥
গুৰুক স্থমৰি সেহি মন্ত্ৰ গাই ।
তথাপিতো গাঠিৰ ভুৰি ভঙ্গ নাই ॥

ইশ্বৰে বোলে শুনিয়ো কাহিনি ।
তিনি জনে স্থষ্টি কৰিলা যৈসানি ॥
চাৰি সন্যাসি মোত মাগি নিলা চাৰি চহৰ ।
খৰ্ব্বহাজাৰ ধৰণি ॥

এহি বুলি ঈশ্বৰে নামেতি ৰৈলা ।
নাজাও নাজাও সত্যে সত্যে স্থষ্টিত নাহি কাজ ॥
বেদৰ বাহিৰ গাঠি আমাক কৰে লাজ ।
হেন শুনি ঈশ্বৰৰ ক্ৰোধ জ্বলি গৈলা ॥

গু, গু, গু বুলি তিনি বেলি দিলা ডাক
তন্ত্ৰ মন্ত্ৰ বেদৰ বাহিৰ গাঠি গু হুই থাক ॥
বিষ্ঠা যেন গু কৰু ।
গাহ গণ গু কৰু ॥

তিনি কো বুলিলা ।
পেস্ত বিগুম ॥
আমাৰ অমোঘ বাণি খানিতে পাই ।
সবেয়ে কহিলো নিচয় ॥

হেন বাক শুনি ৰঙ্গ ভৈল ।
তিনি জনে গুৰুক প্ৰনামি মন্ত্ৰখান শিকি লৈলা ।
গৰ্ভতাকৰ ত্ৰিগুণ ভৈলা ॥
সমস্তোৰ গাঠি গু হুই পৰ ।•
লৈলা কৃষ্ণক প্ৰণামি উঠিলা তিনি জনা ॥

ভগৱন্তে বোলে হৈব অজৰ অমৰ।
তিনি জনে আজ্ঞা লৈয়া উঠি গৈলা॥
আঠ দিশি অনন্ত ফেনা বিস্তাৰিবে লৈলা।
আসুৰিয়া গাঠি পাই॥
গু কৰতি কাটি পেলাইলা।
তন্ত্র মন্ত্র পাতলোত গুকৰি থৈলা॥
হৰ বিষ হৰ নৰ মনুষ্যৰ বেদৰ বাহিৰ।
ব্রহ্মা গু কৰতি জৈপ্য কৰ॥
মনুষ্যৰ গৰ্ভে দিয়া আতি।
ইসব গাঠি মুঠি চুৰ ব্যাধি কাটি থৈলা॥
এতেক গুকৰতি প্রখ্যাত ভৈলা।
ৰাম গৈলা বৈকুণ্ঠে কলি যুগ ভৈলা॥
অসুৰে দেৱদৈত্যে পিড়া কৰিবাক লৈলা।
এহি মন্ত্র খান সত্য যুগে গুপ্ত হুই॥
ঈশ্বৰৰ পানে গৈলা।
তেতিক্ষণে মনুষ্যক অধৰ্ম্মে ঘুৰিলা॥
ব্রহ্মাই পৃথিবীৰ দেৱতা স্রজিলা।
ব্রহ্মাৰ তুতিত ঈশ্বৰ তুষ্ট ভৈলা॥
পাচে আসি কৃষ্ণ অৱতাৰ ভৈলা।
অসংখ্যাত অসুৰ সংহাৰিলা॥
সবাকে নিৰ্ব্যান কৰি বৈকুণ্ঠে চলিলা।
পুনৰ্ব্বাৰ আসিয়া ধৰ্ম্মে ঘুৰিলা॥
পাচে যোগ ধৰি সৈন্যাসি আছে তপ কৰি।
সেই বেলা সৰ হাড়াকৰমা গাঠি মুঠি উৰান॥
কৰণে উপকে ধনু চাক।
চুৰ গাঠি মুঠি ইসবে মনুষ্যক মাৰি ফুৰে॥
যোগ বলে ৰাম গিৰি গুকৰতি পাই।
সকলোক কাটি কৰিলা ঠাই ঠাই॥
তৈৰ পুৰা তিনি জনে পৃথিবীক আইলা।
বৈদ্য ধনন্তৰিক মাঁতি এহি মন্ত্র খানি দিলা॥

গুৰুক প্ৰণামি বৈছো মন্ত্ৰ শিৰে তুলি লৈলা
উলটা পালটা গাঠি কাটিবাক লৈলা॥
সবে তোলে পাতালৰ মাটি।
নৰহৰি কুমৰে আনিলা কৰে কাটি॥
খচি গুলি দিলা চাকত কলহ হল ব্ৰহ্মাৰ পাগত।
সেহি কলহত জাৰিলো পানী॥
চলিশ কোটি গাঠি সৰ্ব্ব কাটি ব্যাধি নিখৰ্ব্বক।
চুৰ কাটি কৰিলো পানী।
হৰ গাঠি মুঠি মুৰ।
সমস্ত গাঠি গুছুই পৰ॥
এহি মন্ত্ৰ খানি সত্য যুগে গুপ্ত হুই ৰইলা।
দ্বাপৰ যুগে ৰাম অৱতাৰ ভৈলা॥
এহি মন্ত্ৰ খান উচ্চাৰিবে লৈলা।
ৰামৰ আজ্ঞা লক্ষ্মণৰ আজ্ঞা আদি গোসানীৰ
আজ্ঞা বিভিষনৰ আজ্ঞা হনুমন্তৰ আজ্ঞা
সবাকে নমস্কাৰ কৰি আঠ দিশে আঠ দেশ।
জ্বৰ গাঠি কাটি গু কৰো॥

ডাক-ভণিতা।

জন্ম প্ৰকৰণ।

এক দিন ডাকে জন্ম লভিলা।
ভুমিত পৰিয়া মনে গুণিলা॥
দেখে অন্ধকাৰ প্ৰদীপ নাই।
চক্ষু টেৰ কৰি মাৱক চাই॥
প্ৰসব দুঃখত মাতৃ অসুখ।
চক্ষু মেলি চাই পুত্ৰৰ মুখ॥
ওচৰৰ দুই তিৰী আসিয়া।
জলাৱে অগ্নিক তুষে ফুকিয়া॥
পিৰিক পাৰাক কৰে আগুণ।
নালাগে দেখিয়া উঠয় খুণ॥
হেন দেখি পাচে মাতিলা ডাক।
পৌৱাতী ৰাখিয়া চা পুতাক॥
একে কাঠে নাড়ি চাৰি।
দুই কাঠে ফুপাৰি॥
তিনি কাঠ কৰি এক।
যেনে লাগে তেনে সেক॥
ধুৱাই মুৱাই কোলে লৈৰে তেবে।
ভালে ভালে ফুল পৰিল যেবে॥
জয় ধ্বনি কৰি নাড়ি কাটিব।
দৃঢ় বুদ্ধি কৰি নাভী বান্ধিব॥
গোবৰ খুটি সচলু কাঠ।
সেকিলে নাড়ী মৌহে অনাথ॥

লোন জালুকেৰে খুৱাব জাল।
তেবে স্তন ৰস হৈবেক ভাল ॥
কলিয়া তুলসী বেলৰ পাত।
মুঠায়ে সহিতে বাটী পটাত ॥
তপত কৰিয়া জননী খাইব।
তেবেসে নাড়ায়ে দৃঢ়ক পাইব ॥
যেবে সুতিকাৰ ৰাখিব জীৱ।
যতন কৰিয়া ঔষধ দিব ॥
বাসি জয়ন্তীৰ পুষ্পক লব।
তাৰ ক্ষুদ্ৰশিপা অল্প মিলাইব ॥
অল্প বেঙ্গেনা শিপা তাহাকো দিব।
ক্ষুধাত খুৱাইবে তেবেসে জীব ॥
অপৰাজিতাৰ একেটি ফুল।
জানি শুনি দিব দশৰ মুল ॥
অহিত জনে শিশুক নেদেখি।
অভ্যন্তৰে থৈব সুহৃদে ৰাখি
পূবলৈ শিৰে শিশু শুৱাই।
পোৱাটী ৰাখিব আগে জ্বলাই ॥
দিনত শিশুক নেড়িব জনে।
ৰাখিব নিশাত মাৰে যতনে ॥
সপুত্ৰিনী নাৰী সঙ্গ নেৰিব।
মাজে মাজে মাৰে জাগি দেখিব ॥
নিসত্ব তনু তৃষ্ণাতুৰ জানি।
সুতিকা নিকটে নথৈব পানী ॥
সুদৃঢ়ে বান্ধিব কটিৰ বস্ত্ৰ।
সুতিকা নিকটে ৰাখিব অস্ত্ৰ ॥
গৃহ চাৰিচুকে দ্বাৰ মুখত।
বচ সিজু আনি কৰিব শকত ॥
অশৌচ বাজে মঙ্গল কৰি।
সূৰ্য্যক দেখাইব নয়ন ভৰি ॥

তেবেসে পুত্ৰৰ হৈব কুশল।
জয় হৰি বুলি কৰা মঙ্গল ॥

ধৰ্ম্ম প্ৰকৰণ।

ব্ৰাহ্মণৰ পিতৃ দেৱ অৰ্চ্চন।
ক্ষেত্ৰিয় সবৰ প্ৰজা পালন ॥
বৈশ্যৰ বাণিজ্য ধন আৰ্জ্জন।
শূদ্ৰৰ স্বধৰ্ম্ম নীতি সেৱন ॥
তেবেসে ধৰ্ম্মক কৰিব জানি।
পুখুৰী খানিয়া ৰাখিব পানী ॥
বৃক্ষ ৰোপণত অধিক ধৰ্ম্ম।
মঠ মণ্ডপ গুৰুতৰ কৰ্ম্ম ॥
যিহকে দিবে তাহাকে পাই।
পৰলোকে গৈয়া বসিয়া খাই ॥
অনিত্য দেহত নাহিকে আশ।
ধন জন বস্ত্ৰে কিক বিশ্বাস ॥
যি জনে দিৱয় অন্নৰ সাখী।
সিজন নযাই যম নগৰী ॥
অন্ন জল জানা অধিক দান।
তাত কৰি নাহি শ্ৰেষ্ঠ যে আন ॥
ভাল দ্ৰব্যক যেখনে পাইব।
দেৱতা দ্বিজক তেখনে দিব ॥
কালিৰ ভাগক ৰাখে যিজনে।
প্ৰশংসে তাহাক ৰবি নন্দনে ॥
সোণাৰ তুল্য কন্যাৰ দান।
ডাকে বোলে তাৰ স্বৰ্গেসে স্থান ॥
দধি দুগ্ধ দেই অন্ন বিপুল।
ঔষধ দানত নাহিকে তুল ॥
ডাকে বোলে জানা সেহিসে সাৰ।
আপুনি মৰিলে কিঁকৰে আৰ ॥

ব্ৰহ্মা হৰ আদি যতেক দেৱ।
সকলে কৰয় গঙ্গাক সেৱ॥
গয়া প্ৰয়াগ বাৰাণসী যাই।
গঙ্গাৰ স্নানত সবাকে পাই॥
ৰূপ সোণা হীৰাৰ মূল্য।
গঙ্গাৰ জলত নুহিকে তুল্য॥
যিজনে যত পাপ আচৰে।
পৰধন পৰ নাৰীক হৰে॥
যদি গৈয়া গঙ্গা স্নান কৰে।
সকলে পাতক তেখনে হৰে॥
প্ৰথমে ঘৰে উপবাস কৰি।
তীৰ্থ যাত্ৰা কৃৰি যাইবেক লড়ি॥
গঙ্গাৰ জলত ছাড়িলে প্ৰাণ।
হোৱন্ত মুকুতি স্বৰ্গ প্ৰধান॥
বুঝিয়া সুজিয়া বাঝিয়া আৰি।
তেবেসে শত্ৰুক জিনিতে পাৰি॥
সাক্ষী মুখে কথা কৰাই বাজ।
যদি ধৰ্ম্ম কৰি শোধন্ত ৰাজ॥
দৃঢ় কৰি থৈব সাক্ষী সকল।
সাধিব ন্যায়ত তেবে কুশল॥
যেবে ভাল ৰূপে সাক্ষী কহিব।
তেবেসে সভাত ন্যায়ে জিনিব॥
ডাকে বোলে আগে নিয়াই সাজ।
ন্যায়ত হাৰিলে অধিক লাজ॥
স্বধৰ্ম্ম কথাত যাৰ গোচৰ।
ভাল সাক্ষী দিয়া চাপ ওছৰ॥
সাক্ষী নৱ সাতাধিক চাৰিজন।
তিনি দুই হোৱে যেবে ব্ৰাহ্মণ॥
এক এক কৰি সুধিব কাষ।
বসিয়া থাকিব সভাৰ মাঝ॥

ধন আশ এড়ি সুধিব সাক্ষী।
ৰাজাক তেবে ধৰ্ম্মে ফুৰে ৰাখি॥
যিজনে ধৰ্ম্মত নকহে সাক্ষী।
ডাকে বোলে তাক থৈবাহা ৰাখি॥
সত্য কৰি যদি সাক্ষী নকৰে।
যম দূতে নিয়া নৰ্কত থৰে॥
ধৰ্ম্মক এড়িয়া কহয় যেবে।
ডাকে বোলে নৰকে পড়িবে তেবে॥
অসন্ত জন যদি হয় সাক্ষী।
শপত কৰাব তাহাক ৰাখি॥
তথাপিতো যদি অসত্য কয়।
পৰিবে নৰকে নাহি সংসয়॥
সাক্ষী মুখে যদি ভঙ্গক জানি।
মধ্যস্থ জনৰ বচন মানি॥
সাক্ষীক দেখাই ঋণক দিব।
পত্ৰত নাম লেখি ৰাখিব॥
ঋণৰ সাক্ষী যদি নাহিকন্ত।
পৰীক্ষণ কৰি তত্ত্ব বুঝিবন্ত॥
স্বামীৰ দোষত ভৃত্যৰ দণ্ড।
স্ত্রীৰ দোষে স্বামী লণ্ড ভণ্ড॥
ভেদ দণ্ড সাম্য কৰন্ত দান।
চাৰি ৰূপে ন্যায় কৰিয়া জান॥
বাপে পোৱে যদি কন্দল বান্ধে।
পুত্ৰক দণ্ডিবে পণ্ডিত ৰাজে॥
শূদ্ৰ জনে যদি বধে বিপ্ৰক।
বধিব নৃপতি সিতো শূদ্ৰক॥
সজ্জনে যদি গুৰু বধ কৰে।
ভিক্ষা ভুঞ্জি ভ্ৰমে বাৰ বছৰে॥
গঙ্গাত থৈয়া যেবে স্নান কৰে।
সমস্ত পাপত তেবে নিস্তৰে॥

প্ৰায়শ্চিত্ত দুই গৃহক যাই ।
তেবে অন্ন জল জ্ঞাতীয়ে খাই ॥
ধৰ্ম্ম প্ৰকৰণ এহিসে গৈল ।
নীতি প্ৰকৰণ উদয় ভৈল ॥
শুনা সৰ্ব্বজন ডাক ভণিত ।
ৰাম ৰাম বুলি তৰা কলিত ॥

নীতি প্ৰকৰণ ।

বিপ্ৰে বৃষ্টি কৰে যাহাৰ শীৰে ।
প্ৰত্যেক দিবসে ভোজন ক্ষীৰে ॥
ভক্ত গুৰু বিষ্ণু নাম নিচিনে ।
কাহাত বলে ছয় শত্ৰু জিনে ॥
পিতৃ মাতৃ দুইবো বন্দে চৰণ ।
বোলন্ত ডাকে সাৰ্থক জীৱন ॥
ষাঠি বছৰত বোলে আই ।
আহাৰ শাওনত দোহে গাই ॥
পুহত আছু জেঠত শালি ।
তেবেসে জানিবা গৃহস্থালী ॥
তেবেসে যশ বখানে আনে ।
তেবেসে গৃহস্থৰ আটিব ধানে ॥
যিতো পুত্ৰে পিতৃত পুছে কাজ ।
জানিবা নৃপতিয়ে লৱে ৰাজ ॥
সৰ্ব্ব গুণীয়াক নাটয় ভাতে ।
দুষ্ট পুত্ৰ যাৰ নিতান্ত কান্দে ॥
অপুত্ৰক মন্ত্ৰী নোহয় ভাল ।
দন্ত খসিলে কিহৰ গীতাল ॥
জ্যোতিষ পঢ়ে গ্ৰহৰ নাই খিত ।
দণ্ড ভুক্ত বিনে কিকৰে ৰীত ॥

বৈদ্য হুয়া মৰে আপুনি বিষে।
নৃপতি হুই প্ৰজাক হিংসে ॥
শিৰে নবন্দে মাথৰৰ পাৰ।
সবে বিড়ম্বনা জানিবা মাৰ ॥
ৰান্ধন শালত নবাজে পটা।
স্নান অবসানে নভৈল ফোঁটা ॥
শীতকালে যাৰ নভৈল বস্ত্ৰ।
যুদ্ধ সময়ত ধুকাইল অস্ত্ৰ ॥
যজ্ঞ অবসানে নাই দক্ষিণা।
বোলন্ত ডাকে পাঞ্চো বিড়ম্বনা ॥
অসতীৰ সুখ নাহি একো কালে।
দুগ্ধক ভাল নেদেখে মতোৱালে ॥
চোৰে ভাল নেদেখে চন্দ্ৰৰ জ্যোতি।
দুষ্টা স্ত্ৰীৰ নাই পুত্ৰত ৰতি ॥
জুইক দৃষ্টি সূৰ্য্যাক পিঠি।
মাহক খুতি কৰাইক মুঠি ॥
ছাইত পড়িলে ঘৃত হয় নষ্ট।
দন্তহীন হৈলে গড় হোৱে ভ্ৰষ্ট ॥
বাঘ চাব লাগিলে বোন্দাকে চাবা।
ভাল মানুহ চাব খুজিলে আলিলৈ যাবা ॥
চিত লো খণ্ডে গড়ি কুঠাৰ।
বক্ৰ ভাবত কৰা ব্যৱহাৰ ॥
উৰুখা ঘৰত বাৰিখা থাকে।
যুবতী কন্যাক ঘৰত ৰাখে ॥
আতুৰ গ্ৰাসে খাৱয় ভাত।
ধৰুৱা গৃহস্থক নিদিয়ে মাত ॥
চোৰে এৰে কৰে সঙ্গ।
ইতিনিৰ জানিবা ভঙ্গ ॥
তিৰুতাৰ গুৰু ৰথা দেখিবলৈ কুচিত।
মুনিহৰ ভাত ৰন্ধা মৰণ উচিত ॥

নিস্ফল জীৱন নিতে লোৱে খড়ি।
নিস্ফল জীৱন ধকুৱা নিয়ে ধৰি॥
নিস্ফল জীৱন পৰত কৰে আশ।
নিস্ফল জীৱন খাটে প্ৰবাস॥
সবলে নিবলে কিহৰ নিয়া।
পঙ্কে পঙ্ক কিহৰ বিয়া॥
বাঘৰে ছাগৰে কিহৰ মতামতি।
হাতৰে মুৰৰে কিহৰ হতাহতি॥
দুষ্টা স্ত্ৰীহলে কিহৰ মাৰ।
অক্ষমী জনত কিহৰ ভাৰ॥
অপৰাধী হলে নকৰে ৰঙ্গ।
অকাটন কটাবিত উঠে খঙ্গ॥
ধনীৰ জয় সকলোৰে ৰঙ্গ।
ডাকে বোলে হৈল নিধনী ভঙ্গ॥
নিধনী জন যি ঘৰে যাই।
আছোক ভাত মাতকে নপাই॥
ছাগ পাৰ পোহে হাঁহ।
দুই সীমাত বোৱে বাঁহ॥
বোলন্ত ডাকে মোত দোষ নাই।
নিত্যে নিত্যে সিতো বিষাদ পাই॥
জাপি লাঠি টনা।
ইয়াক এড়িলে দিনতে কণা॥
আহে যাই বহে উকুৰ।
কৰ্ণে আহে চহাল কুকুৰ॥
অপৰাণী হলে নপাই মান্যতা।
বেলি পৰি গৈলে নোহে সোধোতা॥
খেৰো পীড়া ফটা পত্ৰ।
মুখ চাই ৰান্ধনী হাঁহে মাত্ৰ॥
দুৱাৰ চুকত দিলে ঠাই।
খালেনে নাখালে সোঁধোতা নাই॥

নিধনীৰ ককা, বেঙ্গেনাৰ পকা,
দৰিদ্ৰৰ সোদৰৰ ভাই।
ঐকাহি দিয়োতে, গল ফাটি গৈল,
ভাই বোৱাৰীয়ে মুখ চাই॥
নষ্ট গৈল কৃষি মধ্যে হৈল বাট।
নষ্ট গৈল নাৰী বেহাই হাট॥
নষ্ট গৈল আঠুৰা ঝাপত গোৰে।
নষ্ট গৈল মাগুৰ জুইত পোৰে॥
মৰে অলপ পানীৰ মাছ।
মৰে নদী কুলৰ গাছ॥
বুঢ়া গৰুৰ শিঙ্গেই ভাৰ।
ঘৰণীৰ মুখে ৰূপ ঘুৰাৰ॥
আলু কচু বিচাৰে বৰা।
বামুণে শগুণে বিচাৰে মৰা॥
বন্দুৰা ধন্দুৰা পঁইতা কৰকৰা।
গণকে বিচাৰে নৰিয়া পৰা॥
পাইকক পিয়ল, ভাটৌক নিহল।
অস্ত্ৰক শীল, তিৰীক কিল॥
যি ঘৰৰ ঘৈণী নয় সুবুজে।
সি গৃহস্থক মৰণে মজে॥
পানীৰ বাটত নহবা অগা।
দুখী কুটুমৰ নহবা লগা॥
দুষ্টা তিৰীক নিদিবা ঠাই।
ঘন পৌৱাটীৰ নহবা জোঁৱাই॥
নাহালে নপৰে কিহৰ আহু।
মাত বোল নহলে কিহৰ শাহু॥
অকাৰ্য্যত তৃন কাটে।
অনালোৱে কমাৰ শাল পাটে॥
অকাৰ্য্যত ফুৰে ৰাতি।
জুই কাষত বান্ধে গাটী॥

টুলুঙ্গা নাৱৰ ওপৰে ভৰা।
বোলন্ত ডাকে তিনিও মৰা॥
কি কৰে শৰৰ শিঙ্গ।
কি কৰে খোবাৰ ৰিঙ্গ॥
কি কৰে শোলাৰ হাঁহি।
কি কৰে অন্ধৰ চাহি॥
কি কৰে ঘৃতৰ ঘোল।
কি কৰে নিধনীৰ বোল॥
আঁঠত তিতা দাতত লোণ।
উদৰৰ ভৰিবা তিনি কোণ॥
চকুত পানী নাইত তেল।
বোলন্ত ডাকে সিদ্ধৰ মেল॥
আদাৰে ভোজন, শিলিখাৰে শুদ্ধি।
তেবেসে লভিবা আয়ুস বৃদ্ধি॥
যাৰ নাই তৰ্জ্জুতুল।
সি কিজানে বাণিজ্যৰ মূল॥
ৰাগৰ মিঠা ৰড়াৰি।
যুবাৰ মিঠা সহাৰি॥
তিৰীৰ মিঠা স্বামী।
ডাকে বোলে বেশ্যাৰ মাততে জানি॥
লাজুকা বামুণ কহুৰা চোৰ।
জাককৰা আলহি হাৰাম খোৰ॥
গাইৰ বৰ্জ্জিত ওলোমা বাহি।
স্ত্ৰীৰ বৰ্জ্জিত সঘনে তোলে হাঁহি॥
আসনৰ বৰ্জ্জিত তিনি থুৰা।
মিত্ৰৰ বৰ্জ্জিত যদি খাই সুৰা॥
নৰৰ লঘু লেপ লেপোৱা।
তিৰীৰ লঘু বাৰী বেৰোৱা॥
বনৰ লঘু বড়সীবাণ।
ঘোগৰ লঘু কুকুৰি কাণ॥

অনিত্য দেহত নকৰা আশ।
হৰিৰ নামত কৰা বিশ্বাস॥
আক জানি সবে আলাস এৰি।
সঘনে ডাকিয়া ঘোষিয়ো হৰি॥

ৰাজ নীতি প্ৰকৰণ।

ডাকে বোলে বড়া টুটা নমাতি।
লগত ফুৰিব দিনে ৰাতি॥
তেবেসে ৰজাৰ দয়াক পাই।
ধনজন সুখ সবে মিলাই॥
যৈতে ৰজা থাকি প্ৰজাক পালে।
তহিতে বসতি কৰিবা ভালে॥
ৰজাৰ সেবাত সবাকে পাই।
দুগ্ধত যেন গুৰ মিশলাই॥
এক মন কৰি সেবিবা ৰাজ।
তেবেসে সিজিবে সমস্ত কাজ॥
দেশ কাল ভাব বুঝিয়া মনে।
সেবিবে ৰাজাক বহু যতনে॥
নীচৰ সঙ্গত নহৈব কথা।
একো কালো তাৰ নপাই বেথা॥
অসতি কথা লাগে খণ্ডিত।
ধৰ্ম্মক জানে মূৰ্খো পণ্ডিত॥
ফটা কঠাত উৰহ হয়।
বেশ্যা তিৰীত থাপ থয়॥
থাতিব নৃপতিৰ পাশ।
বেহা কৰিব লোকৰ শাস॥
বিহা কৰিব এক সুন্দৰী।
স্মৰণ কৰিব কেৱলে হৰি॥

তেবেসে মাণিক আন্ধাৰে জলে ।
তেবেসে তৰু হালি যাই ফলে ॥
তেবেসে সতী স্বামী সঙ্গে যায় ।
তেবেসে বিদ্যা ধনধৰ্ম্ম পায় ॥
বিযু যাই যদি কায়ে কুঁজে ।
প্ৰজা মৰিব অনাযুজে ॥
নগৰ মাজত কুঁৱা কুঁই দেখি ।
নৰৰ মুণ্ড গণ্ডা গণ্ডে লেখি ॥
আকাশত ভাযে পানীৰ গছা ।
পৃথিবী বুড়াইব জানিবা সঙ্কা ॥
কটা নাকত কিহৰ ঢাকনী ।
যাচি গলে কিহৰ ৰান্ধনী ॥
অশুদ্ধ হৈলে কিহৰ পাত্ৰ ।
তিনিকে জানিবা বৰ্ব্বৰ মাত্ৰ ॥
ৰাজাক চিনিবা দানত ।
ঘোৰাক চিনিবা কাণত ॥
থুৰক চিনিবা শাণত ।
তিৰীক চিনিবা স্নানত ॥
ভোজনৰ ৰস ভুঞ্জিয়ো ভোকে ।
বাণিজ্যৰ ৰস বেহাই লোকে ॥
যাত্ৰাৰ ৰস আনে বয় ভাব ।
কথাৰ ৰস ত্ৰিভুবনে সাৰ ॥
নৰ গজ বিশ ছয় ।
বছৰ বত্ৰিশ ঘোৰা ৰয় ॥
চৌবিশ বলধা ষোল ছাগল ।
পঢ়ি শুনি বৰাহ পাগল ॥
জন্ম লগ্ন যাত্ৰা জোৰা ।
বৰাহ মিহিৰে নপাৰে ওবা ॥
পঢ়ে পঢ়াই ৰোৱে প্ৰান ।
এই তিনি নিচিন্তে আন ॥

কমাৰৰ কালি, ধোবাৰ বাহি।
নটে বোলে পাক দিয়াহি ॥
বাই নগলে কিহৰ লাঠি।
শাঁত নহলে কিহৰ গান্তি ॥
ভাৰ্য্যা নহলে কিহৰ ঘৰ।
স্নেহ নহলে কিহৰ সোদৰ ॥
বাই মৰা ভিনিহি।
কঠিয়া মৰা কিৰিষি ॥
কোন সাধু কোন চোৰ চিনা বৰ টান।
বিত পালে সকলোৱে এৰিবেক মান ॥
কলিৰ লোকত নথাকিব চিন।
কথাত এক কাজত ভিন ॥
হেন জানি লোকে এৰিআন কাম।
কলি দোষে মুক্ত হৱা বোলা ৰাম ৰাম ॥

বন্ধন প্ৰকৰণ।

চিত জেবোৱা চলি কাটি।
তেবে দেখিবা জুইৰ কান্তি ॥
উশাস দীৰ্ঘে দিবা ফুই।
তেহে চাবা জুইৰ মুই ॥
সোকোতাৰ পাত বেশুৱাৰ ঝোল।
তেলৰ ওপৰে দিয়া আৰু তোল ॥
পোবোলা শাক ৰোহিত মাছ।
ডাকে বোলে সেই বেঞ্জন সাঁছ ॥
মাগুৰ মাছৰ চিৰকুটিয়া।
হালধি মৰিচ হিঙ্গক দিয়া ॥
তৈল লোণ দিয়া কৰিব পাক।
ভাল ব্যঞ্জন বোলয় ডাক ॥

কাৰৈ মাছক চিৰকুটিয়া।
ত্রিকটু দিয়া তৈলে ভাজিয়া॥
ওলত পালত কৰিবা পিট।
খায়া পাইবা ভোজন মিঠ॥
ছেঙ্গা ছেঙ্গেলি জামিৰ ৰসে।
কাহুঁদি দিয়া যেবে পৰিসে॥
মুখৰ অৰুচি দূৰক যাই।
আচোক নৰ দেৱ মোহ যাই॥
ইলিহি মাছক চিৰকুটিয়া।
ত্রিকটু দিয়া তৈলে ভাজিয়া॥
সেই ব্যঞ্জন যিজনে খাই।
আমৰ সদৃশ মুখ গোসাই॥
কচ বচ চিতলৰ আদ খান।
নেমু লোনদি বুজি পৰিমাণ॥
আক খাই পাই তোষ প্রচুৰ।
আন ব্যঞ্জন কৰিব দূৰ॥
চাউল দিবা যেতেক তেতেক।
পানী দিবা তিনি তেতেক॥
যেবে দেখা নিসিজে চাউল।
তেবে বুলিবা ডাকক বাউল॥
পকা তেতেলি বুঢ়া বড়ালী।
বিস্তৰ কৰিয়া দিবাহা জালি॥
কাঢ়ি খৈয়া দিবা টেঙ্গা জোল।
খাইবাৰ বেলা মুণ্ড নোতোল॥

গৃহিণী লক্ষণ।

শুদ্ধ ভাব শুদ্ধবংশে উতপতি।
পতি পদ বিনে আনত নাই মতি॥

মধুৰ বচন বোলে সদাই।
স্বামীৰ বচন কিছু নেপেলাই॥
সম সক দাণ্ড লাবণ্য মাত।
গৃহে বাতি দেই সন্ধ্যা বেলাত॥
ৰন্ধন কৰয় বচন মিঠ।
সেই গৃহিণীক বোলয় ইষ্ট॥
শাশুৰীত পুছি কৰে আয় ব্যয়।
সে নাৰীক সদা লক্ষ্মী নেৰয়॥
গুৰু পদ সেৱা অতিথি পূজে।
চিৰকালে নাৰী সুখক ভুঞ্জে॥
ৰৌদ্ৰত কাটি কুটি থৱে শুকাই।
বৰ্ষা চাৰি মাসে বসিয়া খাই॥
কড়া কড়া কৰি সাঞ্চয় ধন।
ৰাখিব বিশ্বাস কৰি যতন॥
স্বামীৰ সেৱা গধূলী ৰাতি।
ডাকে বোলে সেই লক্ষ্মীৰ জাতি॥
যি নাৰী প্ৰভাতে নিদ্ৰাক যায়।
বাসি শয্যাত সূৰ্য্যক পাই॥
উদয় কালত নিলিপে ঘৰ।
ডাকে বোলে তাইক ছাৰিয়ো নৰ॥
স্বৰ্ণ দন্ত পাতল ওঠ।
তাইৰ দেখিয়া দন্দৰ ছোট॥
ওঠৰ ওপৰে গোফৰ সাৰি।
সিঙ্গনী জানিবা বিধবা নাৰী॥
বাৰীত কূপ নদীক যাই।
সঘনে স্ত্ৰী পৰমুখ চাই॥
স্তন কোখ দৰশাৱে পিঠি।
বোলন্ত ডাকে হেৰা তাই দুষ্টি॥
কুকুৰ্ টা মুৰী চকলা পিঠি।
খাইবই তাই মেলক দিঠি॥

ধান বনাই আনোৱাই পানী ।
বোলন্ত ডাকে সিজনী ৰাণী ॥
হেট মুৰিয়া গিৰী ।
লেকুৱা ওঠি তিৰী ॥
সাজৰ কোবত গাজে দেৱ ।
ইতিনিৰ আশয় নেপাই কেৱ ॥
সৰুসূতা কাটে বৱে তাঁত ।
চা চুবুৰিয়া নুশুনে মাত ॥
ৰন্ধন গাৱে নলাগে কালি ।
ডাকে বোলে সেই ৰান্ধনী ভালি ॥
কাখত কলসি নদীক যাই ।
তলমুণ্ড কৰি কাকো নচাই ॥
যি পথে যাই সি পথে আসে ।
ডাকে বোলে ভাল মনত ভাসে ॥
কুচ্ছিত নাৰীত যাহাৰ বাস ।
তাহাৰ কোন জীৱনত আশ ॥
অল্প বুলিলে পাৰয় গালি ।
ডাকে বোলে তাইক খেদা নিকালি ॥
পৰৰ গৃহত যাহাৰ বাস ।
তাহাৰ কোন জীৱনত আশ ॥
যিতোৱে নুবুজে ৰাজ কাজ ।
তাক নপঠাইবা সভাৰ মাজ ॥
যি ঠাইত থাকে ৰাজ দৰ্ব্বাৰ ।
পুখুৰী পাৰত সাজিবা ঘৰ ॥
উঠঙ্গা কপাল বকতা স্ত্ৰী ।
একোকালে তাইৰ নাহিকে শ্ৰী ॥
দিবাভাগে যোগ্য নুহিকে ৰতি ।
নদীৰ পাৰক নযাইব ৰাতি ॥
শাক শুকলটি দিনত বাছে ।
সি ঘৰত জানিবা লখিমী আছে ॥

বাপে পোৱে ক্ষৌৰ কৰ্ম্ম কৰি
মঙ্গলে খাবা কড়াই।
আঠে পথে খাবা তিতা
যমে থাকিব ডৰাই॥
যি ঘৰত অতিথি পূজা নকৰে।
লখিমী নাথাকে তাহাৰ ঘৰে॥
প্ৰতি দিনে যিতো বিপ্ৰক ভুঞ্জাই।
তাহাৰ জানা সাফলে আয়ু যায়॥
গৃহিনী হৈয়া বোলে কটুৰ।
আয় নাজানি কৰে ব্যয় প্ৰচুৰ॥
ওলাই গৈ নাসে সে কালে।
দুষ্টা স্ত্ৰী বোলে ডাক গুৱালে॥
যি গৃহিনীৰ আউল কেশ।
কন্দল কৰে বিপৰীত বেশ॥
অল্প খাই পেলাই প্ৰচুৰ।
ডাকে বোলে তাইক কৰিও দূৰ॥
কন্দল শুনিলে বাহিৰে যাই।
নাচনী শুনিলে সত্বৰে ধাই॥
সে নাৰীৰ সঙ্গে যি কৰে বাস।
তাহাৰ কোন জীৱনত আশ॥
অতিথি দেখিলে খঙ্গেৰে চাই।
সি জনী মৰিলে নৰকে ঠাই॥
ভাল বস্তু পাইলে আপুনি খায়ে।
যমদূতে তাইৰ মুখ নচাৱে॥
যি গৃহিণী নুবুজে ন্যায়।
স্বামীৰ নজানে অভিপ্ৰায়॥
ভাল বুলিলে কৰয় খঙ্গ।
তাইৰ সঙ্গত নিমিলে ৰঙ্গ॥
ৰৌদ্ৰত-ৰান্ধে কাঠে খেৰে।
বৰ্ষাত ৰান্ধে চালে বাৰে॥

পাতত যি জনে পৰিশে লোন।
তাইৰ ঘৰত হৰিব সোণ ॥
এক বুলিলে দুগুণ বোলে।
স্বামীৰ শয্যাক পাৱেৰে ঠেলে।
দুনাই বুলিলে কৰয় খঙ্গ।
পণ্ডিত নৰে নকৰে ৰঙ্গ ॥
অতি দীৰ্ঘ ভূকে হোৱয় ৰাণ্ডি।
যুপগ ভূকে জানিবা বান্দী ॥
পিঙ্গটা নয়নে চঞ্চলা আতি।
কেৰা নয়নে কুলটা জাতি ॥
যাৰ পেট পিঠি উচ্চ ললাট।
তাইক দেখিলে চাৰিবা বাট ॥
স্বামী বধে মাৰে দেওৰ।
ডাকে বোলে তাইক চাবিয়ো নৰ ॥
দিনত যিজনী থাকে ঘুমাই।
স্বামীক খঙ্গত বোলে বোপাই ॥
ধৰণী কাম্পে পাৱৰ ঘাই।
জানিবা সিজনী স্বামীক খাই॥
শুকুছে যিজনী স্বামীৰ পাশে।
পৰমুখ চাই মুচুকাই হাসে ॥
ঘৰত ঢেকি পৰঘৰে যাই।
ডাকে বোলে তাইক পৰেসে বাই।
টিক বলধা ওলাই মাটি।
মাক ভালে জীয়েক জাতি ॥
পৰ ঘৰ হন্তে ৰাখিব নাৰী।
তেবেসে ধৰ্ম্মক ৰাখিবে পাৰি ॥
যিজনী নাৰী অতি দূৰে যাই।
সিজনী সতীৰ ধৰ্ম্ম নপাই ॥
কথা কহিতে তোলয় হাসি।
ডাকে বোলে আমি ভাল নভাবি ॥

ধুবুনী মালিনী নটি গোৱালী।
সদা পৰিহাস বচন তালি ॥
যাৰ কোন কথা হাসিয়ে সাৰ।
ডাকে বোলে সেই দুষ্টাক ছাৰ ॥
ঘৰে ছুলি মেলি বান্ধে বাহিৰে।
অল্প ছুলি ফালি বান্ধয় শীৰে ॥
ঘৰ ছাৰি যাই পৰৰ ঘৰ।
ডাকে বোলে দুষ্টা জানিবি নৰ।
বাটে ঘনে ঘনে উলতি চাই।
পৰ পুৰুষত থাকে অভিপ্ৰায় ॥
পলকে আছে পলকে যাই।
ডাকে বোলে তাইক নিদিবা ঠাই ॥
মানুহ নহলে গাৱয় গীত।
পৰ পুৰুষত থাকয়ে চিত ॥
অল্প কৰি লই ওৰণী।
লাসে লাসে যাই সেই দুৰ্জ্জনী ॥
তাইক বুলিবা নাৰীত সতী।
যি জনী সততে পৰত ৰতি ॥
সততে হাসি মুখত কৰে।
ডাকে বোলে তাইক নপৈবা ঘৰে ॥
যি জনী দিনত নিদ্ৰাক যাই।
স্বামীয়ে দণ্ডিলে দোষে নপাই ॥
যত কাৰ্য্য কৰে কাতো নুপুছে।
ডাকে বোলে তাইক মনে নুকছে ॥
ওচৰত পুখুৰী দূৰক যাই।
পৰৰ আশায়ে বাটক চাই ॥
ৰাণ্ডি হুই কৰে ভোগক ইছা।
ৰাতি যুৰি মাতে দিনত মিছা ॥
পৰত খুজিয়া গুৱাক খাই।
ডাকে বোলে ভাল নহয়ে তাই ॥

আৰ দৃষ্টি কৰি হাসিয়া চাই ।
অবসৰ পাইলে বাজক ধাই ॥
যি নাৰী বাৰীয়ে কৰয় বাট ।
যুৱতী হুই বেহাই হাট ॥
চল চাই চাই দেখাৱে স্তন ।
ডাকে বোলে বেশ্যাৰ জানিবা মন ॥
বাৰিষাত জাপি এৰিয়া যাই ।
পানী বুলি সিতো গৰাসে খাই ।
শিয়াপাত লৈ খাই দুগুধ ।
ডাকে বোলে সিতো নিশ্চয় অবোধ ॥
যিজনী আলাস সূতাৰ কাজে ।
প্ৰভাতে দেখিবা গোহালি মাজে ॥
ডাকৰ কথা সদায়ে আচৰা ।
হৰি হৰি বুলি সংসাৰে তৰা ॥

পৰিত্যাগ কথন ।

তিনি নাৰী যাৰ এক্কেটী স্বামী ।
তাক পৰিহৰ বোলোহো আমি ॥
পৰিহৰ সততে পৰ অন্ন আশ ।
পৰিহৰ শূন্য নগৰে নিবাস ॥
পৰিহৰ শুকটী মৎস্যৰ জোল ।
পৰিহৰ অসতী জনৰ বোল ॥
পৰিহৰ মন্দিৰ সমুখে বাট ।
পৰিহৰ যুৱতী যি কৰে হাট ॥
পৰিহৰ যতনে নিদাৰুণী মাৱ ।
পৰিহৰ মন্দিৰ যদি ফটাপাৱ ॥
পৰিহৰ গুৱা কৰে বুন্ বান ।
পৰিহৰ নৃপতি যদি নাই গুণ ॥

পৰিহৰ অতি ধনী বান্ধৱৰ সুখ।
পৰিহৰ ব্যঞ্জন বাসিৰ সুখ॥
পৰিহৰ কিৰিষি যদি নদী পাৰে।
পৰিহৰ নাৰীত ৰতি থাকে যাৰে॥
পৰিহৰ দুতৰ গ্রামত বাস।
পৰিহৰ দুস্ট তনয়ৰ আশ॥
পৰিহৰ কড়ি যদি নাই হাট।
পৰিহৰ ছাতি বিনা চলে যিতো বাট॥
পৰিহৰ পুখুৰীৰ পিচলা ঘাট।
পৰিহৰ কৃষি মধ্যে যদি বাট॥
পৰিহৰ বৃদ্ধ বয়সত কাশ।
পৰিহৰ দন্তৰ বিহিনে সবে আশ॥
পৰিহৰ দন্ত মেঘৰ মালা।
পৰিহৰ গ্রীষ্মত মেঘৰ শালা॥
পৰিহৰ অন্য দেৱতাৰ আশ।
ধৰ হৰি পায়ে কৰি বিশ্বাস॥

কৃষি লক্ষণ।

হালোৱা লবা বিভাৰ মুৱা।
দোভাগ নিশাত বিচাৰে গুৱা॥
শত ভাঙ্গি কৰ পঞ্চাশ।
দয়ে বামে কৰিয়া চাষ॥
ছাঁত আহিবি ছাঁত যাবি।
তেবে ভাত আতি খাবি॥
তেঁও যদি নহয় শালি।
তেবেসে পাৰিবা ডাকক গালি॥
কি কৰিব চাহ পুৰণা।
যদি কৰে বতৰ ফেনা॥

ৰদে বৰখুণে সমে যাই ।
তেবেসে কৃষিৰ লাভক পাই ॥
মাঘি সপ্তমীত বৰিষে দেৱ ।
বেহা এৰি কৰা নাঙ্গল সেৱ ॥
এক মন কৰি ধৰিবা ডাটি ।
তেবেসে নাই কৃষিৰ ঘাটি ॥
ৰবি ৰবিসুত ভূমি নন্দনে ।
মাঘৰ আঁওসী তৃতীয়া দিনে ॥
ইহাতে উত্তৰা যেবে পাই ।
অৱশ্যে জানিবা আহু হৰাই ॥
ফাগুণৰ শেষে চৈত্ৰ প্ৰবৰ্ত্তে, যেই হৱে বাৰ ।
আকে শিতলী, শনিৰে পাতলি, ধুলি এন্ধাৰ ॥
সোমে বহু জল,
কৃষিৰ বিফল ডাকৰ বচন সাৰ ।
যদি হোৱে বুধ, বিৰচতি শুক্ৰবাৰ,
মেদিনী নসহে শস্যৰ ভাৰ ॥
মাহ সৰিয়হ কপাহ বাঁহ ।
চাৰিকো খালে নাহিকে আশ
যত লাভ পাই সৰিয়হ মাহে ।
তত লাভ পাই কলা কপাহে ॥
যথাত কলা কপাহৰ বাৰী ।
তথাত লুভিয়া সকল নাৰী ॥
কলা কপাহ আজিব দূৰ ।
ওচৰত ভৈলে দোষ প্ৰচুৰ ॥
পুবে ৰেণু পশ্চিমে ছায়া ।
সেহিসে শস্য ভ্ৰমৰ কায়া ॥
যেবে কৃষিক কৰিবা আশ ।
তেবে নকৰিবা শাওণত চাষ ॥
আহাৰ শাওণত নকৰে ধান ।
তাহাৰ কৃষিত কিমত মন ॥

যদি স্বামী জন দিঠিকৰ হয়।
তেবেসে কৃষিৰ ফল সিজয়॥
শীত সৰিয়হ মিত মাহ।
শৰণত নাকাটি বেত বাঁহ॥
ভাদৰ চাৰি আহিনৰ চাৰি।
মাহ ৰবা যিমান পাৰি॥
শীত সৰিয়হ মীত মাহ।
গণ্ড যোগত সুকুইবা বাঁহ॥
তিনি হাত তিনি মুঠি, কোবৰ নাল।
আঠাৰ মুঠিয়া টোকোন ভাল॥
কাচি খন্তিৰ দুটা মুঠি।
এহি বুলি ডাক গৈলন্ত উঠি॥

বৃষ লক্ষণ।

গৰু কিনিবা চিকণ জালি।
দুই চাৰি ছয় দন্তীয়া ভালি॥
হৰিণৰ সমান জিহ্বা কাণ।
হেন বলদ বিচাৰি আন॥
বলদ কিনিবা বহু বুজিয়া।
বাচি সুধিবা ধোবা তেলিয়া॥
দহ চাৰিত সোধা পোছা।
তেবেসে কিনিবা বলধ গোটা॥
ছয় নব দন্তী ভাগ্যেসে পায়।
সাত দন্তীক দেখি পলাই॥
গাঁৱৰ বলদ নিকটৰ ভুঁই।
ইহাক নেৰিবা জানন্তা তুই॥
জিকাঁক বিছাকি কিনিবা গাই।
সৰু মুই পাচ ডাঙ্গৰী চাই॥

নেজ টকা সৰু মূৰ ।
লাওমুৰা হলে তেজিবা দূৰ ॥
বিছা নেজিয়া কলিয়া চুটা ।
কিনিবা বিছাৰি বলদ গোটা ॥
যাৰ নাই ধাৰ ঋণ ।
সি গৃহস্থে বুঢ়া গৰু কিন ॥
বলদক ভাই নিদিবা দুখ ।
তাহাতে আছে ভাতৰ সুখ ॥
গৰু কিন চিত পাথৰ ।
তাক মেলিবা একে আথাৰ ॥
টকা নেজা ঠুটৰী চুটি ।
সেইটো জানিবা গৰিয়াগুটি ।
শৰখীৰাৰে পীয়ে পানী ।
গোমচকৰিয়াক ঘৰলৈ নানি ॥
তালজুৰিয়া বৰে হাল ।
ভাতে নাতে সৰ্ব্বতি কাল ॥
গৰু কিনিবা নিঘুণ বগা ।
বোলন্ত ডাকে মই হওঁ লগা ॥
গৰু কিনিবা দীঘল নেজা ।
মৈত উঠিলে নহয় কুজা ॥
শিঙ্গ ভগা গৰু সুযুৰি হালে ।
বঙ্গা বৰণীয়াক যুৰিয়ো হালে ॥
কাল বলদক যতনে যুৰি ।
আযুৰিব জোৰা দুই ডামুৰি ॥
যদি হালে হৰে নাঙ্গল ভঙ্গ ।
বংসৰত তাৰ নিমিলে ৰঙ্গ ॥
তাত যদি গোৰে যোন্ত চিৰে ।
মাৰে গৃহস্থক অতিশয় পীড়ে ॥ * ॥

জ্যোতিষ প্ৰকৰণ।

মেষত আদিত্য তুলাতে খোৰ।
যিমত ভৌম নাহিকে জোৰ॥
বৃষত চন্দ্ৰ অংশকে পাই।
চতুৰ্দ্দোলে সিতো গাৰ ঘেলাই।
অষ্টমে ৰাহু সপ্তমে ৰোহিত।
তৰঙ্গা ভুমিত হৰাৰে বিত॥
একড়া কড়িয়ো নুহুইবে ঘৰে।
সৰ্ব্বকালে তাক খাইবে পৰে॥
আক শনিয়া মঙ্গল সাতে।
কৰ কঙ্কালত ধৰিবে বাতে॥
ইহাক যাৰ গণিতাত পাই।
হাতভৰি তাৰ শুকাই যাই॥
দুই ভিতি শুভ মধ্যে আক।
হস্তীৰ কন্ধত দেখিবা তাক॥
জীৱন্ততে ধন জনক পাই।
মৰিলেও হোৱে স্বৰ্গত ঠাই॥
লগ্নৰ লগত শনিৰ মেলা।
সকলো কাৰ্য্যত কৰাৰে হেলা॥
সপ্তমত মঙ্গলে দেখয় যেবে।
মেঘৰ নাদত মৰিব তেবে॥
দুই ভিতি মন্দ মধ্যে লুগা।
তাৰ কোষ্টীৰ ছেদ যোগা॥
অষ্টমে ৰাহু চান্দক যেবে।
তাৰ শিৰচ্ছেদ হৈবেক তেবে॥
শৰণ লাগিলে নাসাজিব ঘৰ।
অগ্নিৰ যত ধানত খৰ॥
ৰাগ নাজানি গাই গীত।
পৰৰ নাৰীত সদায়ে চিত॥

উৰে যাৰ খঞ্জাই খন্ত।
বোলন্ত ডাকে তিনিয়ো পন্ত।
দৈইৰ পানী পহিলৰ কানি।
কায়স্থ জনৰ অপৰাণী॥
আপদ কালত স্তৃতনী বাণী।
নাইকিয়াত কৈ ভাল মানি॥
লঘু হলু লঘুৰ সঙ্গে।
মৰিলো সপত ভঙ্গে॥
উতো বুক তল যাওঁ।
মিচাৈলেলো শাল কাঠৰ নাও।
মেষ কাকৰ তুলা মকৰ।
এই চাৰি ৰাশি গণিতা সাগৰ॥
হৰি হৰি দৈ তলে যাই নৈ।
আমাৰ কপালে যিভৈল সিভৈল পক্ষীগণ থাকিব কৈ॥
ডাল ভাঙ্গিলো ফল ভক্ষিলো
লাদে পুটিলো কায়।
সুবৃক্ষক আশ্রয় কৰিলো মৰিতেও
নেৰাইলো দায়।
ৰে ৰে চন্দন নকৰ ক্রন্দন
ৰৰতেসে ৰৰ পাই।
আছিল নগৰে পশিল সাগৰে
এবে ভৈল যুৱতী সহাই॥
আওসীৰ প্রতিপদ পুৰ্ণিমাৰ ৰাতি।
মাকৰ ঘৰলৈ নযাই জী॥
হাঙ্কী জেঠি উজন্তি খালে।
মিচা মাতে সৰ্ব্বকালে॥
যাওঁকি নাযাওঁ কৰে মনত।
যাত্রাকৰে শনিৰ ক্ষণত॥
যদি নমৰে পাৰয় ভয়। *
ফুৰন্তে ফুৰন্তে হাৰা শান্তি হয়॥

দধি মধু ঘৃত শুক্ল তণ্ডুল।
শুকুলা চামৰ শুকুলা ফুল ॥
হংস দৈবজ্ঞ সুন্দৰী কন্যা।
যাত্ৰাৰ কালত সকলো ধন্যা ॥
দ্বিজ মৃগ মীন দেখিয়া যৈবা।
অগ্নিৰ তৰঙ্গ বামত পাইবা ॥
আগ কৰি দক্ষিণ পাও।
যৈকে লাগে তৈকে যাও ॥
ক্রন্দন ভাল দীঘল কৰি কান্দে।
শকুনিয়ো ভাল উড়ি যাই কান্ধে ॥
সুদা কুম্ভো ভাল পানী লাগি যাই।
সৰ্পো ভাল ডাহিনত পাই ॥
নাম অক্ষৰ দুই মাত্র কৰি।
নাম স্থিৰ কৰি পুৰুষ নাৰী ॥
বেদে হৰি পাইব ভাগ।
তেবে পাইব জীৱন মৰণ লাগ ॥
শূন্যে একে মৰে পতি।
দুই পালে মৰে যুবতী ॥
তিনি পাইলে উভয় মৰণ।
ডাকৰ এই নিশ্চয় বচন ॥
যোগীৰ অক্ষৰ গ্রহে গণিয়া।
তিনি বাৰ লৈব সম কৰিয়া ॥
বসু দিয়া তাক হৰিব ভাগ।
জীৱন মৰণ পাইব লাগ ॥
চন্দ্রনেত্রে পাইব বান।
যমৰ পুৰৰ বাহুৰি আন ॥
ভূত বেদ পাইব ছয়।
দিনা চাৰি পাক্ষ মিলন হয় ॥
সপ্ত শূন্য পাইব যেবে।
যোগীৰ মৰণ কহয় তেবে ॥

আছন্তে বুদ্ধি কালে বিনাশিল।
নগাজাঠিয়ে ছুল বান্ধিল ॥
সোমে শণি পূবে বাস।
তুটি গলে এটি নাশ।
উত্তৰে কৰিবা শঙ্কা ॥
গাৰ লতি ঘটি ভৰিবা টঙ্কা ॥
হেট মুণ্ড পাৰ উপৰ কৰি।
জলৰ মধ্যোত থাকিব মৰি ॥
দক্ষিণে বুধে নযাই শঙ্কা।
উত্তৰে মঙ্গলে কৰিবা শঙ্কা ॥
গাৰ লটি ঘটি ভৰিবা টঙ্কা ॥

বৰ্ষালক্ষণ

যেবে জলধৰে বৰিষে ধাৰে।
তেবে কি কৰিব গণিতা কাৰে ॥
তথাপিতো তিথি বাৰক চাই।
ডাকে বোলে কিছু বোলন যাই ॥
আহাৰৰ নবমী শুক্লা পক্ষত।
যদি নবৰিষে ভূমি তলত ॥
হাল ৰাখিয়া চিন্তিয়ো দেব।
ৰাজাৰ গৃহত কৰিও সেৱ ॥
যদি বৰিষয় জলৰ কণা।
ৰঙ্গ কৰি নাচে কৃষক জনা ॥
বোলন্ত ডাকে ঢিল মাটি পাই।
কান্ধত নাঙ্গল ধৰিয়ো যাই ॥
মেঘক দেখিয়া হাল কোবাই।
জানা শস্য তাঁৰ অধিক পাই ॥

ডাকে বোলে কেনে ধৰণী চহ।
কঠিয়া নাঙ্গল নষ্ট কৰহ॥
মাঘ মাসত ৰোহিণী নক্ষত্র
যদি নবৰিষে দেব।
হাল ডোল বেছি কৰ সব লোক
দেবী মহাদেৱক সেৱ॥
বৰ্ষা কালত বেঙ্গৰ ৰাও।
হাল গৰু লৈয়া পথাৰক ধাও॥
মাঘত ৰৌদ্ৰ বৈশাখত শীত।
চাৰি মাহ অল্প বৃষ্টি ভূমিত॥
মাঘৰ শেষত বৰিষে পানী।
অল্প বৃষ্টি আগলৈ জানি॥
উদয়ে সিন্দুৰ পচিমে কালি।
তেবেসে হৈব বৰিষণ ভালি॥
প্ৰকাশিয়া ৰবি উঠিয়া নাসে।
ডাকে বোলে বৃষ্টি হৈব আকাশে॥
ধনু মীন কন্যাত শনিৰ বাস।
হাতী ঘোৰা গৰু মানুহ নাশ॥
নহৱে নবীন পুৰাতনো নাশ।
যুদ্ধত লোক যমপুৰে বাস॥
আকাশত ভাসে পানীৰ গছা।
পৃথিবী বুড়াইব জানিবা সঞ্চা॥
ভূমিক চহিবা ডাকে বোলয়।
বীজ পাব শালী বহুত হয়॥
মেষ কাকৰ তুলা মকৰ।
এই চাৰি ৰাশি গণিতা ভিতৰ॥
ইহাত যদি উত্তৰা পাই।
গহিন বাৰিষা আছে হৰাই॥
ডাকে বোলে বাপু শুনা উপাই।
বাণিজ্যৰ ফল কৃষিতেঁ পাই॥

যি নৰে সদা কৃষিক কৰে।
বেহাৰ ফল পাইব ঘৰে।
সোণা ৰূপা কিবা কৰি।
ভাত নেখালে ভোকতে মৰি॥
হীৰা মাণিক থাকে অপাৰ।
খুদ নহলে মৰণে সাৰ॥
ধনৰ মধ্যত ধানেসে শোভন।
ধান নহলে মৰা তেতিক্ষণ॥
এতেকে কৃষিক কৰিবা সাৰ।
দুৰ্ভিক্ষত কৃষি কৰে নিস্তাৰ॥
নাঙ্গল বলদত সবাৰে আশ।
যাৰ নাই তাৰ সকলে নাশ॥
জেঠ মাস গৈল বিনা নাঙ্গলে।
তাহাৰ কি মতে কিৰিষি ফলে॥
কিৰিষিত যদি কৰিবা মন।
হাল গৰু ৰাখি কৰা যতন॥
মাজে জান যদি যাই বহিয়া।
খাই সুখে থাক ঘৰে বসিয়া॥
ধান হলে হোৱে সবে সাফল।
ধান নহলে সকলে বিফল॥
দেখিয়া ভূমিক লৱে সুবুধি।
ঘন আলি দিবা সবাক সুধি॥
শাওনৰ কঠিয়া নহয় ধান।
আহিনৰ গোছ বিফল জান॥
আহিন কাতিত ৰাখিবা পানী।
যেনেকৈ ৰাখে ৰজাই ৰাণী॥
আলিৰ ওপৰে দিবাহা আলি।
খেতি হল বুলি জানিবা ভালি॥
কিৰিষি কৰিবা একান্ত মনে।
নফলে কিৰিষি বিনা যতনে॥

গোচৰৰ নিস্ফল নকৰে কাণ।
খেতিৰ নিস্ফল পথাৰত নহয় ধান ॥
লৰৰ নিস্ফল আগত আছে নৈ।
তিৰীৰ নিস্ফল পাটীত নাই পৈ ॥
আহু কৰা খোজত বুৰি।
শালি কৰা বেগত জুৰি ॥
আঠুৰ ওপৰে থাকে পানী।
হাতেকতে গোছ দিবা জানি ॥
কৃষি ৰাখিবা বেড়ি যতনে।
সফল কৃষি মানিবা মনে ॥
কৃষি কৰিবা ওচৰ ভাগে।
ডাকে বোলে মোৰ-মনে লাগে ॥
ঘন সৰিয়হ পাতল মাহ।
আৰৱণ দিবা কপাহ বাঁহ ॥
তিনিশ ষাঠি জোপা কৰা কল।
মাসেকে পখেকে চিকুনাবা তল ॥
পাত পচলা লাভত খাবা।
লঙ্কাৰ বাণিজ ঘৰতে পাবা ॥
আঠীয়াত গোবৰ মনোহৰত জাবৰ।
পুৱাত খাই মালভোগত ছাই ॥
সাতে পাতল পাঁচত ঘন।
ছয়ত তামোল নদন বদন ॥
জালুকত গোবৰ পানত মাটি।
কলাপুলি কৰা তিনি বাৰ কাটি ॥
তিনি শাঁওনে পান।
একে আহিনে ধান ॥
পুবে হাঁহ, পচিমে বাঁহ।
উত্তৰে গুৱা দক্ষিণে ধুৱা ॥
ডাকৰ বচন বেদৰ বাণী।
পো লগা তিৰী ঘৰলৈ নানি ॥

তোকো বঙ্কে মোকো বঙ্কে।
ভাল ভাল বস্ত্র পিতেকলৈ সাঙ্কে॥
ছাগ পাৰ পোহে হাঁহ।
দুই সীমাত ৰোৱে বাঁহ॥
যাৰ থাকে মহ গৰু।
ইতিনি কথাত হবা সৰু॥
যদি সৰু নোহোৱা হোৱা ঠাকুৰ।
লোকে বুলিব নিলাজ কুকুৰ॥
জাপি লাঠী টনা।
ইয়াক এৰিলে দিনতে কণা॥
শিয়ে পিয়ে লিয়ে।
এই তিনি ওপৰতে জীয়ে॥
পঢ়ে পঢ়াই ৰোৱে পান।
এই তিনি নিচিন্তে আন॥
তিৰীৰ চিকণ ওৰনি লোৱা।
গৰুৰ চিকণ হামোৰে কামোৰে খোৱা॥
কটাৰি চিকণ গুৱা।
টোপনি চিকণ পুৱা॥
ব্যঞ্জন চিকণ হালধি।
কুটনে চিকণ খাৰধি॥
লিখনে চিকণ কাপ।
বাড়ীৰ চিকণ ধাপ॥
কমাৰৰ চিকণ অস্ত্র।
ধোবাৰ চিকণ বস্ত্র॥
মন্ত্রীৰ চিকণ ৰাজ্য।
জলৰ চিকণ মৎস্য॥
খণিকৰ চিকণ লিখনি।
থাপত চিকণ ছিলনি॥
কত জন্মে পুত্রৱতী নাৰী।
কত জন্মে টামোলনী বাৰী॥

কত জন্মে ভাতে ভাতক খাই।
কত জন্মে পৰে পৰক বায়॥
জ্ঞানীক ভাত দিয়ে তলমূকৈ খায়।
অজ্ঞানীক ভাত দিলে চাল বাৰ চাই॥

অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি।

প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগ।

ৰুদ্ৰ কন্দলী।

মহাভাৰত। দ্ৰোণপৰ্ব্ব

সাত্যকী-প্ৰবেশ।

দ্ৰোণে বুলিলন্ত হেন দাৰুণ বচন।
শুনি যেন সুশুনিলা তোমাৰ নন্দন ॥
ভাল ভাল ম্লেচ্ছ সেনা বাচি বাচি লৈলা।
আতি শীঘ্ৰ কৰি সাত্যকীক খেদি গৈলা ॥
দ্ৰোণে পুণৰপি পাঞ্চালত পশিলন্ত।
সোমক পাঞ্চাল সঞ্জয়ক সংহাৰন্ত ॥
পাঞ্চাল ৰাজাৰ তনয়ক বিৰকত।
দ্ৰোণক মাৰিয়া বৰ দেখাইলা বীৰত্ব ॥
দ্ৰোণৰ হৃদয়ে ভেদিলেক পাঞ্চ শৰ।
সাত শৰে সাৰথিক কৰিলা সংহাৰ ॥
এক শৰ মাৰিয়া ধ্বজক কম্পাইলা।
চাৰি শৰ মাৰি তাৰ ৰথক তন্তাইলা ॥
ৰথ তন্তিবাৰ দেখি সকলে পাঞ্চাল।
শঙ্খ সিংহ নাদ কৰে কৰিয়া ঘঞ্চাল ॥

নৱ নৱ বীৰে দিলে অস্ত্র ঝাকে ঝাকে।
শৰ হানি গুৰু ক্ষণে কাটিলন্ত তাকে॥
তাসম্বাক ভঙ্গাই এক শৰ লৈলা তুলি।
বিৰুৰ্ক্ত ৰাবক মাৰিলে হুঃ বুলি॥
ৰৰ ছোটে শৰ পাত পৰিল হৃদিত।
ভূমিত পৰিল গৈয়া দাৰুণ বেগত॥
ভূমিত পৰিল গৈয়া মৰা কলেবৰ।
বতাসে ভাঙ্গিলা যেন বৃক্ষ চম্পকৰ॥
ৰাজাৰ কুমাৰ এক বাণে যে পৰিল।
পাঞ্চাল ৰাজাৰ যেন হৃদয় লৰিল॥
তানে চাৰি সোদৰ ভ্ৰাতৃৰ সন্তাপত।
দ্ৰোণক ধাইলেক আৰু সেনা অপৰ্য্যাপ্ত॥
শৰ ছোটে ভঙ্গাইলেক দ্ৰোণ সেনাপতি।
ক্ষণেকতে কৰিলন্ত চাৰিকো বিৰথি॥
পূৰ্ণ চন্দ্ৰ সমস্তুলে চাৰিৰো বদন।
ভল্লে কাটিলন্ত ভৰদ্বাজৰ নন্দন॥
চাৰিৰো বদন ধৰণীত পৰি ভাসে।
লাল চিঙ্গা পদ্মো যেন কৰয় প্ৰকাশে॥
আগত পৰিল যেন সোদৰ পঞ্চ ভাই।
ধৃষ্টদ্যুম্ন কান্দন্ত লোতক বহি যাই॥
হাঁ কি কৰিলোঁ মই কোথাই সন্ধয়োঁ।
সহোদৰ পঞ্চ ভাইৰ সন্তাপ এৰায়োঁ॥
দ্ৰোণক নমাৰি কেনে থৈয়ঃ আছোঁ ৰাখি।
নিতে নিতে ব্ৰহ্মবধী ভাঙ্গে মোৰ পাখি॥
সাৰথিক বোলোঁ মোৰ দ্ৰুতে বাহা ৰথ।
আৰে ব্ৰাহ্মণক মাৰি পেশো যম পথ॥
সাৰথিও দ্ৰুত কৰি বাহিলন্ত ৰঙ্গে।
ধৃষ্টদ্যুম্নে দ্ৰোণক মাৰিলা শৰ খঙ্গে॥
বাহুংহৃদি ললাটে ফুটিলা গুৰু দ্ৰোণে।
হাহাকাৰ কৰয় সকলে কুৰুগণে॥

ডাঢ়িয়া ডাঢ়িয়া বীৰে হৃদয় ফালয়।
গুৰু দ্ৰোণে তাহাকো কটাক্ষ নকৰয়॥
দুনাই দুনাই কোপে ধৃষ্টদ্যুম্ন বীৰ সাৰ।
কৰিলন্ত নবৈ শৰে হৃদয় দোহাৰ॥
বৰ ছোট পায়া দ্ৰোণে ৰথত পৰিল।
দুনাই দশ শৰে তাৰ ললাটে ভেদিল॥
হাহাকাৰ ভৈলে দুনাই কৌৰৱ দলত।
ধৃষ্টদ্যুম্নে খাণ্ডা ধৰি নামিলা ৰথত॥
খাণ্ডা তুলি ব্ৰাহ্মণক কাটিবাক যান্ত।
সৰ্পক দেখিয়া যেন গৰুড়ে কাম্পন্ত॥
দ্ৰোণ ৰাখিবাক মনে সব বীৰগণে।
নিৰন্তৰে কৰিলেক শৰৰ সন্ধানে॥
খঙ্গৰ বেগত শৰ কাটিয়া পথত।
ঝাম্প দিয়া চৰিলন্ত দ্ৰোণৰ ৰথত॥
খাণ্ডা তুলি ঘাৱ মাৰিবাক চান্ত নৃপে।
চক্ষু মেলি দেখি জাম্প দিলা সেহি চিপে॥
তেখনে ধৰিলা ধনু বিগত প্ৰমাণ।
বিগস্তিয়া শৰ দ্ৰুতে কৰিলা সন্ধান॥
লাম্ফে লাম্ফে দুয়ো বীৰ ফুৰয় ৰথত।
কাটিবাক নপাৰিলা শৰ সন্ধানত॥
কেটলা পশুৰ যেন ভৈলা কলেবৰ।
জাম্প দিয়া নামিলন্ত দ্ৰোণৰ ৰথৰ॥
ডাঙ্গৰ ধনুক দ্ৰোণে তেখনে ধৰিলা।
ধৃষ্টদ্যুম্নে তেখনে আপোন ৰথে গৈলা॥
সেহিক্ষণে ধনু ধৰি দ্ৰুপদ নন্দন।
দ্ৰোণক কৰিলা দশ নাৰাচ সন্ধান॥
পুনৰপি ভৈলা দুইৰো সমৰ অদ্ভুত।
দুইৰো শৰে সেনাগণ ভৈলা ভস্মীভূত॥
ছিদ্ৰ পাই দ্ৰোণে হানিলেক এক বাণ।
পাঞ্চালৰ সাৰথিৰ লৈলন্ত পৰাণ॥

সাৰথি পৰিল ঘোৰা ক্ষুৰাৰে বীৰক।
আন বীৰে দ্রোণক মাৰিলা শৰ ঝাঁক ॥
দ্রোণে দেখে পাণ্ডু বলে ব্যূহ বিধ্বংসিলা।
পাঞ্চালক এৰি পাণ্ডবক খেদি গৈলা ॥
দ্রোণক সম্মুখ ভৈলা যুধিষ্ঠিৰ নৃপ।
দুঃশসনো পাইলা গৈয়া সাত্যকী সমীপ ॥
ধনু টানি সাত্যকীক যাঠি বান হানি।
দশ শৰ প্রহাৰিয়া বুলিলন্ত বাণী ॥
অবে বৃষ্ণি বংশ তুমি শৰ ছোট পাইলা।
পৰৰ নিমিত্তে কেনে মৰিবাক আইলা
শিনিৰ নন্দনে তাক মাতিবে নেদিলা।
কর্ণৰ মুৰত চাৰি শায়ক ভেদিলা ॥
উলতি উলতি আসি ভেটিলেক বাট।
এহি বুলি চাৰি শৰে ভেদিলা ললাট ॥
শৰ ছোটে যুবৰাজ মূর্চ্ছাগত ময়।
দুর্য্যোধনে দেখি ত্রিগর্ত্তক আদেশয় ॥
তৃতয় সহস্র গৈলা ত্রিগর্ত্তৰ ৰথ।
দুহাজাৰ সংসপ্তকে কৰিলা সম্মত ॥
পিম্পৰাৰ বলে যেন দিল পটোৱাৰ। ✓
চৌদিশ বেঢ়িয়া কৰে শৰৰ প্রহাৰ ॥
সাত্যকীয়ে সবাৰে কাটিলা শৰ সঙ্গ।
হস্তী হয় কাটিয়া বীৰৰো ভেদে অঙ্গ ॥
সবাকো বিধ্বংসি হাজাৰেক মাৰি ৰথ।
দুই ভীতি মুকল নিলগাইলা পথ ॥
অর্জ্জুনক দেখো বুলি শীঘ্রে চলি যান্ত।
দুনাই দুঃশাসনে নৱ শৰ হানিলন্ত ॥
সাত্যকীয়ো তাক হানিলন্ত পঞ্চ বাণ।
পুনঃ আঠ শৰে সাত্যকীক বৰ টান ॥
সাত্যকীয়ো বাহু মুলে দুশৰে তাৰিলা।
দুনাই ধনু ছেদিবাৰ বেগে যে লড়িলা ॥

আগুয়ান সেনাগণ পলাই ভাগি ভাগি ।
দুঃশাসনে শকতি হানিলা পাশ লাগি ॥
পাঞ্চৰিয়া হাতে শৰ হানি যুযুধান ।
কাটিলন্ত শকতি পৰিল সেহি থান ॥
আন ধনু ধৰি পিচে পিচে খেদি গৈলা ।
তিনি শৰে ভেদিবাৰ আটাসেক দিলা ॥
ক্রোধিয়া সাত্যকী হানিলন্ত যাঠি বাণ ।
দুঃশাসন হৃদয়ত কৰিলা সন্ধান ॥
দুঃশাসন বীৰ ঢলি পৰিলা ৰথত ।
আৰু দশ নাৰাচ হানিলা হৃদয়ত ॥
সুস্থ হুয়া দুঃশাসন দুনাই গৈলা খেদি ।
সিংহনাদ কৰিলেক কুৰি শৰে ভেদি ॥
দুনাই সাত্যকী বীৰে হানি তিনি শৰে ।
দৃঢ় কৰি ভেদিলেক দুই স্তন ভিতৰে ॥
চাৰি শৰ মাৰি ঘোৰা নিলা যমথান ।
একশৰ মাৰি সাৰথিৰ লৈলা প্ৰাণ ॥
একশৰ হানি তাৰ কাটিলন্ত ধনু ।
দুই প্ৰাক্ষি সাৰথিৰ বেলগাইলা তনু ॥
একশৰে ধ্বজ একশৰ হৃদয়ত ।
ৰথ ভঙ্গে তযু সুত ভৈল ভূমি গত ॥
ধনুত জুৰিল নমাৰিলা দুই বাণ ।
ভীমৰ নিমিত্তে তাৰ নলৈলন্ত প্ৰাণ ॥
ভীমে মাৰিবন্ত তৰ শতেক কুমাৰ ।
এহি বুলি নকৰিলা দুনাই প্ৰহাৰ ॥
যুড়িবাৰ শৰ পাত আনক মাৰিয়া ।
অৰ্জ্জুন পাশক গৈলা শীঘ্ৰে ৰথ বায়া ॥
ত্ৰিগৰ্ত্তৰ সেনাপতি নামত সুৰত ।
দেখে দুঃশাসন হুয়া আছে ভূমিগত ॥
আপোনাৰ ৰথে তুলি পলুৰাই নিল ।
চিৰকালে দুঃশাসনী চেতন লভিল ॥

ঘোৰ যুদ্ধ কৰি চলে শিনিৰ নন্দন।
সেনাৰ মাঝত ভৈল দাৰুণ ক্রন্দন ॥
দুৰ্য্যোধনে সাত্যকীক ৰাখিবাক মনে।
মহাৰথীগণ সমে কৰিলা যতনে ॥
ৰাখিবাক নপাৰিলা থাকিলা জস্তাই।
যেন দৰিদ্রৰ বাঞ্চা মনত লুকাই ॥
এতেকতে ব্যূহ মুখে শুনন্ত আৰাৱ।
ব্যূহ মুখে বিধ্বংসিলা সকলে পাণ্ডৱ ॥
ব্যূহৰ মুখক গৈলা দুৰ্য্যোধন ৰায়।
দেখে ভাগি পলাই গৈল অবস্থা নলয় ॥
তাতে ধনু ধৰি ধাইল ৰাজা দুৰ্য্যোধন।
পাণ্ডৱি দলত পশি কৰিলেক দন ॥
যেন মত্ত হস্তী গোটে সৰোবৰে নামি।
আপোনাৰ মনৰঙ্গে ভাঙ্গে কমলিনী ॥
সকলে পাণ্ডৱি সেনা পলাই ভাগি ভাগি।
ভীমসেনে খেদি গৈলা নৃপতিক লাগি ॥
তাহাৰ লগত গৈলা সবে বীৰ গণ।
সবাহাক্কে ৰাজায়ে কৰিলা ঘোৰ ৰণ ॥
ভীমক কৰিল দশ শৰৰ সন্ধান।
ভীমৰ পুত্রক তাৰিলন্ত পাঞ্চবান ॥
সহদেব নকুলকো ভেদিলেক শৰে।
দশ শৰে হৃদয়ত ভেদি শিখণ্ডীৰে ॥
তিনি শৰে ভেদি ধৰ্ম্ম ৰাজাৰ ললাট।
দুই শৰে ভেদিলন্ত দ্রুপদ বিৰাট ॥
তিতিনি সায়কে দ্রৌপদীৰ তনয়ক।
পাৰ্ব্বতক মাৰিলন্ত সত্তৰি সায়ক ॥
আনো বৰ বৰ বীৰ আগুয়ান ভেদি।
হস্তী হয় পদাতি মাৰয় খেদি খেদি ॥
ধনুৰ মণ্ডল কৰি বিদ্যুত সঞ্চাৰ।
আউলাইলেক গৈলেক ভাগিয়া পটোৱাৰ ॥

যুধিষ্ঠিৰ ৰাজা দুনাই পাট ভল্লশৰে।
ধনু খান কাটিলন্ত ৰাজাৰ হাতৰে॥
এক গোটা ভল্লশৰ হাতে তুলি লৈলা।
কৰ্ণ মানে ধনু টানি কাটিয়া পেলাইলা॥
নৃপতিৰ হৃদয়ৰ কৱচ কাটিয়া।
ভূমিত প্ৰবেশ ভৈলা উৰচাট হুয়া॥
আৰো নব পাত শৰ হানি গোটে গোটে।
একশৰ হানি ক্ষেপিলন্ত বৰ ছোটে॥
ৰথতে কাম্পয় ৰাজা ধ্বজ গোটে ধৰি।
আমি সবে ধাইলোহো ৰাজাক পিচ কৰি॥
গোটে গোটে আমাক মাৰন্ত শৰ গণে।
পাচে ৰাজা দুৰ্য্যোধনে ধাইল কোপ মনে॥
থাক থাক বুলিয়া ৰাজাক খেদি যান্ত।
সকল পাঞ্চাল গণে ৰাজাক বেঢ়িলন্ত॥
সিহু পাঞ্চালক বেঢ়িলন্ত গুৰু দ্ৰোণে।
যুধিষ্ঠিৰ সমীপক পাইলা দুৰ্য্যোধনে॥
পাণ্ডৱৰ হৃদয়ত ষাঠি শৰে হানি।
ৰথকো ধ্বজকো শৰ জালে থৈলা চানি॥
দোগোটা ৰাজাৰ যুদ্ধ ভৈলা ধুমাজয়।
দুভিতিৰ সেনা বোলে মিলিল প্ৰলয়॥
দুয়ো বীৰে শৰ হানে কাটে দুয়ো বীৰে।
ধনু কাটি কাটি যুজে গদা মুদ্গৰে॥
ছিদ্ৰ পায়া ধৰ্ম্ম ৰাজে লৈলা বংশ দণ্ড।
বোলে কৰি এৰো আজি কলহৰ অন্ত॥
কৰ্ণ মানে ধনু টানি কৰিলা প্ৰহাৰ।
নৃপতিৰ হৃদয়ত কৰিলা দোহাৰ॥
শৰ ছোটে ৰথতে পৰিলা কুৰু ৰায়ে।
মৰিল মৰিল বুলি পাণ্ডৱে চেঞ্চাৰে॥
পলুৱাইলা সাৰথি ঘোৰাক বেগে টানি।
দশো দিশে শুনি মাত্ৰ হাহাকাৰ ধ্বনি॥

কৌতুহলে পাণ্ডুগণে ৰাজাক বেঢ়িলা।
সাধু সাধু বুলিয়া ৰাজাক প্ৰশংসিলা॥
দুৰ্যোধনে কতক্ষণে চেতনক পায়া।
যুদ্ধ চাহি থাকিলন্ত দূৰত থাকিয়া॥
পাণ্ডৱৰ জয় কৌৰৱৰ ভঙ্গ দেখি।
ক্ৰোধে গুৰু দ্ৰোণ ধাইলা খানিকো নপেখি॥
মনে মনে ধাইলা গুৰু দ্ৰোণৰ নন্দন।
হুৰা মোক চায়া আছে ৰাজা দুৰ্যোধন॥
ইবেলাত যদি মই নকৰো সমৰ।
বুলিবেক দ্ৰোণে খতি খাইলে পাণ্ডৱৰ॥
মনে মনে গুণি পাচে সেনাত পশিল।
ব্ৰহ্মাস্ত্ৰক হানি হানি কৰন্ত নিৰ্ম্মূল॥
যোহি বীৰে যুজে সেহি লাহাৰি নসহে।
ভাগি ভাগি পলাই বীৰ আগত নৰহে॥
কৈকেয়ৰ ৰাজা ব্ৰহ্মক্ষেত্ৰ বুলি যাক।
মাৰিলেক দ্ৰোণক লাগিয়া সাত কাক
দ্ৰোণে হানিলেক তাক ষোড়শ সায়কে।
মহাবেগে চলি যাই কৈকেয় ৰাজাকে॥
ব্ৰহ্মক্ষেত্ৰে দেখে শৰ আসে আকাশতে।
নৱ নৱ শৰ হানি কাটিলা বাটিতে॥
কৈকেয় ৰাজাৰ বৰ বিক্ৰমক দেখি।
আউৰ শৰ হানিলন্ত খানিক নাপেখি॥
তাকো শৰ হানি কাটি পেলাইলন্ত পাচে।
দুৰ্য্যোধনে দেখিয়া বিস্ময় হুয়া আছে॥
দ্ৰোণে যত হানিলন্ত কাটিল কৈকেয়।
দ্ৰোণেও খোখোৰা বাটি থাকিলন্ত তয়॥
কতোক্ষণে ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰ মনে গুণি পাইল।
অস্ত্ৰ অভিষেক কৰি গুণত চৰাইল॥
যেতিক্ষণে ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰ গুণে আনি থৈল।
ধনুগুৰ্ণ হস্তে শৰ বজাইবাক লৈল॥

পৃথিবীয়ো খলকিল সাগৰ কম্পিল।
ত্রিদশ দেৱৰ মাজে বিস্ময় মিলিল ॥
দশো দিশে উল্কা পৰে পৰয় নির্ঘাত।
✓ৰুধিৰৰ বৃষ্টি ভৈলা পাণ্ডৱী সেনাত ॥
খৰ বায়ু বহে দিবা ভাগে অন্ধকাৰ।
সকল সেনাৰ মাঝে শুনি হাহাকাৰ ॥
বল দিয়া হানিলন্ত গুৰু দ্রোণে বাণ।
গিৰ গিৰ শব্দে গৈয়া পুৰিল গগণ ॥
বৃহৎক্ষেত্রে দেখে ব্রহ্ম অস্ত্র আছে চানি।
ব্রহ্ম শৰ নিবাৰিলা ব্রহ্ম অস্ত্র হানি ॥
ছুনাই পঞ্চাশ শৰে ভেদিলা দ্রোণক।
দ্রোণৰ হৃদয়ে লাগি গৈলা থকবক ॥
সুস্থ হুয়া গুৰু দ্রোণে মনে গুণি পাইলা।
কৃষ্ণ বর্ণ সম শৰ হানিয়া পঠাইলা ॥
ধৰণীক গৈল বাণ ভেদিয়া হৃদয়।
শৰ ছোটে কাম্পে ৰাজা থিৰ নোহে কায় ॥
গুঞ্জ হেন চক্ষু ফুৰাই চাহিলা দ্রোণক।
হৃদয়ত ভেদিলন্ত সত্তৰি সায়ক ॥
সাৰথিকো ছুই শৰে বাহুত তাৰিল।
পৰম আনন্দে এক আটাস কৰিল ॥
সিংহ নাদ কৰি দ্রোণে ছুগুণে কিটাইল।
নিৰন্তৰে কৈকেয়ক শৰ বৰষিল ॥
বিস্তৰ কৰিলা শৰ কৈকেয় নৃপতি।
হানন্তে কাটন্তে বীৰ হৈল আশকতি ॥
কৈকেয়ৰ বিহ্বল স্বভাব দেখি দ্রোণে।
ষাঠি শৰে হৃদয়ত হানিলা সন্ধানে ॥
প্রাণ ছাৰি গৈল তাৰ শৰৰ ছোটত।
ৰথ হৈতে ৰাজা ঢলি পৰিল ভূমিত ॥
ৰাজাক ঢালিয়া গুৰু পশিলা সেনাত।
হয় হস্তী ৰথক মাৰন্ত অসংখ্যাত ॥

ধৃষ্টকেতু ৰাজা দেখে দ্ৰোণৰ বিক্ৰম।
সাৰথিৰ মুখ চাই বুলিলা বচন ॥
হেৰা দেখা কৈকেয়ৰ সেনা যাই ভাগি।
ৰথ খান আমাৰ বাহিয়ো তাক লাগি ॥
ৰাজাৰ বচন শুনি সাৰথি সুজান।
দ্ৰোণৰ সম্মুখে বাহিলন্ত ৰথ খান ॥
ধনু খান টঙ্কাৰ কৰিলা শীঘ্ৰ কৰি।
যেন অগণিক লাগি পতঙ্গৰ ধৰি ॥
ষাঠি শৰে দ্ৰোণক তাৰিলা বাম কাখে।
দুনাই পঞ্চিশ শৰে হানিলা সম্মুখে ॥
ঘোটকক সাৰথিক ভেদি দোদোবানে।
সুপুত সিংহক যেন জগাইল চৰণে ॥
গুৰু দ্ৰোণে তাহাৰ কাটিলা ধনুখান।
হৃদয়ত কৰিলেক শৰৰ সন্ধান ॥
আন ধনু ধৰি শিশুপালৰ নন্দন।
দ্ৰোণৰ হৃদয়ে হানিলন্ত ষাঠি বাণ ॥
ক্ৰোধে গুৰু দ্ৰোণে তাৰ সাৰথি কাটিল।
চাৰি শৰ মাৰি চাৰি ঘোৰাক মাৰিল ॥
কঙ্ক পাখি চায়া আছে তীক্ষ্ণ পক্কবান।
ৰাজাৰ হৃদয় মাঝে কৰিলা সন্ধান ॥
ৰথ ভঙ্গে ধৃষ্টকেতু ভূমিগত ভৈল।
বাপেকৰ মহা গদা হাতে তুলি লৈল ॥
অসুৰৰ বিশ্বকৰ্ম্ম ময় যাৰ নাম।
নিৰ্ম্মিলন্ত গদা গোট অতি অনুপাম ॥
সম্বৰে ধৰিল তাক অনেক প্ৰবন্ধে।
অসুৰৰ হন্তে গদা পাইল জৰাসন্ধে ॥
জৰাসন্ধে শিশুপাল ৰাজাক দিলন্ত।
গদা ধৰি অনেক ৰাজাক জিনিলন্ত ॥
সুবৰ্ণে মাণিকে ৰত্নে দেখি জাতিস্কাৰ।
সেহি মোক্ষ অস্ত্ৰ ধৃষ্টকেতু যে ৰাজাৰ ॥

আতোপ টঙ্কাৰ কৰি গদা প্ৰহাৰিল।
গদা পাকে জাকে জাকে অগ্নি নিকলিল॥
দ্ৰোণে দেখিলন্ত বৰ গদাৰ প্ৰহাৰ।
কৰিলেক হাজাৰেক গদাৰ প্ৰহাৰ॥
খণ্ড খণ্ড হুয়া গদা ভূমিত পৰিল।
গগণ মণ্ডলে যেন তাৰা সঞ্চৰিল॥
গদা ভঙ্গ ভৈলন্ত খঙ্গাইল নৃপবৰ।
শকতি হানিয়া পাচে হানিলা তোমৰ॥
ভৰদ্বাজ তনয় যুদ্ধত নঘাটিল।
তিতিনি সায়কে শক্তি তোমৰ কাটিল॥
যম সম শৰ তুলি লৈল গুৰু দ্ৰোণে।
খেপিয়া পঠাইলা তাক মাৰিবাক মনে॥
কবচ ভেদিয়া তাৰ হৃদয় ভেদিল।
শৰৰ প্ৰহাৰে ৰাজা ভূমিত পৰিল॥
ধৃষ্টকেতু মৰিলন্ত এক বাণ ঘাৱে।
হাহাকাৰ কৰিলন্ত সকল পাণ্ডৱে।
বাপৰ সন্তাপে ধাইল তাহাৰ কুমাৰ।
দ্ৰোণক কৰিল দৃঢ় শৰৰ প্ৰহাৰ॥
তাকো এক শৰ হানি নিলা সঙ্কমনি।
পাণ্ডৱ দলত ভৈল হাঁহাকাৰ বাণী॥
বাঘৰ আগত যেন মৃগৰ ছৱাল।
পতঙ্গক ভুঞ্জে যেন বুভুক্ষিত ব্যাল॥
ধৃষ্টকেতু মাৰিলেক পুত্ৰ সমন্বিতে।
মহা ক্ৰোধে ধাইল পাচে জৰাসন্ধ সুতে॥
দ্ৰোণৰ ৰথক ঢাকিলেক শৰ বেগে।
ভাস্কৰক ঢাকে যেন বাৰিষাৰ মেঘে।
তাহাৰ বিক্ৰম দেখি দ্ৰোণৰ বিস্ময়।
শৰ ছোটি পায়া বৰ শৰীৰ কাম্পয়॥
ধনু টানি টানি তাক প্ৰহাৰয় শৰ।
শৰৰ সন্ধানে তাক নিলা যম ঘৰ॥

জৰাসন্ধ সুত যেবে যম ঘৰ গৈলা।
তাৰ এক শত শৰ একেবাৰে ধাইলা॥
একশত শৰে তাসম্বাবো লৈলা প্ৰাণ।
বীৰগণ মৰিল পলাইলা ৰথ খান॥
সি বেলাত দ্ৰোণক ধাইলেক যেতি বীৰ।
তাহাৰ নিবাস ভৈল যমৰ মন্দিৰ॥
প্ৰলয়ৰ বহ্নি যেন সংহৰন্ত প্ৰজা।
আনন্দে চাহিয়া আছে দুৰ্য্যোধন ৰাজা॥
সকল পাঞ্চাল বলে হুয়া এক জুৰি।
অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ প্ৰহাৰিলা দশো দিশে বেঢ়ি॥
অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ হানিয়া দ্ৰোণক পাৰে গালি।
মৰিলে মৰিলে ব্ৰহ্মবধী পাপশালী॥
কিসক লাগিয়া ব্ৰহ্ম কুলে উপজিলি।
কিসক লাগিয়া তুমি তপ আচৰিলি॥ ✓
পুৰাণ সংহিতা পৰিলাহা চাৰি বেদ।
ধৰ্ম্মবো শাস্ত্ৰবো তুমি জানা অবিচ্ছেদ॥
কোন শাস্ত্ৰ বলে ব্ৰাহ্মণৰ হিংসা ধৰ্ম্ম।
কিস লাগি এৰিলাহা আপোনাৰ কৰ্ম্ম॥
নিসন্ধি কৰিলা তুমি পাঞ্চাল সেনাক।
কত ধন খাবি ভৈলা কৌৰব ৰাজাক॥
সুজিবাক নোৱাৰিবা বাহুতে যুজিয়া।
বাপুতেয়ো মৰি যাইবা বিত্ত সুসুজিয়া॥
তপ জপ কৰি অন্য বীৰ স্বৰ্গে যায়।
তোঠেৰ বাপুতেৰ বা হৈব কোন ঠাই॥
আমাক মাৰিলে জানো তুমি ৰক্ষা পাইবা।
পেটৰ ভাতক লাগি অধোগতি যাইবা॥
সপি মাৰিবাক পাৰা কেনে কৰা যুদ্ধ।
কিসক লাগিয়া হাতে ধৰিলা আয়ুধ॥
প্ৰজা মাৰিবাৰ ফলে কৌৰৱ নৃপতি।
পুত্ৰ পৌত্ৰ মৰিয়া যাইবেক অধোগতি॥

দশো দিশে গলাবার দ্রোণে শুনিলন্ত।
উচিত জানিয়া তাক নেদন্ত সিদ্ধান্ত ॥
শুনি সুশুনিলা যেন পশিলা সেনাত।
শৰ বৃষ্টি কৰি সেনা কৰন্ত নিপাত ॥
মধ্যাহ্ন বেলাত যেন প্রচণ্ড মার্ত্তণ্ড।
হয় হস্তী ৰথক কৰন্ত খণ্ড খণ্ড ॥
সকল পাণ্ডবগণে পাইল বিমুখে।
ব্রহ্মা ক্ষেত্রে ধাইলা পাচে দ্রোণক সমুখে ॥
দ্রোপদৰ পুত্র ধৃষ্টদ্যুম্নৰ তনয়।
যুদ্ধত কুশল শুভানয় আতিশয় ॥
অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ বাণ হানি কাটিলন্ত ধনু।
দ্রোণৰো সত্বৰি শৰে ভেদিলন্ত তনু ॥
ব্রহ্মক্ষেত্রে তঙ্গি ভৰদ্বাজৰ নন্দন।
আছাৰিয়া পেলাইলন্ত কাটা ধনুখান ॥
আন ধনু ধৰিয়া তেখনে গুণ দিলা।
যমদণ্ড সম শৰ গুণত যুৰিলা ॥
কর্ণ মানে ধনু টানি পঠাইল খেপিয়া।
হৃদয়ত পৰি শৰ গৈল উফৰিয়া ॥
সেহি শৰে মৰি গৈলা ৰাজাৰ কুমাৰ।
চেকিতান ভৈলা পাচে সম্মুখ দ্রোণৰ ॥
দ্রোণৰ হৃদয়ে ভেদিলন্ত দশ শৰ।
শৰ হানি বেগ তন্তাইল ঘোটকৰ ॥
দুই শৰ হানিয়া ধ্বজক কম্পাইলা।
চাৰি শৰ মাৰিয়া সাৰথি ওফৰাইলা ॥
থিয় হুয়া সাৰথি ৰথক কৰি থিৰ।
ধনু ধৰি সম্মুখ ভৈলন্ত দ্রোণ বীৰ ॥
দশ শৰে হৃদয়ত কৰিলা সন্ধান।
দক্ষিণ ভুজত প্রহাৰিলা কৰি বাণ ॥
ধ্বজক ষোড়শ বাণে কৰিলা সন্ধান।
সাত শৰ হানি সাঁৰথিৰ লৈলা প্রাণ ॥

সাৰথি পৰিল ঘোৰা লৱৰ দিলেক।
বিমুখত গুৰু দ্ৰোণে খেপিলে সায়ক ॥
শৰ পৰি চাৰি ঘোৰা গৈল যম ঘৰে।
চেকিতান ভূমি মাঝে কৰন্ত সমৰে ॥
চাৰি শৰ হানিলন্ত দুনাই হৃদয়ত।
লৱৰি চৰিলা গৈয়া দ্ৰোণৰ ৰথত ॥
সাত্যকীৰ ভাই যেবে ভৈলন্ত বিৰথ।
ধৃষ্টদ্যুম্ন তনয় সমৰে ভৈলা হত ॥
সকলে পাঞ্চাল দশ দিশ ৰুপাইল।
সাগৰে থলকে যেন মগৰে আউৰাইল ॥
এতেকে বেহুৰ মাঝে ৰোল উথলিলা।
পাঞ্চজন্য ধ্বনি তিনি লোকক পুৰিলা ॥
যি থাৱত যুদ্ধ কৰে শিনিৰ নন্দন।
তথাতে শুনিয়া ঘোৰ দাৰুণ ক্ৰন্দন ॥
শোকে অপমানে ধৰ্ম্মৰাজা পাণ্ডু সুত।
সেনাৰ মাঝত চিন্তা কৰন্ত বহুত ॥
দ্ৰোণৰ সমুখে বৃদ্ধ দ্ৰুপদ নৃপতি।
ধৃষ্টদ্যুম্ন সমে পুত্ৰ নাতি সমন্বিতি ॥
আনো বৰ বৰ বীৰ লগে লৈলা বাচি।
সেনা পাচ কৰিয়া থাকিল যুদ্ধ কাছি ॥
শ্ৰীমন্ত তাম্ৰধ্বজ অনুজে সহিতে।
বৃদ্ধৰ সমান ধৰ্ম্ম শিশু বয়সতে ॥
বুদ্ধিত গম্ভীৰ ক্ষেমাবন্ত সুভনয়।
যাহাৰ যশক সৰ্ব্বজনে প্ৰশংসয় ॥
বিষ্ণুৰ ভকত মহামায়াৰ সেৱক।
পুত্ৰৰ সমান কৰি দৰিদ্ৰ পালক ॥
দুই ভাইৰ স্নেহ যেন ৰাম লক্ষ্মণৰ।
সবান্ধৱে জীৱন্তোক সহস্ৰ বৎসৰ ॥
শুনিয়োক নৰলোক একচিত্ত মনে।
মুক্তিৰ কাৰণ হৰি বিনে নাহি আনে ॥

শিশু মাধৱক তিনি লোকত বিদিত।
ভকত জনাৰ নানাৰূপে সন্নিহিত॥
একৰূপে হৰি ব্ৰহ্মৰূপে অৱতাৰ।
চক্ষুয়ে দেখিলে সংসাৰত পাই পাৰ॥
দ্ৰব ব্ৰহ্ম গঙ্গাজলে তাতে কৰি স্নান।
পাপক এৰায়া চলে বৈকুণ্ঠ ভুবন॥
আৰো ব্ৰহ্মৰূপ বেদ পুৰাণ ভাৰত।
পঢ়িলে শুনিলে থাকে বৈকুণ্ঠ পুৰত॥
হেন জানি একচিত্তে শুনিবা ভাৰত।
হৰিত ভকতি হৈব অচিৰে কালত॥
জ্ঞানে বা অজ্ঞানে যত পাপক সাঞ্চিয়া।
তাকে বিনাশিবা যম পুৰক বাঞ্ছিয়া॥
সাত্যকী প্ৰবেশ এহি মানে সমাপতি।
হৰিৰ সেৱক কদ্ৰ কন্দলা বদতি॥
মহা ভাৰতৰ পদ অতি মনোহৰ।
কৰ্ণ ভৰি শুনা আক পাপ যাউক দুৰ॥

হেম সৰস্বতী।

প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ।

জয় নমো নাৰায়ন বৈকুণ্ঠৰ পোতি।
তোমাৰ চৰণে লৈলো সৰন সম্প্ৰোতি ॥
বামন পুৰান ইতো প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ।
হেম সৰোচতি বিৰোচিলা ইতো কৃত্য ॥
এক দিনা দেৱগনে চিন্তিলা উপাই।
জেন মতে দুৰাচাৰ দৈত্য বধ জাই ॥
সবে দেৱ চলি গৈলা বিষ্টুৰ সভাক।
আদেসিও প্ৰভুদেৱ ৰাখিও আমাক ॥
হিৰন্য দৈত্যৰ পাসে খাটে সৱে দেৱ।
তুমি বিনে ৰক্ষাকৰ্ত্তা আন নাহি কেৱ ॥
সুনি নাৰায়নে দিলা দেৱক উপাই।
থাকিও নিৰ্ভএ দৈত্য বধিবুহুঁ মঞি ॥
এহি বুলি নাৰায়নে সভা বিসৌৰ্জ্জিলা।
আপুন থানক দেৱগন চলি গৈলা ॥
হিৰন্যৰ পুত্ৰ ভৈলা বৈষ্ণৱ প্ৰহ্লাদ।
এক দিনা পিতা পুত্ৰে লাগিলা বিবাদ ॥
সেহি দিনা প্ৰভুদেৱ জগতৰ পোতি।
আদেসিলা বিবাদ লগাও সৰোচতি ॥
স্বামিৰ বচন দেখি কোৰি সিৰোগত।
প্ৰবেসিলা সৰোচতি তাহান কণ্ঠোত ॥
সেহি বেলা প্ৰহ্লাদে বৈষ্টৱ ৰূপ ধোৰি।
হিৰন্যৰে আগে গৈআঁ সুমৰিলা হৰি ॥

হেন সুনি হিৰনাৰ ক্রুধ ভৈলা মন।
দুৰাচাৰ পুত্র তঞি কিনো অগিআন॥ ৬
কোঠেৰ হৰিক সুমৰস দুৰাচাৰ।
আমাৰ বংশত তঞি ভৈলি কুলাঙ্গাৰ॥
পুনোৰপি প্রহ্লাদে সুমৰে হৰি হৰি।
ৰাজা বুলে পুত্র নতু পঢ়ে সিসু ধোৰি॥ ৭
সিকাৰণে মন্দ বাক্য উপজে মনোত।
বয়স ভৈল সে জানিবেক সাৰ তত্ব॥
হেন মনে গুনি ৰাজা নপান্ত উপাই।
দৈত্য গুৰু শুক্রক জে অনাইলা মতাই॥ ৮
জাস্তে লৈআ জাহা গুৰু থৈবে নুজুৰাই।
মোৰ পুত্র প্রহ্লাদক দিওক পঢ়াই॥
ৰাজাৰ বচনে শুক্র চালিলেক গাৰ।
প্রহ্লাদক লৈআ গৈলা আপুনাৰ থাৰ॥
শুক্র জে বদতি সুনা ৰাজাৰ তনয়।
পিতৃৰ বচনে তুমি পঢ়িবে লাগঅ॥
প্রহ্লাদে মাতন্ত পাচে শুক্র মুখ চাই।
পোঢ়িবাৰ উপদেস দিওক বুজাই॥
সণ্ডামর্ক নামে দুও শুক্রৰ তনয়।
প্রহ্লাদক পঢ়াৰন্ত সাস্ত্র বামানয়॥
হেন সুনি প্রহ্লাদে সুমৰে হৰি হৰি।
বামানয় শাস্ত্র গুৰু পঢ়ো কেনকোৰি॥
কিবা শাস্ত্র পোঢ়িবু পোঢ়িতে নাহি জ্ঞান।
জন্মে জন্মে হৌক মোৰ হৰিতে ধিআন॥
হৰি হেন বানি নচাড়োক সর্ব্বক্ষন।
সুনি শুক্র গুৰু পাচে ক্রুধ ভৈলা মন॥
তাৰক্ষনে গৈলা গুৰু নৃপতিৰ ঠাঞি।
তজু পুত্র প্রহ্লাদক পঢ়ান নজাই॥
মঞি উপদেস জত দেঞো ভাল কোৰি।
তাক এৰি প্রহ্লাদে সুমৰে হৰি হৰি॥

হেন শুনি হিৰণ্যোৰ ক্রুধ ভৈলা মন।
প্রহ্লাদক মাতি আন অৰে দূতগণ॥
ৰাজাৰ আদেশে দূত গৈলা সিঘ্র কৰি।
প্রহ্লাদক আনি ঠেকাইলেক দৰদাড়ি॥
সবে সমজ্যাৰ লোক আছে চাই চাই।
তথাপিও প্রহ্লাদৰ ভুৰু ভঙ্গ নাই॥
তাৰক্ষনে সুমৰিলা সাতবাৰ হৰি।
ৰাজাৰ আগত ৰৈলা মৌন ৰূপ ধৰি॥
অধিকে জ্বলিলা কোপ হিৰন্যকোসিপু।
দুৰাচাৰ পুত্ৰ তঞি ভৈলি মোৰ ৰিপু॥
হৰি সুমৰস তঞি মোহোৰ আগত।
সুনি সুচি তাৰে জেন মোহোৰ কানত॥
একে জে অসুৰ আমি বিধি বামানয়।
হৰি সুমৰনে পাপ অধিকে চাপয়॥
মোত খাটে হৰি হৰ ব্রহ্মা পুৰন্দৰ।
কোন দেৱ আছে আউৰ মোহোৰ উপৰ॥
তিনিও ভুবনে দেখা মঞি অধিকাৰি।
মোৰ পুত্ৰ হুয়া তঞি সুমৰস হৰি॥
দুৰাচাৰ পুত্ৰ তঞি এভো হেন কৰ।
প্রানখানি ৰক্ষ কৰ হৰি সুসুমৰ॥
বিসেখোত হৰি মোৰ হন্ত ভাতৃবৈৰী।
বামানয় শাস্ত্ৰক পঢ়িও ভাল কৰি॥
প্রহ্লাদ বদতি বাপ নাসে আন বানি।
হৰি সুমৰনে মোৰ জাউক প্রান খানি॥
ক্রোধিলেক ৰাজাএ পুত্ৰৰ সুনি বানি।
তুলাত লাগিলা জেন প্রচণ্ড অগনি॥
ক্রোধৰ বেগত ৰাজা ন পান্ত উপাই।
থৰমৰ কোৰিআ পুত্ৰক আছে চাই॥
চাৰি দিখে দৃষ্টি ভৰি চাহন্ত নিৰোখি।
কোটি সহস্রেক হস্তি মাউতে আছে ৰোখি॥

হস্তিগনে আদেখিলা মাৰ জান্ত কোৰি ।
দেখো কেনমতে আক ৰক্ষা কোৰে হৰি ॥
ৰাজাৰ সুনিআ হেন প্রচণ্ড বচন ।
কৌটি সহস্রেক হস্তি ধাইলা তেতিক্ষন ॥
একো একো হস্তি জেন পর্ব্বত সদৃখ ।
দান্ত ভিৰি গর্জ্জিআ ধাইলেক দসোদিখ ॥
ৰাজা বোলে জান্তে মাৰ বিলম্ব নোকৰি ।
প্রহ্লাদে বোলন্ত মোক ৰক্ষা কৰা হৰি ॥
অন্তকালে প্রহ্লাদে সুমৰে ৰিখিকেশ ।
তেতিক্ষণে হৰি তাৰ হিআত প্রবেস ॥
মাধৱত পৰে কোন আচে সংসাৰত ।
তারক্ষনে প্রবেসিলা তান সৰিৰত ॥
তেতিক্ষনে হৈলা বজ্রসম কলেঅৰ ।
অচেদ অভেদ দেহা অজৰ অমৰ ॥
হস্তিগনে বেঢ়ি দন্তে ভিৰি সিৰ কন্ধে ।
ভেদিতে নপাৰে তাক অনেক প্রবন্ধে ॥
সুণ্ডে মেঢ়াই আনি কতো চতকয় পাৱে ।
কিঞ্চিতো নটলে দেহা হৰিৰ প্রভাৱে ॥
দান্ত ভিৰিলেক জিতো দান্ত গৈলা ভাগি ।
সুণ্ডে মেঢ়াইলেক জিতো সুণ্ড গৈলা চিগি ॥
মাৰিবে নপাৰি হস্তিগন অন্তৰিলা ।
হেন দেখি হিৰন্যো জে ৰাজাএ ডৰিলা ॥
মনে মনে গুনি ৰাজা কোৰিলন্ত সাৰ ।
হস্তি সাধ্য মন্ত্র কিবা জানে দুৰাচাৰ ॥
কৈৰ সর্পগণ জান্তে আন শিঘ্র কোৰি ।
দান্ত হানি পেথু আক্ষ জমেৰ নগোৰি ॥
ৰাজাৰ আদেখ হেন সুনি সর্পগণ ।
ফোক্কৰ কৰিআ সবে ধাইলা তেতিক্ষন ॥
একো একো সর্পক দেখন্তে ভয়ঙ্কৰ ।
ফনাএ লজ্জিলা জেন মেঘ আকাসৰ ॥

আকাসত সবে দেৱগন গৈলা ভৰি।
প্ৰহ্লাদে বুলন্ত মোক ৰক্ষা কৰা হৰি॥
সৰ্প্পগণে খুন্তিআৰে বেড়ি দসো দিখ।
ভেদিতে নপাৰে সৰ্প নলাগয় বিখ॥
খুন্তিআন্তে দখন ভাগিলা সবাহাৰ।
দান্ত ভাঙ্গা সৰ্প্পৰ ফোকেনি মাত্ৰ সাৰ॥
মাৰিবে নপাৰি সৰ্প্পগন অন্তৰিলা।
হেন দেখি হিৰন্য জে ৰাজাএ ডৰিলা॥
হৰিক স্মৰি পাচে প্ৰহ্লাদ জে ৰৈল।
মন্ত্ৰিক বুলন্ত ৰাজা তপ্ত কৰা তৈল॥
ৰাজাৰ আদেখ মন্ত্ৰি সিৰোগত কোৰি।
জঙ্কা গোট আনি তাতে গৈলা তৈল ভোৰি॥
সহস্ৰেক লোকে ধোৰি তৈলক তাৱয়।
বাহ্‌য় অগনি জেন সবদ কৰয়॥
গিৰ গিৰ কৰি ৰশ্মি তৈলত উঠয়।
মন্ত্ৰি বোলে জান্তে আন ৰাজাৰ তনয়॥
নাৰিকল গোট আনি পেলাইলেক পাচে।
ফুতি গৈলা নাৰিকল সবে দেখি আচে॥
তৈলত পেলাইবে লাগি লৈঞা জাই ধোৰি।
প্ৰহ্লাদক তৈলত পেলাইল ধক্কা মাৰি॥
তাত পৰি প্ৰহ্লাদে স্মৰে হৰি হৰি।
সদানন্দ ভগৱন্ত অনন্ত মুৰাৰি॥
ৰক্ষা কৰা হে হৰি ভৈলো তজু দাস।
ভকত বৎসল প্ৰভু নকৰা নৈৰাস॥
জেবে হৰি স্মৰিলা ৰাজাৰ তনয়।
তপ্ত তৈল জুৰ ভৈলা জেন জলময়॥
অধিকে জলিলা কান্তি দেহা দখ গুনে।
হৰি জাক ৰক্ষা কৰে মাৰে তাক কুনে॥
দেখিলেক ৰাজা জেবে পুত্ৰ নমৰিলা।
দখন কামুৰি ক্ৰুধে বচন বুলিলা॥

ভাল ভাল চাই বিখ এখনে আনিবু।
ইহাক খুআই জম কৰনে পঠাইবু॥
দুনাই বিখ খুআইলেক বিখ নালাগিল।
খাণ্ডা আনি কাটিলেক খাণ্ডাও ভাগিল॥
জলত পেলাইলা তাতো নগৈলেক তল।
মাৰিবে নপাৰি ৰাজা ভৈলেক বিকল॥
উৰ্দ্ধে সত জোজন পৰ্ব্বত গোট আচে।
তৈতে নিআ প্ৰহ্লাদক তুলিলেক পাচে॥
তৈৰ পৰা পেলাইলেক ৰাজাৰ আদেসে।
প্ৰহ্লাদে বুলন্ত ৰক্ষা কৰা ৰিখিকেসে॥
ধৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম সুমৰন্ত দেৱ ৰিখিগন।
ইবেলি সে প্ৰহ্লাদৰ নাহিকে ৰক্ষন॥
তৈৰ পৰা পৰি সিতো জিব কেন কোৰি।
প্ৰহ্লাদে বোলন্ত মোক ৰক্ষা কৰা হৰি॥
তৈৰো পৰা প্ৰহ্লাদক পেলাইলা তেখনে।
আলাগতে ঝাম্প দি ধোৰিলা নাৰায়নে॥
অলখিত ভাৱে নিআ থৈলন্ত ভুমিত।
ৰাজা বুলে পুত্ৰ মৰি ভৈলা চুৰ্ণাকৃত॥
আথে বেথে ৰঙ্গে ৰাজা চাহিলন্ত পাচে।
দেখে হৰি সুমৰি প্ৰহ্লাদ বসি আচে॥
মাতে হিৰন্যও জে মন্ত্ৰিৰ মুখ চাই।
একোএ প্ৰকাৰে আক মাৰন নজাই॥
এবেসে জানিলো মোৰ মিলিলেক মৃত্যু।
মোহোৰ বংখত উপজিল ধুমকেতু॥
মন্ত্ৰি বুলে ৰাজা মক্ৰি জান্থ বুধিখানি।
কাঠ আনি এতিক্ষনে জালিও অগনি॥
তাতে পৰি তজু পুত্ৰ নমৰঅ জেবে।
আক মাৰিবাক ৰাজা বুধি নাহি তেবে॥
ৰাজা বুলে জেন জুআই ক্ষৰিও আপুনি।
জালিও অগনি তুমি কাঠ খৰি আনি॥

কাঠ আনি তেতিক্ষনে অগনি জ্বালিলা।
সহস্ৰেক লোকে ঘৃত কলসে ঢালিলা॥
ঘৃত পাই তেতিক্ষনে জ্বলিলা অগনি।
গগন মণ্ডলে গৈআ লাগিলেক ধুনি॥
জ্বলন্তে ভৈ গৈলা বহ্নি পৰ্ব্বত সমান।
ৰাজা বুলে জান্ত কোৰি প্ৰহ্লাদক আন॥
ৰাজাৰ আদেস পাচে স্তুনি দূতগণ।
হাতে গলে প্ৰহ্লাদক বান্ধিলা তেখন॥
অগ্নিত পেলাইবে লাগি লৈআ জাই ধোৰি।
প্ৰহ্লাদে বুলন্ত মোক ৰক্ষা কৰে হৰি॥
সেহি সময়ত প্ৰভু জগতৰ বাপ।
বহ্নিক বুলন্ত এবে এড়িওক তাপ॥
তেতিক্ষনে সিতল ভৈলেক বৈশ্বানৰ।
বান্ধি পেলাইলেক তাক অগ্নিৰ ভিতৰ॥
সৰ্ব্বজনে দেখি আচে আতি অদভূত।
ৰাজা বুলে পুত্ৰ মোৰি ভৈলা চূৰ্ণাকৃত॥
হৰিৰ প্ৰভাৱে নজ্বলয় বৈশ্বানল।
প্ৰহ্লাদৰ গাৱে জেন চন্দন সিতল॥
বাহিৰে অগনি ভিতৰত জলময়।
হৰিক স্তুমৰি বসি প্ৰহ্লাদ আচয়॥
মাধৱে প্ৰহ্লাদে কিচো সুহিকে অন্তৰ।
নিৰঞ্জন দেখি প্ৰবেসিলা দামুদৰ॥
চাৰি হাতে ধৰি সংখ চক্ৰ গদা পদ্ম।
প্ৰত্যক্ষে দিলন্ত দেখা নকৰিয়া চদ্ম॥
মাধৱোক প্ৰহ্লাদে দেখিল সেহি ঠাৱে।
অকপটে নমিলা হৰিৰ দুই পাৱে॥
চৰনোত পৰিআ প্ৰহ্লাদে কৰে তুতি।
জন্মে জন্মে হোক মোৰ তোমাত ভকতি॥
নমো নাৰায়ন প্ৰভু জগত কাৰন।
নাহি আদি অন্ত প্ৰভু তুমি নিৰঞ্জন॥

অনাদি পুৰুষ তুমি নাহি অন্ত ভেদ।
তুমি চৈধ সাস্ত্র প্রভু তুমি চাৰি বেদ॥
নমো নাৰায়ন প্রভু অনাদি ইচৰ।
মৎস্য-কুৰ্ম্ম আদি কৰি দখ ৰূপধৰ॥
ত্রাহি ত্রাহি মহা হৰি সৰন দিওক।
সংখাৰ সাগৰে বুৰু ৰক্ষা কৰিওক॥
মাধৱে প্রহ্লাদে বহু মিলিলা আলাপ।
কৰজোৰ কৰি বহ্নি এড়িলেক তাপ॥
এতেকতে অগ্নিএ জোগাইলা সিংহাসন।
তাতে গৈআ আনন্দে বসিলা নাৰায়ন॥
মাধৱ বোদতি সুনা হিৰন্য তনয়।
তোৰ দুখ দেখি মোৰ নসহে হৃদয়॥
মুখোত চুম্বন দিআ প্রবোধিলা তাক।
কুনে তোক মাৰিবেক কহিওক মোক॥
সত্যে সত্যে সত্যে বাপু তোক দেঞো বৰ।
আজি ধৰি হএগ তুমি অজৰ অমৰ॥
আৰু এক কথা কহুঁ তোহাৰ আগত।
ৰাজা হিৰন্যক জে বধিবু প্রভাতত॥
আনে কেহুঁ নেদেখিবো দেখিবিহি তঞি।
ফোটিকৰ তম্ভে লুকাই থাকিবুহুঁ মঞি॥
ক্ষতো বেলি অন্তৰে হিৰন্যে বুলে বানি।
মোৰিল পুতাই মোৰ সুমাও অগনি॥
হেন শুনি হৰি পাচে অন্তৰ্ধান ভৈলা।
প্রহ্লাদক সম্মুখি আপুনি চলি গৈলা॥
অগনি সুমাই ৰাজা চাহিলেক পাচে।
দেখে হৰি সুমৰি প্রহ্লাদ বোসি আচে॥
পুৰিবাৰ প্রভাৱে অধিকে জলে কান্তি।
তপ্ত সুবৰ্নত কৰি অধিকে জলন্তি॥
দেখিআ হিৰন্য আতি ভৈলা ভয়ে ভিত।
কাম্পিলা হৃদয় আতি দেহা জৰ্জ্জৰিত॥

আথে ৰেথে সাবতিয়া বুলে ধন্য পুত্ৰ।
এহিখানি কথা বাপু সিখিলিহি কৈত ॥
নমো নাৰায়ন প্ৰভু দেৱ জ্যোতুপতি।
তোমাৰ চৰনে মোৰ থাকোক ভকতি ॥
তোমাৰ প্ৰসাদে প্ৰভু লভিলো চেতন।
কৰ জোৰ কৰি প্ৰভু কৰো নিবেদন ॥
হেম সৰোচতি ভনে এৰি আন কাম।
পাতেক চাড়োক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম ॥

দোলড়ি।

কমতা মণ্ডল, দুৰ্ল্লভ নাৰায়ন,
নৃপবৰ অনুপাম।
তাহান ৰাজ্যত, কন্দ্ৰ সৰোচতি,
দেৱজানি কন্যা নাম ॥
তাহান তনয়, হেম সৰোচতি,
ধ্ৰুবোৰ অনুজ ভাই।
পদবন্ধে তেহুঁ, প্ৰচাৰ কোৰিলা,
বামন পুৰান চাই ॥
আত অনন্তৰে, মাধৱে গুনন্ত,
মনে কৰি বিমৰিস।
হিৰন্য বিৰোক, কিমতে বোধিবু,
নপাওঁ একো উদিস ॥
পূৰ্ব্বে হিৰন্যোক, হৰে বৰ দিলা,
কিচোতে নাহি মৰন।
কেসৰৰ চক্ৰ, বজ্ৰ আদি কৰি,
আচে অস্ত্ৰ যত মান ॥
দেৱ অসুৰত, কাহাতো নমৰে,
অচেদ অভেদ কাই।
ৰাতৃত দিনোত, একোতে নমৰে,
মাৰিবাৰ বুধি নাই।

কতো বেলি হৰি, মনোত গুনিআ,
পাইলন্ত কিচু উপাই।
অন্ধ কলেৱৰ, সিংহোৰ সদৃখ,
অন্ধেক মনিস্ত কাই॥
হাতৰ নখ জে, তৃস্থুল সদৃখ,
বুলন্ত হিয়া বিদাৰু।
দিনোত ৰাতৃত, একোতে নমৰে,
সন্ধ্যা সময়োত মাৰু॥
আতি ভয়ঙ্কৰ, ৰূপ ধৰিলন্ত,
দেখন্তে লাগে তৰাস।
সোৰিৰ থৈবাৰ, নপাৰন্ত ঠাই,
জুৰিলা দিস আকাস॥
দেখি দেৱগনে, আনন্দক পাই,
হৰিস কৰে অপাৰ।
এবেসে জানিলু, প্ৰভু নাৰায়ন,
সাধিবন্ত পোতিকাৰ॥
হেন ৰূপ ধৰি, প্ৰবেসিলা হৰি,
গৰুড়ৰ কন্ধে চড়ি।
দুআৰত পাচে, গৰুড়ক থৈআ,
ভুমি পাৱে জান্ত লৰি॥
নৱ দুআৰৰ, ভৈলন্ত ভিতৰ,
কৃপাময় দেৱ হৰি।
হিৰন্ত জে বিৰ, জিথানত আচে,
সিথানক গৈলা লৰি॥
বড় বড় দৈত্য, সহিতে সমাজে,
বোসি আচে দৈত্যৰাজে।
সিতো ৰূপ গোট, কেহো নেদেখিলা,
বৈষ্টৰ প্ৰহ্লাদ• ৰাজে॥

ওআৰি মধ্যত, তম্ভ গোট আছে,
বিপোৰিত ফোটিকৰ।
সৰ্ব্বদাএ তাতে, আৱজি থাকয়,
হিৰণ্য জে দৈত্যেচৰ॥
সিতো ফোটিকৰ, তম্ভৰ ভিতৰ,
পসিলন্ত দেৱ হৰি।
প্ৰহ্লাদে দেখন্ত, আচন্ত ইচৰ,
নৰসিংহ ৰূপ ধোৰি॥
পাচে হিৰণ্যএ, মাতিবে লাগিলা,
পুতাৰ মুখোক চাই।
ৰাতৃ দিনে তঞি, হৰি সুমৰস,
হৰি আচে কোন ঠাই॥
ই তিন ভুবনে, মোৰ অধিকাৰ,
জলথল আদি কৰি।
কেস গাচ জেবে, বিচাৰি চাহিনু,
খুজিআ নপাইলো হৰি॥
ইন্দ্ৰ আদি কৰি, তৃদস দেৱতা,
সবে থাকে সেৱা কোৰি।
তাসম্বাক সোধা, সবেও খাটয়,
কিসক নখাটে হৰি॥
আমাৰ ভয়ত, পলাই থাকন্ত,
বিচাৰি নপাইলো মঞি।
তিনি ভুবনৰ, অন্তুত থাকই,
বতাসন আগ থাই॥
এহি দেখি পাচে, মঞি নেখেদিলো,
পলুৱা ভড়ুৱা বুলি।
হেনয় হৰিক, তঞি সুমৰস,
তোহোৰ নপাইলো তুলি॥

গজ সৰ্প বিখ,   অগনি পানি জে,
মোহোৰ ভৃত্য সমান ।
মোৰ পুত্ৰ বুলি,   কেঁহু নমাৰিল,
হেন থানি মনে মান ॥
এভো হেন কৰ,   হৰি সুমৰৰ,
থাক মোৰ আজ্ঞা পালি ।
মোৰ পুত্ৰ তোক, দেএো ৰাজ্য ভাৰ,
মাধৱোক পাৰা গালি ॥
সুনা নৰ লোক,   প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ,
জি জাইবা সংখাৰ তৰি ।
হেম সবোচতি,   বোচিলা সম্প্ৰতি,
ডাকি বুলা হৰি হৰি ॥

পদ ।

হেন সুনি প্ৰহ্লাদে সুমৰে হৰি হৰি ।
মাধৱোক গালি মঞি পাক্ক কেন কোৰি ॥
মাধৱেসে পিতা মাতা মাধৱেসে প্ৰান ।
মাধৱোত পৰে কুন বন্ধু আচে আন ॥
জত দেখা বাপ জল থল গিৰি বন ।
গজ ভুজ সবাতো আচন্ত নাৰায়ন ॥
তুমি আমি আদি কোৰি তিনিও জগত ।
সবাতে আচন্ত হৰি নুহিকে বেকত ॥
হিৰণ্য কশিপু বোলে সুনৰে বৰ্ববৰ ।
পুনোৰপি নিন্দিলুহু তোহোৰ উত্তৰ ॥
বুল জে সবাৰো গাএ আচে দামুদৰ ।
সবে লোক নুহে কিঅ একে সমসৰ ॥
কেঁহু সুখি কেঁহু দুখি বোহুত অন্তৰ ।
কেহু কাক বাৰে কেঁহু হৱয় লফৰ ॥
কেঁহু হস্তী কন্ধে চড়ি দুংখ তুলি সৌএ ।
কেঁহু কেঁহু জন্মে কিঅ তৃণকো নপাএ ॥

কেহু জনে ভুঞ্জে ঘোল কেহু ভুঞ্জে খিৰ।
কেহু জে শ্রীমন্ত হোএ কেহু হোএ চুৰ ॥
একৰ জিঅনে হৌক সবাৰো জিঅন।
একৰ মৰনে হৌক সবাৰো মৰন ॥
একৰ ভুজনে হৌক সবাৰো ভুঞ্জন।
তেবে জান্নু সবাতে আচন্ত নাৰায়ন ॥
প্রহ্লাদ বদতি বাপ নিন্দো তজ্জু বানি।
তুমি কিচো নজানাহা আমি আচো জানি ॥
মঞি জে দেখুহু হৰি আচন্ত সবাতে।
মলচখু নিমিত্তেসে নেদেখা সাক্ষাতে ॥
জি বুলা সকলো কিঅ মুহে সমসৰ।
পাপ পুন্য ফলে সুখ দুখ ভুঞ্জে নৰ ॥
আচাৰত ভিন হৰি বিচাৰত এক।
ফোটিকৰ তম্ভে তুমি দেখিও প্রত্যখ ॥
হেন সুনি হিৰন্যই গাৱ চালি উঠি।
ফোটিকৰ তম্ভত ৰসাইলা এক মুঠি ॥
মুঠিৰ প্রহাৰে তম্ভ ভৈলা চিৰাচিৰ।
বড় চোটে কাম্পে তাৰ সকল সৰিৰ ॥
ফাটি বাজ ভৈলা পাচে নৰসিংহ ৰূপে।
এক ডেৱে হিৰন্যক ধৰিলা আটোপে ॥
হিৰন্যও হৰিক ধৰিলা আক্কোৱালি।
তারক্ষনে হৰিও ধৰিলা গাৱ চালি ॥
হেন দেখি নাৰায়নে গুনে মনে মনে।
মোক জে এমুআ চোটে আন সহে কুনে ॥
গিৰ গিৰ সবদে লৰিলা ভুমিচাল।
ঘনে ঘনে কাম্পন্ত পৃথবী সাত তাল ॥
চোবারে দখন আতি তেজঅ আটাস।
সর্গ মর্ত্ত পাতালত লাগিলা তৰাস ॥
থলে জেবে যুজে থল জাই ৰসাতল।
জলে জেবে যুজে জল সুখাই সকল ॥

গিৰিত যুজয় গিৰি খণ্ড খণ্ড হয়।
দেবাসুৰ নৰে বোলে মিলিল প্ৰলয় ॥
কতো বেলি হিৰণ্যই কিচু চিন্ত্ৰ পাইলা।
উদ্ধক লাগিআ হৰি খেপিয়া পঠাইলা ॥
সতেক জোজন মান উদ্ধ লাগি গৈলা।
পৃথৱিত পৰি হৰি অচেতন ভৈলা ॥
দেখিআ অসুৰ গনে কৰে জয় জয়।
কৈৰ সিংহ পসু গোটে ৰাজাক যুজয় ॥
পতঙ্গ জে হুআ কৰে অগনিক সাস।
এহিবুলি দৈত্যগনে তুলিলেক হাস ॥
অন্যো অন্যে বোলে কিনু মন্দ জে অৰিষ্ট।
আমাৰ ৰাজাক আসি যুজয় পাপিস্ট ॥
এহিবুলি দৈত্যগন নিজমে ৰহিলা।
ৰাজাৰ চৰনে পৰি প্ৰনাম কৰিলা ॥
আমাৰ বচন প্ৰভু সুনা দৈতেচৰ।
তোমাক বধিতে আইলা দেৱ গদাধৰ ॥
তাঙ্ক ম্যৰিবাক লাগি কৰাহা জতন।
তোমাৰ কি মৃত্যু আচে দেৱৰ বচন ॥
হেন সুনি দৈতেচৰে গৰ্জ্জিবাক লৈলা।
সেহি সময়ত আনো দৈত্য প্ৰবেসিলা ॥
ধৰ ধৰ মাৰ মাৰ কাট কাট কৰি।
ক্ৰুধে খেদি আসে দৈত্য নচলয় ভৰি ॥
কতো বেলি চেতন লভিলা নাৰায়ন।
নসহে হৃদয়ে তান সোক অপমান ॥
এক লাম্ফ দিআ হৰি হিৰন্যক ধৰি।
মাল-বান্ধে ধৰি পেলাইলন্ত চিত কৰি ॥
অসুৰৰ ৰঙ্গ দেখি মাধৱৰ খঙ্গ।
দুও এক সম বিৰ জেহেন মাতঙ্গ ॥
দিন গোট গুচি সন্ধ্যা ভৈলেক প্ৰবেস।
চিন্ত্ৰ কাল লভিলন্ত দেৱ ঋষিকেস ॥

ঘসাই নিলন্ত পানি পতোনিক লাগি।
ঘসন্তে পিসন্তে তাৰ হাৰ গৈলা ভাগি॥
দুই হাতে ধৰি অসুৰক আলগাই।
জলথল কিছু নোহে উকত বৈসাই॥
অস্ত্রে সস্ত্রে নকাটিলা নখে বিদাৰিলা।
ৰাতৃ দিনে নামাৰিয়া সন্ধ্যাত মাৰিলা॥
হৃদয় বিদাৰি পেলাইলেক মহিতলে।
নগৰৰ লোক মানে পলাইলা সকলে॥
গিৰিক ভেদিআ জেন বহি জাই জল।
হিৰণ্যৰ তেজে বসুন্ধৰা জাই তল॥
হেনমতে দৈতেচৰ গৈলা জমঘৰ
দেখি মনে ৰঙ্গ ভৈলা সকল লোকৰ॥
আকাসৰ পৰা দেৱে পুষ্প বৰিখন।
অপেচৰা নাচঅ গন্ধৰ্ব্বে কৰে গান॥
লবঙ্গ মালতি সুগন্ধিত পুষ্প জত।
হৰিৰ সিৰত বৃষ্টি কৰে অসংখ্যাত॥
হেনমতে নিসাচৰ গৈলা যম ঘৰ।
সিতো কথা সুনি সৰ্ব্বজন কুচিকৰ॥
আক পদ বন্ধে হেম সৰচোতি ভনে।
কহন্তা সুনন্তা ৰক্ষা কৰে নাৰায়নে॥
পিতৃৰ মৰন পাচে প্রহ্লাদে দেখিলা।
হৃদয়ত তান মহা সন্তাপ লাগিলা॥
হা প্রান পিতা মঞি কি কাম কৰিলো।
তুমি কিঅ নিজিলাহা মঞি নমৰিলো॥
পিতৃ সে পৰম গুৰু পিতৃ ইষ্টদেৱ।
পিতৃ বিনে সংখাৰত বন্ধু নাহি কেৱ॥
জাহাৰ প্রসাদে মঞি দেখিলো সংখাৰ।
পিতৃ অবিহনে দেখো দিনতে আন্ধাৰ॥
প্রহ্লাদৰ বিলাপ দেখিয়া নাৰায়ন।
আশ্বাসিআ বুলিলন্ত মধুৰ বচন॥

নাকান্দা নাকান্দা বাপু নকৰা সন্তাপ।
কৈৰ ভাৰ্য্যাপুত্ৰ দেখা কৈৰ মাৰ বাপ ॥
জেহেন বৃক্ষত পোখি থাকে একে সঙ্গে।
নিসা গোট বঞ্চে জেন মতে ৰঙ্গে ধঙ্গে ॥
ৰজনি প্ৰভাত ভৈলে দসো দিসে জাই।
পিতৃৰ পুত্ৰৰ জানা তেহুয় পৰাই ॥
হেন জানি বাপ তঞি সোক পৰিহৰ।
শুনি চাহা বাপু তঞি সবে সমসৰ ॥
আসন্তে নাঙ্গঠ জাঞতেও জাব সুন্য।
লগৰ সঙ্গতি জাব পাপ আৰু পুন্য ॥
আৰু এক কথা কহুঁ তোহোৰ আগত।
তঞি মঞি উপজিলু হিৰন্য বধিত ॥
তোৰ বাপে ধৰ্ম্ম এৰি হৈবেক ৰাবন।
ৰাম ৰূপে তাক মঞি কৰিবু নিধন ॥
সিশুপাল হৈব গৈআ জাদৱ বংখত।
কৃষ্ণ অৱতাৰে তাক কৰিবুহু হত ॥
সিকালত আমাৰ সৰিলে লিন হৈব।
সৰ্গ পদ এৰিআ বৈকুণ্ঠ পদ পাইব ॥
তোহোৰ ভক্তিত মঞি ভৈলু বৰ তুষ্ট।
তোৰ মোৰ এড়াএড়ি নাহি কদাচিত ॥
আপুনাক আপুনি নিচিন কেনে তঞি।
প্ৰহ্লাদ স্বৰূপে উপজিআ আচো মঞি ॥
হেন বাক্য বুলি হৰি ভৈলা অন্তৰ্ধান।
প্ৰহ্লাদে কৰিলা প্ৰেত কাৰ্য্য এহিমান ॥
ইচৰৰ বাক্য জত লাগিল মনত।
এড়িলন্ত সোক আছিলন্ত জত জত ॥
মাধৱ গৈলন্ত পাচে আপুনাৰ থানে।
প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ সমাপতি এহি মানে ॥
নমো নাৰায়ন নিৰঞ্জন জদুপতি।
তোমাৰ চৰনে মোঁৰ নিমজোক মতি ॥

ভকত বৎসল প্ৰভু করুনা সাগৰ।
মঞি অনাথক নচাড়িবা দামুদৰ॥
অভয় চৰণে মঞি পসিলো সৰন।
অপাৰ সাগৰে পাৰ কৰা নাৰায়ন॥
তোমাৰ চৰন বিনে গতি নাহি আন।
মঞি অনাথক প্ৰভু কৰা পৰিত্ৰান॥
নমো নিৰঞ্জন প্ৰভু অনন্ত অচ্যুত।
তুমি অনাথৰ নাথ পৰম প্ৰখ্যাত॥
কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে কহে সুনা সৰ্ব্বজন।
তৰিবা সংসাৰ সুখে ইহাৰ স্ৰৱন॥
হেম সৰোচতি ভনে এৰি আন কাম।
পাতেক চাড়োক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম॥

মাধৱ কন্দলী।

আত্ম পৰিচয়।

কবিৰাজ কন্দলী যে আমাকে সে বুলি কয়,
মাধৱ কন্দলী আৰো নাম।
সপোনে সচিতে মঞি, জ্ঞানে কায়বাক্য মনে,
অহর্নিশে চিন্তো ৰাম ৰাম ॥
শ্লোক সংস্কৃতে আমি, গঢ়িবাক পাৰিছয়
কৰিলোহো সর্ব্বজন বোধে।
ৰামায়ণ সুপয়াৰ শ্ৰী মহামাণিক্য যে,
বৰাহী ৰাজাৰ অনুৰোধে ॥
সাত কাণ্ড ৰামায়ণ পদবন্ধে নিবন্ধিলো,
লম্ভা পৰি হৰি সাৰোদ্ধৃত।
মহামাণিক্যৰ বোলে কাব্য ৰস কিছো দিলো,
দুগ্ধক মথিলে যেন ঘৃত ॥
পণ্ডিত লোকৰ যেবে অসন্তোষ উপজয়,
হাত জোৰে বোলো শুদ্ধ বাক।
পুস্তক বিচাৰি যেবে তৈত কথা নপাবাহা,
তেবে সবে নিন্দিবা আমাক ॥

ৰামায়ণ—অযোধ্যা কাণ্ড।

ৰামৰ বনবাস।

দোলড়ি।

ধৰলি ঘৰত আছন্ত জানকী
ৰাঘৱৰ মনোৰমা।
শ্বেত মেঘে যেন জগত বিদিত,
ৰোহিনী দেবী উপমা॥
আতি অপৰ্য্যন্ত হৰিষ কৰন্ত,
গাৱে অলঙ্কাৰ ধৰি।
মোৰ স্বামী ৰাম ৰাজা হৈব আজি,
আমি হৈবো পটেশ্বৰী॥
মনে কুতুহল অনেক মঙ্গল,
কৰিলন্ত ঠাৱে ঠাৱ।
মনত হাসন্ত নিয়মে আছন্ত,
সীতা জগতৰ মাৱ॥
প্ৰসন্ন নয়ন হৰিষ বদন,
কৰি দুৱাৰক চাইল।
প্ৰাণনাথ ৰাম গুণে অনুপাম,
আসা দৰিশন পাইল॥
পৰিল ঝামৰ নোশোভে ৰামৰ,
মুখ অনুৰূপ দিন।
গোধূলি কালৰ যেন দিনকৰ,
প্ৰভাৱ ভৈলা বিহীন॥
প্ৰদখিণ কৰি স্বামীক নমিলা,
সীতা জনকৰ জীৱ।
হাত জোৰ কৰি ৰামৰ পাশত,
সঙ্কোসে ভৈলন্ত থিৱ॥

অন্তৰ্গতে পাছে কাৰ্জক লখিয়া,
ৰাঘৱৰ বৰ নাৰী ।
ধীৰে ধীৰে মাত্ৰ বুলিলা বচন,
জনক ৰাজ জীয়াৰী ॥
কি কাৰণে প্ৰভু মনত আসুখ,
মিলিল কোন প্ৰমাদ ।
কহিয়োক প্ৰভু হৰিষ কালত,
দেখিয় কেনে বিষাদ ॥
আতি অপ্ৰমাদী মন্ত্ৰী পাত্ৰ আদি,
ব্ৰাহ্মণ আছন্ত যত ।
পঢ়ি মন্ত্ৰ মূল দুৰ্ব্বাক্ষত ফুল,
নেদিলা তজু শিৰত ॥
তোহ্মাৰ লগত ধৱল চামৰ,
নাহি ৰাজ অলঙ্কাৰ ।
কিনো বিপৰীত অথিৰ চৰিত,
দেখোহোঁ চিত্ত তোহ্মাৰ ॥
ৰাজলক্ষ্মী ধৰ প্ৰমত্ত কুঞ্জৰ,
নাসিল কেনে লগত ।
চলন্তে বেগত মেৰু পৰ্ব্বতক,
তুলিতে দান্তে শকত ॥
আতি মনোৰম অষ্ট তুৰঙ্গম,
জুগুত কাঞ্চনময় ।
হেন পুষ্পৰথ তোহ্মাৰ লগত,
কেনে প্ৰভু নচলয় ॥
তোহ্মাত ভকত মন্ত্ৰী পাত্ৰ যত,
আনো ৰাজ সেনা গণ ।
সমৰে শকত গোসাঞিৰ লগত,
নকৰে কেনে গমন ॥

সুবৰ্ণৰ ৰথ শুক্ল ঘোড়া যত,
শোভন কৰি জুগুত।
কৰি কুতুহল কৰন্তে মঙ্গল,
নচলয় অদভূত॥
আনো নানা মত তোহ্মাৰ সঙ্গত,
নলখিয় ৰাজ্য অঙ্গ।
কৈয়ো অভিপ্ৰায় কি কাৰণে প্ৰভু,
অভিষেক ভৈল ভঙ্গ॥
হেন সুনি পাছে প্ৰভু ৰামচন্দ্ৰ,
সীতাক দিলা উত্তৰ।
সাবধান কৰি সুনা প্ৰাণেশ্বৰী,
যেন ভৈলা আথান্তৰ॥
পৰম নিৰ্ম্মল ৰাজ ঋষিকুলে,
তুমি ভৈলা উতপতি।
সুশোভন চিত ধৰ্ম্মেসে চৰিত,
শুদ্ধমতী শান্তী সতী॥
অভিষেক বিধি বিহিয়া নৃপতি,
গৈলা কৈকেয়ীৰ ঠাৱ।
বচনে চান্দিয়া বৰ দুই মাগি,
লৈলন্ত কৈকেয়ী মাৱ॥
তেজিয়া ৰাজ্যক চৌধ বৰিষেক,
আমি যাইবো বনমাঝ।
আউৰ বৰ মাগি লৈলন্ত ৰাজাত,
ভৰতক দিতে ৰাজ॥
পাপক সঞ্চিলে শৰীৰ দংশিলে,
কৈকেয়ীএ কালসৰ্প।
মিলিল বিঘাত বাক্য বিষে চন্দি,
হৰি গৈল বল দৰ্প॥

মায়ৰ বচন শুনি আতিশয়,
ভৈল চিত্ত উপসাম ।
কালে পাইলে আৰ নাহিকে জীৱন,
সাক্ষাতে লৈ যাই যম ॥
নাহি আন মন বাপৰ বচন,
আমি শিৰোগত কৰি ।
শ্ৰী ভৈল ছন্ন আমি যাইবোঁ বন,
অযোধ্যাক পৰি হৰি ॥
শুনা প্ৰাণেশ্বৰী চিত্ত থিৰ কৰি,
নোকৰিবা কিছো শোক ।
আসিয়োক বাঞ্ছে পৰিচেদা কৰি,
দেখি আৰো মঞি তোক ॥
পৰম দাৰুণ ৰামৰ বচন,
শুনিয়া সীতা গোসানী ।
হাঁ প্ৰভু বুলি পড়িলা ভূমিত,
হৃদয়ত মুঠি হানি ॥
বিষাদে মনত শিৱৰ আগত,
যেহেন দেবী পাৰ্ব্বতী ।
যেন মহাদেৱ দহিলা কামক,
বিলাপ কৰন্ত ৰতি ॥
আতি মহাভয় শৰীৰ কাম্পয়,
হাতৰ খসে বলয় ॥
নাহি গাৱে তত সিংহৰ ত্ৰাসত,
যেন মৃগ নলৰয় ॥
চেতন লভিয়া সীতায়ে বোলন্ত,
কতনো পাপ কৰিলোঁ ।
মাটিৰ ভিতৰে প্ৰবেশি আছিলোঁ,
তথাপিতো নমৰিলোঁ ॥

কিনো অপৰাধে তুমি প্ৰভু মোক,
শোক অগণিত দিয়া।
আমি পতিব্ৰতা নাৰীক গোসাঞি,
চলিলা কেনে তেজিয়া॥
নযাইবাহা প্ৰভু বুলিয়া জানেকী,
অঞ্চলত ধৰিলন্ত।
যেন লক্ষ্মী দেবী ঈশ্বৰ বিষ্ণুৰ,
চৰণত পৰিলন্ত॥
ৰাঘৱে বোলন্ত উঠা প্ৰাণেশ্বৰী,
সুনিয়োক হিতপক্ষ।
বাপৰ বচন তেজিয়া বনক,
নযাইবোঁ ইতো অশক্য॥
কৌশল্যা মাৱক আদি কৰি যত,
তেজিলোহোঁ বন্ধুজন।
মায়াময় ইতো গৃহ সুখ তেজি,
আজি চলি যাইবোঁ বন॥
নমো নমো ৰাম যাহাৰ উপাম,
নাহি ইতো ত্ৰিভুবনে।
দুখ উপসাম হৌক ৰাম ৰাম,
বোলা সামাজিক জনে॥

পদ।

তেজিলোহোঁ মিত্ৰ যত অযোধ্যা নগৰী।
মোহ এড়িলোহো সীতা সৰ্ব্বাঙ্গসুন্দৰী॥
মুখচন্দ্ৰ হেৰি অমৃতৰ অভিলাষে।
গ্ৰাসিবাক লাগি ৰাহু আসি ভৈল পাশে॥
ভ্ৰূবযুগ ধনুত কটাক্ষ যেন শৰ।
চমকিয়া ৰাহু গৈল গগণ উপৰ॥
নীলোৎপল দল সম নয়ন যুগল।
দেখি মুনিগণো হোৱে মোহিত সকল॥

নাসা ভৈল তিল ফুল বন্দুলি অধৰ।
মুকুতা পংকতি দন্ত পান্তি মনোহৰ ॥
মনোহৰ অধৰ অধিক বিম্ব ফল।
তিনি ৰেখা সমে জলে সুশোভিত গল ॥
বাহু দুই খান তোৰ মৃণালৰ সৰি।
উদৰত ত্রিবলি কামৰ সাতসৰি ॥
হৰ কোপ ৰক্ষি পীড়ে খুজি নপাই জুৰ।
নাভি সৰোবৰে কামদেৱে দিলা বুৰ ॥
নিজ পুৰ পশি কামে মুদিল দুৱাৰ।
উদৰৰ লোম পান্তি ধুম ভৈল তাৰ ॥
ডমৰুৰ মধ্যদেশ সদৃশ কঙ্কাল।
কাঞ্চিয়ে ৰঞ্জিত আতি নিতম্ব বিশাল ॥
অমৃতৰ কুপ সম মন্মথৰ পুৰ।
সৰস জঘন তোৰ প্রকাশে প্রচুৰ ॥
সুকুমাৰ উৰু ৰামকদলীৰ সম।
জঙ্ঘা দুইৰ কান্তি আতি দেখি মনোৰম ॥
সুগুপুত গ্রন্থি আতি ৰঙ্গা দুই পাৱ।
নৱ কিসলয় দল সহজ স্বভাৱ ॥
মন্থৰ গমনে কুঞ্জৰৰ তেজ হৰে।
নুপুৰৰ শবদে সাৰস অনুসৰে ॥
সূৰ্য্যৰ উপমা দুই কুণ্ডলৰ জ্যোতি।
তাৰাগণ চমক মাণিক গজমতি ॥
সুৰগণ গন্ধৰ্ব্ব নাগৰ তেজ হৰে।
বেশ দেখি কমন যুবতে প্রাণ ধৰে ॥
জীৱন্তে মৃতক মঞি তোক পৰিহৰোঁ।
গলে শিলা বান্ধিয়া সাগৰে ঝাম্প কৰোঁ ॥
পৰিহৰ দুখ সীতা চিন্তা শোক ৰোগ।
মৰন্তা জনৰ দুৰ নোহে হেন যোগ ॥
বাপৰ বচন মঞি কেনে পৰিহৰোঁ।
গৃহ নেৰ ক্ষমা কৰ হাতে তোৰ ধৰোঁ ॥

সীতায়ে বোলন্ত প্ৰভু দেৱ নিজ নাহা।
কোন দোষে তুমি মোক পৰিহৰি যাহা॥
পূৰ্ব্ব জন্মে নাৰাধিলো পাৰ্ব্বতীশঙ্কৰ।
সি কাৰণে মোক পৰিহৰে প্ৰাণেশ্বৰ॥
সূৰ্য্য কুলে উতপতি অযোধ্যাৰ পতি।
দুখৱতী নাৰী কৰোঁ তোহ্মাত ভকতি॥
চৌদ্ধয় বৰিষ লাগি তুমি বনে যাইব।
ইজন্মক লাগি মোৰ মানে বুকুৰাইব॥
চম্পাক কলিকা সম মোৰ কলেৱৰ।
লুণ্ডি মুণ্ডি আছিলাহা যেহেন ভ্ৰমৰ॥
যেবে আসি বিকসিত ভৈল ফুল ফল।
উপভোগ এড়ি কেনে কৰাঁহা নিষ্ফল॥
সূৰ্য্য অবিহনে যেন নোশোভয় দিন।
ৰজনী নোশোভে যেন শশধৰ হীন॥
বসন্ত নোশোভে বিনে কোকিলৰ বোলে।
নিষ্ফল জীৱন প্ৰভু তুলি বিনে কোলে॥
সুমৰন্তে প্ৰভু মোৰ লাগে হৃদি খেদ।
বোলে স্বামী দেৱ নকৰিবা বন্ধু ছেদ॥
কমন অজ্ঞত মোৰ খিন দেখিলাহাঁ।
সি কাৰণে প্ৰভু মোক উপেখিয়া যাহাঁ॥
তোহ্মাক বোলোহোঁ তুমি ৰাজাৰ কুমাৰ।
দাৰুণ বনক কেনে যাইবা একেশ্বৰ॥
যমৰ কৰণ সম দুৰ্গম দুস্তৰ।
সুমৰন্তে হৃদি খেদ গহন গহ্বৰ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত সীতা চিত থিৰ কৰ।
আহ্মাৰ বচন তত্ত্বি দৃঢ় মনে ধৰ॥
আমি বনে গৈলে দেৱ দ্বিজ আৰাধিবা।
উপবাস ব্ৰতে মোৰ কল্যান সাধিবা॥
ভাই য়োৰ সুবোধ ভৰত শত্ৰুঘন।
দেৱ হেন আৰাধিবে সকৰুণ মন॥

দৰ্প মান এড়ি তান চিত্তক তুষিব।
তেবে অনুৰূপে তোক ভৰতে পুষিব ॥
প্ৰভাত সময়ে উঠি চালিবাহা গায়।
কৰিবাহা প্ৰণাম আহ্মাৰ বাপ মায় ॥
হিত সুহৃদতো ছাড়ি নেদেখিবা আন।
সব সাসু দেখিবাহা কৌশল্যা সমান ॥
সীতায়ে বোলন্ত প্ৰভু সুনিয়ো বচন।
মোৰ বাক্য হেলা নকৰিয়া দিয়া মন ॥
বাপৰ সুকৃতে পোৰ নজলয় সুখ।
পোৰ কৰ্ম্মে বাপেকৰো নথণ্ডয় দুখ ॥
স্বামীৰ সুকৃত ভুঞ্জে পতিব্ৰতা জন।
প্ৰভুৰ লগত আৱশ্যকে যাইবোঁ বন ॥
বনক যাহান্তে আগে মিলিবেক যত।
ভাঙ্গিয়া কণ্টক বন চলিবো আগত ॥
মোৰ অভিপ্ৰায় যেন আপুনি জানাহা।
অনুগত তেজি অপযশক পাইবাহাঁ ॥
কেশৰী কুঞ্জৰ বাঘ ভালুক মহিষ।
তুমি সঙ্গে থাকিতে কৰিবে মোক কিস ॥
নদী নদ দেখিবো বিবিধ সৰোবৰ।
কুমুদিনী নলিনী অনেক মনোহৰ ॥
উৎসুক মনক গোসাঞি নকৰিবা ভঙ্গ।
তুমি সমে বনক যাইবাক বড় ৰঙ্গ ॥
তুমি সমে ভ্ৰমন কৰিবো বন মাঝে।
যেহেন স্বৰ্গতি শচী দেৱী দেৱৰাজে ॥
ৰত্নময় বিচিত্ৰ পৰ্ব্বত বনদেশ।
বিবিধ পুষ্পিত বন সুগন্ধি নিশেষ ॥
সুবিচিত্ৰ ক্ৰীড়া স্থান কুঞ্জৰ বিশেষ।
কাম সমে ৰতি যেন ক্ৰীড়িবোঁ আশেষ ॥
মায়ে মোক পূৰ্ব্বত শিখাইলা হাতে ধৰি।
নকৰিবা ভোজন স্বামীক পৰিহৰি ॥

সি সব বচন আমি শিৰোগতে ধৰোঁ।
নদী বনে তোহ্মাৰ তুলতে অনুসৰোঁ॥
হেন সুনি বুলিলন্ত জগতৰ নাথে।
সীতা দেবী আগত আছন্ত হেট মাথে॥
সুনা সুনা সীতা বোলো জনক জিয়াৰী
নাৰী সমে বনবাস খাটিতে নপাৰি॥
সিংহৰ নাদক সুনি গিৰিৰ কন্দৰে।
কাম্পে কলেবৰ চমকিত হৈব ডৰে॥
পৰ্ব্বত সমান হস্তী গৰ্জ্জে নিৰন্তৰে।
দ্বাদশ মাসৰ ভিতৰত সয় ধৰে॥
মহিষ ৰৰাহ বাঘ সৰভ গবয়।
সিংহ যোঙ ৰাৱে আতি ত্ৰাসক জনয়॥
গোলাস তেৰঞ্চ গোম পৰ্ব্বতীয়া বোড়।
মাগুলীক অজগৰ যাক নাহি জোৰ॥
ইসবক আদি কৰি ভয়ঙ্কৰ সৰ্প।
দৰশন মাত্ৰেকতে হৰে বল দৰ্প॥
কীট পতঙ্গৰ জোক নেউল ইন্দুৰ।
ইতো সব জন্তু আছে বনত প্ৰচুৰ।
গুণ্ডকুৰি পক্ষৱা আছয় আস থান।
যাহাৰ প্ৰহাৰ সিংহে নসহয় টান॥
বিহঙ্গম চতক বনত আসি মিলে।
আছোক মনুষ্য হস্তী গোটে গোটে গিলে॥
ৰকত কমল সম তোৰ হাত পাৱ।
সৰ্ব্বক্ষণে নেত কামলিত যাৰ গাৱ॥
ৰত্ন গৃহে ফুৰন্তে শোণিত পাৱে বহে।
উলু কণ্টকত ফুৰিবাক কোন সহে॥
অনেক দিনৰ পথ হৈব মৰুস্থল।
মহাদুৰ্গ স্থান কতো অপবিত্ৰ জল॥
কুশৰ কণ্টক লতা গুল্ম যত দেশ।
ঘোৰ অৰণ্যত কেনে হৈবাহা প্ৰবেশ॥

পৰিধান বল্কল হৈবেক জটা কেশ।
নখ লোম ছোৰ হৈব ভোভকাৰ বেশ॥
অস্থি চৰ্ম্ম নাম মাত্র হৈব মোৰ সাৰ।
কিনো প্ৰীতি হৈব তোৰ সুৰত আহ্মাৰ॥
ঘৰ্ম্মকালে পঞ্চতপ ব্ৰতক ধৰিবোঁ।
শিশিৰ সময়ে জলে নিবাস কৰিবোঁ॥
উপবাস কৰিতে লাগয় ঘনে ঘন।
অন্নক তেজিয়া ফল মূলেপে ভোজন॥
আহ্মাৰ লগত বনবাসে তুমি যাইবা।
উপবাস ব্ৰতে মহাদুখ মাত্র পাইবা॥
জনক নন্দিনী মোৰ বচন নবাধ।
গৃহে পতিব্ৰতা ধৰ্ম্মে পৰলোক সাধ॥
ৰামৰ বচন শুনি জানকী গোসানী।
ক্ৰন্দন কৰিয়া দেবী বুলিলন্ত বানী॥
তুমি এড়ি গৈলে মোৰ জীবন নিস্ফল।
কটাৰত ভৰ সুহি ভুঞ্জিবো গৰল॥
সীতাৰ বিলাপে চিত ৰামৰ দ্ৰবিল।
বনক যাইবাক তাঙ্ক অনুমতি দিল॥
সুন সুন জানেকী লখিলো তোৰ কাজ।
মোহোৰ তুলত বনে যাইতে হুৱা সাজ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত লক্ষ্মণৰ হাতে ধৰি।
পালটাও মন ৰাপু গৃহ পৰিহৰি॥
দুখী দুই মাৱ মোৰ বৰ দুখ পাইব।
কৈকেয়ীত মান সাৰি লঘনক পাইব॥
সুনিয়া লক্ষ্মণে পাছে বুলিলন্ত বানী।
লক্ষেক পুষিবে পাৰে কৌশল্যা গোসানী॥
ধন জন সমন্বিতে গ্ৰাম দশ শত।
তোহ্মাত গৌৰবে তাঙ্ক পালিবে ভৰত॥
তুলত যাইবাক মোক নিবোধিয় কিক।
কিনো মন্দ চিন্তিলোঁ মোহৰ আছে ধিক॥

প্ৰাণ মোৰ দহে আতি এত্ত মান স্নেহ।
হৃদয়ত খাণ্ডা হানি তেজিবোহোঁ দেহ॥
যেন অভিমত কৰ ভৈয়াই লক্ষ্মণ।
সুযজ্ঞ দ্বিজক গৈয়া আন এতিক্ষণ॥
বশিষ্ঠৰ পুত্ৰ তেহেঁা ৰাঘৱৰ মিত্ৰ।
তেখনে লক্ষ্মণে আনি কৈলা উপস্থিত॥
সুযজ্ঞক ৰামদেৱে অৰ্চ্চনা কৰিলা।
আপুনাৰ অলঙ্কাৰ তাঙ্ক দান দিলা॥
ৰাঘৱক দেখিয়া সীতাৰ অভিমত।
মিতিনীক আনি দিলা অলঙ্কাৰ যত॥
শয়ন কামলি আৰো সিংহাসন খাট।
ৰত্নৰ বাহুটি দিলা চতুঃষষ্টি পাট॥
পাটপট কুণ্ডল কঙ্কণ মণি হাৰ।
নুপুৰ পগৰি দিলা নানা অলঙ্কাৰ॥
কৌশল্যা সুমিত্ৰা আদি মাৱগণ যত।
ব্ৰাহ্মণ প্ৰমুখ্যে আনো যত অনুগত॥
বন্ধুজন নট ভাট দাস দাসী জন।
মনোৰথ পুৰি ৰামে বিলাইলন্ত ধন॥
এক বৃদ্ধ ব্ৰাহ্মণে ৰামক পাইলা ভেট।
আমি পাক্ক ৰৎসৰে ৰাজাত কৰি জেষ্ঠ॥
শিশু সুত মোহোৰ বিস্তৰ পৰিজন।
পুষিতে নপাৰো মোক কিছু দিয়ো ধন॥
ৰাঘৱে বোলন্ত ধন আগে দিয়া গৈল।
সহস্ৰেক গুৰু তাৰ অৱশেষ ৰৈল॥
ৰাখিতে পাৰিবা যত আপুনি লৈয়োক।
বিলম্ব নকৰি ঝাণ্টে লড়ু ধৰিয়োক॥
সুখাই গৈল চৰ্ম্ম সম পাক্কি হেন কেশ।
দৃঢ় কৰি গাটি বান্ধি আগত প্ৰবেশ॥
হাতে লড়ু ধৰি চলিলাহা দ্বিজবৰ।
পাৱ থিৰ নোহয় কাম্পয় কলেৱৰ॥

বাহুৰিয়ো গোসাঞি বুলি ৰামে দিলা ৰাৱ।
পৰিহাস বুলিলোঁ লখিলোঁ তজু ভাৱ॥
গোৰক্ষে সহিতে গো সকলক নিয়োক।
আউৰ যত ধন লাগে মোত মাগিয়োক॥
যজ্ঞ কৰিবোহোঁ বুলি মাগি লৈয়া ধন।
ৰামক আশংসা কৰি চলিলা ব্ৰাহ্মণ॥
যত ধন দিয়া ৰামে কৰিলন্ত শেষ।
অন্ত্ৰ আন লক্ষ্মণক কৰিলা আদেশ॥
বৰুণে পিতৃক দিলা ধনু দুই খান।
টোন দুই অক্ষয় সম্পূৰ্ণ যাত বান॥
আৰো দিলা অভেদ কৱচ দুই খান।
বিমল কৱচ দুই ঝাণ্টে গৈয়া আন॥
দিব্য ধনু মোহোৰ আছয় গুৰু ঘৰে।
তাহাকো আনিয়ো গৈয়া লক্ষ্মণ সত্বৰে॥
ৰাঘৱৰ আদেশ শিৰত কৰি লৈয়া।
ত্বৰিতে লক্ষ্মণে ধনু আনিলন্ত গৈয়া॥
ৰাম সীতা লক্ষ্মণ ধনক দান কৰি।
ৰাজাক দেখিতে যান্ত থান পাৰহৰি॥
ওৰাৰিৰ নাৰী কান্দে সীতা পাৱে ধৰি।
কৈকে যাহা মাৱ আমাসাক পৰিহৰি॥
নকৰিলোঁ পাপ অকালত মৃত্যু নাই।
অন্তেষ পুৰৰ নাৰী এড়ি কৈকে যাই॥
পুৰুব কালত আছোঁ খণ্ড তপ কৰি।
তাৰ ফলে সীতা মাৱ যান্ত পৰিহৰি॥
ধৰলী ঘৰত পড়ি কান্দে নাৰী জন।
যেন হিমগিৰিত পড়িল তাৰাগণ॥
ৰাজপথে প্ৰজা যত আদি অন্ত নাই।
চতুৰ্ভিতি বেড়িয়া ক্ৰন্দন কৰি যাই॥
নিৰন্তৰে প্ৰজা সব কান্দয় চৌপথে।
কিনো কৰ্ম্ম কৰিল নৃপতি দশৰথে॥

জানিলোঁহো ইহাঙ্ক আপদে আসি পাইল।
সি কাৰণে প্ৰিয় পুত্ৰ বনক পঠাইল॥
আমি সবো ৰামৰ লগতে চলি যাইবোঁ।
ইহান পাশতে গৈয়া নগৰী বৈসাইবোঁ॥
নিৰন্তৰে লৈয়া যাইবো পুত্ৰ পৰিবাৰ।
ইতো শূন্য নগৰী কৈকেইৰ হৌক সাৰ॥
ৰাজাৰ কুমাৰী তুলিলন্ত বাপে মাৰে।
প্ৰজাগণে দেখে সীতা যান্ত ভূমিপাৰে॥
সুকুমলী সীতা দেবী ভূমিত চৰণ।
কিসক নভৈল বিধি আম্মাৰ মৰণ॥
নগৰী জনৰ বাক্য শুনি হেন কাণে।
সিংহদ্বাৰ পাইলন্ত মনত অভিমানে॥
সুমন্তক বোলন্ত জনায়ো মহাৰাজ।
বাপৰ চৰণ দেখোঁ যাইবোঁ বনমাঝ॥
সংক্ষেপ কৰিয়া কহিলোঁহো ইতো কথা।
দশৰথ নৃপতিৰ সুনিয়ো বেৱস্থা॥
চেতন লভিয়া শোকে কৈকেইক চাইল।
ৰোগযুত গজে যেন সিংহ ভেট পাইল॥
কাল ৰাত্ৰি সুনিবি কৈকেইৰাজ জীৱ।
ৰাম বন গৈলে মঞি তেজিবোঁহো জীৱ॥
তোৰ পুত্ৰে কেন মতে কৰিবেক ৰাজ।
ছৱাল চৰিত্ৰে কিছো নুবুঝয় কাজ॥
মধুফল আশায়ে সেবিলোঁ বৃক্ষ মূল।
ফলকালে ভৈল সিয়ো সিমলিৰ তুল॥
বিবিধ কালত হেন নিকাৰুণ ভৈলি।
মুখৰ গৰাস মোৰ তাকো কাঢ়ি লৈলি॥
এবেসে জানিলোঁ তোক যেন পতিব্ৰতা।
মোহোৰ ৰুধিৰ পান কৰিতে সকতা॥
জন্মে জন্মে হোৱে জানো তোৰ সদগতি।
ৰাজ্যলোভে বধ কৈলি মঞি হেন পতি॥

কীৰ্ত্তি কৰ্ম্ম ধৰ্ম্মমানে সবে পৰিহৰি।
অনাথ কৰিলি তঞি অযোধ্যা নগৰী ॥
হাঁ প্ৰাণ পুত্ৰ মঞি পৰিহৰোঁ কিক।
স্ত্ৰীৰ অধীন মোক আছোঁ ধিক ধিক ॥
প্ৰতিপাল কৰে মোক সুভাষিত ৰাম।
তিনিয়ো ত্ৰৈলোক্যে যাক নাহিকে উপাম ॥
হাঁ বিধি এবে মঞি কৰিলোঁহো কিস।
পাপিষ্ঠীয়ে ঢালিলন্ত অমৃতত বিষ ॥
পাপিষ্ঠ নিষ্ঠুৰ মঞি ভৈলোঁ স্ত্ৰীৰ বশ।
ৰামক বনক পঠাই পাইলোঁ অপযশ ॥
কিনো অধোগামী তঞি পাপিষ্ঠী দাৰুণী।
বিহৈতা স্বামীত কেনে ভৈলি নিকাৰুণী ॥
বিলাপ কৰন্তে যেবে আছে দশৰথ।
হাত জোৰে সুমন্ত আগন্ত উপগত ॥
শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ সীতা দুৱাৰত থিত।
বনে যাইতে আসিলন্ত চৰণ দেখিত ॥
কান্দি ৰাজা সুমন্তক বুলিলন্ত বাণী।
মহাদই সমস্তক মিলায়োক আনি ॥
পৰিছেদা দেখন্তোক পুত্ৰ ৰাম মুখ।
ৰাম বনে গৈলে অন্তৰ্গতে পাইব দুখ ॥
ৰাজাৰ আদেশে মন্ত্ৰী গৈল অভ্যন্তৰে।
নিৰন্তৰে নাৰীগণ মিলাইলা সত্বৰে ॥
বসিলা ৰাজাক বেঢ়ি ৰমণী সকলে।
চন্দ্ৰক বেঢ়িয়া যেন তাৰাগণ জ্বলে ॥
দেৱতা ভুষিত যত সুন্দৰী সমাজ।
অপেচৰা বেঢ়িলে যেহেন দেৱৰাজ ॥
সুমন্তয়ে নৃপতিৰ বচন প্ৰমাণি।
ৰাম সীতা লক্ষ্মণক ভেটাইলন্ত আনি ॥
বাপক দেখিলা হেম সিংহাসনে থিত।
উদয় গিৰিত যেন জলন্ত আদিত্য ॥

কৈকেই কৌশল্যা দুয়ো আছন্ত দুই ভিতি।
কাশ্যপক বেঢ়ি যেন দিতি যে অদিতি॥
দশৰথ আছা কন্যাগণৰ মাঝত।
হস্তিনী গণৰ মাঝে যেন ঐৰাৱত॥
ৰামক দেখিয়া ৰাজা চালিলন্ত গাৱ।
সাবটি ধৰিতে লাগি বঢ়াইলন্ত পাৱ॥
শোকে সিহৰিল গাৱ নপাইলন্ত উলি।
ঢলিয়া পড়ন্তে ৰামে ধৰিলন্ত তুলি॥
শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণে নিয়া থাপিলা আসনে।
তিনি হন্তে কান্দিলা বিষাদ কৰি মনে॥
বিচিলন্ত অনেক চামৰ ধৰি হাতে।
সুশীতল জল আনি ঢালিলন্ত মাথে॥
কৌশল্যাক প্ৰমুখ্যে ৰামৰ যত মাৱ।
হা প্ৰাণ প্ৰভু বুলি তেজিলন্ত ৰাৱ॥
হৰি হৰি বিধি কত কৰিলে সঙ্গতি।
দশৰথ নৃপতিৰ হেন সে বিপতি॥
সুখৰ ভিতৰে কেনে মিলিল অপাই।
বন্ধুচ্ছেদ কৰি ৰাম বনবাসে যাই॥
কহি যাইবে সীতা আই সৰ্ব্বাঙ্গে সুন্দৰী।
কৈক যাহা লখাই বাপ দেশ পৰিহৰি॥
বিনাশ মিলিল আসি অযোধ্যা নগৰী।
কৈক যাইবে ৰমাই মোক অনাথিতি কৰি॥
কতো বেলি নৃপতিৰ আসিলেক জীৱ।
কৰজোৰে শ্ৰীৰাম আগত ভৈলা থিৱ॥
তুয়া সত্য পালিয়া চলিবো বন মাঝ।
শুভদৃষ্টি চাহি আজ্ঞা দিয়ো মহাৰাজ॥
লক্ষ্মণ সীতাক মঞি বুলিলোহো ভাৱ।
গহ কৰি তেজিলন্ত আপুনাৰ ঠাৱ॥
পালটাইতে নপাৰিলোঁ কৰিবোঁহো কিস।
তিনি হন্তে চলিলোহো দিয়োক আশীষ॥

জগতৰ নাথ এহি বুলি ৰহিলন্ত ।
মাথা তুলি পাছে দশৰথে বুলিলন্ত ।
স্ত্রীজন বড়াই বড় ভৈলোঁহো হতাশ ।
কৈকেইক বৰ দিয়া চিন্তিলোঁ বিনাশ ॥
জন্মে জন্মে মঞি কৰিলোঁহোঁ মন্দ কর্ম্ম ।
জেষ্ঠ পুত্র বনে যাই কোন যোগ্য ধর্ম্ম ॥
অযোগ্য কৰিয়া গলে সত্য পাশে ধৰি ।
ৰাজ্য ভাৰ লৱয় নিগ্রহ মোক কৰি ॥
দশৰথে বোলে স্থনা হৃদয় নন্দন ।
এড়ি যাইবে মোহোক বিকল কৰে মন ॥
তুমি এড়ি গৈলে মোৰ নাহিকে জীৱন ।
দুখ ভাগ লৈবো মোকো লৈয়া চল বন ॥
প্রদক্ষিণ কৰি ৰামে বুলিলন্ত বাণী ।
আমাৰ জীৱন যেন পদ্ম পত্র পানী ।
পিতৃদের তোহ্মাৰ সত্যক ৰক্ষা কৰি ।
নিশ্চয় চলিবোঁ বন ৰাজ্য পৰিহৰি ॥
ধর্ম্ম পথ ৰাখোঁ মোত তেজিয়োক স্নেহ ।
সত্যক পালন কৰাঁ দৃঢ় কৰাঁ দেহ ॥
পুত্র সঙ্গে ৰাজাৰ যাইবাক নোহে যোগ ।
বন্ধুজন পালিয়ো কৰিয়ো ৰাজ্য ভোগ ॥
দশৰথে বোলে ৰাম কুলৰ নন্দন ।
মাৱক বাপক বোলাঁ আশ্বাস বচন ॥
মাৱৰ বাপৰ পুত্র সর্ব্বকালে ছোট ।
মাঝ কৰি গলে বান্ধি থাকোঁ ৰাত্রি গোট ।
ৰাজাএ বোলন্ত ৰাম বুঝিলোঁহোঁ চিত ।
এক বোল বোলোঁ তাক দেখিয়োক হিত ॥
আজি থাকি অনুগ্রহ কৰিয়ো আহ্মাত ।
পৰিছেদা একে থানে ভুঞ্জো আজি ভাত ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত বাপ স্থনিয়ো আপুনে ।
আজি দুই ভাত খাইবো কালি খাইবে কোনে ॥

মোহোৰ বাসনা এৰি পালিয়ো শপত।
অবিলম্বে ৰাজ্যে আনি থাপিয়ো ভৰত॥
মোহোৰ নিমিত্তে কিক শোকক জলয়।
গম্ভীৰ সাগৰ কদাচিতো নটলয়॥
নিশ্বাস কাঢ়িয়া ৰাজা মাথা তুলি চাইল।
সুমন্ত আগতে আছে তাঙ্ক ভেট পাইল॥
বোলোহোঁ সুমন্ত সুন বচন আম্মাৰ।
চতুৰঙ্গ দল মোৰ সত্বৰে হাঙ্কাৰ॥
শ্রীৰামৰ লগতে চলোক সেৱা কৰি।
ভৰতে আসিয়া লৌক ই শূন্য নগৰী॥
প্রথম যৌবনী যত বিবিধ সুন্দৰী।
ৰাঘৱৰ লগতে চলায়ো ঝাণ্ট কৰি॥
ভণ্ডাৰ বেহাৰ ধন জন যত দেশ।
ৰামৰ তুলতে হৌক বনত প্রবেশ॥
পাত্র মন্ত্রী সকল যতেক বীৰ সাৰ।
একো একো বীৰে বাসৱকো দেই ধাৰ॥
ৰামৰ তুলতে গৈয়া বৈসাউ নগৰী।
কৈকেইক ৰাজ্য ইতো দেঞো শূন্য কৰি॥
সুনি কৈকেইৰ মুখ জিহ্বা সুখাই গৈল।
ক্রোধে নৃপতিক বাক্য বুলিবাক লৈল॥
সাৰ ভাগ কাঢ়ি লৈলা পাইলোঁ সত্য বোল।
ঘৃত কাঢ়ি লৈলা মঞি কি কৰিবো ঘোল॥
ৰাজাৰ চৰিত্র দেখি ভৰতৰ মায়।
চমৎকাৰ জলিল কাম্পয় হাত পায়॥
বিবৰ্ণ বদন ভৈল নিশ্রীক কুচান্দ।
অমৃত পানক যেন ৰাহুগ্রস্ত চান্দ॥
তোম্মাৰ উপৰি বংশ সগৰ আছিল।
সুনি আছোঁ তেহোঁ শ্রেষ্ঠ পুত্রক ত্যাগিল॥
সেহি মতে ৰামক কৰিয়ো পৰিহাৰ।
তাঙ্ক যোগ্য সুহিকে অযোধ্যা ৰাজ্যভাৰ॥

ধিক তোক পাপিষ্ঠী বুলিয়া মহাৰাই ।
লাজে শোকে থাকিলা ভূমিক লাগি চাই ॥
হেন দেখি বুলিলন্ত বৃদ্ধ মহামাত্য ।
নামত সিদ্ধার্থ তেহোঁ চিৰকালি পাত্র ॥
আছিল অসমঞ্জস কুট বড় খল ।
শিশু মাৰি পেলায়ন্ত সৰযুৰ জল ॥
শোকে বিনায়য় প্রজা নৃপতিত কাজ ।
সি কাৰণে তেজিলা সগৰ মহাৰাজ ॥
গুণৰ সাগৰ ৰাম সর্ব্বজন হিত ।
দেব দ্বিজ ভক্ত পিতৃ মাতৃত বিনীত ॥
জন মন কুমুদ প্রকাশ শশধৰ ।
কোন দোষে শ্রীৰামক গুচাইবে ৰাজ্যৰ ॥
বাৰে বাৰে বোল তঞি ৰামক গুচিত ।
মঞি জানো তোক যেন কৰিতে উচিত ॥
সব ৰাজে সাজিয়া ৰামৰ লগে যাউক ।
কুকুৰ শৃগালে তোক লাৰি চাৰি খাউক ॥
ৰাজাৰ কুমাৰী ৰূপে আইলি ৰাক্ষসিনী ।
দশৰথ হেন স্বামী ভৈলি নিকাঙ্কণী ॥
পৰম পাপিনী দেখিবাকো নোহে যোগ ।
অচিকিৎস্য ব্যাধি ভৈল যেন গর্ভৰোগ ॥
নৃপতি বোলন্ত শুন হাঞুৰে পাপিষ্ঠী ।
তোক দেখি পড়ে যেন নৰকত দৃষ্টি ॥
ৰাজ ভোগ তেজি মঞি ভৈলোহোঁ নৈৰাশ ।
সুখে থাক ৰাম সঙ্গে যাওঁ বনবাস ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত পিতৃ চিত্ত কৰা থিৰ ।
বনবাসে যোগ্য মোক দিয়া ৰাজ চিৰ ॥
পুত্রৰ লগত বন যাইতে নোহে যোগ ।
বন্ধুজন পালিয়ো কৰিয়ো ৰাজ্য ভোগ ॥
শুনিয়া কৈকেই আতি সহৰিষ মনে ।
তিনিকো বাকলি বস্ত্র দিলা তেতিক্ষণে ॥

লাজ এড়ি বোলয় নিষ্ঠুৰ মন কৰি।
চিৰ পিন্ধি চল ঝাণ্টে দেশ পৰিহৰি॥
ভৰতে আসিয়া লৌক এহি দণ্ড পাট।
চৌধ বৰিষক লাগি বনবাস খাট॥
দেৱাঙ্গ বস্ত্রক তেজিলন্ত তেতিক্ষণে।
পিন্ধিলা বাকলি বস্ত্র শ্রীৰাম লক্ষ্মণে॥
সীতা দেবী থৈলন্ত কান্ধত চিৰ বাস।
মৃগী যেন দেখিয় গলত লৈল পাশ॥
লাজে নমাইলন্ত মাথ জনকৰ জীৱ।
স্বামীৰ পাশত ধীৰে ধীৰে ভৈলা থিৰ॥
সুনিয়োক প্রভু ৰাম মোৰ নিজ পতি।
কেন মতে চিৰ পিন্ধে কহিয়ো সম্প্রতি॥
হেন বুলি চিৰ নেত উপৰে ধৰিল।
মহাদই লোকে দেখি ক্রন্দন কৰিল॥
হাঁ হাঁ বিধি বুলি বোল উথলিল ছাৰি।
সীতা গোসানীক লাগি নাহি পাট সাৰী।
ৰাজা বোলে পাপিষ্ঠী অখ্যাতি বৰ থৈল।
একে ৰামে বনে যাইতে বড় মাগি লৈল॥
কিনো নিদাৰুণী তোৰ পাপৰ শৰীৰ।
লক্ষ্মণ সীতাক কেনে পিন্ধাৱস চিৰ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত বাপ তজু পাৱে ধৰোঁ।
একুটীৰ পুত্র মঞি আইক পৰিহৰোঁ॥
মোহোৰ বিয়োগে আইৰ প্রাণৰ সংশয়।
হেন কাজ কৰা যেন তান প্রাণ ৰয়॥
পড়িলা কৌশল্যা মায় শোকৰ সাগৰে।
ইহান শৰীৰ ৰক্ষা কৰা নিৰন্তৰে॥
হেন সুনি নৃপতি বিহ্বল আতি ভৈলা।
ভূমিত পড়িয়া তেতিক্ষণে মূর্চ্ছা গৈলা॥
কতোক্ষণে চেতন লভিয়া মহাৰাই।
কৰিলা আদেশ ৰাজা সুমন্তক চাই॥

মোৰ ৰথ খান আন শীঘ্র বেগে সাজি ।
ৰাম বনে যাইতে সাৰথি হুয়ো আজি ॥
ৰাজাৰ আদেশ মন্ত্রী মাথে তুলি লৈয়া ।
সব সাজে ৰথ সাজি আনিলন্ত গৈয়া ॥
ভণ্ডাৰীক নৃপতিয়ে কৰিলা হাঙ্কাৰ ।
সীতাক দিয়োক ৰাজ যোগ্য অলঙ্কাৰ ॥
ৰাজাৰ বচন মন্ত্রী শিৰোগতে লৈয়া ।
তেখনে আনিল দিব্য অলঙ্কাৰ গৈয়া ॥
নৃপতি বোলন্ত কুল বহাৰী আম্মাৰ ।
পৰিছেদা দেখোঁ পিন্ধিয়োক অলঙ্কাৰ ॥
তেতিক্ষণে সীতা বল্কলক তেজিলন্ত ।
সুনির্ম্মল বস্ত্র পৰিধান কৰিলন্ত ॥
সাসু পাকসাতে পিন্ধাইলন্ত অলঙ্কাৰ ।
মুকুট কুণ্ডল গ্রীৱে সাতসৰি হাৰ ॥
নুপুৰ পগৰি আনো অলঙ্কাৰ যত ।
থানে থানে প্রতি প্রতি পিন্ধাইলা সমস্ত ॥
কঙ্কণ কুণ্ডল ৰত্নাঙ্গুৰী আৰো কাঞ্চি ।
সমস্ত শৰীৰ অলঙ্কাৰে নিলা থাঞ্চি ॥
মণ্ডল কৰিল ভালে জনকৰ জীৱে ।
গাৱ চালি কৌশল্যায়ে ধৰিলন্ত গ্রীৱে ॥
মাৱে জীৱে যেন ধৰিলন্ত গলে গলে ।
লোহো মলচিলা সীতা বস্ত্রৰ অঞ্চলে ॥
মাথাত চুম্বন দিয়া ৰামৰ জননী ।
বোলন্ত সুনিয়ো মাৱ জনক নন্দিনী ॥
নির্গুণ সুস্বামী তোৰ দুর্গতি পতিত ।
তাৰ মান নসাধিয়া কৰিবাহা হিত ॥
সীতায়ে বোলন্ত মাৱ তেজা চিন্তা শোক
ইতৰ নাৰীৰ সম নেদেখিবা মোক ॥
সুস্বামী থাকিতে শোভে সৱ অলঙ্কাৰ ।
স্বামী হীন ভৈলে হোৱে সব ছাৰখাৰ ॥

পৰিমিত ধন মাত্র দেন্ত বাপ ভাই।
পুত্র থাকিলে ধন হাততোলা পাই ॥
স্বামীৰ ধনক সুখ ভোগে কৰে দান।
কোন চাৰি কৰ্বাৰে স্বামীক অপমান ॥
কোকিল শোভন হোৱে সুশোভন ৰাৱে।
নাৰীগণ শোভে পতিব্রতা ধর্ম্মভাৱে ॥
পুৰুষ শোভন গুণ ষড় বিদ্যা ভাৱে।
তাপস শোভন হৱে ক্ষমা অলঙ্কাৰে ॥
শুনিয়ো গোসানী বোলে সীতা পৰবাসু।
জন্মে জন্মে ৰাম স্বামী তুমি হৈবা সাসু ॥
কৌশল্যা শুনিলা হেন বচন কুশল।
হৰিষ বিষাদে পড়ে নয়নৰ জল ॥
ৰামৰ গলত ধৰি বুলিলা অশেষ।
সীতাক ৰাখিবা ভালে দিলা উপদেশ ॥
সুকুমাৰ বাপ মোৰ লক্ষ্মণ কুমৰ।
তাহাঙ্ক দেখিবা যেন নিজ কলেৱৰ ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত মাৱ তেজিয়োক চিন্তা।
লক্ষ্মণ ডাহিন বাহু ছায়া মোৰ সীতা ॥
আঙ্ক পৰাভৱে পশে হৰত শৰণে।
পাটি মলছিল তাৰ যমৰ কৰণে ॥
মোৰ লগে শোভন লক্ষ্মণ বীৰবৰ।
ৰবিতলে নাহিকে আমাক সমসৰ ॥
একে মঞি অগ্নি আৰো লক্ষ্মণ পৱন।
ৰিপু অৰণ্যক দহি কৰিবোহোঁ ছন ॥
কৌশল্যা মুঠিক ধৰি হানিলন্ত হিয়ে।
চাপিয়া ধৰিলা গৈয়া লক্ষ্মণৰ গ্রীৱে ॥
সুন সুন বাপু মোৰ লক্ষ্মণ কুমৰ।
সীতাক ৰাখিবি ভালে বনৰ ভিতৰ ॥
লক্ষ্মণে বুলিলা বাণী জোৰ হাত কৰি।
চিন্তা তেজিয়োক শোক মন পৰিহৰি ॥

সীতাৰ নিমিত্তে মাৰ নকৰিবা ভয়।
ধনু ধৰি ৰাখিবোহোঁ লক্ষ্মণ দুৰ্জ্জয় ॥
অশ্বিনী কুমাৰো মোক সুহিবন্ত সম।
হাতে ধনু শৰ ধৰি জিনিবোহোঁ যম ॥
কাল বিকালক জিনি কীৰ্ত্তি বড় থৈবো
মহেশৰ হাতৰ ত্ৰিশূল কাঢ়ি লৈবোঁ ॥
একেশ্বৰে জিনিবো সকলে দেবাসুৰ।
মুঠিতে কৰিবো বাসৱৰ বজ্ৰ চুৰ ॥
হাতে ধৰি ছিণ্ডিবোহো বৰুণৰ পাশ।
গদা ভাঙ্গি কুবেৰক কৰিবো উদাস ॥
শ্ৰীৰামে বোলন্ত মাৱ তেজিয়োক তাপ।
আশ্বাসিয়ো ভালে মোৰ দশৰথ বাপ ॥
ভক্তি ভাবে তুষিয়ো শঙ্কৰ দেব হৰি।
সত্বৰে আসিবোঁ মঞি বনবাস তৰি ॥
সুবিনয় স্বৰূপ পুত্ৰৰ সুনি বোল।
স্ত্ৰীসবৰ মাঝে ভৈল ক্ৰন্দনৰ ৰোল ॥
ক্ৰৌঞ্চ সমূহে যেন নাদয় আকাশে।
ক্ৰন্দনৰ উৰ্ম্মি দশৰথৰ আবাসে ॥
ৰাম সীতা লক্ষ্মণ বাপক নমিলন্ত।
পুনু পুনু পাৱে ধৰি ধুলিক লৈলন্ত ॥
নমিলন্ত পাচত কৌশল্যা দেবী মাৱ।
অনন্তৰে নমিলন্ত সুমিত্ৰাৰ পাৱ ॥
চৰণ বন্দিলা লখাই বিনয় স্বভাৱে।
বৈসাইলন্ত কোলাত সুমিত্ৰা নিজ মাৱে ॥
সাফল জীবন মোৰ কল্যাণ সাধিলোঁ।
কত জন্ম পুণ্যে তুমি হেন পুত্ৰ পাইলোঁ ॥
উদ্ধৰিলি বংশক সাফল উতপতি।
জ্যেষ্ঠ ভাইত ভৈল তোৰ ইমত ভকতি ॥
সীতা তোৰ মঞি সম ৰাম দশৰথ।
অবিৰোধে চল বাপ কল্যাণৰ পথ ॥

শুনা ৰামায়ণ মন সাৱধান কৰি।
ভকতিক ইচ্ছা যাৰ ডাকি বোলা হৰি॥

দোলড়ি।

অনন্তৰে ৰাম সীতা একে ৰথে,
চড়িলন্ত ৰঙ্গে গই।
পাছত লক্ষ্মণ চড়িলা হৰিষে,
হাতে ধনু শৰ লই॥
চৌধ বৰিষক লাগিয়া সীতাক,
বস্ত্র অলঙ্কাৰ লৈয়া।
পেটাৰিত ভৰি লৈয়া ঝাণ্ট কৰি,
সুমন্ত চড়িলা গৈয়া॥
সমস্তে প্রজাৰ তিনি ৰত্ন সাৰ,
চলিলা থান তেজিয়া।
ওৱাৰি জনৰ গাৱত সাক্ষাতে,
অগণি কুণ্ড জ্বালিয়া॥
সিংহ দুৱাৰক এড়াই অনন্তৰে,
পাইলা গৈয়া ৰাজপথ।
শোকে দুখে মৰ্ম্মে পৰিজন সমে,
পাছে যান্ত দশৰথ॥
উছল প্রচল ভৈল টলবল,
অযোধ্যা যত নগৰী।
ৰাম সঙ্গে যাই আগ পাছ চাই,
পলাই যত দেশান্তৰি॥
জুগিৰ কান্ধত কানি ঝুলি যত,
হাতে দোৱাদশ কাঠি।
লৰড়ন্তে লৰড়ন্তে পাছক চাহন্ত,
কন্থা মানে গৈল ফাটি॥

পাইলেক ভাগৰ তোকণ্ডা কাথৰ,
সবে পড়ি গৈলা খসি।
মুখে শিৰ শিৰ সুমৰন্তে আতি,
পলাইলা যত তপসি ॥
আছ বুলি জুগি আচাৰি পেহ্লাইলে,
পূজাৰ দেৱতা মান।
পূজিবাক লাগি পাছে পাইবোঁ দেৱ,
থাকয় যেবে পৰাণ ॥
ৰামৰ পাছত পঞ্চাশ ছাপন,
কৌটি যায় কোন্তকৰ।
তাৰ সীমা সংখ্যা নাহিকে যতেক,
চলি যাই ধনুর্দ্ধৰ ॥
বাক থাণ্ডা ধৰ যতেক যুঝাৰ,
আদি অন্ত নাহি তাৰ।
এক্ৰৈ এক্ৰৈ বীৰে সাগৰ পৰ্য্যন্তে,
যুঝিবাক দেই ধাৰ ॥
পুস্তক কান্ধত ধৰিয়া পাছত,
চলিলা ব্ৰাহ্মণ মানে।
নট ভাট আদি কিঙ্কৰ লড়িল,
আছিলেক যত মানে ॥
সূৰ্য্য দেৱতায়ো যাৰ ৰূপ দেখি,
চলিয়া নযান্ত ৰথে।
হেনয় সুন্দৰী সকলে কান্দয়,
পড়ি পড়ি চতুষ্পথে ॥
নয়ন কটাক্ষ কৰি ৰামদেৱে
পাছক লাগিয়া চাইল।
ভূমি পাৱে চলি আসন্ত কান্দন্তে,
নৃপতিক ভেট পাইল ॥

হা বাপ ৰাম লক্ষ্মণ জানকী,
এড়ি মোক কৈক যাহা।
ইজন্মক লাগি দেখোঁ পৰিচ্ছেদা,
মাথা তুলি মোক চাহা॥
বাপৰ বচন শুনি ৰাম দেৱে,
মন আকৰষি আনি।
মক মক কৰি ক্রন্দন কৰন্ত,
মুখত নাসয় বাণী॥
সুমন্ত মন্ত্ৰীক বুলিলন্ত ৰামে,
শীঘ্রে ৰথ খান ডাক।
শুনৰে সুমন্ত নডাকিবি ৰথ,
দশৰথে দেন্ত হাক॥
নযা থাক থাক ডাক ডাক ডাক,
উথলিল দুই বোল।
সুমন্ত মন্ত্ৰীৰ মন দোধা ভৈল,
কৰয় চিত্ত আন্দোল॥
থৰতৰ কৰি ৰাঘৱে বোলন্ত,
মন্ত্ৰী আৰ কিবা চাহা।
বাপৰ বচন শুশুনিলা ভাৱে,
ৰথ খান ঝাণ্টে বাহা॥
শুনিয়া সুমন্ত মন্ত্ৰীয়ে ৰামক,
চাইল কৰি হাত জোৰ।
আতি শীঘ্র বেগে কৰিয়া ৰথৰ,
ডাকিলন্ত চাৰি ঘোড়॥
মন পৱনৰ বেগে চলে ৰথ,
ধৰি অৰণ্যৰ পথ।
ক্ষণেকতে সবে পাছ কৰিলন্ত,
নগৰৰ লোক যত॥

সবাকো তেজিয়া শীঘ্র বেগে অতি,
চলিয়া গৈলন্ত ৰথে ।
হিয়া ধাকুৰিয়া পড়ি বাহুৰিয়া,
নাৰীগণ কান্দে পথে ॥
ৰাজা দশৰথ কান্দন্ত পথত,
চলি যান্ত ভূমি পাৰে ।
মহাদই যত কান্দন্তে চলন্ত,
ৰাম বুলি দীৰ্ঘ ৰাৰে ॥
বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে কৰিয়া যতেক,
আছন্ত গুৰু ব্ৰাহ্মণ ।
ৰাজাক সম্বুধি মধুৰ বচন,
বুলিলন্ত তেতিক্ষণ ॥
ৰামৰ পুনৰা গমনে তোহ্মাৰ,
আছে যেবে অভিপ্ৰাই ।
বহু দূৰ তাঙ্ক আগ বঢ়াইবাক,
এতিক্ষণ সুজুৰাই ॥
সুনিয়ো নৃপতি আপুনি চিন্তিলা,
আপুনাৰ সৰ্ব্বনাশ ।
আগে সত্য কৰি বৰ দুই দিয়া,
কৈকেইক দিলা আশ ॥
বশিষ্ঠে দেখন্ত ৰাজা দশৰথ,
মত্ত গজ যেন আছে ।
যুগুত বচন অঙ্কুশে তাহাঙ্ক,
পালটাইলা গুৰু পাছে ॥
গুৰুৰ যুগুত বচন সুনিয়া,
ৰহিলা তথা নৰেশ ।
ৰামৰ ভিতিক চাহিয়া নৃপতি,
নকৰে চক্ষু নিমেষ ॥

কাঢ়ন্ত নিশ্বাস ভৈলন্ত নৈৰাশ,
পুনু পুত্র দৰশনে।
মৰ্ম্মে পোড়ে হিয়া ভূমিত পৰিয়া,
মূৰ্চ্ছা গৈলা তেতিক্ষণে ॥
হাহাকাৰ কৰি ডাহিনে কৌশল্যা,
ধৰিলা বিকল ভাৱে।
বাম পাশ চাপি ধৰিলন্ত পাছে,
ভৰতৰ নিজ মাৱে ॥
কতোক্ষণে পাছে ৰাজা দশৰথে,
গাৱত চেতন পাইল।
ক্রোধ দৃষ্টি অতি কৰিয়া নৃপতি,
কৈকেইক লাগি চাইল ॥
হাঞৰে পাপিষ্ঠী পৰম অনিষ্ঠী,
সুচুবি সুচুবি মোক।
গুচ ইঠানৰ জীঞো মানে আৰ,
মঞিতো নচাইবোঁ তোক ॥
সুন ছাৰি এবে তোৰ বাক্যে যেবে,
ভৰতে লৱয় ৰাজ।
নলৈবোঁ তোহাৰ পিণ্ড জলাঞ্জলি,
আদি কৰি যত কাজ ॥
দেখিয়া সুন্দৰী তোক বিহা কৰি,
নষ্ট ভৈলোঁ মঞি সাৰ।
নথাক এথাত তাহাৰ মাথাত
পড়ি যাউক মহামাৰ ॥
ধিকাছোক তোক ৰাম হেন পোক,
দিলি তঞি বনবাস।
সুনৰে পাপিষ্ঠি! দূৰ যাহা তঞি,
মোঁকো বধিবাক চাস ॥

ৰামে তৈত বন ফলক খাইবন্ত,
মঞি ভুঞ্জিবোঁহোঁ ভাত ।
ৰাজ্য ভোগ সবে তেজিবোঁ বাসনা,
ইতো পুৰী অযোধ্যাত ॥
নাই মোৰ সিদ্ধি হৰি হৰি বিধি,
কি কৰিলি তঞি মোক ।
মৰিবাৰ কালে পাইলোহোঁ দাৰুণ,
প্ৰিয় পুত্ৰ ৰাম শোক ॥
কৌশল্যা গোসানী গদ গদ বাণী,
বুলিলা বচন হিত ।
কেনে মতিহীন ভৈলা প্ৰভু এবে,
থিৰ কৰিয়োক চিত ॥
নাহি তুল্য যাৰ ত্ৰিভুবনে সাৰ,
তুমি মোৰ নিজ পতি ।
ভাল কাৰ্য্য আৰ নেদেখোঁহো প্ৰভু,
মিলি গৈল বিসঙ্গতি ॥
বিষাদে মনত বুলিলন্ত পাছে,
অযোধ্যাৰ নিজ নাহা ।
মাত নাসে আৰ থানে কৌশল্যাৰ,
মোক আবে লৈয়া যাহা ॥
কিছো স্বস্থ মন ৰাজাৰ বচন,
মন্ত্ৰীগণে যেবে পাইল ।
কৌশল্যা দেবীৰ ঠাৱত ৰাজাক
প্ৰবেশ নিয়া কৰাইল ॥
পটেশ্বৰী সব সহিতে নৃপতি,
পশিলা নিজ পুৰত ।
ৰামৰ উত্তম ওৱাৰিক ৰাজা,
দেখিলা কতো দূৰত ॥

মলিন পড়িল গৰুড়ে এড়িল,
সৰ্পৰ যেন গহ্বৰ।
কেশৰী খেদিল কুঞ্জৰে তেজিল,
যেহেন গিৰি কন্দৰ ॥
পাছে শোকে দুখে কৌশল্যা সহিতে,
শয্যাত এড়িলা গায়।
হাঁ ৰাম বুলি বাহু দুই তুলি,
কান্দে দিয়া দীৰ্ঘ ৰায় ॥
হৰি হৰি ৰাম মোক শোক দিয়া,
এড়ি কৈকে লাগি গৈল।
কিনো তোৰ চিত মোহোক বধিত,
লাগি উতপতি ভৈল ॥
পূৰ্ব্ব জন্মে দুইবে মঞি পিতা পুত্ৰে,
কৰায়া আছোঁ বিয়োগ।
তাৰ ফলে ঘোৰ মিলিল মোহোৰ,
নিদাৰুণ পুত্ৰ শোক ॥
প্ৰাণেশ্বৰী মোৰ সুনিয়ো কৌশল্যা,
গ্ৰীৱত চাপিয়া ধৰ।
তোহোৰ গৰ্ভত ভৈল উতপতি,
ৰাম মোৰ পুত্ৰবৰ ॥
আৰ নেদেখিবোঁ গৈল কৈকে লাগি,
মোহোৰ কুলনন্দন।
মহা বীৰ বৰ শৰীৰ সুন্দৰ,
গজৰ যেন গমন ॥
পৰম নিৰ্ম্মল নীল উতপল
সমান শোভে বদন।
মুৰলি বলিত আজানুলম্বিত,
বাঁহু প্ৰিয় দৰিশন ॥

অতি সুশোভন শিশু তিনি জন
মোৰ যেবে বনে গৈল।
বিধিৰ বিঘাতে আমি হেন নাথে
পুত্ৰ অনাথিতি ভৈল ॥
কোমল তুলিত নেত কামলিত
সুতি উতপাত কৰে।
তৃনৰ শয্যাত সুতিয়া সাক্ষাত,
এবে কেনে প্ৰাণ ধৰে ॥
অল্প বয়সৰ সুখীয়া কুমৰ,
ৰাজাৰ ভোগ উচিত।
তেজি গৃহ সুখ বনবাস ভৈলা,
ভুঞ্জিবেক নিতে নিত ॥
শৰীৰক ছানি পুত্ৰ শোক বহ্নি,
দহে দুইকো নিৰন্তৰ।
শোকে সৰ্ব্বক্ষণে ৰবিৰ কিৰণ,
যেন সোবে সৰোবৰ ॥
নিদ্ৰাক নপাইলা বিষাদে থাকিলা,
ৰাজা আৰো পটেশ্বৰী।
ৰামৰ শোকত ভৈল নিশবদ,
অযোধ্যা সিতো নগৰী ॥
শুনিয়োক লোক সংক্ষেপি আছোক,
ইতো কথা এহি মানে।
মহা লাভ জানি ৰামৰ কাহিনী,
শুনিয়োক বিদ্যমানে ॥
ঘোৰ কলি কাল নাহি আত ভাল,
ৰামৰ বিনে ভকতি।
জীবা কত কাল তেজি আল জাল,
ৰাম পাৱে দিয়া মতি ॥

পৰম অথিৰ মণিষ শৰীৰ,
পড়ে কেতিক্ষণ জানি।
জন্মৰ সাফল হৌক লোক ডাকি,
বোলা ৰাম ৰাম বাণী ॥

পদ।

অযোধ্যা তেজিয়া ৰাম গৈলা যেতিক্ষণ।
নগৰীয়া লোক নাথাকিল একোজন ॥
নিজ প্ৰাণ তিনি জন বনে চলি যাই।
*মৃতক শৰীৰে থাকিবোহোঁ কাক চাই ॥
এহি বুলি প্ৰজা ৰাঘৱৰ লাগ লৈল।
যাইবে কতো নপাৰি পন্থত পড়ি ৰৈল ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত স্থনা অযোধ্যাৰ জন।
যদি দায়া থাকে মোৰ স্থনিয়ো বচন ॥
মোহোৰ বাসনা এড়ি অযোধ্যাক যাহা।
ভৰতক ৰাজা কৰি ধৰ্ম্মপথ চাহা ॥
মোহোৰ শোকেতে দগ্ধ ৰাজা দশৰথ।
তাঙ্ক যেবে আশ্বাসিয়ো মোৰ হিত পথ ॥
প্ৰজা বোলে ৰাম প্ৰভু ধৰ্ম্ম চাহিয়োক।
বাহুৰায়ো মন অযোধ্যাক চলিয়োক ॥
নোহে আমি তেজিলোহো পুত্ৰ পৰিবাৰ।
তোম্মাৰ তুলতে বন কৰিলোহোঁ সাৰ ॥
কৈকেইৰ বচনক দৃঢ় মনে কৰি।
কোথা চলি যাহা অযোধ্যাক পৰিহৰি ॥
ৰাগ ৰোষ সকলে আম্মাত ক্ষেমা কৰি।
প্ৰতিপাল কৰিয়োক অযোধ্যা নগৰী ॥
পিঠি দিয়া প্ৰজাক নিৰ্দ্দয় ৰাম বীৰ।
শীঘ্ৰ বেগে পাইলন্ত তমসা নদীতীৰ ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত স্থনা লক্ষ্মণ বিনীত।
প্ৰথম প্ৰবাস আসি ভৈলা উপস্থিত ॥

আসুখ নকৰ বাস মন্যু পৰিহৰি ।
ৰাত্রি গোট বঞ্চিয়ো প্রজাক ৰক্ষা কৰি ॥
কেন মতে ফল মূল ভুঞ্জিবোহো আজি ।
ঝাণ্ট কৰি তৃণ শয্যা দিয়ো মোক সাজি ॥
ৰামৰ বচন সুনি লখাই মহাবীৰে ।
তৃণ শয্যা নির্ম্মিলা তমসা নদীতীৰে ॥
ৰাম সীতা পাছে তথা শয়ন কৰিল ।
নিদ্রা গৈলা দুয়ো দুখ শোক পাসৰিল ॥
চতুর্ভিতি বেঢ়ি সুইলা অযোধ্যাৰ লোকে ।
নিচেষ্টে গৈলন্ত নিদ্রা পীড়িলেক শোকে ॥
ৰামৰ বিবিধ গুণ কথা আতি কহি ।
সুমন্ত লক্ষ্মণ জাগি থাকিলন্ত বহি ॥
সমধিকে গৈল যেবে নিশা দুই পৰ ।
পাইলন্ত চেতন নিদ্রা ভাগিল ৰামৰ ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত লখাই প্রজাৰ বিপতি ।
পুত্র দাৰা গৃহ তেজি আক্ষাত ভকতি ॥
দাৰুণ বনত আসি তমসা কুলত ।
মোত অনুৰাগে সুইল বৃক্ষৰ মূলত ॥
প্রজাক আক্ষাৰ দুখ দিতে নুযুৱাই ।
সবাহাঙ্ক পৰিহৰোঁ চিন্তিয়ো উপাই ॥
সুন বোলো বচন সুমন্ত সুন্ধভাৱ ।
অযোধ্যাক লাগি মোৰ ৰথ বাহুড়াৱ ॥
কতোদূৰ গৈয়া পাছে আন পন্থা ধৰি ।
অন্তৰীক্ষ ভাৱে ৰথ আন ঝাণ্ট কৰি ॥
শ্রীৰামৰ বচন সুমন্ত পৰিমানি ।
সেহিমত কৰি ৰথ যোগাইলন্ত আনি ॥
ৰাঘৱে সীতায়ে সেহি ৰথত চড়িয়া ।
তমসাৰ পাৰ ভৈলা প্রজাক এড়িয়া ॥
পাৰ হুয়া ৰাম যেবে বহুদূৰ গৈলা ।
প্রভাততে আদিত্য উদয় আসি ভৈলা ॥

জাগি প্ৰজাসবে বোলে হৰি হৰি বিধি।
খুজি ফুৰে হাতৰে হৰাইলো নৱ নিধি ॥
অযোধ্যাক গৈলা ৰাম দেখি ৰথ চিন।
জানি নিৰন্তৰে প্ৰজা ভৈলা শোকহীন ॥
ক্ষমা শীল ৰাম কোপ উপসাম ভৈল।
হেন বুলি প্ৰজাসব অযোধ্যাক গৈল ॥
পাছে প্ৰজা দেখে ৰাম নাহি অযোধ্যাত।
সূৰ্য্য অস্ত গৈলে পদ্ম সংকোচ সাক্ষাত ॥
ভূমিত পড়িয়া প্ৰজা আপুনাৰ ঠাৰে।
পুত্ৰ পৰিবাৰ সমে কান্দে দীৰ্ঘ ৰাৱে ॥
নাৰীগণ স্বামীক বোলয় অনুত্তৰ।
ৰামগুণ পাসৰিয়া আসি ভৈলে ঘৰ ॥
দিনেকৰো গুণ তান সুঝিতে নপাৰি।
স্বামী সকলক গালি পাৰে যত নাৰী ॥
স্বামীৰ মাথাত কেহোঁ দেই মাৰ ঘোৰ।
এড়ি আইলি ৰামক টেণ্টন যেন চোৰ ॥
এত্তো হেন কৰহ ৰামৰ পাশে যাহা।
সেৱা কৰি বিনয়ে ৰামক বাহুৰাহা ॥
ফল মূল জোগাই আনি ৰামক তুষিব।
তোক্ষাক আক্ষাক ৰাম সীতায়ে পৰিব ॥
শ্ৰীমুখ চাইতে আইলি ৰামক তেজিয়া।
পাপী মোক্ষ তেজি মৰে নৰকে মজিয়া ॥
এহি মতে প্ৰজায়ে ৰামক কৰে মৰ্ম্ম।
তেজিল সমস্ত লোকে যাৰ যেন কৰ্ম্ম ॥
দেৱৰিয়ে দেৱ পূজা কৰিলে বিছেদ :
ব্ৰাহ্মণ সকলে নপঢ়য় আৰ বেদ ॥
ক্ষত্ৰী এড়িলেক অস্ত্ৰ সস্ত্ৰ কৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম।
বৈশ্যে এড়িলেক কৃষি বাণিজাৰ কৰ্ম্ম ॥
শূদ্ৰে এৰিলেক সেৱা বিষাদিত লোক।
পুত্ৰে মাতৃ তেজিল এড়িল মোৰে পোক ॥

সকলো লোকৰ ভৈল আসুখ আখুতি ।
ছতিশ জাতিয়ে এড়িলেক নিজ বৃত্তি ॥
দেশে দেশে প্ৰজাসবে কান্দে মন্যু কৰি ।
সকলে নগৰ ছানি বোলে হৰি হৰি ॥
দশৰথ কৈকেইক প্ৰজা বোলে ধিক ।
বিনা দোষে ৰামক পঠাইল বনে কিক ॥
কতো দিনে প্ৰজাসবে খাইলে অন্ন পানী ।
শুনিয়ো পথত যেন ৰামৰ কাহিনী ॥
উপায় বিশেষে প্ৰজাগণ পৰিহৰি ।
অবিলম্বে পাইল আসি কোশল নগৰী ॥
তাকো এড়াই গৈলা দেবক্ৰতি নদী তৰি ।
লক্ষ্মণ জানকী সমন্বিতে মন্যু কৰি ॥
গোপ কুল পাইলা গৈয়া ঘৃত দধি সাৰ ।
শীঘ্ৰ বেগে ভৈলা গৈয়া গোমতীৰ পাৰ ॥
ৰথ নেমি সন্ধানে পৃথবী তল ভেদি ।
শীঘ্ৰ বেগে তৰিলা সৰযু মহানদী ॥
মন্ত্ৰীক সম্বুধি ৰামে বুলিলা বচনে ।
বিষাদ থাকিল মোৰ সৰযুৰ বনে ॥
কোন কালে আসি মায় বাপ ভেট পাইবোঁ ।
সৰযুৰ বনে মৃগ মাৰিবাক যাইবোঁ ॥
হেনয় বিষাদে যেবে গৈলা বহু দূৰ ।
গধূলিক বেলা পাইলা শৃঙ্গৱেৰ পুৰ ॥
দেৱ নদী গঙ্গাক দেখিলা গৈয়া তথা ।
জগত পবিত্ৰ কৰি বহন্ত সৰ্ব্বথা ॥
শত যোজনত থাকি স্মৰণ কৰি ।
তেতিক্ষণে দুৰ্ঘোৰ দুস্তৰ পাপ তৰি ॥
স্নানত দুষ্কৃত যত গুচয় নিশেষ ।
কল্যান লভিয়া পায় পুণ্যক অশেষ ॥
দেখিলে পাতক হৰে এক জন্মৰ ।
পৰশিলে নষ্ট হোৱে জনম শতৰ ।

স্নানিলতে সহস্ৰ জন্মৰ পাপ নাশ।
স্নানে দানে তপে হোৱে ব্ৰহ্মৰ প্ৰকাশ॥
অন্তকালে যিবা জনে গঙ্গাত মৰয়।
মুকুতি লভিয়া পুন সংসাৰ তৰয়॥
চাৰি মুখে ব্ৰহ্মা গুণ বৰ্ণাইতে নপাৰি।
হেন গঙ্গা তীৰ পাইলা ৰাঘৱ মুৰাৰি॥
বায়ুৰ পৰশে ঢেউ উঠলন্তে আছে।
ৰাম দৰশনে গঙ্গা দেৱী যেন নাচে॥
ফেনগণ ভৈল যেন সচকিত হাস।
জলৰ উল্লোল যেন দেখিয় প্ৰকাশ॥
নিজাৱৰ্ত্ত হাতে গঙ্গা আহ্বান কৰিল।
গঙ্গাৰ দেখিয়া ৰামে শোক পাসৰিল॥
কুম্ভীৰ মগৰ মৎস্য শুশু ঘৰিয়াল।
নানাবিধ জলজন্তু কৰয় আস্ফাল॥
হংস সাৰস মৎস্যৰঙ্ক চক্ৰবাক।
জলচৰ পক্ষীগণ লখি ঝাঁকে ঝাক॥
দুখতে হৰিষ কিছু ভৈলা গঙ্গা কূলে।
বসিলা ৰথৰ নামি ইঙ্গুদিৰ মূলে॥
সুমন্ত ৰথৰ ঘোড়া কৰিলা উদাস।
জলপান কৰায়া ঘোড়াক দিলা ঘাস॥
শৃঙ্গবেৰ পুৰে বীৰ ইন্দ্ৰ সমসৰ।
গুহ নামে ৰাজা বড় সুহৃদ ৰামৰ॥
চণ্ডালৰ ৰাজা তেহো বাৰ্ত্তা পাছে পাইল।
মুখ্য মুখ্য পাত্ৰ লৈয়া ৰাম পাশে আইল॥
দূৰতে ৰামক দেখি নমাইলেক মাথ।
অষ্টাঙ্গে প্ৰণামি যুৰিলেক যোৰ হাত॥
কৰ্পূৰ তাম্বুল যত বিবিধ ভক্ষণ।
ৰামৰ আগুত কৰিলেক উপসন॥
আইস আইস গুহ বুলি ৰামে দিলা বাৰ।
সন্নিত চাপিলা গৈয়া বিনয় স্বভাৱ॥

দুই বাহু মেলি ৰামে সাবটি ধৰিলা।
গ্ৰীৱত ধৰিয়া মাথে চুম্বন কৰিলা॥
কিনো শুভ দিন আজি দেখিলোহো তোক।
এড়াইলোহো ক্ষণতেক হৃদয়ৰ শোক॥
কুশল বাৰ্ত্তাক পুছি দিলন্ত সিদ্ধান্ত।
আদি অন্তে কহিলন্ত আপুন বৃত্তান্ত॥
পৰিগ্ৰহ তেজিলোহোঁ তাপসৰ ভাৱ।
অন্ন পান দ্ৰব্য যত ঠাৱক পঠাৱ॥
বাকলি বসন ফল মূলে মোৰ আশ্বাস।
পাইলোঁ তোৰ আদৰ ঘোঁড়াক দিয়ো ঘাস॥
সন্ধ্যা কৰিলন্ত ৰাম লখাই মহাবীৰে।
তৃণ শয্যা নিৰ্ম্মিলা লক্ষ্মণ গঙ্গা তীৰে॥
তৃণৰ শয্যাত ৰামে ঘেলালইন্ত গাৱ।
সীতাও চাপিয়া সুইলা সলজ্জিত ভাৱ॥
সুমন্ত লক্ষ্মণ গুহ গঙ্গাৰ কুলত।
তিনি জনে বিষাদিত বৃক্ষৰ মূলত॥
গুহ ৰাজে বোলে লক্ষ্মণৰ মুখ চাই।
তুম্মাকো দিবাক আছে শয্যাক বিছাই॥
ইহাতে সুতিয়োে তুমি মনুষ্য পৰিহৰি।
সসৈন্যে পহৰা দিবো হাতে ধনু ধৰি॥
লক্ষ্মণে বোলন্ত সুন গুহ মহাবীৰ।
কেনে নিদ্ৰা যাইবোঁ শোকে দগধ শৰীৰ॥
কৌশল্যা সুমিত্ৰা মাৱ বাপ দশৰথ।
ছট ফটাই মৰে হুইবে দহে অন্তৰ্গত॥
যাহাৰ তুলত লৰে চতুৰঙ্গ দল।
স্বৰ্গদাৰ ভেদয় সৈন্যৰ কোলাহল॥
হেন ৰাম সীতা সুতিলন্ত তৰুতল।
নৰহয় প্ৰাণ মন কৰয় বিকল॥
যাহাৰ সেৱক হস্তী ঘোড়া ৰথে চড়ি।
আগে পাছে সেবা কৰি ছলে দড়দড়ি॥

তাহান বিপতি হেন মিলিল অপাই।
জীৱনতো ধিক মোৰ পৰাণ নযাই ॥
শুনি গুহ নৃপতিৰ পৰাণ নসহে।
দশৰথ বহ্নি জ্বলি অন্তৰ্গতে দহে ॥
তিনিকো পীড়িল শোকে জ্বলিয়া প্ৰচণ্ড।
কান্দন্তে পুহাইল ৰাত্ৰি উদিত মাৰ্ত্তণ্ড ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত লখাই ঝাণ্টে চাল গাৱ।
পুহাইল ৰজনী কুলি তেজিলেক ৰাৱ।
ময়ূৰৰ নাদে শুন পুৰিলেক বন।
ধনু কাণ্ড লৈয়ো ভাই কৰিয়ো গমন ॥
ৰামৰ বচন শুনি বিনীত লক্ষ্মণে।
টোণ বাণ খড়্গ সাজি লৈলা তেতিক্ষণে ॥
আগত লক্ষ্মণ সীতা পাছে ৰঘুনাথ।
আগ বাঢ়ি সুমন্ত্ৰ ঘুৰিলা যোৰহাত ॥
লখিলঞো ভূমি পাৱে ধৰিলাহা দিশ।
আজ্ঞা দিয়ো প্ৰভু মঞি কৰিবোহোঁ কিস ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত মন্ত্ৰী অযোধ্যাক চল।
লোকত জনাইবে মোৰ বাৰ্ত্তাক কুশল ॥
হেন শুনি মন্ত্ৰী হৈলে বিকল স্বভাৱ।
মৰিলোঁহোঁ বুলিয়া দিলেক দীৰ্ঘ ৰাৱ ॥
আশেষ কান্দিয়া বোলে চৰণত ধৰি।
দেশক নযাইবোঁ থাকো তয়ু সেৱা কৰি ॥
শ্ৰীৰামে বোলন্ত মন্ত্ৰী হেন নোহে যোগ।
তিন দিন বাপৰ নাহিকে ৰাজ ভোগ ॥
জীৱন্তে কি দশৰথে তেজিলন্ত মোক।
আশ্বাসিবি ভালে তাঙ্ক যেন পলাই শোক ॥
ৰামৰ চৰিত্ৰ কথা অমৃত পৰম।
সংসাৰ তৰণ ইতো উপায় সুগম ॥
জানিয়া ৰামৰ পাৱে থিৰ কৰি মন।
বোলা ৰাম ৰাম যবে সামাজিক জন ॥

দোলড়ি।

আহ্মাৰ বাপৰ তুমি প্ৰিয় মন্ত্ৰী,
বচন মোৰ শুনাহা।
দুখৰ ভাজন বাপৰ আগত,
কুশল বাৰ্ত্তাক কহা॥
জীৱন্তে আছন্ত দুখৰ ভাজনী,
কৌশল্যা সুমিত্ৰা আই।
কৈবে দুইৰো আগে সুখে জীৱৈ তিনি,
স্বাদ বনফল খাই॥
কৈকেই প্ৰমুখ্যে মাৱক প্ৰণামি,
জনাইবাহা পাছে মোক।
ৰামে বুলিলন্ত ভালে মঞি আছোঁ,
তুমি সব তেজা শোক॥
বাপৰ চৰণ বন্দিয়া বুলিবি,
তোহ্মাৰ ৰাম ভকত।
আছো বনবাস তমু সত্য পালি,
নৰক যাইতে শকত॥
ভৰতক ঝান্টে ৰাজ্যে থাপিয়োক,
তেজিয়োক সবে শোক।
অবিৰোধে বন তেজিয়া যাইবোঁহো,
স্বৰিতে দেখিবা মোক॥
ভৰতক মোৰ বচন বুলিবি,
সুভাষিত মোৰ ভাই।
কৈকেই সদৃশ দেখিবে মোহোৰ,
কৌশল্যা সুমিত্ৰা আই॥

লক্ষ্মণে বোলন্ত বাপক বুলিবি,
গুচিল তোম্ভাৰ শলি।
কৈকেইৰ হিত চিন্তিয়া আম্ভাক,
বনক পঠাইলা বলি॥
লোক পতিয়ান বিষাদ এড়িয়া,
কৈকেইক ভালে চাহা।
সাত পুৰুষৰ তোম্ভাৰ গোসানী,
কান্ধত কৰি বুলাহা॥
তুমি হেন ৰাজা স্ত্রীৰ বস হুয়া,
বড় ইতো ধৰ্ম্ম পাইলা।
দেশে দেশে খ্যাতি থাকিল তোম্ভাৰ,
ৰামক বনে পঠাইলা॥
সকল লোকক অসাৰ দেখিলা,
কৈলা কৈকেইক সাৰ।
মৰিবাৰ কালে কামবশ্য হুয়া,
ধৰ্ম্ম নষ্ট আপুনাৰ॥
লক্ষ্মণক বাধি ৰামে বুলিলন্ত,
মন্ত্রী স্থুনা পৰিমান।
লক্ষ্মণৰ বোল ৰাজাত জানাইলে,
তেখনে তেজিব প্রাণ।
শোক দুখ এড়ি কিছু নুবুলিবি,
হৰিষে অযোধ্যা যাহা।
আম্ভাৰ কুশল সব বাৰ্ত্তা কহি,
নৃপতিক ভালে চাহা॥
গুহ নৃপতিক ৰামে বুলিলন্ত,
আঠা আন এতিক্ষণ।
মাথে জটা ধৰি তাপসৰ বেশে,
দুভাযে চলিবোঁ বন॥

আজ্ঞা শিৰে ধৰি তেতিক্ষণে গুহে,
আনি দিলা বৰ আঠ।
জটা নিৰ্ম্মি শিৰে দু ভায়ে গঙ্গাৰ,
পাৰ হৈতে লৈলা বাট॥
গঙ্গাতীৰ চাহি গুহ যে সুমন্ত,
আছয় বিকল ভাৱে।
সীতাৰ হাতত ধৰিলা লক্ষ্মণে,
ৰামে চড়িলন্ত নাৱে।
ৰাম সীতা লখাই গুহ সুমন্তৰ,
নয়নে লোতক বহে।
দুইহাঙ্কো সম্মুখি ৰাম চলি গৈলা,
শৰীৰ কাৰো নসহে॥
পৰম অদ্ভুত ৰামৰ চৰিত্ৰ,
সুনা সামাজিক যত।
অসাৰ সংসাৰ আৰ আশা এড়ি,
কৰিয়ো ৰতি ৰামত॥
ৰামৰ ভকতি এহিসে সম্পত্তি,
সমস্তে শাস্ত্ৰ সম্মত।
থিৰ মন কৰি বোলা হৰি হৰি,
লাগোক জুই পাপত॥

পদ।

মাঝ গঙ্গা পাইলা গৈয়া লৈয়া নাৱ বাহি।
হাত যোৰে বোলন্ত গঙ্গাক সীতা চাহি॥
সুনিয়ো গোসানী তুমি দেৱ নদী গাঙ্গ।
আমি যিতো বোলোঁ তাক সুনিয়োক সাঙ্গ॥
প্ৰণামোহো গঙ্গা দেবি হেৰু যোৰ হাত।
দশৰথ সুত ৰাম মোৰ প্ৰাণনাথ॥

ৰক্ষা কৰা মাৱ আঙ্ক দুৰ্গতি তৰন্ত।
বনবাস খাটি আসি ৰাজ্যক কৰন্ত॥
লক্ষ্মণকো পালিবাহা আহ্মাৰ দেৱৰ।
মোক ৰক্ষা কৰা সবে তবোহো তুস্তৰ॥
অযোধ্যাক আসিলে কৰিবো বহুমান।
তোহ্মাৰ উদ্দেশে দিবোঁ সহস্ৰ গো দান॥
সীতা স্তুতি কৰন্তে গঙ্গাৰ ভৈলা পাৰ।
প্ৰণামিয়া গঙ্গাক বনত পয়সাৰ॥
সীতা আগে চলে লখাই ধনুশৰ ধৰি।
পাচত চলন্ত ৰাম দুইকো ৰক্ষা কৰি॥
তিনিয়ো অনেক বন বিষম এড়াইল।
কতোদুৰ গৈয়া বট বৃক্ষ মূল পাইল॥
হৰিণেক মাৰিয়া ৰান্ধিয়া তৈতে খাইল।
বৃক্ষ মূলে লখাই পত্ৰ শয্যাক বিচাইল॥
শ্ৰীৰামে বোলন্ত বাপু সুনৰে লখাই।
তোবো শয্যা কৰ মোৰ সন্নিত চপাই॥
আজি ভালে জানিবি প্ৰথম পৰবাস।
সুমন্তে এড়িলা দেখি তেজিলা নিশ্বাস॥
কতো 'নশা যাহান্তে উদিত ভৈল শশী।
লক্ষ্মণক মাতিলা শয্যাত ৰামে বসি॥
আজি জানা সাফলিবে বাপৰ শপত।
কৈকেই মায়ৰ সিদ্ধি ভৈল মনোৰথ॥
হৰি হৰি বাপ দশৰথ মহীপাল।
কৈকেই তোহ্মাৰ ভৈলন্ত যম কাল॥
ভৰত নৃপতি ভৈলে লখাই বাউলি।
মাৰিবে কৈকেই মোৰ মায় বাপ গুলি॥
এভো তজ্ঞি লখাই দেশক চলি যাহা
অনাথিত মায়ক বাপক ভালে চাহা॥
তোক দৰশনে কিছু সন্তাপ তেজিব।
সীতা সমে আমি পিতৃ বাক্যত থাকিব॥

লক্ষ্মণে বোলন্ত শোকে তোমাক বাধয় ।
ইসব ক্রন্দনে আৰু কিছু নসাধয় ॥
পুনু পুনু বোলাহা দেশক লাগি চল ।
মই প্রাণ তেজিলে পাইবাহা কোন ফল ॥
লক্ষ্মণৰ বোলে ভৈলা শোক উপশাম ।
পুহাইল ৰজনী গাৱ চলিলন্ত ৰাম ॥
আগ ভৈলা লক্ষ্মণ সীতাক মাঝ কৰি ।
চলি যান্ত ৰাম বৃক্ষমূল পাৰহৰি ॥
নদী নদ গজন পৰ্ব্বত মহাদেশ ।
সীতাক আপুনি বিনাৱন্ত হৃষিকেশ ॥
দেখিয়োক সীতা গঙ্গা যমুনা সঙ্গম ।
পাইলোহোঁ প্রয়াগ ভৰদ্বাজৰ আশ্রম ॥
ভৰদ্বাজ ঋষিয়ে কৰন্ত হোম যাপ ।
ত্রিভুবন দহিতে পাৰন্ত দিয়া শাপ ॥
হোম ধুম পঙ্কতি দেখিয়ো সীতা আগ ।
মুক্তি ক্ষেত্র আসি আমি পাইলোহো প্রয়াগ ॥
গধূলি সময়ে যেবে আদিত্য নামিলা ।
ঋষিৰ দুৱাৰে গৈয়া তিনিয়ো মিলিলা ॥
ৰাম আসিবাৰ পাছে ঋষি বাৰ্ত্তা পাইলা ।
শিষ্যক পাঠাইয়া ঋষি ৰামক আনাইলা ॥
সৰ্ব্বে মুনিগণে ভৰদ্বাজক আৱৰি ।
বাঘ ঘোঙ ভালকে আছয় সেবা কৰি ॥
ভৈল যজ্ঞ সবে মুনি তপে উপশাম ।
নমিলন্ত মুনিক লক্ষ্মণ সীতা ৰাম ॥
ঋষিয়ে ৰামক কৰিলন্ত আশীৰ্ব্বাদ ।
বেদ ধ্বনি উথলিল ব্রাহ্মণৰ নাদ ॥
আসনে বসিলা ৰাম ঋষি সভামাঝে ।
ফলে মুলে জলে অৰ্চ্চিলন্ত ভৰদ্বাজে ॥
বচন কাৰণে ৰাম অথিৰ চৰিত্ত ।
ঋষিয়ে সুধিলা তব কিবা অপেক্ষিত ॥

ৰাঘৱে বোলন্ত স্তুনিয়োক ঋষিৰাজ।
আদি অন্তে সংক্ষেপে কহিবো সবে কাজ॥
কৈকেয়ী মায়ে বৰ লৈলন্ত ৰাজাত।
ভৰতক ৰাজা পাতিবন্ত অযোধ্যাত॥
চৌধ বৰিষক মোক পঠাইলন্ত বন।
তুলত লৰিল সীতা ভৈয়াই লক্ষ্মণ॥
তোমাৰ চৰণ আসি দেখিসোঁ বনত।
এড়াইছোহো শোক কিছু হৰিষ মনত॥
কমন থানত আসি হৈবোঁ উপস্থিত।
উপদেশ বুলিয়োক আমাক উচিত॥
সসম্ভ্ৰম ৰূপে ঋষি বুলিলা বচন।
ত্ৰিভুবনে সাৰ ইতো মোৰ তপোবন॥
প্ৰয়াগ সুতীৰ্থ গঙ্গা যমুনা-সঙ্গমে।
আমি সবে হুয়ো থিত এহিতো আশ্ৰমে॥
ৰাঘৱে বোলন্ত শুনিয়োক ঋষি-ৰত্ন।
ইথানে থাকিতে মোক নকৰিবা যত্ন॥
মোক দেখিবাক আসিবন্ত বন্ধুজন।
নিৰজন থানে উপদেশিয়োক বন॥
ঋষিয়ে বোলন্ত আমি বিমৰিষি চাইলো।
অনুৰূপে তোমাৰ আনক খুজি পাইলোঁ॥
তৃতীয় প্ৰহৰ পথে আছে গুপ্ত দেশ।
চিত্ৰকূট পৰ্ব্বতত হুয়োক প্ৰবেশ॥
মুনিগণ দেখিবাহা বহু ফল মূল।
ভালক বানৰ সম গোদা গোলাঙ্গুল॥
কতো কতো ঋষি তাতে স্বৰ্গপথ চাইলা।
কেহোঁ কেহোঁ মুনিগণ মুকুতিক পাইলা॥
ঋষি সমে কথামতে ৰজনী প্ৰভাত।
মুনি সমে পাইলা গৈয়া যুমনা সাক্ষাত॥
পথ উপদেশি মুনি বাহুৰি আসিলা।
ভেল ভাঙ্গি তিনি হস্তে যমুনা তৰিলা॥

শাম নামে বটবৃক্ষ পাইলা কতো দূৰে ।
ভালৰূপে তাহাক জানয় দেবাসুৰে ॥
মুনি উপদেশে সীতা বৃক্ষক আৰধি ।
চলি গৈলা তিনিয়ো অনেক বৰ সাধি ॥
দণ্ড দুইৰ পথে পাইলা নীল নামে বন ।
মৃগ মাৰি বান্ধি তৈতে কৰিলা ভোজন ॥
তৰুতলে লখাই পত্ৰ শয্যাক বিছাইলা ।
প্ৰয়াস তেজিয়া সুখে নিদ্ৰা তাতে পাইলা ॥
লখাইক জগাইলা ৰামে জানিয়া প্ৰভাত ।
হাত মুখ ধুইয়া সন্ধ্যা কৰিলা তথাত ॥
অবিলম্বে চিত্ৰকূট বন পাচে পাইলা ।
হৰিষ বদনে ৰামে সীতা মুখ চাইলা ॥
দেখা দেখা জানকি ! হৰিষ কৰি মন ।
ফল মুল যুকুত বিবিধ তৰু বন ॥
জাই যুতি বকুল বন্দুলি কৰ্ণিকাৰ ।
কাঞ্চন তগৰ কন্দ সেৱালী মন্দাৰ ॥
অশোক পলাশ ফুলি গৈল হিসা হিসি ।
নাগেশ্বৰ চম্পক ফুলিল অহর্নিশি ॥
পিণ্ডীতক গৰৰক ফুলিল সেৱতি ।
ধুন্দুৰ কনৌৰ আৰু ফুলিল মালতী ॥
ওড় পুষ্প মালি দুৱামালি আৰু মালি ।
তমাল তুলসি মাধৈ মকৰা সেৱালি ॥
বসন্ত সময়ে কাম ৰাজাৰ পয়াণ ।
পুষ্পৰ ধনুত আৰোহিয়া পাঞ্চবাণ ॥
ভাৰ্য্যা পুৰুষৰ কামবাণে কৰে লখ ।
বিৰহি জনৰ ভৈল সহন আসথ ॥
সেনাপতি লবি ভৈল মলয়ৰ বায় ।
মহাবীৰ নাদ ভৈল কোকিলৰ ৰায় ॥
পক্ষিগণ ৰাৱে যেন বাৱে বাদ্য তণ্ড ।
নাগেশ্বৰ ফুল কাম নৃপতিৰ দণ্ড ॥

গুঞ্জৰিত ৰাৱে সবে ভ্ৰমৰ লৰিল।
কেতকী কুসুমে যেন কোঙুক গঢ়িল॥
কোকিল ভ্ৰমৰ পক্ষী ময়ুৰৰ ৰাৱে।
কাম ব্যাধি পীড়িয়া নসহে মোৰ গাৱে॥
শুনি মন মোহিত পাৰয় নিৰন্তৰে।
ভাগে সে ক্ৰোধিত কাম দহিলা ঈশ্বৰে॥
দেখ দেখ সীতা আম যাম পনিয়াল।
তাম্বুল কণ্ঠাল নাৰিকল নানা ফল॥
কমলা মোহৰি শ্ৰীফলৰ গন্ধ কহে।
নানা ফুল ফলৰ সুৰভি বায়ু বহে॥
সব বৃক্ষে বাৰয় মাসৰ ফল ধৰে।
অশেষ চটকে পৰি পৰি ৰোল কৰে॥
জলচৰ থলচৰ জাকে জাকে পক্ষী।
সীতাক চিনান্তে চলি যান্ত লখি লখি॥
কঙ্ক বঙ্ক মউপীয়া পক্ষী মনোনীত।
নানাবিধ চিত্ৰ পক্ষী দেখিতে শোভিত॥
কোকিলৰ ৰাৱ পেচা ফিঙ্গা শুক সাৰি।
মনোহৰ পক্ষী যত বৰ্ণাইতে নপাৰি॥
মন্দাকিনী নদীত দেখিয়া পক্ষিগণ।
সীতাক সম্বুধি ৰামে বুলিলা বচন॥
ৰাজহংস দেখা সীতা তোমাৰ গমন।
চক্ৰবাক যুগল তোমাৰ দুই তন॥
কলহংস ৰাৱ কাঞ্চি নূপুৰৰ নাদ।
বদন কমল তোৰ দেখন্তে আহ্লাদ॥
বদন উপৰে তোৰ নয়ন যুগলে।
খঞ্জন দুতয় যেন চলয় কমলে॥
জনকৰ জীয় দেখ নদী মন্দাকিনী।
তোমাৰ সদৃশ সুশোভিত মধ্য খিনি॥
বিদুৰ গমনে যেন মিলিল প্ৰয়াস।
কৃশ ভৈল শৰীৰ ঈষত ফেন হাস॥

চিত্রকূট পর্ব্বতক দেখিয়োক সীতা।
পকা আমে গৌৰবর্ণ কৰিল চৌভিতা॥
ওপৰত মেঘ যেন দেখিয় শোভন।
বাঢ়িল নিকলি যেন পৃথিবীৰ তন॥
শিখৰ ওপৰে মন্দাকিনী শুক্ল জল।
তনক ঢাকিয়া যেন বস্ত্রৰ আঞ্চল॥
সুৰভি শীতল বায়ু বহে বৃক্ষতলে।
উপভোগ কৰিয়ো অমৃতসম ফলে॥
সুশোভন গৈৰিক বিচিত্র ধাতু ভাল।
সুবর্ণৰ তন মণি ৰতন পোৱাল॥
পাৰিজাত মন্দাৰ চম্পক শাল তাল।
আশেষ ৰমণ সুখে বঞ্চিয়োক কাল॥
তুমি সমে চিত্রকূট হৈবোঁ আমি থিত।
গৌৰী মহাদেৱে যেন কৈলাস গিৰিত॥
মৃগ সব মাৰিয়া ভুঞ্জিবো নিতে নিত।
অযোধ্যাৰ জন এবে ভৈলা অবিদিত॥
এহিমতে নানা বন পর্ব্বত এড়াইলা।
কথা মতে জানকীৰ পথ পাসৰাইলা॥
শিথিল গমনে ৰামে জানকী লক্ষণে।
পর্ব্বত নিকট গৈয়া পাইলা কতোক্ষণে॥
দুয়ো ভাই তেতিক্ষণে পর্ব্বত মূলত।
আশ্রম নির্ম্মিলা মন্দাকিনীৰ কূলত॥
বাসা দুই সাজিলা লক্ষণে ৰঘুনাথে।
মাটি জল লৈয়া সীতা লিপিলন্ত হাতে॥
ৰাঘৱে বোলন্ত যজ্ঞ কৰিবোঁ এখন।
কৃষ্ণ সাৰ মৃগ মাৰি আনিয়ো লক্ষণ॥
জ্যেষ্ঠ ভাইৰ আদেশক শিৰে তুলি লৈয়া।
তেতিক্ষণে মৃগ মাৰি আনিলন্ত গৈয়া॥
সীতায়ে ৰান্ধিলা বামে শুনি বহ্নিমুখে।
যজ্ঞ সমাপিয়া তিনি ভুঞ্জিলন্ত সুখে॥

ফলমূল ভুঞ্জিয়া ৰহিলা সেহি থানে।
ৰাম লক্ষণৰ কথা আছো এহি মানে ॥
গঙ্গা পাৰ হৈয়া ৰামে বনত পশিলা।
দেখি গুহ সুমন্ত্ৰৰ শোক উথলিলা ॥
দুই হাস্তকো দুই পাছে ধৰি গলে বান্ধি।
হা ৰাম ! বুলিয়া বিহ্বল ভৈলা কান্দি ॥
ৰাম সীতা লক্ষণৰ শোকে দেহা দহে।
নেত্ৰৰ লোতক দুইৰো অবিচ্ছেদে বহে ॥
সুমন্ত্ৰ বোলন্ত গুহ কৰোঁ কোন কাম।
দশৰথে দিলন্ত তেজিলা মোক ৰাম ॥
ৰথ লৈয়া অযোধ্যাক যাইবোঁ কেন মতে।
এভো বনে গৈয়া থাকো ৰামৰ লগতে ॥
পাচে গুহে সুমন্ত্ৰক বুলিলা বচন।
তেজিয়া সন্তাপ মন্ত্ৰী থিৰ কৰা মন ॥
আপুনি বুজায়া ৰামে তেজিলে তোমাক।
তান আজ্ঞা শিৰে লৈয়া চলা অযোধ্যাক ॥
অনেক যুকুতি গুহে মন্ত্ৰীক বুজাইলা।
ৰাম শোকে পোৰা দেহা কিঞ্চিত জুৰাইলা ॥
গুহক সম্বুধি মন্ত্ৰী ৰথে চড়িলন্ত।
মনত অসুখে অযোধ্যাক লড়িলন্ত ॥
ৰামক তেজিয়া মন্ত্ৰী নিবৰ্ত্তিয়া আইল।
গোধূলিৰ সময়ে অযোধ্যা পুৰ পাইল ॥
মন্ত্ৰী বোলে মনত আসন্ন ভৈল কাজ।
ৰাম শোকে দগঢ় ভৈলন্ত মহাৰাজ ॥
নগৰত দেখোঁ প্ৰজাগণ অতি দীন।
দিবসৰ তৰা যেন দীপিত-বিহীন ॥
শূন্য যেন দেখোঁ প্ৰজা নিশবদ ভৈল।
কমল সঙ্কোচ যেন সূৰ্য্য অস্ত গৈল ॥
কুমুদ মলীন যেন দিব্য সৰোবৰে।
হৰিষ নকৰে প্ৰজা অযোধ্যা নগৰে ॥

কণ্ঠকথে নাৰীগণ মন্ত্ৰীক চাহাৰে।
বেঢ়াৰ ওপৰে কতো গভুৰা বঢ়াৰে ॥
শূন্য ৰথে দেখি সবে কান্দিবাক লৈলা।
হা ৰাম লখাই সীতা এৰি কৈক গৈলা ॥
নিৰন্তৰে বেঢ়িয়া মন্ত্ৰীক পাৰে গালি।
এৰি আইলি ৰামক চণ্ডাল পাপশালী ॥
কিনো হিয়া খন তোৰ বজ্ৰসে গঢ়িল।
ৰামক এৰিতে কেন মনত ফলিল ॥
জানিলোহোঁ ইতো ভৰতৰ ভাৰি খাইল।
ছলে নিয়া ৰামক বনত এৰি আইল ॥
নগৰৰ বাজ কৰি খেদাও ইহাক ;
মাৰ ধৰ বুলিয়া গালিৰ দেই জাক ॥
কৰে হুলস্থূল বহু ক্ৰন্দনৰ ৰোল।
অন্তয পুৰত গৈয়া সঞ্চৰিল বোল ॥
নিৰন্তৰে যতেক ৰাজাৰ মহাদই।
ধৌলিয়ৰ শিওৰত চৰিলন্ত গই ॥
হা ৰাম অনাথ আমাক কৰি গৈলি।
দুখ নদী কৈকেয়ী তৰিয়া বাজ ভৈলি ॥
হৃদয়ত তোহোৰ গুছিল অনুৰাগ।
আমি ভৈলোঁ কৈকয়ীৰ অষ্টমীৰ ছাগ ॥
আমি আপুতীৰ অন্ধলীৰ লাঠি তই।
জল শূন্য তৰু যেন মৰিবোহোঁ জুই ॥
পাছে সুমন্ত্ৰত সবে সুধিলন্ত কথা।
কহিলা সুমন্ত্ৰ সবে বনৰ ব্যবস্থা ॥
নাৰীগণ পৰাভৱ শুনন্তে আশেষ।
কান্দন্তে সুমন্ত্ৰ সাত বেবন্ধা প্ৰবেশ ॥
ছট ফট কৰে ৰাজা বসি আসনত।
অসুখ অশান্তি সুস্থ নাহিকে মনত ॥
শূন্য ৰথ দেখি ভৈলা বিয়াকুল চিত।
আসনৰ হন্তে শোকে পৰিলা ভূমিত ॥

কৌশল্যা সুমিত্রা দুয়ো ৰাজ-পটেশ্বৰী ।
ক্রন্দন কৰন্তে হাতে তুলিলন্ত ধৰি ॥
উঠা উঠা প্রভু তুমি চিন্তা ত্যজিয়োক ।
ৰাম সীতা লক্ষণৰ বার্ত্তা পুছিয়োক ॥
শুনি পুত্র পুত্র বুলি বিমুহিত ভৈলা ।
বাতুল চৰিত্র যেন পৰি মুৰ্চ্ছা গৈলা ॥
দেখিয়া কৌশল্যা পৰিলন্ত স্বামী কোলে ।
ওৰাবি পুৰিলা সব ক্রন্দনৰ ৰোলে ॥
চিৰকালে দশৰথ চেতনক পাইল ।
পটেশ্বৰী কৌশল্যাৰ পাছে প্রাণ আইল ॥
প্রথমে ধৰিল যেন অৰণ্যৰ হাতী ।
নিশ্বাস ফোকাৰে যেন ঠাঠাৰিৰ ভাটি ॥
প্রণমিয়া সুমন্ত্রে যুৰিলা দুই হাত ।
ধীৰে ধীৰে সুধিলন্ত অযোধ্যাৰ নাথ ॥
মোহোৰ তনয় ৰাম পিতৃ পিতামহ ।
কোথা এৰি আসিলি প্রস্তুত কথা কহ ॥
হস্তী ঘোড়া ৰথে যাক আগ পাচ কৰি ।
হেন পুত্র বনে আছে ৰাজ্য পৰিহৰি ॥
বুলিতে না পাৰে সীতা কোমল থানত ।
হেন মাৰ হাণ্টে কেনে কণ্টকে বনত ॥
কুমৰ লক্ষণ যাত মোৰ বৰ স্নেহ ।
কেনে বনবাস খাটে সুকুমাৰ দেহ ॥
ৰাজাৰ বচন শুনি পাচে মন্ত্রীবৰ ।
লোতক মলছি দিলা ৰাজাক উত্তৰ ॥
শুনিয়ো গোসাই মোৰ বচন সন্দেশ ।
প্রণাম অঞ্জলি হেৰা ৰামৰ আদেশ ॥
প্রদক্ষিণে ভূমিত থাপিলা পাছে মাথ ।
কৃতাঞ্জলি বোল শুনা পৃথিবীৰ নাথ ।
ৰামে বুলিলন্ত মোৰ ধৰিয়া প্রীৰত ।
জানাইবা আমাৰ বাৰ্ত্তা বাপৰ পাৰত ॥

শোক দুঃখ এৰি পালন্তোক নিজ শত।
অতি শীঘ্রে ৰাজ্যে আনি থাপন্তো ভৰত॥
লক্ষ্মণে বুলিলা পাছে তোমাক সিদ্ধান্ত।
থিৰ মন কৰি শুনা সি সব বৃত্তান্ত॥
সৰ্ব্বজন হিত ৰত ৰাম মহাভাগ।
বনক পাঠাইলা ৰাজা কৰি পৰিত্যাগ॥
ভৰতে তাহাঙ্ক বৰ কৰিবেক হিত।
কান্ধে কৰি কৈকেয়ীক ফুৰন্তোক নিত॥
ভৰতক বুলিলন্ত নিদাৰুণ বাক।
গৰ্ব্ব মান এড়িয়া অবস্থা ৰাখি আক॥
দেখিবে সমস্তে মাত্র কৈকেয়ীৰ সমে।
সুহি অবিলম্বে পাতি মলছিল যমে॥
কৌশল্যাক বুলিলন্ত তেজিয়োক শোক।
বনবাস তৰি যাইবো দেখিবন্ত মোক॥
মনকষ্টে ৰামে বাক্য বুলি পাঠাইলন্ত।
দুই ভায়ে বৰ আঠে জটা নিন্মিলন্ত॥
আগত লক্ষ্মণ জানকীক মাঝ কৰি।
তিনি হস্তে চলি গৈলা গঙ্গা নদী তৰি॥
গুহ ৰাজা সমে চাহি থাকিলোঁ সন্তাপে।
মোক এৰি গৈলা ৰাম জগতৰ বাপে॥
বনে প্রবেশিলা তিনি ভৈলোহোঁ উদাস।
নৰকৰ পলুৰ স্বৰ্গতি নাহি আশ॥
হুয়া অতি নৈৰাশ আছোহোঁ হাত যোৰে।
আৰ পানি তেজিয়া কান্দয় চাৰি ঘোৰে॥
চিহৰিতে লাগিল ৰামৰ দিশ চাই।
গুহৰ মোহোৰ দেখি প্রাণ ফুটি যাই॥
শীঘ্রে বেগে আসি মই পাইলোহো চিয়ালি।
শূন্য ৰথ দেখি লোকে মোক পাৰে গালি॥
কেহোঁ দেই মাৰ ঘোৰ কেহোঁ তোলে লাঠি।
কেহোঁ বোলে মাৰ কিলে কেহোঁ ঘোড়া কাটি॥

কেহো বোলে ইতো ভৰতৰ আইঠা খাইলে।
সি কাৰণে চণ্ডালে ৰামক এড়ি আইলে॥
যাত ভেক নিশা নবজায় বীৰ ঢাক।
হেন অযোধ্যাত শুনু ক্রন্দনৰ ডাক॥
হাহাকাৰে কান্দে সবে শত্রু মিত্র বর্গ।
জীয়ন্ততে ৰামৰ মিলিল মহা স্বর্গ॥
কৰিয়ো শৰীৰ থিৰ মন্ত্রী পৰিহৰি।
সত্বৰে আসিবা ৰাম বনবাস তৰি॥
ৰাজা বোলে সুমন্ত্র বিকল কৰে গায়।
আজি গৈয়া সত্বৰে ৰামক বাহুৰায়॥
যাহন্তে আসন্তে চিৰকাল দেখোঁ তাই।
ঝাণ্টে নিয়ো মোক তথা প্রাণ সঙ্কলয়॥
যদি বা সুমন্ত্র তোক কৰি আছোঁ হিত।
এতিক্ষণে থৈয়ো নিয়া ৰামৰ সন্নিত॥
কণ্ঠাগত প্রাণ মোৰ প্রমাণক পাইল।
হৃদয় লৰিল মোৰ জিহ্বায়ো শুকাইল॥
সিংহ বক্ষ স্কন্ধ ৰাম দীর্ঘ বাহু দুই।
দেৱাসুৰ মাঝে যাক কেহো সম নুই॥
আয়ত নয়ন চন্দ্র সমান বদন।
পুত্র নেদেখিলে যাইবোঁ যমৰ সদন॥
হাঁ ৰাম লখাই সীতা জনকৰ জীয়।
পৰিত্রাণ কৰ মোৰ সঙ্কলয় জীৱ॥
আশেষ মিনতি কৰি মতিহীন ভৈলা।
পুনৰপি ধৰণাত পৰি মূর্চ্ছা গৈলা॥
স্বামীৰ দেখিলা যেবে ভূমিত পতন।
কৌশল্যায়ে সুমিত্রায়ে বুলিলা বচন॥
আমাকো বনত মন্ত্রী থৈয়া আস গৈয়া।
গলে বান্ধি তিনিকো ধৰিবোঁ কোলে লৈয়া॥
শুনা বোলন্তি মন্ত্রী মোৰ প্রাণ খানি যাই।
ঘোৰ বনে তিনি জনে বন ফল খাই॥

কণ্টক ভাঙ্গিয়া ঘোৰ বন মধ্যে থিত।
বাপৰ মায়ৰ শোকে অধীৰ চৰিত ॥
মন্ত্রী বোলে মায় শোক কৰা উপশম।
দেখিবাহা সত্বৰে লক্ষণ সীতা ৰাম ॥
স্বামীৰ তুলত থিত সীতা বনবাসে।
লক্ষ্মী দেবী ক্রীড়ন্ত যেহেন বিষ্ণু পাশে ॥
শ্রীৰাম লক্ষণ দুয়ো দুই হস্তৰ হিত।
দুইকো দুই ৰাখন্তে বনত ভৈলা থিত ॥
মধুময় ফল তিনি ভক্ষণ কৰন্ত।
তিনিকে তিনিয়ো দেখি দুখ পাসৰন্ত ॥
বাপ মায় বন্ধুজন সবাকো পাসৰি।
তিনি জনে বনত আছন্ত ক্রীড়া কৰি ॥
তাহান নিমিত্তে শোক দুঃখ পৰিহৰি।
অবিকলে থাকিয়োক স্বামী সেৱা কৰি ॥
সুমন্ত্রৰ বাক্যে তান শৰীৰ জুৰাইল।
সন্ধুকিয়া আগতে ৰাজাক ভেট পাইল ॥
কৌশল্যা বোলন্ত শুনা পৃথিবীৰ নাহা।
মৰিবাৰ বেলা সত্য-বোল হেৰাইলাঁহা ॥
একশত অশ্বমেধ এক ভিতি কৰি।
আউৰ দিকে সত্য দিয়া দুইকো তুলি ধৰি ॥
মহাযজ্ঞ শতকো কৰিয়া সত্য বলে।
হেন সত্য এৰিলা তোমাৰ দৈব ছলে ॥
ৰাম অভিষেক লাগি সম্ভাৰ মিলাইলা।
সকলো লোকত হেন কার্য্যাক জানাইলা ॥
গৰ্ভৰ পুত্ৰৰ ভৈলা এন্সুৱা নাদৰ।
ৰাজ্য নেদি দিলা তুমি অৰণ্য সাগৰ ॥
অজ্ঞানত বুৰাইলা তোমাৰ নাহি লাজ।
মোক হিংসা সাধিলাঁহা কৈকয়ীৰ কাজ ॥
ৰামক দেখুৱা হেন আশে' প্ৰাণ ধৰোঁ।
নুহি আজি আগতে কটাৰ হানি মৰোঁ ॥

সুমিত্ৰায়ে বোলন্তে কৌশল্যা শুনা বাই।
হাঁ৷ ৰাম বোলন্তে ৰাজাৰ প্ৰাণ যাই ॥
ইতো দোষ পৰিহৰা স্বামীৰ সকল।
মৰন্তাক মাৰিলে নাহিকে কিছু ফল ॥
ছোট হন্তে ৰামে পিতৃ আজ্ঞা নবাধিল।
বন বাস কৰি ৰামে কল্যাণ সাধিল ॥
হেনয় পুত্ৰক একো নকৰিবা চিন্তা।
দেখিবাহা সত্বৰে লক্ষণ ৰাম সীতা ॥
সুমিত্ৰাৰ বোলে শান্ত চিত্ত কৌশল্যাৰ।
স্বামীক নিষ্ঠুৰ বুলি ভৈলা চমৎকাৰ ॥
ক্ষমিয়োক প্ৰভু বুলি চৰণে ধৰিল।
প্ৰবোধ বচনে তেওঁক কাতৰ কৰিল ॥
পুত্ৰৰ শোকত বিমোহিত মোৰ মন।
প্ৰভুক বুলিলোঁ তাতে লাঘৱ বচন ॥
পঞ্চ দিন ভৈল ৰাম বনবাসে গৈল।
আতে মোৰ শত বৰিষৰ সম ভৈল ॥
হেন শুনি দশৰথ শান্ত কিছু ভৈলা।
অনন্তৰে সুমন্ত্ৰেয়ো বুলিবাক গৈলা ॥
ছোট হন্তে সেৱা কৰোঁ তোমাৰ চৰণ।
একো কালে নবাধিলা আমাৰ বচন ॥
মৃত্যুকালে পাইলে আসি তোমাক বিবুধি।
কৈকয়ীক বৰ দিলা আমাক সুবুধি ॥
বৃদ্ধৰ তৰুণী ভাৰ্য্যা লোকত শুনিল।
সি সব সকলো কথা তোমাত মিলিল ॥
ৰাম অমৃতক তুমি তেজিলা তৰল।
মৰিবাৰ বেলা খাইলা কৈকেয়ী গৰল ॥
গুৰু বন্ধু জন কিছু নভৈল তোমাৰ।
বংশক বিনাশি কৈলা কৈকয়ীক সাৰ ॥
সাৰ্থক বুজিলা বাক্য কৌশল্যা গোসানী।
কেনে মতে তোমাৰ ৰহিল সত্য বাণী ॥

সমস্ত লোকত শুনাই বুলিলাহা কাজ ।
কালি আনি ৰামক পাতিবোঁ যুবৰাজ ॥
সিসব বচন কেনে পৰিবৰ্ত্ত ভৈলা ।
শুণি চোৱা তথু সত্য কেন মতে বৈলা ॥
কোন ফল পাইলা তুমি অসতীক সেৱি ।
কৈকেয়ী তোমাৰ মাত্ৰ ভৈল মুখ্য দেৱী ॥
তাহাক কান্ধত গৈয়া ফুৰিয়ো ৰাজাত ।
তেৱে পৰিপূৰ্ণ হৈবে তোমাৰ শপত ॥
কৌশল্যা বোলন্ত মন্ত্ৰী নবোলা অধিক ।
পুত্ৰ শোকে মৰিছে আউৰ মাৰা কিক ॥
কৌশল্যাৰ বোলে মন্ত্ৰী কিছু শান্ত ভৈলা ।
বিদায় কৰিয়া নিজ স্থানে চলি গৈলা ॥
অনন্তৰে আসিয়া ৰজনী উপগত ।
শোকে দুঃখে পীড়ি নিদ্ৰা গৈলা দশৰথ ॥

অৰণ্য কাণ্ড

সীতা হৰণ

ৰামৰ ঘৰিণী আছে সীতা নামে সুৰধনী,
ত্ৰিভুবন সাৰ এক বালা ।
মন্দোদৰী আদি কৰি যত মোৰ পটেশ্বৰী,
পুৰীত নপাৰে এক কলা ॥
হেন মোত কহিলেক শূৰ্পনখা বহিনীএ,
শুনি চিত্ত ধৰিতে নপাৰোঁ ।
জনক জীউক হৰি মুখ্য পটেশ্বৰী কৰি,
ৰামত সকলে মান সাৰোঁ ॥
সীতাৰ শোকত তাৰ তেজ বল হানি হৈব,
শৰীৰ যাইবেক তাৰ জসি ।
হাতে ধনু কাণ্ড ধৰি ৰামক নিৰ্ভয়ে মাৰো,
দণ্ডকা বনত পাছে পশি ॥
আমাৰ বচন ভঙ্গ নকৰা মাৰিচ মমা,
বাক্য মোৰ দৃঢ় কৰি ধৰ ।
সুবৰ্ণৰ মৃগ হুই সীতাৰ আগত গই,
কোমল বনত তই চৰ ।
সীতাৰ বচন শুনি শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ দুই,
যাইব তোক ধৰিবাক লাগি ।
গান্দি দেখা যেন কৰি ত্বৰিত গমন ধৰি,
গহন বনক যাইবা ভাগি ॥
শূন্য আশ্ৰমত পাছে সীতাক ৰথত তুলি,
চুলি যাইবোঁ আপুনাৰ থান ।
এত কাৰ্য্য কৰি লাভ মোক অনুগ্ৰহ হয়,
কৰিবো তোমাক বহু মান ॥

এতেক বচন শুনি মাৰীচে মনত গুণি,
হাত যোৰে আগে ভৈল থিৰ ।
ৰামৰ নামক শুনি ৰাৱণক বুলিলেক,
কাম্পে তাৰ সকল শৰীৰ ॥

ৰাম যেন বীৰবৰ নজানস লঙ্কেশ্বৰ,
কাৰ বোলে মাৰিবাক যাস ।
মুখৰ ভিতৰে তোৰ এত মতি কৰিলেক,
কুল ক্ষয় কৰিবাক চাস ॥

নৃপতি সবত চাটু প্ৰিয় বোল বোলন্তাক্,
শতেক সহস্ৰ কৈত নাই ।
হিত পথ অপ্ৰিয়ক বুলিবেক যিতো জনে,
কৌটি মাঝে গুটি এক পাই ॥

ৰামৰ বীৰত্ব মই ভাল মতে জানি আছোঁ,
ত্বৰিতে লঙ্কাক লাগি যাহা ।
ইতো সব যত গ্ৰহ তেজিয়া ভাগিন তুমি,
জ্ঞাতি সমে ৰাজ্যক কৰাহা ॥

হৰি হৰি লঙ্কেশ্বৰ তোহোৰ প্ৰসাদে সব,
ৰাক্ষসৰ হৰিলেক শঙ্কা ।
হৃদয়ৰ মাঝে তোৰ হেন বুদ্ধি ফিৰি গৈল,
হৰাইল মাণিকপুৰী লঙ্কা ॥

আসন্ন কালত আসি বিনাশন বুদ্ধি ভৈল,
মাথে তোৰ যম কাল নাচে ।
অগনিৰ শিখা সম সীতাক হৰিবে চাস,
মৰিবাৰ কত কাল আছে ॥

ৰাম যেন বীৰবৰ নজানস লঙ্কেশ্বৰ,
তাহান আগত তই মাখি ।
আমাৰ বচন ধৰি সীতা দেৱী পৰিহৰি,
দেশক চলাহা প্ৰাণ ৰাখি ॥

মোৰ বোল হিত যেৱে নশুনস লঙ্কেশ্বৰ,
দেৱ ধৰ্ম্ম সবে হৈব সাক্ষি।
যিতো পাত্র মন্ত্রী তোক হেন উপদেশ দিল,
তাহাৰ কুটিল দুই আঁখি॥

ৰাম দেৱ সুচৰিত সকল জনৰ হিত,
দেৱ দ্বিজ গুৰুত বিনীত।
পিতৃৰ বচনে মিত সৰ্ব্ব দোষ বিবৰ্জ্জিত,
ত্রিভুবন ৰাজাক উচিত॥

জনকৰ জীউ সীতা ৰাঘৱৰ বিবাহিতা,
পতিব্রতা ধৰ্ম্মে আতি থিতা।
তোৰ মৃত্যু সন্নিহিত মতি ভৈল বিপৰীত,
সি কাৰণে যাস তান ভিতা॥

ৰাৱণে বোলয় মাৰীচ মমাই,
তুমি মোৰ মহা পাত্র।
মোক কি কৰিতে পাবয় ৰাঘৱে,
মানুষ গোটসে মাত্র॥

দশৰথ সুত পাপৰ চৰিত্র,
নজানয় ধৰ্ম্ম লেশ।
স্ত্রীৰ বচনে ভাৰ্য্যা ভ্রাতৃ সমে,
আসি ভৈল বনদেশ॥

মানুষ ৰাঘৱ হোৱে বৰ বীৰ,
কেমনে তই জানস।
কি কাৰণে মোক মাৰীচ মমাই,
বাক্য-বিষ বৰিষস॥

ত্রৈলোক্য বিজয়ী দুৰ্জ্জয় ৰাৱণ,
মোক বীৰ নেদেখস।
মোহোৰ আগত মানুষ ৰামক,
মুনিষ বলি দেখস॥

বাপেকে বনক ডাকিলে নহয়,
পিতৃত সিতো ভকত।
তেহুয় সহস্র কৌটি একো ৰামো,
সুহিকে মোক শকত॥

কুবেৰ দদাক যুদ্ধত জিনিয়া,
লঙ্কা দেশ কাঢ়ি লৈলো।
ত্রিদশক জিনি ৰণ চেৰ কৰি,
কৌৰিতিক বৰ থৈলো।

পাতাল পুৰত নভৈলে শকত,
মোক (বীৰ) বৰ নাগে।
মানুষ গোটক মুনিষ বোলস,
কি হেতু মোহোৰ আগে॥

ইতো পৃথিবীৰ ৰাজাগণ যত,
মহাবীৰ বোলাইলেক।
সি সব সমস্ত মোহোৰ আগত,
উচিত দণ্ড পাইলেক॥

মাৰীচ মমাই তুমি মহাবীৰ,
মোহোৰ বচন শুন।
শুপুছিলে কথা আপুনি কহয়ৈ,
মন্ত্রীৰ সুহিকে শুণ॥

ত্রিদশে ৰামৰ সহায়ক ভজি,
এহি যে কাৰ্য্য সাধিব।
তথাপি সীতাক হৰি লঙ্কা নিব,
দৈৰে তাক নবাধিব॥

জানিবা মমাই মোহোৰ সীতাক,
ৰামে আৰ নপাইবেক।
গম্ভীৰ সাগৰ তৰিয়া কেমনে,
লঙ্কাক লাগি যাইবেক॥

অৱশ্যেকে মই　　　　জানিবা খবৰ,
　　কৰিবোহোঁ প্ৰতিকাৰ।
পুনৰপি তুমি　　　　হেন লঘু বোল,
　　মোক নুবুলিবা আৰ॥

হেন শুনি পাছে　　　　মাৰীচে বোলয়,
　　ৰাৱণৰ মন জানি।
কেনে নো বিধাতা　　　　জানকী সীতাক,
　　তথা মিলাইলেক আনি॥

তোহোৰ ক্ষয়ৰ　　　　কাৰণেসে জানোঁ,
　　সীতা উতপতি ভৈল।
সকলে ৰাক্ষস　　　　কুলৰ মাথাত,
　　কালী দেৱী পৰি গৈল॥

কমন মুগুধ　　　　মন্ত্ৰীয়ে তোহোক,
　　হেনয় বুদ্ধি দিলেক।
তোক নসহিয়া　　　　কোনে হেন মতে,
　　লঙ্কা পৰি দাইলেক।

ৰাৱণ ৰাজাৰ　　　　শ্ৰীসম্পত্তিক,
　　দেখিতে কেনো নাপাৰে।
সেহিসে কাৰণে　　　　ৰামৰ হাতত,
　　উপায় কৰিয়া মাৰে।

আপোনাৰ মই　　　　কথাক কহওঁ,
　　শুনিয়ো ৰাজা ৰাৱণ।
বলৰ গৰ্ব্বিত　　　　পূৰ্ব্ব কালে মই
　　গৈলো দণ্ডকাৰ বন॥

বাছিয়া অনেক　　　　ৰাক্ষস সেনাক,
　　তুলুত কৰিয়া গৈলোঁ।
মহা মহা ঋষি　　　　সবক মাৰিয়া,
　　ভুঞ্জিয়া তৃপিতি ভৈলোঁ॥

পাছে এক বাৰ বিশ্বামিত্ৰ নামে,
ঋষিৰ নায়ক গৈলোঁ।
ৰাক্ষসে সহিতে যজ্ঞ ছন্ন কৰি,
অনেক ঋষিক খাইলোঁ ॥

ধৰ্ম্মৰ চৰিত্ৰ ঋষি বিশ্বামিত্ৰ,
তেহোঁ আতি বৰ তপী।
পৰম কৃপালু অধৰ্ম্মক ডৰে,
মোক নমাৰিলা শাপি ॥

আতি মহাক্ৰুৰ ৰাক্ষসৰ জাতি,
আশঙ্কক বৰ পাইলোঁ।
ৰাক্ষসক লৈয়া নিতে নিতে গৈয়া,
ঋষিগণ মাৰি খাইলোঁ ॥

হেন দেখি আছে বিশ্বামিত্ৰ পাছে,
গৈলা অযোধ্যাক লাগি।
দশৰথ মহা- ৰাজত ঋষিয়ে,
ৰামক আনিলা মাগি ॥

পূৰ্ব্ব কাল মতে যজ্ঞ আৰম্ভিলা,
ঋষি সবে কৰে কাম।
দিব্য ধনু শৰ হাতত ধৰিয়া,
ৰাখিয়া থাকিলা ৰাম ॥

ঋষিক ভুঞ্জিয়া লাগ্টা পায়া পাছে,
চাপিলোহোঁ গৈয়া কোল।
দেখা দেখা ৰাম বুলিয়া ঋষিৰ,
উথলিল মহা বোল ॥

আকাশত দেখি পাছে মোক লাগি,
ৰামে কৰিলন্ত শৰ।
মহা বেগে গৈয়া হিয়াঁত পৰিয়া,
কম্পি গৈল কলেৱৰ ॥

দেখোঁ অন্ধকাৰ ৰামৰ প্ৰহাৰ,
যেন শঙ্কৰৰ শূল।
চেতন নাপাইলোঁ আকাশে উৰাইলোঁ,
যেন শিমলীৰ তুল॥

ইন্দ্ৰৰ বজ্ৰৰ প্ৰহাৰতে শালি,
গাৱত মোৰ পৰিল।
ৰৰৰ প্ৰসাদে মোহোৰ গাৱৰ,
লোম গাছো নলৰিল॥

যত যত অস্ত্ৰ কৰিল প্ৰহাৰ,
মোতোক দেৱ-অসুৰ।
মোহোৰ কঠিন গাৱত পৰিয়া,
সবে ভৈল মাসিমুৰ॥

আপুনি জানাহা নৃপতি ৰাৱণ,
মাৰীচ যিমত বীৰ।
কহোঁ স্বৰূপত ৰামৰ শৰত,
পৰিল দেখোঁ শৰীৰ॥

তুলা যেন ঠানে ৰাঘৱৰ বাণে,
গগনক খেদাইলেক।
নিমিষেকে নিয়া সাগৰ চড়িয়া,
সি কূলত পেলাইলেক॥

পাছে চিৰকালে কথমপি তথা,
চেতন মই লভিলোঁ।
বন্ধুজন দেখি- বাক ধীৰে ধীৰে,
লঙ্কাক লাগিয়া গৈলোঁ॥

অত্যাপি ৰামৰ প্ৰহাৰ সুমৰি,
ধৰিতে নপাৰো মন।
সবে পৰিহৰি সি কাৰণে তপ,
কৰোঁ এহি তপোবন॥

শুনা লঙ্কেশ্বৰ বিস্তৰ দুঃখক,
পাইলোঁ আমি অনুপম ।
যেখন তেখন সুমৰন্তে দেখোঁ,
হেৰ আসি পাইলে ৰাম ॥

এহিসে নিমিত্তে এৰিলোহো ছাৰ,
ভাৰ্যা পুত্ৰ পৰিবাৰ ।
প্ৰাণ অৱশেষ কেবলে মোহোৰ,
তপ মাত্ৰ ভৈল সাৰ ॥

স্বৰ্গৰ ভিতৰে যতেক দেৱতা,
পাতালৰ যত নাগ ।
ইতো পৃথিবীৰ যত ৰাজা আছে,
তোমাক কৰিয়া আগ ॥

যেৱে সৱে মিলি একল ৰামক,
একেবাৰে কৰে ৰণ ।
ৰাঘৱৰ মাৰ চোটত জানিবা,
সবাৰে হুইবে মৰণ ॥

মোহোৰ বচন সাৰ জানি তুমি,
উলটি লঙ্কাক যাহা ।
বিভীষণ বুদ্ধি- মন্তুত ইসব,
কথাক পুছিয়া চাহা ॥

ত্ৰিজটা তোমাৰ বহিনীত সুধি,
যেৱে তাৰা দেই সাহা ।
তিনিৰ সম্মতে পাছে নৃপবৰ,
জানেকীক হৰিবাহা ॥

তোৰ হিত পক্ষ ত্ৰিজটা বহিনী,
হিত বিভীষণ ভাই ।
দুই হন্তত পৰে লঙ্কাৰ ভিতৰে,
তোৰ ইষ্ট কেহোঁ নাই ॥

তাৰা দুই জনে তোক যিতো বোলে,
সেহি বোল সাৰ কৰা।
চটুয়া মন্ত্ৰীৰ বচন নৃপতি,
বিদুৰন্তে পৰি হৰা॥

হেনয় হিতক শুশুনিয়া তুমি,
কৰা যেৱে আন মন।
সব বন্ধুজন মৰাইবাহা তেবে,
লঙ্কা ৰাজ্য হুইবে ছন॥

দুৰ্জ্জয় ৰামৰ হাতত সমস্তে,
বলদৰ্প হুইবে চূৰ।
অবিলম্বে তেৱে দেখিবা নৃপতি,
দুৰ্ব্বাৰ এ যমপুৰ॥

ৰামৰ চৰিত্ৰ পৰম অমৃত,
শুনা সভাসদজন।
নিশ্চয়ে জানিবা ইসে মহাধৰ্ম্ম,
কলি মন কৰে ছন্ন॥

পুণ্যক সঞ্চিয়ো যমক বঞ্চিয়ো,
সংসাৰ কৰি মোচন।
এৰি আন কাম বোলা ৰাম ৰাম,
ঘুষিয়োক ঘনে ঘন॥

মাৰীচৰ বচনত কুপিত ৰাৱণ,
আতি বৰ ক্ৰোধে পাছে বুলিলা বচন॥
হাওৰে পাপিষ্ঠ মই কৰিলোহোঁ কিস,
কি কাৰণে মোক বৰিষস বাক্য-বিষ॥
নিষ্ঠুৰ-বচন কিয় বোল এতমান।
ভূমিত বৈলেক যেন বীৰ্য্যহীন বাণ॥

লখিলো পাপিষ্ঠ ৰাঘৱৰ ভাৰি খাইলে,
সি কাৰণে মোক অপমান কৰাইলে ॥
ঘূৰি ঘূৰি বোলস নিষ্ঠুৰ মোক বাণী,
দুৰ্ব্বাৰ ৰাৱণ মোৰ কথাক নজানি ॥
আশু হানি তোক আজি কৰিবোঁ ফোহাৰ ।
ৰাঘৱে কৰোক আসি তোৰ প্ৰতিকাৰ ॥
তোৰ বচনক মই কৰিলোহোঁ লক্ষ,
মোক তৰি বোল ৰাঘৱৰ হিত পক্ষ ।
প্ৰাণে যেবে বিবৰ্ত্তি মোহোৰ বাক্য কৰ ।
তুহি এতিক্ষণে পেষাইবোহোঁ যম ঘৰ ॥
ৰাম পাশে গৈলে তোৰ জীবন সংশয় ।
মোহোৰ হাতত এতিক্ষণে হুইবি ক্ষয় ॥
যাবি বা নাযাবি ঝাণ্টে বোল কেন মন ।
যাবে নতো পেযো আজি যমৰ কাৰণ ॥
হেন শুনি মাৰীচৰ ত্ৰাস বৰ ভৈল ।
সক্ৰোধ বচনে তাক মাতিবাক লৈল ॥
মৰিবাৰ কালে আচৰিয়ো অসদৃশ ।
সুহৃদৰ বচনক দেখ যেন বিষ ॥
ৰামৰ হাতত পৰি স্বৰ্গে চলি যাইবোঁ ।
তোৰ দুখ শোক কিছু দেখিতে নপাইবোঁ ॥
সীতাক হৰিলে তোৰ হুইবে গল পাশ ।
ৰামৰ হাতত ঝাণ্টে হুইবে বিনাশ ॥
অনিষ্ট কৰিয়া আছ যত দেৱাসুৰ ।
ৰামৰ হাতত আটি-মুটি হুইবে চুৰ ॥
ত্ৰিদশৰ শাপে তোৰ আয়ু ভৈল ক্ষীণ ।
জগতৰ মনুষে জীৱন্ত কত দিন ॥
ৰামতো মৰিবোঁ মৰিবোঁহো ৰাৱণত ।
জীবন নাহিকে হেন শুনিলো মনত ॥
তোহোৰ হাতত কিয় প্ৰাণক সুঝাওঁ ।
ৰামৰ হাতত পৰি স্বৰ্গে চলি যাওঁ ॥

হেন শুনি ৰাৱণ হৰিষ বৰ পাইল।
আশেষ প্ৰশংসি তাক ৰথত চড়াইল॥
ৰামক সুমৰি তাৰ মনে ভয় ঘোৰ।
কাটিবাক লাগি যেন গৈয়া যাই চোৰ॥
শীঘ্ৰ বেগে গৈয়া ৰাঘৱৰ থান পাইল।
মাৰীচক ৰাৱণে বচন পুছিলাইল॥
দেখিয়া কন্দলী বন ৰাঘৱৰ থান।
মৃগ ৰূপ ধৰি মোৰ সাধা বস্তু মান॥
ৰথে চড়ি ৰাৱণ লুকাইয়া ভৈলা থিত।
মাৰীচ ৰাক্ষস তেৰে নামিলা ভূমিত॥
ধীৰে ধীৰে যাই ভৰি নবাঢ়য় আগ।
কাটিবাক নেই যেন অষ্টমীৰ ছাগ॥
বিমৰিষ কৰয় মাৰীচ মহাবীৰ।
হৰি হৰি হকৰাইলো সুন্দৰ শৰীৰ॥
ৰাৱণ ৰাজাৰ আজি হিত পথ চাওঁ।
ৰামৰ হাতত পৰি স্বৰ্গে চলি যাওঁ॥
হেন বুলি মাৰীচে ধৰিলে মৃগমায়া।
মনোহৰ বেশ শুদ্ধ সুবৰ্ণৰ কায়া॥
ৰজতৰ অৰ্দ্ধ চন্দ্ৰ দুই পাৱে বলয়।
তাৰা সম থানে থানে মাণিক জ্বলয়॥
জাজ্বল্য সমান জ্বলে ৰত্নময় বুক।
থানে থান প্ৰকাশয় সোনাৰ ভুমুক॥
তৰঙ্গ-ৰৰঙ্গ কৰি চতুৰ্দ্দিশে যায়।
সীতা দেবী দেখন্ত কোমল ঘাঁস খাঁয়॥
সুবৰ্ণৰ মৃগক দেখিয়া ৰঙ্গ মন।
ৰামক সম্বুধি সীতা বুলিলা বচন॥
আশ্চৰ্য্য মৃগক প্ৰভু দেখিয়োক ৰাম।
মাণিক খচিত শুদ্ধ সুবৰ্ণৰ কাম॥
তিনিয়ো ভুবনে সাৰ দণ্ডকাৰ বন।
হেন সব মৃগ যত হোৱে উতপন॥

এতেক কাৰ্য্যক প্ৰভু তোমাত মেলাওঁ।
ইহাৰ ছালত যেৱে বসিবাক পাওঁ॥
এহি মৃগ মাৰি ছাল আনি দিয়া মোক।
অযোধ্যাক গৈয়া কথা কহিবাক হৌক॥
এহি ছাল আনি নগৰক লৈয়া যাওঁ।
অন্তেষপুৰত কথা কহিবাক পাওঁ॥
টীকৰ সুস্বামী প্ৰভু চৰণত লাগোঁ।
কৌতুহল মনে ইটো মৃগ গুটি মাগোঁ॥
আতি বৰ আশা মোৰ নকৰিয়ো ভঙ্গ।
আক পাইলে প্ৰভু তেৱে হোৱে মহাৰঙ্গ॥
ধৰিবাক পাৰা যেৱে আতিবৰ ভাল।
নোহে মৃগ মাৰি মোক আনি দিয়া ছাল॥
তুমি আমি দুই ৰঙ্গে থাকিবোহোঁ বসি।
ৰোহিণী সহিতে যেন আকাশত শশী॥
সীতাৰ বচন পাছে ৰাঘৱে আকলি।
নিশ্চয়ে জানিলো সীতা তুমি সে আজলী॥
কৈত শুনি আছা মৃগ সুবৰ্ণৰ কায়া।
নিষ্ঠ কৰি জানা ইটো ৰাক্ষসৰ মায়া॥
পুনৰপি সীতা দেৱী বুলিলা উত্তৰ।
নিশ্চয়ে জানিলো আৱে ভাণ্ডিলি বৰ্ব্বৰ॥
তাহাক ভাণ্ডাহা যাক দেখিলো সাক্ষাত।
আন কিবা বস্তু প্ৰভু খুজিলো তোমাত॥
পতিব্ৰতা ধৰ্ম্ম ৰাখি তোমাৰ লগত।
ৰাজ্য সুখ এৰি ফুৰোঁ ঘোৰ অৰণ্যত॥
কোন বস্তু ছাৰ খুজিলোহো পশু ছাল।
ইহাক নিদিয়া পাতিলাহা আল-জাল॥
পশু নুই যদি হুই ৰাক্ষস নিশ্চয়।
তথাপি মাৰিতে প্ৰভু তোমাৰ লাগয়॥
এহি হেতু তুমি আসি আছা বনমাঝ।
ইহাক মাৰিয়া সাধিয়োক দেৱ কাজ॥

সীতাৰ বচন ৰাম শুনি ৰঙ্গমন।
সম্বুধি বোলয় শুন ভৈয়াই লক্ষণ॥
জনক জীউৰ বাপ শুনিলি বচন।
এহি মৃগ চৰ্ম্মৰিত বসিবাক মন॥
অৱশ্যে পুৰিবো জানেকীৰ মনোৰথ।
আক অপমান দিবোঁ কমন মহত॥
সুবৰ্ণৰ মৃগছাল বসি থাকিবেক।
শেত কমলৰ সুখ ইহাতে পাইবেক॥
মই চলি গৈলো হেৰা মৃগ মাৰিবাক।
যাৱে নাসোঁ তাৱত সীতাক ৰাখিয়োক॥
লক্ষণে বোলন্ত দাদা দেখোঁ অসদৃশ।
মৃগ হেন বেশ নোহে কৰা বিমৰিষ॥
ঋষিগণে কহিয়া আছন্ত মোত কাজ।
মাৰীচ ৰাক্ষস আছে দণ্ডকাৰ মাজ॥
ৰাজাগণ যত মৃগ মাৰিবাক যাই।
সুবৰ্ণৰ মৃগ হুয়া সবাহাকে খাই॥
কহিত দেখিলা মৃগ সুবৰ্ণৰ বৰ্ণ।
মাণিক কাঞ্চন দেখোঁ ৰত্নৰ পৰাল॥
হিত পক্ষ চিন্তিয়োক বিমৰিষ কৰি।
মাৰীচ ৰাক্ষস আইল মায়া ৰূপ ধৰি॥
ৰাঘৱে বোলন্ত যেৱে মাৰীচেসে আইল।
ঋষিৰ যতেক কোপ সুজিবাক পাইল॥
দণ্ডকা বনৰ আজি গুচাই এৰো শাল।
সীতাক আনিয়া দিবোঁ সুবৰ্ণৰ ছাল॥
সকলে গাৱত দেখোঁ ৰাজযোগ্য ৰত্ন।
অৱশ্য ইহাক লাগি কৰিবোহো যত্ন॥
তাৰা মৃগগোট আৰো স্বৰ্গত আছয়।
তাহাৰ সদৃশ ইতো বনত নাচয়॥
কি সব আঁছিল ৰত্ন আমাসাৰ ঠাৱে।
তাতো অতিৰেক দেখোঁ হৰিণৰ গাৱে॥

এতিক্ষণে আমি মৃগ মাৰিবাক যাইব ।
সাৱহিত ৰূপে তুমি জানকীক চাইব ॥
এহি বুলি ৰামে মৃগ মাৰিবাক মনে ।
সুসম্ভূত হুয়া চলি গৈলা তেতিক্ষণে ॥
ধনুর্ব্বাণ সাজি গৈলা থান পৰিহৰি ।
লক্ষণ থাকিলা জানেকীক ৰক্ষা কৰি ॥
কৰ্ম্মনা বাধ্যাতে বুদ্ধির্ন্নবুদ্ধ্যা কৰ্ম্ম বাধ্যাতে ।
সুবুদ্ধিৰপি ৰামোহয়ং হৈমং হৰিণমন্বগাৎ ॥
ৰামক দেখিয়া তাৰ হৃদয় কম্পিল ।
গহন বনক লাগি গমন কৰিল ॥
দেখ নেদেখ বেগে হৰিণ পলাই ।
দাৰুণ ৰাক্ষসী মায়া কৰন্তেহি যাই ॥
তেতিক্ষণে দেখি তেতিক্ষণে দেই লুকি ।
জুই আঙনীৰ মতে দিরয় ভুমুকী ॥
আধা মণ্ডী যেন নিশাচৰ মায়া ধৰে ।
দণ্ড দুইৰ পথে গাণ্ডি দেখায় নকৰে ॥
খণ্ড খণ্ড মেঘে যেন চন্দ্ৰক ঢাকিল ।
খনো খনো দেখি খনো লুকায়া থাকিল ॥
শ্ৰান্ত ভৈল ৰাম বৰ ৰাক্ষসক চাই ।
বৃক্ষৰ গোৰত লুকাইলন্ত ছায়া পাই ॥
ৰামো থাকিলন্ত যেৱে ভ্ৰম পৰিহৰি ।
মৃগগণ মাজে পশি চৰৈ মায়া ধৰি ॥
দূৰত মাৰীচ চৰে হেনয় জানিল ।
আকৰ্ণ পূৰিয়া তাক শৰ প্ৰহাৰিল ॥
হিয়াত পৰিল যেৱে ৰাঘৱৰ বাণ ।
তেতিক্ষণে মাৰীচৰ ছাৰি গৈল প্ৰাণ ॥
ৰাৱণৰ হিত পক্ষ মৰন্তে বুলিল ।
লক্ষণক সম্বুধিয়া আটাসেক দিল ॥
হাহা লখাই মোৰ সুভাষিত তই ভাই ।
ঝান্টে লাগ লৱ মোৰ প্ৰাণ খানি যাই ॥

আটাস শুনিয়া হিয়া ঋষিৰ লৰিল।
পৰ্ব্বত আকাৰ হুয়া ৰাক্ষস পৰিল॥
শুনিলন্ত সীতাথে ৰামৰ আনে ৰার।
স্বামীৰ মৰণ শুনি কাম্পে হাত পার॥
তৰল নয়ন কৰি চতুৰ্ভিতি চান্ত।
লক্ষ্মণক সম্বুধিয়া শীঘ্ৰ বুলিলন্ত॥
শুনিলাকি লখাই তুমি ৰাঘৱৰ বাণী।
কমন বিধিয়ে মৃগ মিলাইলেক আনি॥
হাহা বিধি কিনো মই অকাৰ্য্য কৰিলোঁ।
দণ্ডকাবনত আনি স্বামীক মাৰিলোঁ॥
ঝাণ্টে কৰি চলা লখাই শুনা মোৰ বাক।
সত্বৰে ৰামৰ গৈয়া প্ৰাণ থিনি ৰাখ॥
তুমি সখা ভৈলে নযাইৰন্ত যমপুৰ।
ঝাণ্টে চল ৰাখা মোৰ শিথৰ সিন্দুৰ॥
ভ্ৰাতৃত ভকত তুমি লক্ষণ কুমাৰ।
ৰামক মাৰয় হেৰা ঘোৰ নিশাচৰ॥
আপদ কালত সবে হিতাহিত জানি।
স্বামী ভিক্ষা মাগোঁ বাপু মোক দিয়া আনি॥
ভয়ে চমকিলা যেৱে জনকৰ জীউ।
হাত যোৰে লক্ষণ আগত ভৈলা থিউ॥
ভয় পৰিহৰি দেৱী কৰিয়োক ৰঙ্গ।
ইটো ৰবি তলত ৰামৰ নাই ভঙ্গ।
সমৰ কৰন্ত যেৱে দেৱাসুৰ নৰে।
সবাকো ৰাঘৱে জিনিৱন্ত একেশ্বৰে॥
পৰম দুৰ্জ্জয় ৰাম ত্ৰিভুবনে বীৰ।
ভয় পৰিহৰি দৃঢ় কৰিয়ো শৰীৰ॥
যিবা ৰার শুনি দেবী পঠোৱা আমাক।
কদাচিতো নুহিবে ৰামৰ হেন বাক॥
স্ত্ৰী জাতি কাৰণে তোমাৰ হেন ভয়।
মৃগ মাৰি আসিৱন্ত নাহিকে সংশয়॥

হেন শুনি সীতা দেবী কোপ মন ভৈলা।
নিষ্ঠুৰ বচন তাঙ্ক বুলিবাক লৈলা॥
হাওৰে পাপিষ্ঠ দুৰাচাৰ দুষ্টচিত্ত।
আজিসি জানিলোঁ ৰাঘৱৰ যেন হিত॥
ৰামৰ মৰণে তোৰ আতি বৰ সুখ।
গায় গুটি বাঘ তোৰ হৰিণৰ মুখ॥
মুখত অমৃত তোৰ চিত্ত বিষ ঘট।
কাৰ্য্য পায়া আৱে হেৰ পাতিলি কপট॥
মোক ভাণ্ডি বোলস ৰামৰ মুহি ৰায়।
আজিসি আছোঁহোঁ মই ৰাঘৱৰ ঠায়॥
হাওঁৰে চণ্ডাল ভৰতৰ ভাৰি খাইলি।
চাটু বাটু কৰিয়া ৰামৰ লগে আইলি॥
সতিনীৰ পুত্ৰ কদাচিত নোহে হিত।
নজানিয়া ৰামে তোক চপাইলে সন্নিত॥
লখিলোহোঁ পাপিষ্ঠ তোহোৰ যেন আশ।
ৰামৰ মৰণে মোক ভজিবাক চাস॥
স্বামী অবিহনে অগনিত ঝাপ দিবোঁ।
গলত কটাৰ হানি তেখনে মৰিবোঁ॥
চৰণ মুচইবো পৰ পুৰুষক আন।
কি কাৰণে পাপিষ্ঠ কৰস অপমান॥
আপনি ইতৰ হুয়া বাঞ্চা কৰ মোক।
ৰাম মত্তগজ আগে মৃগ দেখোঁ তোক॥
হেন বুলি সীতা হৃদয়ত মুষ্ঠি হানি।
কেশ আজুৰিয়া কৰে কান্দন্ত গোসাঁনী॥
সীতাৰ দুৰ্ব্বাৰ বাক্য শুনিয়া লক্ষণে।
ভুমিকাণ পৰশি বুলিলা তেতিক্ষণে॥
তুমি মোৰ দেৱী ৰামচন্দ্ৰ আদিদেৱ।
দুই.হান চৰণ চাৰি আন নাহি কেৱ॥
হেনয় স্বভাৱ নিদাৰুণ স্ত্ৰী জাঁতি।
ভাই ভাই বেলগাৱে মাঝে দিয়া কাটি॥

অযুগুত বোল মোক বুলিলাহা কিক।
ক্ষিপ্ৰবাদী দাৰুণী তোমাক আছো ধিক॥
চন্দ্ৰ সূৰ্য্য বায়ু বসুমতী শুইবা সাক্ষি।
সীতা পৰিহৰি চলোঁ আপনাক ৰাখি॥
বাসনায়ে বুলিলন্ত বিয়াকুল মনে।
কেনে একেশ্বৰে থিত শুইবা ঘোৰ বনে॥
বিমঙ্গলো দেখোঁহোঁ অনেক বিপৰীত।
কত ভাগ্যে পাইয়া তুমি ৰামৰ সহিত॥
আপনি জানাহা এথা ৰাক্ষস অশেষ।
যাইবো কি নাযাইবো ঝাণ্টে কৰিয়ো আদেশ॥
সীতায়ে বোলন্ত ঝাণ্টে চল লখাই বীৰ।
ৰাম ৰাৱ শুনি মোৰ নসহে শৰীৰ॥
স্বামী অবিহনত গৰল বিষ খাইবোঁ।
শুহি গোদাবৰী জলে প্ৰাণক শুঝাইবোঁ॥
লক্ষ্মণে সীতাক গৈয়া প্ৰদক্ষিণ কৰি।
চৰণ প্ৰণামি হাতে ধনুৰ্ব্বাণ ধৰি॥
ৰামৰ পাশক লাগি চলিলা বিমনে।
সীতাৰ লিখিত তাক ৰাখিব কেমনে॥
ৰাঘৱৰ পাশক লক্ষ্মণ যেৱে যান্ত।
সীতাৰ স্নেহত পুনু উলটিয়া চান্ত॥
লক্ষ্মণে গৈলন্ত যেৱে ৰাঘৱৰ ভিতা।
ঘোৰ অৰণ্যত একেশ্বৰী ভৈল সীতা॥
শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণে যেৱে নাইকন্ত পাশে।
কান্দন্তে আছন্ত স্বামী মৰণ তৰাসে॥
ধুলি ধুসৰিত আতি চান্ত চাৰি দিশা।
চন্দ্ৰ অবিহনে যেন অন্ধকাৰ নিশা॥
লক্ষ্মণ গৈলন্ত জানেকীক দিয়া পিঠি।
ৰৰশীয়া ৰাৱণৰ পুঙ্গাতেসে দৃষ্টি॥
বসিয়া আছন্ত সীতা সুনিৰ্ম্মল দেশে।
সাম্নিত চাপিল গৈয়া ভিক্ষুকৰ বেশে॥

মেৰাইলেক গাৱত কপিন একশত্ৰ ।
পানৈত চৰিল সিতো কান্ধে একছত্ৰ ॥
কাখে ঝুলি কন্থা কমণ্ডলু ধৰি হাতে ।
মাথাত ৰুদ্ৰাক্ষ মালা তপসী সাক্ষাতে ॥
শ্ৰীৰাম লক্ষণ দুই চন্দ্ৰ সূৰ্য্য ভৈলা ॥
সীতা সন্ধ্যা এৰিয়া বহুত দূৰ গৈলা ॥
অন্ধকাৰ ৰাবণ চাপিল গৈয়া কোল ।
সীতাৰ ৰূপক দেখি হুয়া গৈল ভোল ॥
মদনে দগধ দেহ শৰীৰ নসহে ।
সীতাক পাইলেক যেন শনৈশ্চৰ গ্ৰহে ॥
সীতাক দেখিয়া চক্ষু নভাষয় আৰ ।
মনে মনে গুণে কন্যা জগতৰ সাৰ ॥
ৰাৱণক ডৰে পক্ষী নকাঢ়য় ৰাৱ ।
মাৰিবাক ডৰে ধীৰে ধীৰে বহে বাৱ ॥
সূৰ্য্যে এৰিলন্ত নিজ প্ৰচণ্ড প্ৰভাৱ ।
অনুকুল হুয়া যোগাৱন্ত তাৰ গাৱ ॥
দুৰ্ব্বাৰ ৰাক্ষসে ভিক্ষু বেশক ধৰিল ।
কতোহো দূৰত থাকি আশংসা কৰিল ॥
বেদধ্বনি উচ্চাৰিল দীৰ্ঘ কৰি ৰাৱে ।
সীতাক বুলিবে গৈল বিনয় স্বভাৱে ॥
কাহাৰ ৰমণী তই কহিয়োক কাজ ।
কি কাৰণে আসি ভৈলা ঘোৰ বনমাঝ ॥
শৰীৰৰ কান্তি দেখিবাক অনুপাম ।
কৈৰ হন্তে আসিলা তোমাৰ কিবা নাম ॥
তোহোৰ বদন পূৰ্ণ চন্দ্ৰৰ উদয় ।
চামৰক জিনিয়া প্ৰকাশ কেশ ছয় ॥
ভ্ৰূবযুগ জ্বলৈ যেন চাপ মদনৰ ।
মনোহৰ কটাক্ষ কামৰ পঞ্চশৰ ॥
কুণ্ডল লৰয় দেখি মিলিল তৰাঁস ।
তোৰ মুখ দেখি ৰাহু গৈল সমীপাশ ॥

যুৰত মোহন কিন্তু অধৰৰ কান্তি।
সপক্ক ডাৰিম বীজ দশনৰ পান্তি ॥
বদন উপৰে দুই নয়ন জ্বলয়।
খঞ্জন যুগল যেন কমলে চৰয় ॥
ললিত বলিত নিৰন্তৰ তন ভাৰ।
উপৰত পৰি জ্বলৈ গজমতি হাৰ ॥
গগনত যেন চন্দ্র ৰেখা দ্বিতীয়াৰ।
আতিশয় ৰঞ্জয় গঞ্জয় যত তাৰ ॥
ৰাতুল কমল যেন পদতল তোৰ।
বলিত অঙ্গুলি যেন চম্পকৰ কোৰ ॥
ত্রিবলিত উদৰ কঙ্কাল আতি সৰু।
সাক্ষাতে দেখিয় যেন হৰৰ ডম্বৰু ॥
সুবলিত বাহু পীন নিতম্ব জঘন।
ৰাতুল চৰণ যুগে মোহে মুনিগণ ॥
দেখি তোৰ লীলা গতি আতিবৰ লাজে।
মত্তগজ গুছি গৈল সৰোবৰ মাঝে ॥
ৰত্ন কাঞ্চি কঙ্কন নুপুৰ ৰুণু ঝুণু।
জলে পশি থাকিল সকলে হংসগণ ॥
তোৰ ৰূপে অলঙ্কাৰ শোভে আতিশয়,
কমল প্রকাশে যেন ৰবিৰ উদয় ॥
শঙ্কৰৰ ভাৰ্য্যা কিবা তুমি মহামায়া।
মাধৱৰ লক্ষ্মী কিবা আদিত্যৰ ছায়া ॥
বাসৱৰ ভাৰ্য্যা কিম্বা ৰম্ভা অপেস্বৰা।
দেৱ গুৰু ভাৰ্য্যা কিবা তুমি সতী তাৰা ॥
জগতৰ ৰূপ গুণ একত্র কৰিল।
অনেক প্রবন্ধে তোক বিধিয়ে গৰিল ॥
ত্রৈলোক্য জিনিতে মদনৰ পঞ্চবাণ।
বেশ দেখি কমল মুগুধে ধৰে প্রাণ ॥
ৰাজৰাজেশ্বৰ পটেশ্বৰীক উচিত।
হেন তোৰ বনবাসে কিনো বিপৰীত ॥

দণ্ডকাৰ বন এথা ৰাক্ষস বহুত।
কোথা হন্তে আসি ভৈলা কহিয়ো প্ৰস্তুত ॥
হেন শুনি সীতা বৰ বিস্ময়ক পাইল।
ঋষি বেশ দেখি তাক মাত পুকুজাইল ॥
জনকৰ জীউ আমি নাম মোৰ সীতা।
দশৰথ শশুৰ ৰামৰ বিবাহিতা ॥
বাপৰ আদেশে ৰাম আসি ভৈলা বন।
তুলত আসিল মোৰ দেৱৰ লক্ষণ ॥
বনবাস দুঃখে আতি তিনিৰো নিকাৰ।
পঞ্চিশ বৰিষ আবে স্বামীৰ আমাৰ ॥
ৰূপে গুণে ত্ৰিভুবনে ধনুৰ্দ্ধৰ সাৰ।
ষোড়শ বৰিষ আবে সম্পূৰ্ণ আমাৰ ॥
শুনিয়োক মুনিৰাজ কৌতুহল মনে।
নিশাচৰ বল মাৰিলন্ত এহি থানে ॥
ত্ৰিশিৰা দূষণ খৰ পৰম দুৰ্জ্জয়।
ৰামৰ হাতত গৈল যমৰ নিলয় ॥
চৌধয় সহস্ৰ আসিলেক নিশাচৰ।
ৰামৰ হাতত পৰি গৈলা যম ঘৰ ॥
দুৰ্ব্বাৰ ৰাক্ষস ৰামে যত যত পাইল।
ৰাঘৱৰ বাণে সবে খেদি খেদি যাইল ॥
ৰাৱণে বোলয় সীতা তোৰ ৰূপ সাৰ।
হেন ৰূপবতী ত্ৰিভুবনে নাহি আৰ ॥
বদন জ্বলয় জেন পূৰ্ণিমাৰ শশী।
দেখি যুবজন মৰে কাম শৰ পশি ॥
সীতায়ে বোলন্ত শুনিয়োক তপোধন।
মৃগ মাৰিবাক গৈলা শ্ৰীৰাম লক্ষণ ॥
খানিতেক ঋষিৰাজ কৰিয়ো বিশ্ৰাম।
এতিক্ষণে আসিবন্ত লক্ষণ শ্ৰীৰাম ॥
তুমি হেন ঋষিক দেখিব কৌতূহলে।
পূজিবন্ত আসি যথাযোগ্য ফলে জলে ॥

দশস্কন্ধে বোলে বাক্য শুনা মোৰ সীতা।
মই লঙ্কেশ্বৰ আসি ভৈলোঁ তযু ভিতা ॥
দেশতে আছন্তে সবে কাহিনী শুনিলোঁ।
সাক্ষাতে দেখিয়া বৰ কৌতুক লভিলোঁ ॥
পাতালৰ নাগলোকে মোকে কৰে সেৱ।
স্বৰ্গ গৈয়া জিনিলোঁ ত্ৰিদশ কোটি দেৱ ॥
হৰি-শঙ্কৰক আৱে মোৰ নাহি শঙ্কা।
সাগৰ মধ্যত মোৰ স্বৰ্ণপুৰী লঙ্কা ॥
চৌষষ্ঠি কলাক জানোঁ চৌধ শাস্ত্ৰ নয়।
যতেক পঞ্চিশ তত্ত্ব আমাত আছয় ॥
অৰি-বীৰ-দমন ৰাৱণ মত্ত গজ।
মানুষ ৰামক এৰি সীতা মোক ভজ ॥
আন সব ৰাজাৰ যতেক পটেশ্বৰী।
জিনি আনি দিবোঁহোঁ তোমাৰ চেড়ী কৰি ॥
ইহাত অধিক কিনো কৰিবোঁহোঁ তোক।
ইন্দ্ৰৰ শচীয়ো আসি তোমাত খাটোক ॥
দশ দিশ পালৰ নাৰীক সবে জিনি।
তাকো দিবো আনি কৰি তোৰ সেৱকিনী ॥
মন্দোদৰী মোহোৰ প্ৰধান পটেশ্বৰী।
সৱে কন্যা লৈয়া তোতে থাকো সেৱা কৰি ॥
আজি হন্তে দূৰ হৈব তোহোৰ দুৰ্গতি।
কোটি কোটি ৰাক্ষসৰ মইসে অধিপতি ॥
মোহোৰ বদন সীতা মাথা তুলি চাহা।
বন ফল এৰি ত্ৰিভুবন ফল যাহা ॥
তিনিয়ো ভুবন মাঝে যতেক সুন্দৰী।
স্বামীক মাৰিয়ো সবে আনি আছোঁ হৰি ॥
মোকে সেবা কৰি সবে থাকোক হৰিষি।
তাৰাগণ মাঝে তই পূৰ্ণিমাৰ শশী ॥
ব্ৰহ্মাৰ বৰত কামদেৱ ৰূপ ধৰোঁ।
তুমি আমি লঙ্কাত বসিয়া ৰাজ্য কৰোঁ ॥

পৰিহৰ মানুষক মোত কৰ ভাৱ।
গাৱ চাল সীতা ঝাণ্টে যাওঁ নিজ ঠাৱ॥
মদনে দগধে মোৰ নসহে অন্তৰ।
ত্ৰৈলোক্যৰ নাথ ৰাৱণক স্বামী বৰ॥
ৰাৱণৰ বোল শুনি অন্তৰ্গতে ভয়।
ৰাক্ষস জানিয়া তান শৰীৰ কম্পয়॥
দাৰুণ বচন শুনি সীতা কুপিলন্ত।
নিষ্ঠুৰ বচন তাক বুলিবে লৈলন্ত॥
হাওঁৰে ৰাৱণ বৰ্ব্বৰ নিশাচৰ।
অবিলম্বে যাইবাক চাহা যমঘৰ॥
ৰামৰ ঘৰণী মোক ভজিবাক চাস।
মৰিবাক লাগি কালকূট বিষ খাস॥
ত্ৰিশূলৰ ওপৰত নাচিবাক চাস।
মহাপাপী হুয়া তই স্বৰ্গে কৰ আশ॥
হুয়া তই আওনী চন্দ্ৰক ধাৱ দেস।
জলন্ত অগ্নিক বেটা বস্ত্ৰে বান্ধি নেস॥
তীখাণ খাণ্ডাত জিহ্বা ঘষিবাক চাস।
বহ্নিকুণ্ড মাঝে যেন পতঙ্গৰ ঝাস॥
ৰামৰ ভাৰ্য্যাক নীচ ৰাক্ষসে বাঞ্ছস।
সূচীৰ মুখত দিয়া নয়ন জাল্তস॥
গলে শিলা বান্ধি তই তৰ সমুদ্ৰক।
ক্ষুদ্ৰ পক্ষী হুয়া ধাৱ দেহ গৰুড়ক॥
বেঙ্গ হুয়া তেৰপ্তৰ আগত মিলস।
এনি সাপ হুয়া তই পৰ্ব্বত গিলস॥
বিৰাইল বাঘিনী সমে কৰ পৰিহাস।
পৃথিবীৰ জন্তু আদিত্যৰ ধাৱে যাস॥
সিংহৰ ভাৰ্য্যাক শৃগালৰ অভিলাষ।
শান্তি সীতা মোক তই ভজিবাক চাস॥
সুখৰ ভিতৰে তোৰ মতি ভৈল মন্দ।
অবিলম্বে ৰাঘৱে ছেদিবে দশস্কন্ধ॥

গৰুড়ৰে কাকৰে যেহেন পটন্তৰ।
শিয়াল সিংহৰ হোৱে যেহেন অন্তৰ॥
গিৰি নদী সমদ্রে অন্তৰ হোৱে যত।
ৰাম দেৱে তোহোৰ দেখয় সেহি মত॥
ৰাঘৱক এড়ি কেনে তোহোক ভজিবোঁ।
গঙ্গাক এড়িয়া কেনে কূপত মজ্জিবোঁ॥
গাৰক ভজিবে কেনে সিংহক এৰিয়া।
স্বকুতাক খাইবোঁ কেনে অমৃত তেজিয়া॥
আমাৰ আগত কিক লঘু বোল মাত্তি।
আমাক জিনিবি পতিব্রতা মহাশান্তি॥
স্বপ্নে জ্ঞানে মনে ৰাঘৱত দৃঢ়কায়া।
চৰণে স্পুচুইবোঁ পৰপুৰুষৰ ছায়া॥
ঘৃত পৰিহৰিয়া কিসক ঘোল পিবোঁ।
ৰামৰ আপচু কাচু তোৰ মুণ্ডে দিবোঁ॥
ৰাঘৱৰ শৰে তোৰ জিহ্বা ছিৰিবেক।
ৰাক্ষসসকলে তোৰ কিবা কৰিবেক॥
সীতাৰ বচনে তাৰ ক্রোধ সম্পাজিল।
অগনিত নিয়া যেন ঘৃত দান দিল॥
মোহোৰ বীৰত্ব সীতা তই নজানস।
সি কাৰণে ৰামক মুনিষ বখানস॥
সুহি ধনুৰ্দ্ধৰ ৰাম তেজবলহীন।
নজানয় শাস্ত্র-নয় ধৰ্ম্মতো বিহীন॥
এতেকেসে ৰাম পিতৃ-বাক্যত থাকিল।
নীচ জানি দশৰথে দেশৰ ডাকিল॥
গুণৱন্ত ভৰতক দিলা সবে ৰাজ।
নিগুৰ্ণ ৰামক পঠাইলন্ত বন মাঝ॥
তোৰ স্বামী ৰাম যেৱে মুনিষ হোৱয়।
ভায়েকক মাৰি কেনে ৰাজ্য নলৱয়॥
ক্ষত্রি জাতি হুয়া বহে শিৰে জটা ভাৰ।
হেন দেখি হাস্য বৰ উঠয় আমাৰ॥

তোৰ স্বামী মানুষ জীৱেক কতদিন ।
অলপ কালেতে তাৰ আয়ু হৈবে ক্ষীণ ॥
মৃতক স্বামীৰ সীতা গৃহ পৰিহৰ ।
লঙ্কাত পশিয়া যুগে যুগে ৰাজ্য কৰ ॥
ব্ৰহ্মাৰ বৰত মোৰ অবধ্য শৰীৰ ।
স্বৰ্গ মৰ্ত্ত পাতালত মোত নাহি বীৰ ॥
ত্ৰিদশক জিনিলোঁ আৰৰ নাহি শঙ্কা ।
জেষ্ঠ ভাই কুবেৰৰ কাঢ়ি লৈলোঁ লঙ্কা ॥
আৰু লৈলোঁ ধন জন পুষ্পক বিমান ।
সব দেশ চলৈ সিতো মহা দিব্য যান ॥
কৈলাসক গৈয়া লৈল হৰত শৰণ ।
সি কাৰণে কুবেৰৰ নভৈল মৰণ ॥
বাসবক জিনি লৈলোঁ বীৰত্ব মোৰ শুন ।
যমক জিনিয়া আৰু জিনিলোঁ বৰুণ ॥
সুৰগণ জিনিলোঁ জিনিলোঁ ৰুদ্ৰগণ ।
মোক সম বীৰ নাহি ই তিনি ভুবন ॥
লঙ্কাত থাটন্ত আসি সব দেবলোক ।
তাক দেখি সীতা তোৰ কৌতুহল হৌক ॥
ভুঞ্জিবি মানুষ হুয়া ৰাক্ষসৰ ভোগ ।
বনবাস নিকাৰ তোহোৰ নোহি যোগ ॥
আপুনি আসিয়া তোত পশিলো শৰণ ।
শুহিবি সুন্দৰী তই নিদাৰুণ মন ॥
এতিক্ষণ মোক যেৱে স্বামী নবৰিবি ।
পাছ কালে সীতা মোক সুমৰি মৰিবি ॥
পৃথিবীৰ ৰাজা সব যুজি বশ্য কৈলোঁ ।
মহাদেৱে সহিতে কৈলাস তুলি গৈলোঁ ॥
জগততে সাৰ যত আমাকেসে যোগ ।
লঙ্কাত পশিয়া সীতা কৰিয়োক ভোগ ॥
ত্ৰিভুবন নৃপতি তোহোৰ ভৈলোঁ দাস ।
অনুগত জন পৰিহৰিবাক চাস ॥

মোহোৰ বচন যেৱে নৈৰাশ কৰিব।
সুখে দুখে তোক আজি অৱশ্যে হৰিব ॥
ৰাৱণৰ বোল শুনি উৰি গৈল জীউ।
কোপে ভয়ে বুলিলন্ত জনকৰ জীউ ॥
মোহোক হৰিয়া যেৱে পাতালক যাস।
তহিতো ৰাঘৱে তোৰ চিন্তিব বিনাশ ॥
হাড়ী জাতি হুয়া পঢ়িবাক চাস বেদ।
অবিলম্বে ৰাঘৱে কৰিব স্কন্ধ ছেদ ॥
হৰৰ ঘৰিণী হৰি জীৱাক আশস।
ইন্দ্ৰৰ শচীক হৰি মৰণৰ লস ॥
হৰিবাক পাৰস চন্দ্ৰৰ ৰোহিণীক।
সত্যৱন্ত ভাৰ্য্যা নিবে পাৰ সাবিত্ৰীক ॥
বশিষ্ঠৰ অৰুন্ধুতী পাৰ হৰিবাক।
তথাপিতো নোৱাৰিবি ৰামৰ সীতাক ॥
লঙ্কাৰ অগনিকুণ্ড মোক যেবে নিবি।
ৰামৰ হাতত মূঢ় অৱশ্যে মৰিবি ॥
মুনিষৰ বেটা হোস ক্ষণিক বিথান।
প্ৰভুৰ হাতৰ সহ এক গোটা বাণ ॥
কি তই সহিবি শ্ৰীৰামৰ বাণ টান।
লক্ষণৰ শৰ ছোটে তেজিবি পৰাণ ॥
স্ত্ৰীৰ আগত মুনিষাই ৰথানস।
মোহোৰ প্ৰভুৰ তই কথা নজানস ॥
অপকাৰ কৰিলি যতেক দেৱাসুৰ।
ৰাঘৱৰ হাতত সকলে হুইব চূৰ ॥
কুপিল ৰাৱণ বাক্য শুনিয়া সীতাৰ।
ঋষি বেশ এৰি ৰূপ ভৈল আপোনাৰ ॥
কুৰি কাণ দশ নাক কুৰিখান হাত।
ডাঙ্গৰ কপালে চিত্ৰ দশ গোটা মাথ ॥
দশ মুখ মাঁঝে কৰি নয়ন বলয়।
যেন কুৰি কুণ্ডা বহ্নি পৰ্ব্বতে জ্বলয় ॥

কাল বৰ্ণ দেহা যেন অঞ্জন পৰ্ব্বত ।
ভয়ঙ্কৰ বেশে থিয় ভৈ গৈল আগত ॥
কৰকৰি চোবাৱয় কৰি পাৰি দান্ত ।
একে বেলে তানে যেন কুৰি থান জান্ত ॥
ক্ৰোধিয়া ৰাবণে বোলে খৰতৰ বাক ।
হৰিবো পাপিষ্ঠি ত্ৰিভুবনে নাহি ৰাখ ॥
হাওঁৰে পাপিষ্ঠি মোক হেনয় সিদ্ধান্ত ।
চৱৰৰ ছোটে তোৰ সাৰি এৰো দান্ত ॥
মোক নজানস তই ৰাৱণ বিশাল ।
অগনিবো অগনি যমৰ যমকাল ॥
ৰামক বখান মোৰ আগত মুনিষ ।
সহস্ৰেক ৰামে মোক কৰিবেক কিস ॥
শুনিয়োক সভাসদ ৰামৰ চৰিত ।
আত পৰে নাহি ধৰ্ম্ম দুৰ্যোৰ কলিত ॥
ৰাম হেন নাম ইতো সংসাৰতে সাৰ ।
বোলা ৰাম ৰাম পোৰা পাপৰ ভাণ্ডাৰ ॥

কিষ্কিন্ধা কাণ্ড । বালী বধ ।

ৰাঘৱৰ বচনে সুগ্ৰীৱ ৰঙ্গ পাইলা ।
চৰণত ধৰি বীৰে প্ৰবোধ কৰাইলা ॥
নাজানি গৰ্জ্জিলো দোষ ক্ষমা ৰঘুপতি ।
ইহ পৰ লোক প্ৰভু তুমি মোৰ গতি ॥
মহাপাপী সবো তৰে নাম লৈলে যাৰ ।
তাহাঙ্ক নিন্দিলোঁ পাপ সঞ্চিলোঁ অপাৰ ॥
অজ্ঞানীৰ দোষ ক্ষমিয়োক নাৰায়ণ ।
তোমাৰ অভয় পদে পশিলোঁ শৰণ ॥
ঘাৰৰ বিষত মোৰ হৰিল চেতন ।
বুলিলোহো ঈশ্বৰক গৰিহা বচন ॥

সহজে বানৰ জাতি তৰল সদাই।
তুমি কৃপাময় তাক ক্ষমিবে যুৰাই॥
শুনিয়া ৰাঘবে তাঙ্ক আশ্বাস কৰিলা।
দিন তিনি চাৰি মানে ঘাৱ পালম্পিলা॥
সুগ্ৰীৱে ৰামৰ মালা শিৰত ধৰিলা।
প্ৰদক্ষিণে ৰাঘৱক প্ৰণাম কৰিলা॥
জয় বাঞ্ছা কৰি সুমঙ্গল আচৰিলা।
বালীৰাইক ধাৰে শুভ সমৰে পশিলা॥
সুগ্ৰীৱ লক্ষণ ৰাম সহিতে চলন্ত।
পাছে যান্ত নল নীল আৰ হনুমন্ত॥
বুলিলা ৰাঘৱে সুগ্ৰীৱক দিয়া ডাক।
মাৰোঁ অবিলম্বে মিত্ৰ চিনায়ো আমাক॥
এহি বুলি ধনু ধৰি শ্ৰীৰাম লক্ষণে।
সাৱধানে থাকিৱন্ত কিষ্কিন্ধাৰ বনে॥
সুগ্ৰীৱ গৰ্জ্জন্ত গৈয়া দুৱাৰত বসি।
কি কৰস বালী ৰাজা গহ্বৰত পশি॥
নিচিন্তি আছহ দদা বাৰ্ত্তাক নপাইলা।
তোমাৰ কনিষ্ঠ ভাই কাল হুয়া আইলা॥
সত্য কৰি জানা দদা বচন আমাৰ।
পৰিছেদা কৰি দেখা পুত্ৰ পৰিবাৰ॥
পটেশ্বৰী লোক দেখা আৰো যত তিৰী।
আজি ধৰি তোমাৰ খণ্ডাইবোঁ ৰাজশিৰী॥
সুগ্ৰীৱৰ নাদ শুনি বালীৰাইৰ কোপ।
আজি তোক মাৰো বুলি কৰয় আটোপ॥
ত্বৰিতে বজাইল বীৰে আৰ্ত্তনাদ কৰি।
আগ বাঢ়ি বিনাৱন্ত তাৰা পটেশ্বৰী॥

টীকৰ সুস্বামী মোৰ বলৱন্ত প্ৰাণেশ্বৰ,
বানৰ কুলৰ নিজ নাহা।
মাণিকৰ দণ্ডপাত পৰিহৰি প্ৰভু দেৱ,
কি কাৰণে সমৰক যাহা॥

প্ৰাণতো অধিক মোৰ অঙ্গদ কুমাৰ আছে,
মই আছোঁ শান্তি পটেশ্বৰী ।
ইন্দ্ৰৰ পুৰীতোধিক প্ৰকাশ কৰন্তে আছে,
দেখা ইতো কিষ্কিন্ধা নগৰী ॥

আপোনাৰ বাহুবলে বৈৰ সব জিনিলাহা,
বৰ যশৰাশি তুমি পাইলা ।
সুদুৰ্জ্জয় ৰাৱণক কাষত ঢিপিয়া লইয়া,
চাৰিয়ো সাগৰ ফুৰি আইলা ॥

সাত পৃথিনীত যত ভালুক বানৰ আছে,
তোমাৰ চৰণে কৰে সেৱ ।
কোন নো অশক্য কৰ্ম্ম সাধিবাহা সম্প্ৰতিক,
সমৰক যাহা প্ৰভু দেৱ ॥

স্বপনৰ কথা কহো শুনিয়োক প্ৰভু তযু,
হৃদয়ত লাগি গৈল মাটি ।
ওপৰক হৈয়া গোড়ে তোহোৰ শৰীৰ গোটে,
সমূলে পশিল মাটি ফাটি ॥

সিংহাসনে বসি ৰঙ্গে সুগ্ৰীৱ দেৱৰে মোৰ,
তিনি কোনা ইটা গোট গিলে ।
হেনয় স্বপন জানা যাকে যাকে দেখিৱয়,
তাতে গৈয়া ৰাজশ্ৰী মিলে ॥

বালী বোলে শুন ওৰে পটেশ্বৰী তাৰা মোৰ,
যুগুত বচন হলি সহি ।
হেন কি জানহ তই পৃথিবী মণ্ডল মাঝে,
বালীক জিনন্তা আছে কহি ॥

উদয় গিৰিক লাগি হিমালয় পৰ্ব্বতক,
নিবাক আছয় মোৰ শক্য ।
মোৰ সমৰক লাগি আহ্বান কৰন্তে আছে,
সুগ্ৰীৱ কমন বীৰ বথ ॥

মোৰ প্ৰাণ গোটা বান্ধে　　　　তাতে নিয়া আৰোপিয়া,
সুগ্ৰীৱক বাঢ়ি দিব ৰণ।
সমৰ ভূমিত গৈয়া　　　　সুগ্ৰীবক ৰণে জিনি,
পালটি আসিবোঁ এতিক্ষণ॥

স্বপনৰ কথা যত　　　　কহিলাহা প্ৰাণজায়া,
জানিবা সকলে আন জাল।
বাধা বচনৰ তুমি　　　　নুবুলিবা পটেশ্বৰী,
ঝাণ্টে চলি যাওঁ যুদ্ধশাল॥

তাৰা বোলে প্ৰাণেশ্বৰ　　　　টীকৰ সুস্বামী মোৰ,
আৰৰ কাহিনী কহোঁ শুনা।
ডাহিনৰ চক্ষু মোৰ　　　　সঘনে সঘনে ফুৰে,
আক হৃদয়ত ভাল গুণা॥

দিন তিনি চাৰি ভৈল　　　　সুগ্ৰীৱ দেৱৰে মোৰ,
তোমাত সমৰ হাৰি গৈল।
হেন জানা বিনা সাহে　　　　দুৱাৰত বসি আসি,
পুনৰপি গৰ্জ্জিবাক লৈল॥

আৰৰ কাহিনী কহোঁ　　　　শুনিয়োক প্ৰাণনাথ,
কাৰ্য্য বৰ ভৈ গৈল বিচিত্ৰ।
ৰিপুকুল-বিমৰ্দ্দন　　　　ৰঘুকুল শিৰোমণি,
ৰাম ভৈল সুগ্ৰীৱৰ মিত্ৰ॥

আছোক পৃথিবী খণ্ড　　　　স্বৰ্গ সাত পাতালৰ,
জিনিতে পাৰয় দেৱাসুৰ।
জানিবা স্বৰূপ ৰূপে　　　　তোমাৰ কনিষ্ঠ ভাই,
তেহে ৰাম ভৈলা পথাপুৰ॥

ৰাঘৱে সহিতে প্ৰভু　　　　বিবাদক শুযুৰাই,
শুনিয়োক বোলো হিত কাজ।
আপোনাৰ কনিষ্ঠক　　　　সুগ্ৰীৱ বীৰক আনি,
সত্বৰে পাতিয়ো যুৱৰাজ॥

সোদৰ কনিষ্ঠ ভাই তাহান মুখক চাই,
দোষচয় ক্ষমিয়োক সৰ্ব্ব ।
তোমাতেসে দান মান ঠেস ৰোষ নকৰিব,
তাহানতো কাত আছে গৰ্ব্ব ॥

কিষ্কিন্ধা নগৰ মাঝে ভালমতে জানিলেক,
বালী ৰাজা সুগ্ৰীব বীৰক ।
ৰাজাৰ নিদানে আনো সৰ্ব্বলোক আছে সুখে,
আক প্ৰভু নাজানা কিসক ॥

মাধব কন্দলি ভণে শুনিয়োক সৰ্ব্বজনে,
ৰামৰ চৰিত কথা সাৰ ।
শুনন্তে অমৃত সম পাপৰ সাক্ষাত যম,
জানি ৰাম বোলা ৰাৰেবাৰ ॥

বালী বোলে শুনা ওৰে পটেশ্বৰী তাৰা ।
ৰূপে গুণে বিতোপনী সংসাৰতে সাৰা ॥
জানি আছোঁ ৰাম দশৰথৰ তনয় ।
তাঙ্ক লাগি কিছু মোৰ ভয় নজন্ময় ॥
সাগৰ শুকান্ত ৰামে এক পাত শৰে,
দেৱক খেদন্ত পশি স্বৰ্গৰ ভিতৰে ॥
উপাৰিবে পাৰো সাতো-দীপা পৃথিবীক ।
তেহো ৰামে কি কৰিব দুৰ্জ্জয় বালীক ।
স্ত্ৰী-বৈৰী পিতৃ-বৈৰী সীমা-বৈৰী নোহোঁ,
ৰাজাৰ নিমিত্তে আমি দুইভাই যুজুহোঁ,
কোন অপৰাধে ৰামে বধিবা আমাক ।
বাহুৰিয়া প্ৰাণেশ্বৰী ঘৰে বসি থাক ॥
তথাপি বালীক তাৰা বুজাই বুলিলন্ত ।
ভকতৰ পদে ৰামে অন্যায় কৰন্ত ॥
ভকতবৎসল গুণ এতেকে ৰামৰ ।
সুগ্ৰীৱ ভকতি তান্তে কৰে নিৰন্তৰ ॥

এতেকে সংশয় প্ৰভু দেখোহো মনত।
ক্ৰোধে বালী বোলে মোক বুজাৱস কত॥
নিচুকিয়া থাক কিছু নবুজস কায।
এহি বুলি চলিলা যুদ্ধক হুয়া সাজ॥
প্ৰবোধিলা যেৱে বালী পৌৰুষ বচনে।
পালটি ৰলিলা তাৰা অসন্তোষ মনে॥
বাধক নুশুনি বালী সমৰক যায়।
মাথাৰ উপৰে কাক শগুন বৰ্ণাই॥
বাম পাশে সৰ্প যায় ডাহিনে শৃগাল।
কাক গৃধ পাখীৰ আকাশে কোলাহল॥
চণ্ড বায়ু বহে খোলা-খাপৰৰ জাক।
কিষ্কিন্ধ্যাত ৰুধিৰে বৰিষে জাকে জাক॥
হাক্তি জেঠী নমানিয়া ৰণক গমন।
বালী সুগ্ৰীবৰ দুইৰ ভৈল দৰিশন॥
দুইকো দুই তৰ্জ্জিয়া-গৰ্জ্জিয়া পাৰে গালি।
লাগি গৈল সমৰ সুগ্ৰীব বীৰ বালী॥
বজ্ৰৰ সদৃশ দুইয়ো হানন্ত চৰৱে।
লাঠি হানি প্ৰহাৰে নিৰ্ঘাত যেন পৰে॥
বৃক্ষে বৃক্ষে হানিলন্ত শিখৰে শিখৰে।
কিল ভুকু চৰৱে মাৰন্ত নিৰন্তৰে॥
অদভুত সমৰ কৰন্ত দুই ভাই।
আকাশত দেৱগণে আছে যুদ্ধ চাই॥
ধনুত জুৰিয়া শৰ ৰামে সাৱধানে।
দুইহানো সমৰ চাই আছা বিদ্যমানে॥
দুয়ো বীৰে আটোপে ধৰিলা কোলে কোলে।
পৃথিৱী কম্পিয়া গৈল দুইহানো আন্দোলে॥
গম্ভীৰত মেৰু যেন গহিনে সাগৰ।
যেন মেৰু মন্দৰ যুজন্ত একতৰ॥
হৰি-শঙ্কৰৰ যেন মিলিল সমৰ।
গ্ৰহ-যুদ্ধ ভৈল যেন মঙ্গল বুধৰ॥

বলি-বাসৱৰ যেন লাগিল সমৰ।
বালী-সুগ্ৰীৱৰ যুদ্ধ সেহি পটন্তৰ॥
বালী বোলে শুন ওৰে সুগ্ৰীৱ ডুন্দুৰ।
মুষ্টিৰ প্ৰহাৰে তোক নিবো যমপুৰ॥
কুণ্ড-স্থলে মুষ্টি হানি লৰৰিয়া টানে।
পৰি মূৰ্চ্ছা গৈল বীৰ নমৰিল প্ৰাণে॥
পাচে কতোক্ষণে তান আসি ভৈলা জীৱ।
ভয়ঙ্কৰ শাল বৃক্ষ হানিলা সুগ্ৰীৱ॥
হৃদয়ত পৰি বীৰ বালী মূৰ্চ্ছা গৈলা।
কতোক্ষণে অনন্তৰে সক্ষুক্ষণ ভৈলা॥
ৰামচন্দ্ৰে দেখন্ত আসঙ্ক ভৈলা ৰৰে।
সুগ্ৰীৱ মাতন্ত বালীৰাইৰ বল চৰে॥
নিচিনি নমাৰি পূৰ্ব্বে অযশক পাইলোঁ।
মাৰোঁ বুলি শপত কৰিয়া পুনু আইলোঁ॥
আবে কেনে চাহি আছোঁ দেখিয়া আগত।
নাহি দোষ ভকত বিদ্ৰোহীক কৰোঁ হত॥
এহি বুলি শৰ পাত গুণে চৰাইলন্ত।
বালীৰ হিয়াত লক্ষে হানি পঠাইলন্ত॥
বিশ্বাসশবদে শৰ চলে আকাশত।
সন্ধানে পৰিল বালীৰাইৰ হৃদয়ত॥
ক্ৰোঞ্চ পৰ্ব্বতক যেন ভেদিল কুমাৰে।
হিয়াত পৰিয়া শৰ ভৈল পশি আৰে॥
হাঁ মৰিলোহোঁ বুলি পৰি গৈল বালী।
পৃথিবীক শৰীৰকে শৰে থৈলা শালি॥
সাধিলোঁহো সুগ্ৰীৱ মিত্ৰৰ যত কায।
এহি বুলি ৰাঘৱ বনৰ ভৈলা ৰাজ॥......
মাথা পালটাই বালী পাণ্ডৰাক চাইল।
বন হন্তে আসন্তে ৰামক ভেট পাইল॥
গুঞ্জ হেন চক্ষু ফুৰাই পাৰিলন্ত গালি।
ধিক ধিক ৰাঘৱ অধম পাপশালী॥

পাপময় ৰাম তুমি পাপৰ আচাৰ।
পাপবুদ্ধি ৰাম ইতো শৰীৰ তোমাৰ॥
নুবুলিয়া শৰ তুমি কৰিলাহা কিক।
তোমাৰ বীৰত্ব ৰাম আছোঁ ধিক ধিক॥
ক্ষত্রি জাতি বীৰ তুমি নুহিকা গহন।
নুবলিয়া শৰ কৰিলাহা কি কাৰণ॥
বুলিয়া আমাক কৰিলাহা হন্তে ৰণ।
পৰিবৰ্ত্তি ভৈল হন্তে তোমাৰ মৰণ॥
লাজ এৰি ৰাম তুমি মাথা তুলি চাহা।
হৃদয় বিদাৰি মোৰ শোণিত পিয়াহা॥
কোন কাযে বনৰ বানৰ মাৰিলাহা।
দোখৰা-দোখৰ কৰি মাংস কাটি খাহাঁ।
আমাক মাৰিলা আসি কোন কাযে ভাল।
মাংস খাইবাহা তেবে নিপিন্ধিবা ছাল॥
নুভুঞ্জে উত্তম জাতি আমাৰ মাংসক।
যজ্ঞত নলাগে বানৰৰ পঞ্চ নখ॥
শুনি আছোঁ ৰাম সৰ্ব্ব কাৰ্য্যত গৰিষ্ট।
দেৱ গুৰু পিতৃ যত সবাহাতে ইষ্ট॥
জানিলোঁ তোমাক সবে তপস্বীতে বৰ্জ্য।
যেন ধৰি আছা বিৰালৰ ব্ৰহ্মচৰ্য্য॥
পৃথিবীৰ পতি তুমি ভৈলা অকাৰণ।
উত্তম নাৰীৰ স্বামী যেহেন টেস্তন॥
হা কিনো ভৈল তযু গতি বসুমতী।
অধম-আচাৰ ৰাম ভৈল তব পতি॥
সুমৰণে পাপ হৰে আদিত্যৰ বংশ।
তোমাৰ উপৰি যত সবে ধৰ্ম্ম অংশ॥
সূৰ্য্যবংশ সমস্তৰ শিৰৰ মুকুট।
নিৰ্ম্মল কুলত তুমি ভৈলা কালকূট॥
দশৰথ নৃপতিক ভাল জানো আমি।
অদ্ভুত ক্ষত্রিয় তেহোঁ যুদ্ধত সংগ্রামী॥

তানে পুত্ৰ দুই ভৈলা অধম-আচাৰ।
বিমুখে মাৰিয়া পাইলা কুল-কিলিঙ্কাৰ ॥
মোক বুলিলাহা এন্তে সীতাৰ কাৰ্য্যক।
আজি বান্ধি আনি দিবে পাৰোঁ ৰাৱণক ॥
আমাক এৰিয়া সুগ্ৰীৱক কৈলা সাৰ।
সিংহ এড়ি শৃগালত আশিকা তোমাৰ ॥
সুগ্ৰীৱে সাধিবে কাৰ্য্য নোৱাৰিবে ভালে।
যদিবা সাধিবে কাৰ্য্য আতি চিৰকালে ॥
ৰাৱণক সুগ্ৰীৱে পাৰয় কি কৰিতে।
আনি দিবে পাৰোঁ ৰাৱণক তিলিকিতে ॥
পূৰ্ব্বকালে ৰাৱণে ব্ৰহ্মাত বৰ পাই।
স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য পাতালক ফুৰাৱে কম্পাই ॥
ভঙ্গ মানিলন্ত ইন্দ্ৰ আদি দেবগণ।
কিষ্কিন্ধ্যাত আসি মোত মাগিলেক ৰণ ॥
মই বোলোঁ ৰাৱণ বসিয়া থাক ঘৰে।
স্নান কৰি আসোঁ মই চাৰিও সাগৰে ॥
ৰাৱণে বোলয় ভাল কৰ আটি-মুটি।
জীৱ যেবে বানৰা কৰিচি সাটি-সুটি ॥
লাঘৱ বচনে মই ক্ৰোধ বৰ পাইলোঁ।
কাখত নি দাৱতিয়া তুলি আলগাইলোঁ ॥
দশমুখ ৰাৱণক ধৰি বাহু মেলি।
দোঙ্কা-দোঙ্কি পাৰে বুঢ়া হাতৰ চেঙ্গেলি ॥
সৰ্পক ধৰিয়া যেন গৰুড়ে উৰান্ত।
ৰাৱণক লৈয়া মই গৈলোঁ সাগৰান্ত ॥
নাকে মুখে ৰাৱণক ধৰিলোঁ জপাই।
উসসিল পেট তাৰ হৃদি সিধি নাই ॥
পূৰ্ব্ব দিশ দক্ষিণ পশ্চিম উত্তৰত।
সন্ধ্যা কৰি ফুৰিলোঁহোঁ চাৰি সাগৰত ॥
দণ্ড দুইৰ ভিতৰে সমুদ্ৰে সন্ধ্যা কৰি।
ত্বৰিতে আসিয়া ভৈলোঁ কিষ্কিন্ধ্যা নগৰী ॥

দুৱাৰত থৈয়া বোলোঁ আৰে দেহ ৰণ।
হাৰিলোঁ হাৰিলোঁ বুলি ধৰিল চৰণ॥
মিনতি কাতৰ বাণী বুলিল অশেষ।
ভঙ্গ মানি চলি যাই আপোনাৰ দেশ॥
বাট ভেটি পাছে তাক অঙ্গদে ধৰিল।
কঙ্কালত আঙ্গুলে শতেক পাক দিল॥
সাগৰত নিয়া পাছে জোববাইবে লৈইল।
টোপলা বাহন্তে কলা ধাতু মাত্র ৰৈল॥
হেন দেখি অঙ্গদক বুলিলোঁ বচন।
ছাৰ পুত্র ইতো মোৰ শৰণীয় জন॥
মোৰ বাকে এৰি দিলা অঙ্গদ কুমাৰ।
লাঞ্ছনা লভিয়া গৈল লঙ্কাৰ ভিতৰ॥
হেন ৰাবণক ৰাম তুমি কৰা ডৰ।
ৰণ চেৰ যেন মোৰ ঘৰৰ ডিঙ্গৰ॥
পঠায়া দিলোহো হন্তে মাত্র আজ্ঞাবাণী।
মাথে কৰি সীতাক দিলেক হন্তে আনি॥
তাকে লাগি সুগ্রীবক আশ্রয় কৰিলা।
আমাক বিমুখে বধি অধৰ্ম্ম লভিলা॥
অধিক নিন্দিবে ৰাম মোৰ নাহি কায।
আচাৰত হীন ৰাম ধৰ্ম্মে ভৈলা ৰাজ॥
শুনি ৰামে বোলন্ত বানৰ গঞ্জাকাৰী।
মোক গৰিহস আগপাচ নিবিচাৰি॥
দুৰ্জ্জন চঞ্চল মন্দ তৰল বানৰ।
শুন যি কাৰণে তোক কৰিলোঁহো শৰ॥
ইক্ষাকু বংশৰ ৰাজ্য সকলে আমাৰ।
অবশ্য খণ্ডিবে লাগে পৃথিবীৰ ভাৰ॥
খণ্ট চোৰ মচ্ছল যতেক দুৰাচাৰ।
যাক যেন অনুৰূপে কৰয় সংহাৰ॥
ভৰত হৈভৈলন্ত ৰাজা সোদৰ আমাৰ।
অনুচিতে পিম্পৰাৰো নিচিন্তয় মাৰ॥

দুষ্টক কৰোহো দণ্ড তানে বাক্য পালি।
কোন কাৰ্য্যে আমাক নিন্দস দুষ্ট বালী ॥
যি বুলিলি বিমুখত মাৰিলোঁহোঁ শৰ।
ইহাৰ উত্তৰ শুন পাপীষ্ঠ বানৰ ॥
পূৰ্ব্বে যত ৰাজাগণে ধৰ্ম্ম আচৰিলা।
যেনে তেনে পশু মৎস্য কচ্ছপ মাৰিলা ॥
জাল পাতি মাৰয় পাচত খেদি শৰে।
বনে আৰ হুয়া মাৰে পলাইবাক ডৰে ॥
জাঠি জোঙ্গ মাৰে কতো কুৰ ফান্দ পাতি।
নানা মতে মাৰয় বনৰ পশু জাতি ॥
কাৰ্য্যত লখিলোঁ তই পাপিষ্ঠ বানৰ।
কনিষ্ঠৰ ভাৰ্য্যাক কৰিয়া আছ ঘৰ ॥
সুগ্ৰীৱ হেনয় ভাইক দেশৰ ডাকিলি।
ভ্ৰাতৃ-বধু সম্বৰিয়া বৰ যশ পাইলি ॥
প্ৰতিজ্ঞা সাফলি সুগ্ৰীৱক দিবো ৰাজ।
তোক মাৰি পঠাওঁ আজি যমৰ সমাজ ॥
সাফলিল অঙ্গীকাৰ পালিলোঁ সত্যক।
অকাৰ্য্যে নিন্দন মোৰ বানৰ লটক ॥
ঘোৰ ঘোৰ পাপ তই যত আচৰিলি।
সংগ্ৰামত পৰি প্ৰায়শ্চিত্তসে কৰিলি ॥
তোৰ গতি ভৈল বালী মোৰ হাতে পৰি।
স্বৰ্গে চলি যাহা দিব্য বিমানত চৰি ॥
বালী বোলে ৰামচন্দ্ৰ কৰোঁ নমস্কাৰ।
তোমাৰ ৰচনা ইতো সকলে সংসাৰ ॥
নিচিনিয়া তোমাক বুলিলোঁ গৰ্ব্ব বাক।
পশিলোঁ শৰণ প্ৰভু ক্ষমিয়োক তাক ॥
তোমাৰ শৰত মোৰ ভৈল সদগতি।
অঙ্গদক অনুশোচ কৰোঁহোঁ সম্প্ৰতি ॥
নিতে নিতে পুত্ৰ মোৰ কোলে চাপি ক্ৰীড়ে।
ৰামৰ শৰত কৰি পুত্ৰশোকে পীড়ে ॥

আচম্বিতে শোক মোৰ মিলিল বিশাল।
কাহাত শৰণে পুতাই ৰক্ষিবেক কাল ॥
হাঁ অঙ্গদাই মোৰ প্ৰাণসম সাৰ।
একো দুঃখ নজানিলি সুখীয়া কুমাৰ ॥
মই মৰি যাওঁ হেৰা অঙ্গদাই বাপি।
বাপ বুলি থাকিবি কাহাৰ কোল চাপি ॥
হৰি হৰি বিদগধ সুবলিত দেহা।
সব কুটুম্বত কৰি তাতে বৰ নেহা ॥
আথেবেথে ৰামে মোক দেশৰ ডাকিল।
সুজিবে নপাইলি ধাৰ লাগিয়া থাকিল ॥
শুন শুন বোলোঁ মোৰ সুগ্ৰীব সোদৰ।
মন্যু পৰিহৰি মোক কোলে চাপি ধৰ ॥
গৰ্ভত আছিলোঁ দুই ভাই একে ঠাই।
কেন দৈব বিধিয়ে পেলাইলে বিহৰাই ॥
তোমাৰ আমাৰ কপালত নাহি যোগ।
দুই ভাই মিলি নকৰিলোঁ ৰাজ্যভোগ।
হৰি হৰি বান্ধে মোৰ তাৰা পটেশ্বৰী ॥
বিপাঙ্গে মৰিলোঁ তোৰ বচন নধৰি ॥
বালীৰ কাৰুণ্য শুনি কান্দন্ত সুগ্ৰীৱে।
হাকলে-বিকলে মুঠি হানিলন্ত হিয়ে ॥
কি কৰিলোঁ পাপী মই অধমত শ্ৰেষ্ঠ।
ৰাজ্য লোভে হকুৱাইলোঁ পিতৃসম জ্যেষ্ঠ ॥
দদা বোলোঁ মুণ্ড তুলি চাহা মোৰ মুখ।
প্ৰাণ মোৰ সঙ্কলে তোমাৰ দেখি দুঃখ ॥
হেন বুলি দুই ভাই ধৰি কোলে কোলে।
নগৰী ব্যাপিল দুইৰো ক্ৰন্দনৰ বোলে।
থাকিলন্ত সুগ্ৰীব বালীক মন্যু কৰি।
আৰ্ত্তনাদ-শুনিলন্ত তাৰা পটেশ্বৰী ॥
হিয়ে মুঁঠি হানিয়া স্বামীৰ পাশে যাই।
বানৰী সহস্ৰে বেঢ়ি লগতে বজাই ॥

স্বামী পাশে চলয় বিকলে দিশ চাই।
দেখন্তে বনৰ মাঝে বানৰ পলাই॥
পলাই দাৰি-চুৰি কৰি মনত বিভঙ্গে।
থাৰে-থাৰে কহে কথা বানৰৰ সঙ্গে॥
ঝাম্ফন দিয়া কতহোঁ বক্ষৰ আগে চৰে।
বৃক্ষ এৰি কতো কতো গহ্বৰত পৰে॥
কিচ কিচ কৰিয়া বানৰ পাৰে উকি।
ৰামে পাইলে বুলি দেয় নিকুঞ্জত লুকি॥
তাৰায়ে বোলন্ত শুনিয়োক কপিগণ।
স্বামীৰ বাৰ্ত্তাক কহিয়োক এতিক্ষণ॥
কি কাৰণে পলাই সবে বানৰ বিপুল।
অথিৰ চৰিত্ৰ দেখোঁ চিত্ত বিয়াকুল॥
পটেশ্বৰী আই তুমি বাৰ্ত্তাক নপাইলা।
ৰাম ৰূপে কাল হুয়া গ্ৰাসিবাক আইলা॥
হেন বীৰ নতো দেখি নতো শুনি কাণে।
অপাৰ সাগৰ বল গগন সমানে॥
ত্ৰিভুবনে কাম্পয় বালীৰ পদভৰে।
হেন বীৰ মাৰিলেক একেপাত শৰে॥
স্বামী তোৰ নিজীৱন্ত কৈক লাগি যাস।
অঙ্গদ পুত্ৰক নিয়া মৰাইবাক চাস॥
পৰিবৰ্ত্তি আস মাৰ কিস্কিন্ধ্যা নগৰ।
ৰাজা পাতিয়োক নিয়া অঙ্গদ কুমাৰ॥
কিস্কিন্ধ্যা ৰাখিতে পাৰা তান বুদ্ধি বলে।
আন কপিগণ মৰে নৃপতি বিকলে॥
স্বামীৰ বাৰ্ত্তাক যেবে নিশ্চয় পাইলন্ত।
হিয়ে মুঠি হানি তাৰা দেৱী কান্দিলন্ত॥
বানৰী সকলে বেঢ়ি প্ৰবোধ বোলন্ত।
স্বামীৰ পাশক ডৰ-ডৰি আণ্টাইলন্ত॥
শুনা সভাসদ ৰামকথা অনুপাম।
পাপৰ কঠিয়া পেলাই বোলা ৰাম ৰাম॥

তাৰাৰ বিলাপ

বালীক দেখিলা গৈয়া মূৰ্চ্ছিতে ৰৱন্তে আছে,
কথমপি আছে মাত্ৰ প্ৰাণে।
নিশ্চেষ্টে আছন্ত পৰি উভকোল কৰি আতি,
শালি আছে ৰাঘৱৰ বাণে॥

স্বামীক বেঢ়িয়া গৈয়া হৃদয়ত পৰি পৰি,
কান্দে সবে হাৰলে-বিৰলে।
সমস্তে দিশক বেঢ়ি বান্দৰী মেলেকে কান্দে,
স্বৰ্গক লঙ্ঘিল সিতো ৰোলে॥

বালী ৰাজা পৃথিবীত পৰিবাৰ দেখি মই,
কি কাৰণে ধৰি আছোঁ জীউ।
অঙ্গদাই কুমাৰক কোলে কৰি লইয়া প্ৰভু,
কাহাৰ আগত হও ঠিৰ॥

অঙ্গদ কুমাৰ হেৰা ক্ৰন্দন কৰন্তে আছে,
তযু দুই চৰণত পৰি।
সহস্ৰেক মহাদই ক্ৰন্দন কৰন্তে আছে,
ভূমিত পৰিয়া গড়াগড়ি॥

শিথৰ সিন্দুৰ মোৰ খসাইলাহা প্ৰভু দেৱ,
ৰাজযোগ্য আনো অলঙ্কাৰ।
পতিব্ৰতা নাৰী হুইয়া কেনমতে ৰহিবোঁহোঁ,
মহাদুঃখ বিধবাৰ ভাৰ॥

মই যাক তৰ্জ্জিলোহো সেহি মোক গৰ্জ্জিবেক,
বিৰহতে থাকিবোহোঁ পৰি।
অনাথ হৈবেক মোঁৰ অঙ্গদ কুমাৰ যাতো,
স্বামী সঙ্গে গৈলোঁ হস্তে লৰি॥

যাহাৰ প্ৰসাদে মই পৃথিবী মণ্ডল মাঝে,
আছিলোহোঁ ৰাজৰাজেশ্বৰী।
শত্ৰুপক্ষ নৃপতিৰ যত পটেশ্বৰীগণ,
আছিল মোতেসে সেৱা কৰি ॥

আনৰ স্বামীয়ে গৈয়া মোহোৰ স্বামীয়ে গৈয়া,
অন্তৰ আছিল বহু দূৰ।
হেন মোৰ প্ৰাণনাথ কিছুই কি কাৰ্য্যে যাহা,
লগতে চলিবো যমপুৰ ॥

আকুল-ব্যাকল কৰি ক্ৰন্দন কৰন্তে আছে,
ৰাজাৰ কোলাত পাটশ্বৰী।
তোমাতেসে বাঢ়িলেক তাৰাৰ সুবাগ যত,
কৈক যাহা মোক পৰিহৰি ॥

আমাৰ বচন তুমি নশুনিলা প্ৰভু দেৱ,
আন্ধাৰ কৰিলা দশদিশ।
আপদৰ সময়ত সুহৃদৰ বচনক,
দেখিলাহা তুমি যেন বিষ ॥

পুত্ৰ যেৱে ৰাজা হয় বোলাৱয় ৰাজমাৱ,
অনুৰূপে সম্পদক পাই।
হাত তোলা কৰি আনি কিছু কিছু ধন দেই,
যদিবা হোৱয় বাপ ভাই ॥

স্বামী ৰাজা ভৈল সবে সৰ্ব্বস্বৰে অধিকাৰ,
হুইবে পায় মুখ্য পটেশ্বৰী।
হেন প্ৰাণনাথ তুমি আমাক এৰিয়া যাহা,
কিক লাগি প্ৰাণ আছোঁ ধৰি ॥

শুনিয়ো সুগ্ৰীব বীৰ স্বামীৰ সোদৰ ভাই,
তুমি শ্ৰেষ্ঠ দেৱৰ আমাৰ।
আপোনাৰ সুখ হেতু স্বামীক মৰাইয়া মোৰ,
কুলৰ অনাইলা খিলিংকাৰ ॥

এবে বৰ যশ পাইলা শ্রেষ্ঠভাইক নচাইলা,
আমাক চাহিবা কিবা আৰ।
তোৰ মনে সুখ হৌক ভায়েৰৰে লগে মোক,
গলে আনি ডাঙ্গ দিয়া মাৰ॥

শুণি চাও তোক বাজে বানৰ কুলৰ মাঝে,
আৰ কোন আছে দুৰাচাৰ।
শ্রেষ্ঠ ভাই পিতৃসম তান তই ভৈলি যম,
কিনো যশ লভিলা অপাৰ॥

তাৰাৰ বিলাপ দেখি লক্ষণ সুগ্রীব্র বীৰ,
শ্রীৰামচন্দ্র কৃপাময়।
বিপৰীত শোক শালে তিনিৰো শৰীৰ দহে,
চক্ষু ঢালি লোতক বহয়॥

তাৰাই শ্রীৰামক শাপ দিয়ে।

তাৰা বোলে চাহা ৰাম পৰম সাত্বিক।
বিমুখ সমৰে স্বামী মাৰিলাহা কিক॥
জাজ্বল্য সমান ভৈলোঁ স্বামীৰ সন্তাপে।
তোমাক দহিতে পাৰো পতিব্রতা শাপে॥
তোমাক শপিলে যেৱে জীয়ে মোৰ স্বামী।
তেবেসে তোমাক শপি ভস্ম কৰোঁ আমি॥
যেন আন বেলা নকৰাহা হেন পাপ।
সীমা দণ্ড থৈয়া অনুৰূপে দিওঁ শাপ॥
বাহুৰ প্ৰতাপে তুমি সীতাক লভিবা।
অগনিত পৰীক্ষিয়া অযোধ্যাক নিবা॥
তথু জায়া সীতা দেবী হস্ত মহাশান্তি।
তোমাক বিছুই অল্পকালে এৰিৱন্তি॥
মই যেন মৰোঁ হেৰা স্বামীৰ বিয়োগে।
তোমাক বঞ্চিবো সীতা দেবীৰ সম্ভোগে॥

বিচোহ লগাইয়া হৃদয়ত দিয়া শাল।
কৰিবা কাতৰ তভোঁ যাইবন্ত পাতাল॥
পাছে কতোক্ষণে সন্ধুক্ষণ ভৈলা বালী।
চক্ষু মেলি কুটুম্বক চাহিলা নিহালি॥
দেখন্ত অঙ্গদ চৰণত পৰি আছে।
সব বন্ধু জনে বেঢ়ি কান্দে আগে পাছে॥
ডাইন হাত্তে অঙ্গদকো আলিঙ্গি ধৰিলা।
বাম হাতে ধৰিয়া তাবাক বোধ দিলা॥
পৰিচ্ছেদ কৰিয়া দেখোহোঁ ভাৰ্য্যা পোক।
যমপুৰে গৈলে মোক নেৰিবেক শোক॥
হৰি হৰি পুত্ৰ মোৰ তাৰা পটেশ্বৰী।
বিচোহ লগাইয়া হেৰা মই যাওঁ মৰি॥
সন্তানক এৰিলোঁ এৰিলোঁ হৃদি খেদ।
তোমাৰ আমাৰ ভৈল দৃষ্টি পৰিচ্ছেদ॥
ভৈয়াই সুগ্ৰীব তই মোৰ বাক্য শুন।
মৃতক ভ্ৰাতৃৰ নধৰিবি দোষ গুণ।
যুবৰাজ কৰি অঙ্গদক ভালে ৰাখা।
মোৰ বলবীৰ্য্যে পুত্ৰ হৈব তোৰ সখা॥
খুৰতে-ভাতিজা আদিত্যকো দিবি ধাৰ।
ইন্দ্ৰদেবতাতো ভয় নাহিবে তোমাৰ॥
তোমাৰ বিপুল বলে কিছু নহিবেক।
মোৰ পুত্ৰে অনেক ৰাক্ষস মাৰিবেক॥
সুগ্ৰীৱক গ্ৰীৱে ধৰি মুখে চুমা দিল।
অঙ্গদ পুত্ৰক হাতে হাতে সমৰ্পিল॥
মোৰ পুত্ৰ নোহে বাপ তোমাৰ তনয়।
ভাল মতে অঙ্গদক পালিতে লাগয়॥
কুলত থাকয় যদি একোদৰ ভাই।
একৰ তনয় আছে আৰু কাৰো নাই॥
সেহি পুত্ৰ গুটি সবাহাৰে হোঁৱে সাৰ।
জলপিণ্ড দানে কৰে বংশক উদ্ধাৰ॥

শুন বোলোঁ প্ৰাণ বাপ তনয় অঙ্গদ।
তোহোৰ খুৰাত পাইলি সকলে সম্পদ ॥
আতি সেৱা এৰি ধৰ্ম্মে কৰিবি সেৱলি।
আতি সেৱা কৰিয়া পাতালে গৈলা বলি ॥
প্ৰণামোহো ৰামচন্দ্ৰ কৰি হাত যোৰ।
অল্পমতি তৰল বানৰ মুখপোৰ ॥
শৰ বিষে যতেক কৰিলোঁ খিলিঙ্কাৰ।
ইসব দোষক প্ৰভু ক্ষেমিবা আমাৰ ॥
সুবৰ্ণৰ পঙ্কজ যতেক পদ্মমালা।
যাক পৰিধানা শ্ৰীধৰ সম কালা ॥
বাসৱে দিলন্ত মোক মাণিকে উজ্জ্বলা।
গ্ৰীৱ হস্তে কাঢ়িয়া দিলন্ত সেহি মালা ॥
লক্ষ্মণক দিয়া বা আপুনি গ্ৰীৱে ধৰাঁ।
নুহি সুগ্ৰীৱক দিয়া ৰাজ্যক জোকাৰা ॥
অঙ্গদ কুমাৰ মোৰ তাৰা পটেশ্বৰী।
দুইহন্তকো প্ৰভু পালিবাহা ভাল কৰি ॥
বালীক প্ৰবোধি পাছে মাতিলন্ত ৰাম।
ভাৰ্য্যাৰ পুত্ৰৰ শোক কৰা উপশাম ॥
তোমাত অধিক কৰি সুগ্ৰীৱে পালিব।
অভিনন্দা ভাৱে ৰাজভোগকাল নিব ॥
শুনিয়োো সুগ্ৰীৱ মিত্ৰ মোৰ বোল কৰাঁ।
বালী দেন্ত মালা আপোনাৰ গ্ৰীৱে ধৰাঁ ॥
শ্ৰেষ্ঠ ভাইক লাগি কিছু নকৰিবা শোক।
পুষ্পৰথে চৰি যান্ত বালী স্বৰ্গলোক ॥
লৈয়োো প্ৰাণ ভাই বুলি বালী মালা দিল।
হৰিষ-বিষাদ মনে সুগ্ৰীৱে পিন্ধিল ॥
আতিশয় শোভা কৰে দশগুণে কালা।
দেখি যেন মেৰুৰ শিখৰে সূৰ্য্য জ্বালা ॥
ভৈয়াই সুগ্ৰাৱ মোৰ হেৰ প্ৰাণ যান্তি।
আথৰেক মাতোহোঁ শুনিয়োো তাৰা শান্তি ॥

বিপাঙ্গে মৰিলোঁ তোৰ বচন নুশুনি ।
পুত্ৰক পালিবি মোৰ দোষক নুগুণি ॥
আপদ কালত তোৰ একে বুধি তৰি ।
মই যম ঘৰে যাওঁ বচন নকৰি ॥
এহি বুলি বালী ৰাজা ভৈলা নিশবদ ।
শৰ বিযে দুই চক্ষু ভৈলন্ত তবধ ॥
থৰমৰ ভৈল বালীৰাইৰ হাত ভৰি ।
অচেতন ভাৱে থাকিলন্ত দান্ত তৰি ॥
মুখ ভৈলা নির্ব্বাণ নাসাত শ্বাস নাই ।
পালটিল চক্ষু দুই আদিত্যক চাই ॥
নীলে দেখিলন্ত বালী ৰাজাৰ নির্য্যাণ ।
আজুৰিয়া কাঢ়িলন্ত ৰাঘৱৰ বাণ ॥
ৰুধিৰে পূৰিত শৰ গাৱৰ বাজান্তি ।
চিকিমিকি কৰে যেন আদিত্যৰ কান্তি ॥
সাগৰত স্নান কৰি ৰুধিৰ গুচাই ।
ৰামৰ তূণত আসি পশিল দুনাই ॥
শৰীৰৰ বোম্বালে ৰুধিৰ বহি যান্তি ।
বিজুলী চটক যেন দেখি তাৰ কান্তি ॥
স্বামীক বেঢ়িয়া কান্দে পটেশ্বৰী লোকে ।
সুগ্ৰীব কান্দন্ত আতি জেষ্ঠভাইৰ শোকে ॥
ৰামচন্দ্ৰ লক্ষণ কান্দন্ত হনুমন্ত ।
সৈন্যে সমে চাৰি পাত্ৰ আৰ জাম্বুৱন্ত ॥
তাৰা বোলে স্বামী তুমি গৈলা পৰলোক ।
যমৰ পুৰত প্ৰভু সুমৰিবা মোক ॥
যাৰ মুঠি প্ৰহাৰে মেদিনী মেলে চিৰ ।
হেন স্বামী ধৰণীত তেজিলা শৰীৰ ॥
হাঁ স্বামী তুমি কোন কার্য্যক সাধিলা ।
সুগ্ৰীৱক ডাকি ভ্ৰাতৃবধূ সম্ভৰিলা ॥
ধর্ম্মপথ এৰি পাপ কৰিলা সকল ।
অৱিলম্বে পাইলা সেই অধর্ম্মৰ ফল ॥

অঙ্গদ কান্দন্ত আতি বিয়াকুল চিত্ত।
হৃদয়ত মুঠি হানি পৰিলা ভূমিত ॥
হা বাপ কি কৰি কৰিলা নিমাখিতি।
মহাশাস্তি মাৰ মোৰ ভৈলা অনাথিতি ॥
ৰাজাৰ কুমাৰ কান্দে ধৰণীত লুটি।
হা বাপ বোলন্তে পৰাণ যাই ফুটি ॥
দীঘল গহন পথে চলিলা আপোনে।
তযু ভাৰ্য্যা পুত্ৰ আবে পালিবেক কোনে ॥
ৰাঘৱে বোলন্ত মিত্ৰ শুনিয়ো উচিত।
বিস্তৰ ক্ৰন্দন শুহি মৃতকৰ হিত ॥
ঝাণ্টে চিতা সাজিয়োক বহল বিস্তাৰ।
তাতে তুলি কৰায়োক বালীৰ সংস্কাৰ ॥
ৰামৰ বচন যেবে ভৈলা অবসান।
পাছে বীৰ লক্ষণে দিলন্ত সমিধান ॥
শোক এৰি সুগ্ৰীৱ প্ৰেতৰ কাৰ্য্য চাহা।
কৈৰ তাৰা দেবী তুমি কিষ্কিন্ধ্যাক যাহা ॥
চতুৰ্দ্দোল যানত বালীক নিয়া তোলা।
গিৰি-নদী সমীপত শীঘ্ৰে নিয়া পোৱা ॥
অঙ্গদে পিতৃৰ দিৱা পিণ্ড জলাঞ্জলি।
হনুমন্ত আদি সবে কাৰ্য্যক সম্বলি ॥
শিৰোগত কৰিলন্ত লক্ষণৰ বোল।
তেতিক্ষণে তাৰা আনাইলন্ত চতুৰ্দ্দোল ॥
অঙ্গদে সুগ্ৰীৱ দোলা তুলিয়া ধৰিল।
থুৰাতে ভাতিজে গিৰি-নদীতীৰ নিল ॥
আনো বৰ বৰ বীৰ পৰ্ব্বত-আকাৰ।
হাতে কান্ধে বহিলন্ত মৃতকৰ ভাৰ ॥
কান্দন্তে কান্দন্তে লৈয়া গিয়া চতুৰ্দ্দোলে।
বালীক পুৰিলা গৈয়া গিৰি-নদী কোলে ॥
দণ্ড কাষ্ঠ কাক বলি আৰু স্নান বলি।
অঙ্গদে পিতৃৰ দিলা পিণ্ড জলাঞ্জলি ॥

নিজ গুৰু ব্ৰাহ্মণে দিলন্ত স্বাহি পাহি।
অঙ্গদে কৰিলা কৰ্ম্ম বিধিৰতে চাহি ॥
নানাবিধ দান কৰিলন্ত বৃষোৎসৰ্গ।
হনুমন্ত সুগ্ৰীৱ সমস্তে জ্ঞাতিবৰ্গ ॥
দানে মানে সব জ্ঞাতিলোক তুষ্ট ভৈলা।
পুষ্পৰথে চৰি বালী স্বৰ্গে চলি গৈলা ॥
সমস্তে বানৰগণে কাৰ্য্যক সঙ্কলি।
ৰামৰ চৰণে আসি কৰিলা সেৱলি ॥
হনুমন্তে ৰামক কৰিলা বহু স্তুতি।
তোমাৰ প্ৰসাদে ভৈল বালীৰ মুকুতি ॥
আঝাৰেক বোলোঁ বুলিবাক লাগে ডৰ।
ভৰি চাৰিপাঞ্চ যাইয়ো কিষ্কিন্ধা নগৰ ॥
ৰাজ্য ঝঙ্কাৰিয়ো সুগ্ৰীৱক তযু মিত্ৰ।
তুমি পৰশিলে হৈব আনৰ পবিত্ৰ ॥
ৰামচন্দ্ৰে বোলন্ত শুনিয়ো বায়ুপুত্ৰ।
আমাৰ মিত্ৰৰ অকল্যাণ আছে কৈত ॥
বনবাস খাটো পালি পিতৃৰ আদেশ।
চৌধয় বৎসৰ নাহি নগৰে প্ৰবেশ ॥
শুনিয়োক হনুমন্ত গবাক্ষ গৱয়।
মন্দ দ্বিবিদ শুনা বীৰ সমস্তয় ॥
নল গন্ধমাদন সুষেণ নৰহৰি।
ব্ৰহ্মাৰ তনয় ওৰা শুনিয়ো কেশৰী ॥
তাৰ বীৰ পনস শুনিয়ো জাম্বুৱন্ত।
দধিমুখ যুথপতি আৰৰ আছন্ত ॥
ইন্দ্ৰজানু সুজানু শুনিয়ো বীৰ নীল।
ঋষভ শৰভ আৰু শুনিয়ো সুশীল ॥
সতানু সম্পাতি সৰ্ব্বভক্ষ শুনিয়োক।
গোলাঙ্গুল জাতি কপি আছে যতলোক ॥
সবে মহাবীৰ যেন দেৱৰ সমাজ।
সবে মিলি সুগ্ৰীৱক জোকাৰিয়ো ৰাজ ॥

বালী সুত মহাবীৰ আছন্ত অঙ্গদ।
সবে মিলি দিবা তাঙ্ক যুবৰাজ পদ॥
আমাৰ বচনে সবে হেলা পৰিহৰি।
সমস্তে বানৰে যাইয়ো কিষ্কিন্ধ্যা নগৰী॥
চলিয়ো সুগ্ৰীৱ মিত্ৰ লোৱা দণ্ডপাট।
প্ৰজাপতি পালি আজ্ঞা কৰিবাহা ছাট॥
নটে ভাটে ব্ৰাহ্মণে মঙ্গল কৰন্তোক।
সাম্পিলো তোমাতে তাৰা দেৱী আছন্তোক॥
শ্ৰাৱণাদি মাস মুখ্য বাৰিষাৰ কাল।
দিনতে আন্ধাৰ মহা মেঘৰ ঘঙ্কাল॥
বানৰ লোকৰ আতো কিছু নাহি কাজ।
ইটো চাৰি মাস মহাসুখে কৰা ৰাজ॥
আমি থিত হৈব প্ৰস্ৰৱণ গিৰিবৰে।
সীতাৰ নিমিত্তে চিত্ত উত্ৰাৱল কৰে॥
কাৰ্ত্তিক নিবৃত্তি হৈগলে আগ্ৰহণ মাসা।
সীতাক খুজিবে যেন নমাতিলে আসা॥
সুগ্ৰীৱে বোলন্ত আবে ভৈল প্ৰতিকাৰ।
ভাৰ্য্যাক লভিলো অকণ্টক ৰাজ্যভাৰ॥
সীতাক খুজিবো আমি চাৰি মাস পাছে।
ধাৰ লাগি মিত্ৰৰ আমাৰ গাৱে আছে॥
ৰামক প্ৰণাম কৰি ভালুক বানৰে।
নগৰীতে প্ৰবেশ ভৈ গৈল চপ কৰে॥
চতুৰ্দ্দোলে সুগ্ৰীৱ ওৱাৰি পয়োসাৰ।
সুগ্ৰীৱে বোলন্ত বিধি প্ৰসন্ন আমাৰ॥
ওৱাৰি ভিতৰে পাঞ্চৰত্নৰ ভাণ্ডাৰ।
শুভ শুভ জয় জয় ভৈ গৈল জোকাৰ॥
দণ্ড ছত্ৰ পতাকা বিচিত্ৰ নৃত্য গীত।
সুগন্ধ শীতল বাতে প্ৰমোদিত চিত॥
নানাবিধ চিত্ৰ থান আতি বিতোপন।
দেখি সুগ্ৰীৱৰ উল্লসিয়া গৈল মন॥

পদূলী পদূলী সবে পুতিলা তোৰণ।
সুবৰ্ণৰ দীপ ঘট সুগন্ধ চন্দন॥
দুৰ্ব্বাঙ্কুত পঞ্চৰত্ন থৈলা নিৰন্তৰে।
পশিলন্ত সুগ্ৰীৱ শ্ৰীমন্ত বাস ঘৰে॥
শুনা ৰামায়ণ পদ যত সভাসদ।
শুনন্তে মঙ্গল মিলে গুচয় আপদ॥
যাৰ যেন মনৰ বাঞ্চিত পূৰে কাম।
নিৰন্তৰে নৰে ডাকি বেলা ৰাম ৰাম॥

মাধৱ কন্দলী।

দেৱজিত।

জয় জয় জগতপালক ভগৱন্ত।
ব্ৰহ্মা হৰ অনন্তে নপাৰে যাৰ অন্ত॥
জয় জয় জগতপালক নাৰায়ণ।
অচ্যুত অনন্ত পূৰ্ণ ব্ৰহ্ম সনাতন॥ ১
ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহাদেৱ যাহাৰ স্ৰজন।
যাহাৰ উদৰে আছে চৈধ্যয় ভুবন॥
তোমাৰ স্ৰজন প্ৰভু চৰাচৰগণ।
কোটি কোটি ব্ৰহ্মাণ্ডৰ তুমি নাৰায়ণ॥ ২
যাহাৰ মহিমা কেহো নপাৰয় অন্ত।
সকল সংসাৰ ৰক্ষি আছা ভগৱন্ত॥
দিন পৰসঙ্গে পালা যত চৰাচৰ।
দিন অৱসানে কৰা জগত সংহাৰ॥ ৩
ব্ৰহ্মা হৰ সমে সব প্ৰাণীক সংহৰি।
অনন্ত শয্যাত শুতি থাকা দেৱ হৰি॥
স্ৰজাহা পালাহা তুমি দেৱ ভগবান।
পুনু ইচ্ছা ভৈলে তুমি কৰা উতপন্ন॥ ৪
হেন ঈশ্বৰৰ কাল মুৰ্ত্তি অৱতাৰ।
ওৰক নপাৰে ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশ্বৰ॥
দৈৱকীনন্দন প্ৰভু পূৰ্ণ ব্ৰহ্ম হৰি।
ভকতৰ অৰ্থে আছা নৰৰূপ ধৰি॥ ৫
ভকতক দয়া বৰ কৰা দামোদৰ।
ভকত্ত জনৰ প্ৰীতি সাধা বাৰেবাৰ॥
দুষ্ট দৈত্য অসুৰনাশক ভগৱন্ত।
ভকত জনৰ মন সঘনে পূৰন্ত॥ ৬

এহিমতে কৃষ্ণৰ অনেক কাল গৈলা ।
স্বৰ্গত ইন্দ্ৰৰ পাচে বৰ গৰ্ব্ব ভৈলা ॥
অমৃতক খাই ভৈলা অজৰ-অমৰ ।
এহি পদে গৰ্ব্ব বাঢ়ি গৈলেক ইন্দ্ৰৰ ॥ ৭
স্বৰ্গত নিন্দিলা মাধৱক ইন্দ্ৰে যত ।
সমস্তে কহিলা মুনি কৃষ্ণৰ আগত ॥
কৃষ্ণৰ ইন্দ্ৰৰ বৰ লাগিলা বিবাদ ।
মাধবে ৰচিলা পদ শুনা সভাসদ ॥ ৮
কৃষ্ণ যে সাৰথি অৰ্জ্জুনক কৰি ৰথী ।
অৰ্জ্জুনে ইন্দ্ৰক ৰণে কৰিলা বিৰথী ॥
গুৰুৰ চৰণ দুই হৃদয়ত ধৰি ।
গুৰুৰ আজ্ঞাক মনে শিৰোগত কৰি ॥ ৯
কৃষ্ণৰ চৰণে মই পশিলোঁ শৰণ ।
দেৱজিত পদক ভণিলোঁ সুশোভন ॥
ঈশ্বৰৰ বাক্য যে বেদত হেন সাৰ ।
আক শুনি সভাসদ হুয়োক উদ্ধাৰ ॥ ১০
হেনয় পদক শুনা সভাষদলোক ।
চতুৰ্ভুজ ৰূপে যাইবা বৈকুণ্ঠপুৰক ॥
বৈশম্পায়ন বদতি শুনিও জন্মিজয় ।
পাচে স্বৰ্গে যি কৰিলা দেৱ হৰিহয় ॥ ১১
একদিন ইন্দ্ৰ দেৱে সভাত যে বসি ।
নক্ষত্ৰ সহিতে যেন প্ৰকাশন্ত শশী ॥
এহিমতে প্ৰকাশ কৰন্ত হৰিহয় ।
ইন্দ্ৰক আৱৰি বোলে দিগপালচয় ॥ ১২
যজ্ঞ কৰিবাক ইন্দ্ৰে আছে মৌন ধৰি ।
যেন যোগী আছে মহা কষ্টব্ৰত কৰি ॥
অপ্সৰা নাচয় গন্ধৰ্ব্বে গায়ে গীত ।
জয়ধ্বনি কৰন্ত স্বৰ্গত বিপৰীত ॥ ১৩
চিত্ৰসেন আদি কৰি গন্ধৰ্ব্ব চাৰিম ।
তাল কৰতাল ধৰি কৰন্ত কীৰ্ত্তন ॥

সিদ্ধ মুনিগণে কৰে বেদমন্ত্ৰধ্বনি।
বাদ্যৰ প্ৰচণ্ড ৰোলে মাতক নুশুনি॥ ১৪
যজ্ঞ আৰম্ভিলা পাচে দেৱ পুৰন্দৰ।
যজ্ঞক গৈলন্ত ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশ্বৰ॥
লগত আসিলা আৰো গুৰু বৃহস্পতি।
ইন্দ্ৰৰ সভাক লাগি গৈলন্ত সম্প্ৰতি॥ ১৫
ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশক কৰিলা সন্মান।
ইন্দ্ৰে নিয়া দিলা নিজে দিব্য সিংহাসন॥
সিংহাসনে বসিলন্ত তিনিও ঈশ্বৰ।
তিনিকো নমিলা পাচে দেৱ পুৰন্দৰ॥ ১৬
বৃহস্পতিক দিলা আনি ৰত্নৰ আসন।
আসনে বসিলা পাচে ব্ৰহ্মাৰ নন্দন॥
সেই বেলা আসিলা নাৰদ মহাঋষি।
হাতে দিব্য বেণা ধৰি পৰম হৰিষি॥ ১৭
ইন্দ্ৰৰ আগত ঋষি প্ৰবেশ ভৈলন্ত।
পাদ্য-অৰ্ঘ্য আচমনে ইন্দ্ৰে পূজিলন্ত॥
নাৰদ বদতি দেৱ শুনা পুৰন্দৰ।
তোৰ সম দেৱ নাই স্বৰ্গৰ ভিতৰ॥ ১৮
কিবা যজ্ঞ হৱয় নহয় সুৰপতি।
স্বৰূপ কৰিয়া কৈলোঁ মোৰ দৃঢ়মতি॥
যদি যজ্ঞ কৰিবে তোমাৰ আছে মন।
কৃষ্ণক পূজিয়ো আগে সহস্ৰলোচন॥ ১৯
কৃষ্ণৰ মায়ায় নহৈবেক যজ্ঞচয়।
আকে জানি কৃষ্ণক পূজিও হৰিহয়॥
তোৰ আগে কওঁ মই কৃষ্ণৰ মহিমা।
ব্ৰহ্মা হৰ অনন্তে নপাৰে যাৰ সীমা॥ ২০
কৃষ্ণক মোহিবে ব্ৰহ্মা আসিলেক লৰি।
গোবৎস দামুৰি ব্ৰহ্মা থৈলা চুৰি কৰি॥
হেন দেখি কৃষ্ণে মায়া কৰিলন্ত বৰ।
গোবৎস দামুৰি হুই ৰৈলা ঘৰে ঘৰ॥ ২১

নাৰদ বদতি শুনা দেৱ হৰিহয়।
কৃষ্ণৰ মায়াত মই বৰ ভৈলোঁ ভয়॥
কৃষ্ণৰ মায়াক দেখি দেৱ সৃষ্টিকৰ।
হংসৰ নামিয়া স্তুতি কৰিলা বিস্তাৰ॥ ২২
পূৰ্ণ ব্ৰহ্ম কৃষ্ণত অনুজ্ঞা ব্ৰহ্ম লই।
হংস যানে চৰি ব্ৰহ্মলোকে গৈলা ধাই॥
বাণক ৰাখিবে পাচে যুদ্ধ দিলা হৰ।
হৰক ভঙ্গাইলা পাচে দেৱ দামোদৰ॥ ২৩
জগত সংহাৰ হবে ধৰি ৰূপ ৰুদ্ৰ।
কৃষ্ণৰ আগত হৰ ভৈলা যেন ক্ষুদ্ৰ॥
অজ ব্ৰহ্ম কৃষ্ণৰ যে যোগমায়া বৰ।
অন্তক নপাৰে ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশ্বৰ॥ ২৪
নাৰদ বদতি শুনা দেৱ হৰিহয়।
কৃষ্ণৰ মায়াত বৰ মই ভৈলোঁ ভয়॥
হোমক কৰন্তে কৃষ্ণে হাতে শ্ৰুৱ ধৰি।
ঘৰে ঘৰে দেখো মই সেহি দেৱহৰি॥ ২৫
কৃষ্ণতে ভৈলন্ত যেবে বিশ্বৰূপ যত।
ষোড়শ ভাৰ্য্যাৰ ঘৰে কৃষ্ণ উপগত॥
কেউ ঘৰে ব্ৰাহ্মণক কৰয় সম্মান।
কেউ ঘৰে কৰে ব্ৰাহ্মণক ৰত্ন দান॥ ২৬
কৃষ্ণৰ মহিমা দেখি মোৰ কম্পে প্ৰাণ।
সাক্ষাতে ভৈলোহোঁ মই মৃতক সমান॥
স্থিৰ নোহে মোৰ সবে কম্পে হাত ভৰি।
কৃষ্ণত অনুজ্ঞা লই গৈলোঁ স্বৰ্গে লৰি॥ ২৭
তুমি যজ্ঞ কৰা সৰ্ব্ব যজ্ঞত যে ভাল।
মোহোৰ বচনে কৃষ্ণ পূজা দিগপাল॥
অজ ব্ৰহ্ম কৃষ্ণ পাচে ত্ৰৈলোক্যক ধৰি।
হেনয় কৃষ্ণক পূজা মনত সাদৰি॥ ২৮
শীঘিৰে কৃষ্ণক পূজা কৰা হৰিহয়ঁ।
অক্ষয় পুণ্যক পাইবা বুলিলোঁ নিশ্চয়॥

নাৰদৰ বাণী শুনি ইন্দ্ৰ দিগপাল।
কৃষ্ণক নকৰোঁ পূজা মই একো কাল॥ ২৯
মোৰ পূজা ভঙ্গ কৃষ্ণে কৰিছে পূৰ্ব্বত।
কৃষ্ণক নকৰোঁ পূজা জানা স্বৰূপত॥
মোক কৃষ্ণে অপমান দিয়া আছে অতি।
নকৰোঁ কৃষ্ণক পূজা মোৰ দৃঢ়মতি॥ ৩০
অধম আচাৰ কৃষ্ণ পৰম নিলাজ।
কৃষ্ণক নকৰোঁ পূজা শুনা মুনিৰাজ॥
আপোনাৰ পুত্ৰবধূ কৰি আছে ঘৰ।
হেনয় আচাৰ কৃষ্ণ পাপমতি বৰ॥ ৩১
হেনয় কৃষ্ণক মুপূজোহোঁ কদাচিত।
সত্যে সত্যে কহোঁ ঋষি তোমাৰ আগত॥
মহা ৰক্ৰ কৃষ্ণ পাপমতি আতি বৰ।
তাহাক নকৰোঁ পূজা মই পুৰন্দৰ॥ ৩২
সত্যে সত্যে বোলোঁ মোৰ বচন অভেদ।
ঐক যদি আসে কৃষ্ণ কৰিবোহোঁ ছেদ॥
মাধৱক ইন্দ্ৰে যে নিন্দিলা যত যত।
শুনি ব্ৰহ্মা বিষ্ণু হৰে কৰ্ণে দিলা হাত॥ ৩৩
ব্ৰহ্মায়ে বোলন্ত ইন্দ্ৰ গৰ্ব্ব ভৈলা বৰ।
অল্পতে কৰিবে চুৰ আসি দামোদৰ॥
মহেশ বোলয় আৰ গৰ্ব্ব বৰ আতি।
গৰ্ব্ব খণ্ডাইবেক হৰি অৰ্জ্জুন সহিতি॥ ৩৪
বিষ্ণুৱে বোলয় শুনা দেৱ হৰিহয়।
তোৰ গৰ্ব্ব ভাঙ্গিবেক কৃষ্ণ ধনঞ্জয়॥
এহি বুলি তিনি দেৱ কৰি ক্ৰোধ মন।
ইন্দ্ৰৰ সভাৰ পৰা উঠিলা তেখন॥ ৩৫
হংসত চৰিয়া ব্ৰহ্মা ব্ৰহ্মলোকে গৈলা।
গৰুড়ত বিষ্ণু বিষ্ণুলোকে প্ৰবেশিলা॥
বৃষভত চৰি পাচে দেৱ মহেশ্বৰ।
সেহি ক্ষণে চলি গৈলা কৈলাস শিখৰ॥ ৩৬

তিনিও দেৱতা যেবে গৈলা তিনি দিশ।
ইন্দ্ৰৰ বিবৰ্ণ মুখ ঘোৰ অসন্তোষ॥
যজ্ঞ নিসিজিল দেখি ইন্দ্ৰৰ বিমন।
নিশ্বাস কাঢ়ন্ত ইন্দ্ৰদেৱে ঘনে ঘন॥ ৩৭
নাৰদ বদতি ইন্দ্ৰ শুনা পুৰন্দৰ।
কৃষ্ণক নিন্দাৰ ফল পাইবি বহুতৰ॥
বহুদিন নহৈবেক হৈবে অল্প দিনে।
দিগপাল সমে ইন্দ্ৰ থাকা ৰঙ্গমনে॥ ৩৮
এহি বুলি নাৰদ উঠিলা ক্ৰোধ মনে।
শীঘ্ৰে চলি গৈলা ঋষি পৃথিৱী ভুবনে॥
কৃষ্ণৰ আগত ঋষি ভৈলা উপগত।
নাৰদক দেখি কৃষ্ণে কৰি যোৰহাত॥ ৩৯
ৰত্নৰ আসন কৃষ্ণে দিলে আগে পাৰি।
আসনে বসিলা ব্ৰহ্মা-পুত্ৰ বেণা ধৰি॥
পাদ্য অৰ্ঘ্য আচমনে পূজিলা চৰণ।
কৃষ্ণৰ পূজাত ঋষি হৰষিত মন॥ ৪০
নাৰদ বদতি শুনা প্ৰভু দামোদৰ।
তোমাক নিন্দিলা স্বৰ্গে পাপী পুৰন্দৰ॥
ব্ৰহ্মা বিষ্ণু হৰ আগে নিন্দিলেক বৰ।
নিন্দা শুনি তৈৰ গৈলা তিনিও ঈশ্বৰ॥ ৪১
গৰ্ব্ব মন্দে অন্ধ জ্ঞানা ভৈলা দেৱৰাজ।
তাৰ গৰ্ব্ব চুৰ কৰি কৰা ঘোৰলাজ॥
আৰু তোমাসাক বোলে অপবাদ বৰ।
নৰকৰ ভাৰ্য্যা তুমি কৰি আছা ঘৰ॥ ৪২
তাহাৰ নিন্দাক ক্ৰুদ্ধমন ভৈলা বৰ।
এতেকে তোমাত কৈলোঁ দেৱ দামোদৰ॥
যেহি লাগে তাক কৰা প্ৰভু দেৱ হৰি।
স্বৰ্গক চলিলোঁ মই দিব্য বেণা ধৰি॥ ৪৩
এই বুলি নাৰদ স্বৰ্গক চলি গৈলা।
হেন শুনি মাধৱৰ ক্ৰুদ্ধমন ভৈলা॥

মাধৱে বোলন্ত কিয় নিন্দে দুৰাচাৰ।
ইন্দ্ৰক কৰিবো আজি দুৰ্ঘোৰ সমৰ॥ ৫৪
সাগৰৰ ভাৰ্য্যা হৰি নিলা পুৰন্দৰ।
সাগৰক দিবো অঙ্গীকাৰ ৰাখি মোৰ॥

* * * * * *

দেখিয়ো কৃষ্ণৰ কেনে যোগমায়া বল।
ইন্দ্ৰ অৰ্জ্জুনৰ কেনে লগাইলা কন্দল॥
পিতৃৰ পুত্ৰৰ দেখা ভৈলা ঘোৰ ৰণ।
গৰ্ব্বমদে অন্ধ হুলে বিবৰ্ণ বদন॥ ১৭১
মৰণতোধিক পাচে ভৈলা সুৰপতি
দেখিয়ো কৃষ্ণৰ কেনে অনন্ত শকতি॥
আকে জানি গৰ্ব্ব নকৰিবা একোজন।
তিলমাত্ৰো গৰ্ব্ব নসহন্ত নাৰায়ণ॥ ১৭২
এতেকে নামক লোৱা সবে সাধুজন।
কৃষ্ণৰ চৰণে লৈয়ো সত্বৰে শৰণ॥
তপ জপ যজ্ঞ দান জানা তীৰ্থ ব্ৰত।
অপ্ৰয়াসে সিজে সবে নামৰ লগত॥ ১৭৩
হেন ৰাম নাম যিটো লৱে একবাৰ।
কোটি কোটি পুৰুষক কৰয় উদ্ধাৰ॥
নামতে আছন্ত পূৰ্ণ ব্ৰহ্ম নাৰায়ণ।
এতেকে নামক লেৱে ব্ৰহ্মা ত্ৰিনয়ন॥ ১৭৪
সুৰাসুৰ ব্ৰহ্মাণ্ডক নামে আছে ধৰি।
এতেকে মহন্তে গাৱে নামক সাদৰি॥
ৰামকৃষ্ণ উচ্চৰিয়া যায় যিটো নৰে।
তাৰ পাচে যায় কৃষ্ণ চক্ৰ ধৰি কৰে॥ ১৭৫
বিঘিনি পাপক কৃষ্ণে চক্ৰে কৰি ছন্ন।
ভকত জনক হৰি কৰয় ৰক্ষণ॥
যেন ধেনু নেৰে স্নেহে বৎসৰ যে লাগ।
কৃষ্ণ ফুৰে পাচত ভক্তক কৰি আগ॥ ১৭৬

হেনয় কৃপালু কৃষ্ণ ত্রৈলোক্যতে সাৰ।
কৃষ্ণে পিতা মাতা জানা জগত আধাৰ॥
কৃষ্ণসে ৰাখিয়া আছে সবাৰে জীৱন।
যেন বায়ু অবিহনে সবাৰে মৰণ॥ ১৭৭
এতেকে নামক নেৰে সাধু সব নৰে।
তেবেসে তৰিবা ঘোৰ সংসাৰ সাগৰে॥
সাৰ কৰি ধৰা সবে আমাৰ সন্মত।
মহা পুণ্য পদ ৰচিলোঁ হো দেৱজিত॥ ১৭৮
অর্জ্জুন ইন্দ্রৰ যুদ্ধ দেৱজিত পদ।
আকে শুনি সভাসদ খণ্ডিয়ো আপদ॥
কৃষ্ণৰ যে যশ নাম পাপ বিমোচন।
মাধৱে ৰচিলা পদ শুনা সুশোভন॥ ১৭৯
হেনয় পদক শুনিয়োক সর্ব্বজন।
তেবেসে কৰিবা সবে বৈকুণ্ঠ গমন॥
হেন জানি নামক ধৰিয়ো দৃঢ় কৰি।
ধন জন দেখা যেন সবে ছাইৰ জৰী॥ ১৮০
দেহা নতু নপৰন্তে কালে নতু গিলে।
ধন জন জীৱন যৌবন একেতিলে॥
হেন জানি মাধৱ-চৰণে দিয়া চিত।
তেৱেসে তৰিবা সুখে দুর্ঘোৰ কলিত॥ ১৮১
ৰাম নাম লৈয়ো সৱে দৃঢ় কৰি মন।
তেৱেসে তৰিবা সুখে যমৰ কাৰণ॥
আকে জানি নৰ নাৰী এৰি আন কাম।
পাতক চাৰোক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম॥ ১৮২

* * * *

সুখে দুখে সুখ ভৰি সদায় ঘুষিয়ো হৰি
সুখে লৈবা বৈকুণ্ঠত বাসু।
তেৱে চক্র সুদর্শন ৰাখিলন্ত সর্ব্বক্ষণ
পাপক কৰিব সৱে নাশ॥

নামক কৰিয়ো ধন নামেসে জানিবা প্ৰাণ
নামকেসে কহে শাস্ত্ৰগণে।
অষ্টাদশ পুৰাণত ভাগৱতে কহে যত
তৰিবে নপাৰে নাম বিনে ॥ ২১২
ধন জন অৰ্থচয় জানা সবে মায়াময়
সমস্তে বস্তুক তেজি অতি।
সি সৱক পৰিহৰি হৰি নাম খাণ্ডা ধৰি
পেলায়োক মোহ-জৰি কাটি ॥
মাধৱে ভণিলা পদ শুনা সৱে সভাসদ
এৰি সৰ্ব্বজনে আন কাম।
পাপ সৱ হৌক নাশ বৈকুণ্ঠত পাইবা বাস
ডাকি সৱে বোলা ৰাম ৰাম ॥ ২১৩

আকে জানি গৰ্ব্ব নকৰিয়া একো প্ৰাণী।
পুত্ৰ ধন জন সৱে মায়াময় জানি ॥
দেৱতো অধিক ইতো মনুষ্য শৰীৰ।
এতিক্ষণে পৰে কেহোঁ তাৰ নাহি থিৰ ॥ ৫৭২
অনেক জন্মৰ মহা পুণ্য ধন দিয়া।
মনুষ্য শৰীৰ নৌকা আছাহা কিনিয়া ॥
মহাভয় সাগৰক তৰিবাক প্ৰতি।
যাৱে নতু ভাগে ভৰা তাৱত সম্প্ৰতি ॥ ৫৭৩
একাদশ, ইন্দ্ৰ, নতু হোৱন্ত বিফল।
যাৰ নকৰয় ব্যাধি শৰীৰ দুৰ্ব্বল ॥
তেৱে কৃষ্ণ কথা কৰা শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন।
মুকুতি সুখক প্ৰতি যাৰ আছে মন ॥ ৫৭৪
মহাপুণ্য পদ ৰচিলোহোঁ দেৱজিত।
আক শুনি তৰা সৱে দুৰ্ঘোৰ কলিত ॥
দেৱজিত পদক শুনিয়ো সৰ্ব্বজন।
দেৱজিত শুনি কৰা বৈকুণ্ঠে গমন ॥ ৫৭৫
যি সৱ কথাত আক আছে গুণ নাম।
সি সৱ কথাক ভজা নকৰি বিশ্ৰাম ॥

অষ্টাদশ পুৰাণৰ কথা অনুসাৰ।
কৰিলোহোঁ মই দেৱজিতক প্ৰচাৰ॥ ৫৭৬
হেন দেৱজিত পদ শুনা নৰ নাৰী।
তেৰেসে সংসাৰ দুখ তৰিবাক পাৰি॥
দেৱজিত পদ শুনা এৰি আন কাম।
খণ্ডোক পাতেক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম॥ ৫৭৭

* * * *

বৈশম্পায়ন বদতি শুনিয়ো নৰেশ্বৰ।
অৰ্জ্জুনক ধৰে পাচে দিলন্ত শঙ্কৰ॥
প্ৰলয়ত যেন ৰুদ্ৰৰূপ ভৈলা হৰ।
তিনিয়ো জগত যেন কৰয় সংহাৰ॥ ৬৯৬
ভ্ৰূকুতিকুটিল মুখ চাহন নযায়।
চৰাচৰ ইন্দ্ৰ আদি দেৱ ভৈলা ভয়॥
দেৱ মুনি সিদ্ধ নৰ সবে ভৈলা ত্ৰাস।
কম্পিলেক স্বৰ্গ আৰু পৃথিবী আকাশ॥ ৬৯৭
ৰুদ্ৰৰ ভয়ত কম্পে সঘনে ধৰণী।
ধৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম সুমৰন্ত যত সিদ্ধ মুনি॥
এহি মতে খেদি গৈলা অৰ্জ্জুনক হৰ।
ৰথ হস্তে আছে দেখি দেৱ দামোদৰ॥ ৬৯৮
মাধৱে বোলন্ত সখি শুনা বীৰবৰ।
তোমাক সম্মুখে খেদি আসয় শঙ্কৰ॥
বৃষভত চৰি আসে দেৱ মহেশ্বৰ।
কুমুদ উপৰে যেন ধৱল কেশৰ॥ ৬৯৯
ধৱল স্ফটিক সম জ্বলে কলেৱৰ।
আকাশে প্ৰকাশে দেৱ পূৰ্ণ শশধৰ॥
সেহি মতে জ্বলি আসে খেদি মহেশ্বৰ।
দেৱতাৰ সখা তুই কৰিবে সমৰ॥ ৭০০
দেৱতাৰ কাতৰ বচনে ত্ৰিনয়ন।
অৱশ্যে তোমাক আজি দিবে ঘোৰ ৰণ॥

তোমাত কহিলোঁ সখি কৰি দৃঢ় মন।
আকে জানি হৈয়ো সখি যুদ্ধে সাৱধান॥ ৭০১
অৰ্জ্জুনে বোলয় সখি শুনা দামোদৰ।
কি মতে হৰক মই কৰিবো সমৰ॥
কিৰাতৰ ৰূপ ধৰি মোক দিলা ৰণ।
নিচিনি কৰিলোঁ পূৰ্ব্বে মই ঘোৰ ৰণ॥ ৭০২
পাচে তপ কৰি চিনি কৰিলো প্ৰণতি।
মোক বৰ দিবে পাচে তান ভৈলা মতি॥
ত্ৰৈলোক্য দিবাক খুজিলন্ত পশুপতি।
ত্ৰৈলোক্য লৈবাক মোৰ নভৈলেক মতি॥ ৭০৩
পাচে পাশুপত শৰ দিলা মোক হৰ।
যাক দেখি দৈত্য দানৱৰ বৰ ডৰ॥
বৰদাতা ঈশ্বৰ জগতগুৰু হৰ।
তাহাঙ্ক কি মতে মই কৰিবোঁ সমৰ॥ ৭০৪
সংগ্ৰাম ভিতৰে মোক যদি মাৰে হৰ।
তথাপিতো তাঙ্ক মই নকৰিবো শৰ॥
এহি বুলি মৌন ভৈলা পাণ্ডুৰ সন্ততি।
হেন শুনি মাধৱৰ অসন্তোষ মতি॥ ৭০৫
মাধৱে বোলন্ত সখি শুনা মোৰ বাণী।
অকাৰণে মনদুখ কৰা মহামানী॥
ৰুদ্ৰক নকৰা সখি যেবে তুমি ৰণ।
তোমাক হাঁসিবে সখি যত দেৱগণ॥ ৭০৬
এতেকে দেৱৰ গৰ্ব্ব বাঢ়িবে নিশ্চয়।
শঙ্কৰক দেখি ধনঞ্জয় ভৈলা ভয়॥
তোমাৰ লগত সখি হাঁসিবেক মোক।
আকে জানে যুদ্ধ তুমি দিয়ো শঙ্কৰক॥ ৭০৭
বিকল স্বভাৱ সখি এৰা ধনঞ্জয়।
হৰক যুঁজিয়া যশ কৰা অভ্যুদয়॥
ঈশ্বৰ বুলিয়া যদি নকৰাহা ৰণ।
তাহাৰ কাৰণ কহোঁ শুনিয়ো অৰ্জ্জুন॥ ৭০৮

মোহোক জানিবা সখি আদি নিৰঞ্জন।
কোটি কোটি ব্ৰহ্মগুৰ মই নাৰায়ণ ॥
পূৰ্ণব্ৰহ্ম কৃষ্ণ মই নিৰঞ্জন হৰি।
ভক্তৰ কাৰণে আছোঁ নৰৰূপ ধৰি ॥ ৭০৯
ৰাক্ষস অসুৰ দুষ্ট দৈত্য সৱ মাৰি।
পৃথিবী ভুবনে আছোঁ বৰ লীলা কৰি ॥
আৰু এক কথা কহোঁ শুনা ধনঞ্জয়।
কি কাৰণে ব্ৰহ্মাবিষ্ণু স্ৰজি আছোঁ মই ॥ ৭১০
ৰজ সত্ব তম গুণে স্ৰজি তিনি জন।
আকাশতে থাকি মই বুলিলোঁ বচন ॥
ৰজ গুণে ব্ৰহ্মা তুমি স্ৰজা চৰাচৰ।
সত্ব গুণে বিষ্ণু তুমি পালা নিৰন্তৰ ॥ ৭১১
তম গুণে হৰ তুমি জগত সংহাৰ।
এহি বুলি তিনিকো যে দিছোঁ তিনি ভাৰ ॥
হেনয় বচন কিয় এৰি মহেশ্বৰ।
তোমাক কৰিবে আসে সম্মুখে সমৰ ॥ ৭১২
মোহোৰ স্ৰজন আৰে কাৰণ ঈশ্বৰ।
ইহাৰ কাৰণে খেদ এৰা বীৰবৰ ॥
পূৰ্ণব্ৰহ্ম শব্দব্ৰহ্ম কৃষ্ণব্ৰহ্ম পূৰ্ণ।
অদ্ভূত অনন্ত পূৰ্ণব্ৰহ্ম নিৰঞ্জন ॥ ৭১৩
অনাদি অনন্ত হৰি নিত্য সনাতন।
নিৰাময় নিৰ্ব্বিকাৰ দেৱ নাৰায়ণ ॥
মৎস্য কূৰ্ম্ম ৰাম আদি অংশে অৱতাৰ।
পূৰ্ণব্ৰহ্ম হুই আছোঁ দৈৱকী কুমাৰ ॥ ৭১৪
জন্ম অপবাদ মাত্ৰ মোৰ জন্ম শূন্য।
একো কালে জন্ম মোৰ নাহিকে অৰ্জ্জুন ॥
জন্ম মৃত্যু নাহি মোৰ পূৰ্ণব্ৰহ্ম হৰি।
ভকতৰ অৰ্থে আছোঁ নৰৰূপ ধৰি ॥ ৭১৫
মোহোৰ ইসৱ মায়া শুনা মহাবলী।
সমস্তে প্ৰাণীক আছোঁ মায়ায়ে বিকলি ॥

যিতো জনে মোৰ নলৱয় নাম গুণ ।
তাহাকে তোমাৰ হাতে মাৰাও অৰ্জ্জুন ॥ ৭১৬
ব্ৰহ্মা হৰ অনন্তে সেৱন্ত মোক নিতি ।
তুমিও কৰাহা সখি মোহোত ভকতি ॥
যদি মহাদেৱ জানা আপুনি ঈশ্বৰ ।
কিসক মোহোক সেৱে শুনা বীৰবৰ ॥ ৭১৭
মোৰ পূৰ্ব্ব আজ্ঞা কিয় এৰিলা সম্প্ৰতি ।
তোমাক যুঁজিবে খেদি আসে পশুপতি ॥
হৰে সমে যদি ত্ৰিজগতে দেই ৰণ ।
ৰণে নোৱাৰিবে কেহো বুলিলো বচন ॥ ৭১৮
তুমি মই সখি একে ব্ৰহ্ম অৱতাৰ ।
নুহিকে তোমাৰ সম ব্ৰহ্মা মহেশ্বৰ ॥
বিষ্ণু আদি চৰাচৰ সৱে দেৱচয় ।
তোমাৰ সমান কেহো নোহে ধনঞ্জয় ॥ ৭১৯
হেন জানি সখি তুমি হেলা পৰিহৰি ।
হৰক কৰিয়ো ৰণ শাৰঙ্গক ধৰি ॥
আগে বুলি আছা তুমি বীৰত্ব বচন ।
চৰাচৰ সমে হৰ দেই যদি ৰণ ॥ ৭২০
সেহি দিন মিলিল শুনিয়ো ধনঞ্জয় ।
রুদ্ৰৰ সহিতে যুদ্ধ কৰা মহাশয় ॥
তোমাৰ যশস্যা গাইবেক সিদ্ধ মুনি ।
তোমাৰ নিৰ্ম্মল যশে যুৰিব ধৰণী ॥ ৭২১
আকে জানি হৰক যুঁজিয়ো ধনঞ্জয় ।
হৰক যুজিয়া যশ কৰা অভ্যুদয় ॥
কৃষ্ণৰ বচনে অৰ্জ্জুনৰ ৰঙ্গ ভৈলা ।
মাধৱক চাই বীৰে বুলিবাক লৈলা ॥ ৭২২
হৰক কৰিবো ৰণ শুনা নাৰায়ণ ।
হৰক জিনিবো মই বুলিলো বচন ॥
অৰ্জ্জুনৰ বাণী শুনি মাধৱ বদতি ।
হৰক যুঁজিবে সখি দৃঢ় কৰা মতি ॥ ৭২৩

তোমাক মাৰন্তা সখি নাহি একো জন।
আকে জানি হৰক কৰিয়ো ঘোৰ ৰণ॥
এহি মতে কথা মাতে আছে দুয়ো জন।
বৃষভ বাহনে হৰ আগে উপসন্ন॥ ৭২৪
বিজুলী চমকে হৰ আগত ৰহিলা।
তলবল কৰি মেৰুমন্দৰ লৰিলা॥
সপ্তসাগৰক ঢউ পৰ্ব্বত লঙ্ঘিলা।
কুম্ভীৰ মগৰ মানে পাতালে পশিলা॥ ৭২৫
চৰাচৰ সিদ্ধ নৰ সৱে ভৈলা ত্ৰাস।
কম্পিলেক স্বৰ্গ আৰু পৃথিবী আকাশ॥
মহেশ বদতি শুনা হেৰা দামোদৰ।
দেৱতাৰ যুদ্ধ ভৈলা তোহোৰ অন্তৰ॥ ৭২৬
দেৱতাৰ অৰ্জ্জুনৰ কৰাইলিহি ৰণ।
তোহোৰ কাৰণে দেৱসেনা ভৈলা ছন্ন।
আজি অৰ্জ্জুনক মাৰি নিবো যমঘৰ।
কিমতে ৰাখহ তাক দেখো দামোদৰ॥ ৭২৭
স্বভাৱে কপটী তই নিলাজ যাদৱ।
অদোষতে বাণ ৰাজাক কাটিলি মাধৱ॥
তাৰ প্ৰতিফল দেওঁ থাকা স্বন্ধপত।
কৰ-যুদ্ধ নকৰোঁ সুশুধি অৰ্জ্জুনত॥ ৭২৮
পাপ পুণ্য নাই শুনা পাণ্ডুৰ সন্ততি।
মোক যুদ্ধ কৰা তই দৃঢ় কৰি মতি॥
যদি মই তোক মাৰোঁ যাইবা বিষ্ণুলোক।
মোক যদি মাৰা যাইবোঁ শিৱৰ পুৰক। ৭২৯
দিবি কি নেদিবি যুদ্ধ কহা দৃঢ় কৰি।
সন্বৰে না যাইবো যুদ্ধ নকৰিয়া ফিৰি॥
হেন শুনি মাধৱে কৰিলা পাচে হাস।
ত্ৰিপুৰত হন্তে হৰ ভৈলি বৰ ত্ৰাস॥ ৭৩০
পাচে হৰ তই মোত পশিলি শৰণ।
তোহোক ৰাখিলোঁ মই কৰি ঘোৰ ৰণ॥

ৰসকুণ্ড খাইলোঁ মই ধেনু ৰূপ ধৰি।
তেবেসে অসুৰ তই পেলাইলিহি মাৰি॥ ৭৩১
হেন মহেশ্বৰ তোৰ দেখিছোঁ মহত্ব।
ত্ৰিপুৰত হন্তে হৰ দৰ্প ভৈলা হত॥
কি মতে অৰ্জ্জুন মাৰা দেখোঁ মুনিসাই।
অৰ্জ্জুনত হাৰি ৰণ যাইবিহি পলাই॥ ৭৩২
মাধৱৰ বচনে ৰুদ্ৰৰ ক্ৰোধ বৰ।
ভ্ৰূকুটিকুটিল মুখ দেখি লাগে ডৰ॥
ওৰ কুসুমৰ বৰ্ণ লোচন যে তিনি।
জ্বলিবে লাগিল যেন প্ৰলয় অগনি॥ ৭৩৩
পিনাক ধনুক হৰে টঙ্কাৰিলা ধৰি।
ধনুৰ প্ৰচণ্ড শব্দ পাচে গৈলা চৰি॥
ধনুৰ প্ৰচণ্ড শব্দ স্বৰ্গক পূৰিলা।
তাৰ প্ৰতিধ্বনি লাগি পৃথিবী লৰিলা॥ ৭৩৪
অৰ্জ্জুন বদতি প্ৰভু শুনা মহেশ্বৰ।
আগে তুমি কৰা মোক শৰৰ প্ৰহাৰ॥
পাচে প্ৰভু তুমি মোক নেদিবাহা দোষ।
মোৰ শৰ পাই হইবা মনত সন্তোষ॥ ৭৩৫
এহি বুলি শাৰঙ্গ ধনুক ধৰি কৰে।
টঙ্কাৰ কৰিলা ধনঞ্জয় বীৰবৰে॥
ধনুৰ প্ৰচণ্ড শব্দ উঠিলেক ৰোল।
পূৰিলেক দশোদিশ স্বৰ্গৰ যে কোল॥ ৭৩৬
প্ৰচণ্ড শব্দৰ ৰোলে পৃথিৱী পূৰিলা।
সাগৰ খলকি ঢউ আকাশে লঙ্ঘিলা॥
তাৰ প্ৰতিধ্বনি পাচে ৰুদ্ৰক গৈলা ধাই।
ধনুৰ প্ৰচণ্ড শব্দে বিমূৰ্চ্ছিতপ্ৰায়॥ ৭৩৭
পিনাকত জুৰি হৰে বচে দশ বাণ।
প্ৰথমতে অৰ্জ্জুনক কৰিলা সন্ধান॥
আকাশে চলিলা শৰ দেখি লাগে ডৰ।
অৰ্জ্জুনৰ হিয়াত পৰিলা দৃঢ়তৰ॥ ৭৩৮

মাধৱক ৰুদ্রে শৰ হানিলা হাজাৰ ।
শৰজালে মাধৱে দেখিলা অন্ধকাৰ ॥
ইষ্টদেৱ মাধৱৰ নমিয়া চৰণ ।
পাচে নমিলন্ত বীৰে দেৱ ত্রিনয়ন ॥ ৭৩৯
দ্রোণৰ চৰণ দুই হৃদয়ত ধৰি ।
পুনু প্রণামিলা মাধৱৰ পাৱে পৰি ॥
শাৰঙ্গ ধনুক বীৰে বাম কৰে ধৰি ।
মাৰিলেক শৰ দশ হাজাৰ সন্তৰি ॥ ৭৪০
আকাশে ঢাকিলা যাই অৰ্জ্জুনৰ শৰ ।
বুকে পিঠি কোষে ভেদিলেক শঙ্কৰৰ ॥
অৰ্জ্জুনৰ প্রহাৰে হৰৰ ক্রোধ বৰ ।
অৰ্জ্জুনক লাগি হানিলন্ত অগ্নি শৰ ॥ ৭৪১
আকাশ গগণ ছানি আসে ঘোৰ বহ্নি ।
সাক্ষাতে দেখিয়া যেন প্রলয়ৰ অগ্নি ॥
হেন দেখি নসহিলা অৰ্জ্জুনৰ তনু ।
বাম হাতে ধৰিলা শাৰঙ্গ নিজ ধনু ॥ ৭৪২
বহ্নি যে বাণক প্রতি হানি বহ্নি বাণ ।
আকাশতে হৰ বাণ কৰিলা নির্য্যান ॥
অস্ত্র ছন্ন ভৈলা দেখি হৰ ক্রোধ মন ।
অৰ্জ্জুনক চাই হৰে বুলিলা বচন ॥ ৭৪৩
বহ্নিশৰ নাশ কৰি গৰ্ব্ব ভৈলা তোৰ ।
ৰুদ্রশৰ হানি তোক পঠাওঁ যমঘৰ ॥
এহি বুলি ৰুদ্রশৰ হানি মহেশ্বৰ ।
পিনাকৰ গুণে যুৰিলন্ত দৃঢ়তৰ ॥ ৭৪৪
অস্ত্রৰ প্রভাৱে কম্পে পৃথিবী পাতাল ।
সাগৰৰ ঢউ যেন পৰ্ব্বত সচল ॥
স্বৰ্গ কোল কম্পিল লৰিল মেৰুগিৰি ।
কম্পি গৈলা যেন সসাগৰা বসুন্ধৰি ॥ ৭৪৫
ৰুদ্র মন্ত্র পঢ়ি প্রহাৰিলা মহেশ্বৰ ।
যেন মেৰুগিৰি যায় গগন ভিতৰ ॥

সেহি মতে শৰ যায় আকাশত চলি।
প্ৰলয়ৰ অগ্নি যেন দশোদিশে জ্বলি ॥ ৭৪৬
অৰ্জ্জুনে দেখন্ত ৰুদ্ৰশৰ আসে ধাই।
সেহি বেলা ৰুদ্ৰশৰ লৈলা ধনঞ্জয় ॥
ৰুদ্ৰৰ শৰক ৰুদ্ৰশৰ প্ৰহাৰিলা।
বিধুম অগনি হুই গগনে চলিলা ॥ ৭৪৭
যেন মহা গৰুড়ে সৰ্পক গৈলা ধাই।
মাৰিলা সৰ্পক যে গৰুড়ে লাখ পাই ॥
সেহি মতে অৰ্জ্জুনৰ ৰুদ্ৰশৰ যায়।
হৰশৰ বিনাশ কৰিলা শৰে পাই ॥ ৭৪৮
হৰৰ যে ৰুদ্ৰশৰ ব্যৰ্থ হুয়া গৈলা।
তল বল কৰি মহীমন্দৰ লৰিলা ॥
ৰুদ্ৰশৰ ছন্ন কৰি অৰ্জ্জুনৰ শৰ।
বেগে যাই পশিলেক তুণে অৰ্জ্জুনৰ ॥ ৭৪৯
আত অনন্তৰে ধনঞ্জয় মহাবীৰ।
কুৰি শৰে ভেদিলন্ত ৰুদ্ৰৰ শৰীৰ ॥
তীখাল চোকাল দিব্য হানিলন্ত শৰ।
পুনু পুনু তাৰিলন্ত শৰীৰে হৰৰ ॥ ৭৫০
বৃষভক মাৰিলন্ত বিংশতি নৰাচ।
কেঙ্কাই ফোপাই গৈল কুৰি হাত পাচ ॥
অৰ্জ্জুনৰ কৰ্ম্ম দেখি কুপিলন্ত হৰ।
অৰ্জ্জুনক লাগি প্ৰহাৰিলা দিব্য শৰ ॥ ৭৫১
মনো জয় বেগে শৰ চলে আকাশত।
অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ মাৰে বীৰে কাটিলা বাটত ॥
ভগ্ন ত্ৰিকন্তিকা আৰু মাৰে ত্ৰিনয়নে।
অৰ্জ্জুন হিয়াত শৰ ভেদিলা সন্ধানে ॥ ৭৫২
শৰৰ প্ৰহাৰে অৰ্জ্জুনৰ ক্ৰোধ বৰ।
শঙ্কৰক লাগি লৈলা ব্ৰহ্মদত্ত শৰ ॥
শাৰঙ্গৰ গুণে জুৰি প্ৰহাৰিলা টানি।
আকাশে চলিলা যেন প্ৰলয় অগনি ॥ ৭৫৩

দশো দিশ জুৰি যায় ঘোৰ ব্ৰহ্মবাণ ।
ব্ৰহ্মা আদি দেৱগণ ভৈলা কম্পমান ॥
চৰাচৰ সিদ্ধ সবে লৰৰি পলাইলা ।
ঘোৰ মূৰ্ত্তি ধৰি অস্ত্ৰ শঙ্কৰক ধাইলা ॥ ৭৫৪
দশো দিশ আকাশ ঢাকিলা নিৰন্তৰ ।
শঙ্কৰক ধাই গৈলা বিদ্যুত সঞ্চাৰ ॥
ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰ দেখি শঙ্কৰৰ ভৈলা ডৰ ।
আথবেথ কৰি হৰে লৈলা ব্ৰহ্ম শৰ ॥ ৭৫৫
পিনাকক জুৰি প্ৰহাৰিলা মহেশ্বৰে ।
মনোজয় বেগে চলে বিদ্যুত সঞ্চাৰে ॥
অৰ্জ্জুনৰ ব্ৰহ্মবাণ ব্ৰহ্মবাণে পাই ।
আকাশত ব্ৰহ্মবাণ কৰিলেক ক্ষয় ॥ ৭৫৬
অৰ্জ্জুনৰ ব্ৰহ্মবাণ সংহাৰি সেইক্ষণে ।
পুনু পশিলন্ত যাই শঙ্কৰৰ তূণে ॥
ব্ৰহ্মবাণ চন্ন দেখি অৰ্জ্জুন বদতি ।
আপোনাক ৰাখা আজি দেৱ পশুপতি ॥ ৭৫৭
অযুত নিযুত লক্ষ হাজাৰে হাজাৰ ।
দুয়ো হাতে শৰাচ্ছন্ন কৰে বীৰবৰ ॥
আৰু প্ৰহাৰিলা লক্ষ কোটি দিব্য শৰ ।
এহি মতে শৰ প্ৰহাৰয় বীৰ বৰ ॥ ৭৫৮
দিশ পাশ আকাশ ঢাকিল নিৰন্তৰ ।
মৰ্ম্মস্থান চাই বীৰে ভেদে কলেৱৰ ॥
জৰ্জ্জৰিত ভৈলা হৰ অৰ্জ্জুনৰ শৰে ।
বুকে কোষে পিঠি শৰে ভেদে নিৰন্তৰে ॥ ৭৫৯
বিকল বিহ্বল হুৱা গুণে মহেশ্বৰ ।
ধনঞ্জয়ে কৰে মোক সম্মুখ সমৰ ॥
পিঠি পাচে কোষে শৰ কৰয় প্ৰহাৰ ।
পিঠিক ভেদিয়া মোৰ বুকে ওলায় শৰ ॥ ৭৬০
অনুমানে জানিলোঁ শাৰঙ্গ মাধৱৰ ।
তাতে সে পৰয় চতুৰ্দ্দিশে চানি শৰ ॥

বিশাল তীখাল যে প্ৰচণ্ড ঘোৰ বাণ।
মোহৰ শৰীৰে পৰে বজ্ৰৰ সন্ধান ॥ ৭৬১
ভালে তো দেৱতা গণে হাৰিলেক ৰণ।
সৱেয়ো মোহোত যাই পশিলা শৰণ ॥
এহি বুলি মহেশ্বৰ ক্ৰোধে জ্বলি গৈলা।
যুগান্ত কালৰ যেন ৰুদ্ৰৰূপ ভৈলা ॥ ৭৬২
সেহি মতে ক্ৰোধ কৰি দেৱ মহেশ্বৰ।
অৰ্জ্জুনক মাৰে শৰ হাজাৰে হাজাৰ ॥
মাধৱক প্ৰতি প্ৰহাৰিলা কোটি বাণ।
শৰৰ সন্ধানে কৃষ্ণ ভৈলা কম্পমান ॥ ৭৬৩
চাৰি দিব্য শৰ চাৰি ঘোঁৰাক হানিলা।
ত্ৰিশ যে অযুত হাত পাচ গুচি গৈলা ॥
তীখাল চোখাল আৰু হানিলেক শৰ।
অৰ্জ্জুনৰ হিয়াত পৰিলা দৃঢ়তৰ ॥ ৭৬৪
আৰু দশ নৰাচ মাৰিলা মহাৰাগে।
অৰ্জ্জুনৰ হিয়াত পৰিল মহাবেগে ॥
হৰৰ বিক্ৰম বৰ দেখি ধনঞ্জয়।
ক্ৰোধত জ্বলিলা বহ্নিশিখা যেন প্ৰায় ॥ ৭৬৫
অৰ্জ্জুনে বোলন্ত সখি হুয়ো সাৱধান।
ৰথক কৰিয়ো থিৰ পূৰ্ব্বৰ সমান ॥
মহেশক কোটি কোটি মাৰোঁ শৰচয়।
বিহ্বল কৰোহোঁ আজি দেখা কৃপাময় ॥ ৭৬৬
এহি বুলি প্ৰহাৰিলা বিশাল দিব্য শৰ।
জ্বাজ্বল্য সমান হই চলিলা সত্বৰ ॥
হৰৰ হৃদয়ে পৰে বজ্ৰৰ সন্ধানে।
ঢলিয়া পৰিল হৰ বৃষভৰ যানে ॥ ৭৬৭
দেৱতাৰ দেখি বৰ চমক লাগিল।
অৰ্জ্জুনৰ শ্বাৰে আজি মহেশ পৰিল ॥
মহেশক সৱে দেৱ দেখি অচেতন।
মহা অসন্তোষ মনে কৰন্ত ক্ৰন্দন ॥ ৭৬৮

বিধাতা আমাৰ দুখ লেখি আছে কত।
অৰ্জ্জুনৰ শৰে যে মহেশ ভৈলা হত॥
অনাথা লোকক কোনে কৰিবেক ত্ৰাণ।
হা বিধি আমাৰ হে উৰি গৈল প্ৰাণ॥ ৭৬৯
এহি বুলি দেৱে কৰে হাহাকাৰ বাণী।
অল্পসত দেৱগণ পলাই দিশ চানি॥
কতো বেলি চেতন লভিলা ত্ৰিনয়ন।
অৰ্জ্জুনক গৰ্জ্জি হৰে বুলিলা বচন॥ ৭৭০
মই অচেতন ভৈলোঁ তোহোৰ যে ৰণে।
তোহোৰ সমান বীৰ নাহি ত্ৰিভুবনে॥
পূৰ্ব্বে ব্ৰহ্মা বুলি আছে মোহক বচন।
অৰ্জ্জুনৰ সম তুমি নহা ত্ৰিনয়ন॥ ৭৭১
ব্ৰহ্মাৰ বচন মিলিলেক সাৰে সাৰ।
তথাপি কৰিবো মই তোহোক সমৰ।
এহি বুলি হৰে পাচে ক্ৰোধত জ্বলিলা।
একশত ব্ৰহ্মবাণ গুণত জুৰিলা॥ ৭৭২
মন্ত্ৰ পঢ়ি মহাদেৱে প্ৰহাৰ কৰিলা।
জাজ্বল্য সমান হই আকাশে চলিলা॥
দশোদিশ আকাশ চলিয়া বেগে যায়।
প্ৰলয়ৰ বহ্নি যেন দেখি লাগে ভয়॥ ৭৭৩
সুৰ মুনি সিদ্ধ সৱে ভাগিয়া পলায়।
এহিমতে ব্ৰহ্মশৰে অৰ্জ্জুনক ধায়॥
ব্ৰহ্মবাণে খেদি আসে দেখিলা অৰ্জ্জুন।
শাৰঙ্গ ধনুক বীৰে ধৰে ক্ৰোধ মন॥ ৭৭৪
একশত ব্ৰহ্মবাণ আনিলা অৰ্জ্জুনে।
শাৰঙ্গৰ গুণে জুৰিলন্ত ক্ৰোধ মনে॥
মন্ত্ৰ পঢ়ি ধনঞ্জয় কৰিলা প্ৰহাৰ।
আকাশে চলিলা শৰ বিদ্যুৎ সঞ্চাৰ॥ ৭৭৫
বজ্ৰৰ সন্ধানে অৰ্জ্জুনৰ শৰ পখি।
ক্ষণেকে ৰুদ্ৰৰ শৰ পেলাইলা সংহাৰি॥

মহেশৰ শত ব্ৰহ্মবাণ কৰি ছয়।
পুনু অৰ্জ্জুনৰ বাণ পশিলন্ত তূণ॥ ৭৭৬
হেন দেখি মহেশৰ ক্ৰোধ গৈলা জ্বলি।
দিব্য দশ শৰ প্ৰহাৰিলা হোঁহ বুলি॥
অৰ্জ্জুনৰ হিয়াত পৰিলা দশ শৰ।
নিঢালে পৰিলা বীৰ পাণ্ডুৰ কুমাৰ॥ ৭৭৭
মাধৱক হানিলন্ত দিব্য শৰচয়।
শৰজালে মাধৱে দেখিলা তমোময়॥
কতো বেলি চেতন লভিলা ধনঞ্জয়।
মাধৱক দেখিলন্ত শৰে তমোময়॥ ৭৭৮
মহেশৰ শৰে কৃষ্ণ ভৈলা জৰ্জ্জৰিত।
হেন দেখি ক্ৰোধত জ্বলিলা পাণ্ডুসুত॥
লক্ষ শত অযুত হাজাৰ শৰচয়।
সন্ধানে ভেদিলা বীৰে হৰৰ হৃদয়॥ ৭৭৯
আৰু দিব্য ক্ষুৰপতি ধনঞ্জয়ে আনি।
শাৰঙ্গৰ গুণে জুৰি পঠাইলেক হানি॥
আকাশে চলিলা শৰ বিধূম অগনি।
দহিবে খোজয় যেন প্ৰলয়ৰ বহ্নি॥ ৭৮০
শঙ্কৰৰ হিয়ে পৰি পিঠি বাজ ভৈলা।
দেৱতাক লাগি শৰে সেহি মতে ধাইলা॥
কাটি ছিঙ্গি শৰপাত পাতালে পশিলা।
সাগৰত স্নান কৰি সেই স্থানে আইলা॥ ৭৮১
অৰ্জ্জুনৰ তূণত পশিলা আসি বাণ।
হেন দেখি ৰুদ্ৰ পাচে ক্ৰোধে কম্পমান॥
মহেশ বদতি শুনা হাওৰে অৰ্জ্জুন।
তোক মাৰি খেদাওঁ আজি যমৰ কাৰণ॥ ৭৮২
অনেক দেৱক ৰণে কৰিলিহি ছন্ন।
সম্মুখ সমঁৰে বেটা মোক কৰ ৰণ॥
ইন্দ্ৰ আদি দেৱতাক নকৰিলি ভাল।
দেৱক মাৰিয়া তই হৈবি দিগপাল॥ ৭৮৩

দিগপাল হৈবি তই থাক সাৱধানে ।
দিগপাল পাতি থওঁ যমৰ ভুবনে ॥
সাৱধান হৈবি বুলি দেৱ পশুপতি ।
হানিলেক অৰ্জ্জুনক দুৰ্ব্বাৰ শকতি ॥ ৭৮৪
বিস্বাদ শবদে শক্তি চলে দিশ ছানি ।
প্ৰলয় কালৰ যেন বিধূম অগনি ॥
জাকে জাকে অগনি যে চলে শীঘ্ৰগতি ।
ধনঞ্জয়ে দেখে আসে দুৰ্ব্বাৰ শকতি ॥ ৭৮৫
আথবেথ কৰি বীৰে শাৰঙ্গক টানি ।
দিব্য পাঞ্চ অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ পঠাইলেক হানি ॥
আকাশে চলিলা শৰ বিদ্যুত সঞ্চাৰে ।
মহেশৰ শক্তিত পৰিলা দৃঢ় তৰে ॥ ৭৮৬
শৰ চেৰাই চলি আসে শক্তি বেগে ধাই ।
দশদিশ ঢাকি আসে প্ৰলয়ৰ জুই ॥
হেন দেখি অৰ্জ্জুনৰ ক্ৰোধ গুৰুতৰ ।
শক্তিক লাগিয়া হানিলন্ত ব্ৰহ্মশৰ ॥ ৭৮৭
জাজ্বল্যঅগনি জ্বলি যায় ব্ৰহ্মবাণ ।
শক্তিত পৰিলা যেন বজ্ৰৰ সন্ধান ॥
আগমুৰি সিয়ো শৰ পৰি মহীতলে ।
বৰ বেগে চলে শক্তি গগনমণ্ডলে ॥ ৭৮৮
অৰ্জ্জুনে দেখন্ত ব্ৰহ্মবাণ ভৈলা ছন্ন ।
ক্ৰোধত কম্পন্ত বীৰ পাণ্ডুৰ নন্দন ॥
পাচে বৰ কোপ মনে বীৰ সব্যসাচী ।
ব্ৰহ্মাৰ দিবাৰ ঘোৰ শক্তি লৈলা বাচি ॥ ৭৮৯
মাধৱৰ তূণত থাকয় সৰ্ব্বকাল ।
বিদাৰিতে পাৰে মেৰু মন্দৰ পাতাল ॥
সেহি শৰ ধনঞ্জয়ে পঠাইলেক হানি ।
আকাশে চলিলা যেন প্ৰলয় অগনি ॥ ৭৯০
অৰ্জ্জুনৰ শক্তিয়ে শিৱৰ শাক্তি পাই ।
প্ৰচণ্ড অগনি জ্বলি কৰিলন্ত ক্ষয় ॥

শক্তি ছন্ন কৰি শক্তি শীঘ্রবেগে আসি।
অৰ্জ্জুনৰ তূণত যে থাকিলন্ত পশি ৯১
হেন দেখি সিদ্ধ মুনি কৰে জয় জয়।
মহেশৰ শক্তি বিনাশিলা ধনঞ্জয়॥
অৰ্জ্জুনৰ সম বীৰ নাহি ত্রিভুবনে।
এহি বুলি প্ৰশংসা কৰিলা সিদ্ধগণে॥ ৭৯২
মহেশে দেখন্ত মোৰ শক্তি ভৈলা ছন্ন।
চন্দ্ৰহাস খড়্গ ধৰি কৰিলা সন্ধান॥
আকাশৰ পন্থে শৰ যায় গুৰুতৰ।
সাক্ষাতে দেখায় যেন চক্ৰ মাধৱৰ॥ ৭৯৩
চক্ৰাকাৰে খড়্গ যায় দেখি লাগে ডৰ।
আকাশত যায় যেন বহ্নি প্ৰলয়ৰ॥
খড়্গ দেখি অৰ্জ্জুনৰ ক্ৰোধ গুৰুতৰ।
মাধৱৰ খড়্গ ধৰি কৰিলা প্ৰহাৰ॥ ৭৯৪
মনোজয় বেগে চলি যায় যে গগন।
মহেশৰ খড়্গক কৰিলা খান খান॥
আকাশৰ পৰা খড়্গ শীঘ্ৰ কৰি আইলা।
অৰ্জ্জুনৰ হাতে আসি উপসন্ন ভৈলা॥ ৭৯৫
খড়্গ ছন্ন দেখি পাচে দেৱ ত্ৰিলোচন।
পিনাক ধনুক ধৰিলন্ত ক্ৰোধমন॥
তীখাল চোখাল হৰে ক্ষুৰশৰ আনি।
প্ৰহাৰ কৰিলা কোপে পিনাকক টানি॥ ৭৯৬
মনোজয় বেগে শীঘ্ৰ চলে ঘোৰ বাণ।
আকাশৰ মেঘগণ কৰিলা নিৰ্য্যান॥
অৰ্জ্জুন দেখন্ত মোক প্ৰতি আসে বাণ।
যুগান্ত কালৰ যেন বহ্নি সম বাণ॥ ৭৯৭
তিখাল চোখাল ইটো ক্ষুৰপতি বাণ।
প্ৰহাৰ কৰিলা ক্ৰোধে পাণ্ডুৰ নন্দন॥
বিদ্যুত সঞ্চাৰে চলে মাৰুতৰ বাট।
হৰশৰ কাটিয়া পেলাইলা আকাশত॥ ৭৯৮

অমোঘ শৰৰ কথা কহন নযায় ।
আকাশৰ পৰা বায়ু বেগে গৈলা ধাই ॥
হৰৰ হিয়াত পৰি প্ৰিঠি বাজ ভৈলা ।
সাগৰত স্নান কৰি শীঘ্ৰবেগে আইলা ॥ ৭৯৯
অৰ্জ্জুনৰ তূণত পশিলা বেগে শৰ ।
ইন্দ্ৰসমে দেখি পাচে ত্ৰিদশৰ ডৰ ॥
হৰৰ মনত বৰ বিস্ময় লাগিলা ।
অযুত নিযুত শৰ প্ৰহাৰিবে লৈলা । ৮০০
আৰু প্ৰহাৰিলা হৰে কোটি দিব্য শৰ ।
স্বৰ্গসমে পৃথিবী ভৈলেক একাকাৰ ॥
অৰ্ব্বুদ নিৰ্ব্বুদ শৰ প্ৰহাৰিলা খঙ্গে ।
দেখি সুৰ নৰ মুনি পলায় বিভঙ্গে ॥ ৮০১
দিবসতে ৰাত্ৰি ভৈলা ঘোৰ অন্ধকাৰ ।
নবহে পবন নাহি ৰবিৰ সঞ্চাৰ ॥
ক্ষণেকে অৰ্জ্জুনক শৰে অদৃশ্য কৰিলা ।
সাগৰ পৰ্ব্বত মহী সকলে কম্পিলা ॥ ৮০২
ব্ৰহ্মাণ্ড ভিতৰে সবে ভৈলা শৰময় ।
ব্ৰহ্মা আদি দেৱগণ ভৈলন্ত বিস্ময় ॥
হেন দেখি অৰ্জ্জুনৰ নসহিলা তনু ।
বাম হাতে ধৰিলা শাৰঙ্গ নিজধনু ॥ ৮০৩
দিব্য ক্ষুৰপতি এক কোটি শীঘ্ৰে আনি ।
শাৰঙ্গ আজুৰি বীৰে পঠাইলেক হানি ॥
মনোজয় বেগে শৰ চলে শীঘ্ৰ কৰি ।
আকাশতে সিয়ো শৰ পেলাইলা সংহৰি ॥ ৮০৪
দশোদিশে অৰ্জ্জুনে হানিলা শৰচয় ।
হৰশৰ বিনাশ কৰিলা ধনঞ্জয় ॥
আকাশ গগন মহী কৰয় প্ৰসন্ন ।
দিশ যে বিদিশ ঢাকি বহয় পৱন ॥ ৮০৫
অস্ত্ৰছন্ন দেখি ক্ৰোধে জ্বলিলন্ত হৰ ।
অৰ্জ্জুনক শঙ্কৰে হানিলা কোটি শৰ ॥

তাঁথাল চোথাল মহেশৰ দিব্য শৰ।
অৰ্জ্জুনৰ হিয়াত পৰিলা দৃঢ়তৰ॥ ৮০৬
আৰু পাচ হাজাৰ হানিলা সেহি ছেগে।
অৰ্জ্জুনৰ হিয়াত পৰিলা বৰ বেগে॥
মহেশৰ শৰক সহিয়া অবিকলে।
নহালিলা মেৰু যেন বায়ুৰ আন্দোলে॥ ৮০৭
সেহিমতে অৰ্জ্জুন থাকিলা ৰথে চৰি।
পৰ্ব্বতৰ মধ্যে যেন মহা মেৰু গিৰি॥
নিৰ্ভয় নিঃশঙ্ক পাণ্ডুপুত্ৰ ধনুৰ্দ্ধৰ।
লীলায় যুঁজন্ত যেন মত্ত সিংহবৰ॥ ৮০৮
সেহি মন্তে সমৰ কৰন্ত ধনঞ্জয়।
অৰ্জ্জুনৰ কৰ্ম্ম দেখি মহেশৰ ভয়॥
মোহোৰ প্ৰহাৰে আৰ নকম্পে শৰীৰ।
ত্ৰৈলোক্যবিজয় ইটো জানো মহাবীৰ॥ ৮০৯
বজ্ৰৰ সন্ধানে মোৰ পৰে শৰচয়।
কিঞ্চিতো নকম্পে বীৰ পাণ্ডুৰ তনয়॥
এহি বুলি ক্ৰোধে জ্বলি গৈলা মহেশ্বৰ।
পিনাকত যুৰিলন্ত ছয় ব্ৰহ্মশৰ॥ ৮১০
ব্ৰহ্মমন্ত্ৰ পঢ়ি প্ৰহাৰিলা মহেশ্বৰে।
ব্ৰহ্ম-অস্ত্ৰ চলি যায় গগন ভিতৰে॥
বিধূম অগনি জাকে জাকে বাজ হুই।
দশোদিশ ঢাকিয়া বহয় যেন জুই॥ ৮১১
আকাশৰ মেঘগণ কৰিয়া নিৰ্জ্জন।
মহাবেগে ধাই আসে শঙ্কৰৰ বাণ॥
অৰ্জ্জুনে দেখন্ত ব্ৰহ্মবাণ আসে ছানি।
ছয় ব্ৰহ্মবাণ বীৰে পঠাইলেক হানি॥ ৮১২
আকাশে চলিলা অৰ্জ্জুনৰ ব্ৰহ্মবাণ।
হৰশৰ আকাশতে কৰিলা নিৰ্য্যান॥
হৰশৰ বিনাশিয়া ছয় ব্ৰহ্মশৰ।
বৰ বেগে পশিলন্ত তণে অৰ্জ্জুনৰ॥ ৮১৩

হৰশৰ বিনাশিয়া বীৰ ধনঞ্জয় ।
ক্রোধত কম্পয় বীৰ অগনিৰ নয় ॥
ক্রোধ অপমানে পাণ্ডুপুত্র গৈলা জ্বলি ।
দশ দিব্য নৰাচ হানিলা হোঁহ বুলি ॥ ৮১৪
আকাশে চলিলা শৰ বহ্নিসম জ্বলি ।
হৰৰ হিয়াত পৰিলন্ত হুলাহুলি ॥
পিঠি পাচে বাজ হই গৈলেক নিকলি ।
মাৰুতৰ বাটে শৰ শীঘ্রে যায় চলি ॥ ৮১৫
অৰ্জ্জুনৰ হাতে যাই উপসন্ন ভৈলা ।
ধনঞ্জয় পুনু সেহি শৰ প্রহাৰিলা ॥
জাজ্বল্য অগনি জ্বলি চলে দশশৰ ।
শঙ্কৰৰ হৃদয়ে ভেদিলা দৃঢ়তৰ ॥ ৮১৬
বিমূৰ্চ্ছিত ভৈলা হৰ দেখি তমোময় ।
ক্ষণেকে চেতন পাইলা ব্রহ্মাৰ তনয় ॥
চেতন ভৈলন্ত হৰ লভিয়া হতাশ ।
অৰ্জ্জুনে কৰিলা ৰণে মোক বৰ ত্রাস ॥ ৮১৭
অৰ্জ্জুনৰ সম কোনো নাই জগতত ।
আজি সে দেখিলোঁ মই ইহাৰ মহত্ব ॥
দহিবাক পাৰে ইটো চৈধ্যায় ভুবন ।
ভালেতো দেৱতাগণে হাৰিলেক ৰণ ॥ ৮১৮
মনত বোলন্ত ইটো বীৰ অদভূত ।
এহি বুলি ক্রোধিলন্ত অজব্রহ্মসুত ॥
ত্রৈলোক্য দহিবে যেন খুজিলন্ত হৰ ।
যুগান্ত কালৰ যেন বহ্নিসম শৰ ॥ ৮১৯
তিনিয়ো জগত সবে সংহৰিবে প্রতি ।
যুগান্তৰ ৰূপ ৰুদ্র ভৈলা পশুপতি ॥
পাকমুখ ভৈলা পাচে পোন্ধৰ লোচন ।
চৰাচৰ প্রাণী সংহৰিবে ত্রিনয়ন ॥ ৮২০
মাধৱে দেখন্ত হৰ জাজ্বল্য যে সঙ্ক ।
প্রজা সংহাৰিবে যেন কালান্তক যম ॥

মাধৱে বোলন্ত অবা শুনা প্ৰাণসখি।
হৰক চাহিয়ো কালান্তকসম দেখি॥ ৮২১
হৰে সমে যুঁজিবাক এৰা এতিক্ষণ।
বিনাশিবে পাৰে হৰ চৈধ্যয় ভুবন॥
দণ্ড চাৰি ৰণ এৰি মোৰ কথা ধৰ।
শৰৰ যে ঘৰ বান্ধি হৰক বন্দী কৰ॥ ৮২২
দেৱক হৰক ঢাকি মাৰা ঘোৰ শৰ।
আকাশ পৃথিবী ঢাকি বান্ধা এক ঘৰ॥
মাধৱৰ বচনে অৰ্জ্জুন ৰঙ্গ ভৈলা।
দৃঢ়মুষ্টি কৰি ধনু শাৰঙ্গ টানিলা॥ ৮২৩
অযুত অৰ্ব্বুদ শৰ গুণত চৰাইলা।
শাৰঙ্গ টঙ্কাৰি বীৰে প্ৰহাৰি পঠাইলা॥
এক শৰ জোৰন্তে যে দশ কোটি হয়।
প্ৰহাৰন্তে লক্ষকোটি পৰে লেখ নাই॥ ৮২৪
অখৰ্ব্ব নিখৰ্ব্ব শৰ পদ্ম মহা ঢুলি।
প্ৰহাৰ কৰয় ধনঞ্জয় মহাবলী॥
দুয়ো হাতে শৰাচ্ছন্ন কৰে মহাবল।
প্ৰলয় কালত যেন মেঘে ঢালে জল॥ ৮২৫
স্বৰ্গ আকাশ সবে পৃথিবীক ছানি।
দেৱতাক ঢাকি শৰ প্ৰহাৰে অৰ্জ্জুনি॥
দুয়ো হাতে শৰাচ্ছন্ন কৰে ধনঞ্জয়।
হাতক মনিব নপাৰয় দেৱচয়॥ ৮২৬
স্বৰ্গ আকাশৰ পৰা শৰ ঘৰ সাজি।
নিমিষে অৰ্জ্জুনে এক ঘৰ থৈলা সাজি॥
হৰে সমে ইন্দ্ৰ আদি দেৱ নিৰন্তৰ।
সবাকে কৰিলা বন্দী ঘৰৰ ভিতৰ॥ ৮২৭
দেৱ সমে গৃহৰ ভিতৰ ভৈলা হৰ।
ব্ৰহ্মাসুৰ মুনি দেখি ৰঙ্গ কৰে বৰ॥
ব্ৰহ্মায়ে বোলন্ত সাধু সাধু বীৰ সাৰ।
পাণ্ডুবংশে নৰৰূপে ভৈলা অৱতাৰ॥ ৮২৮

তোমাৰ যশস্যা গাইবেক সৱে মুনি।
তোমাৰ নিৰ্ম্মল যশে পূৰিবে ধৰণী ॥
এহি বুলি ব্ৰহ্মা আদি সুৰ নৰ মুনি।
পুষ্প বৰষিলা অৰ্জ্জুনৰ মাথে ছানি ॥ ৮২৯
সিটো ঘৰ ভেদিবে নপাৰে দেৱগণে।
একে শূলপাণি দেৱ মহেশ্বৰ বিনে ॥
দেৱ সমে গৃহৰ ভিতৰ ভৈলা হৰ।
দেখি কৃষ্ণ অৰ্জ্জুনে যে হাঁসিলা বিস্তৰ ॥ ৮৩০
মাধৱে বোলন্ত সখি শুনা ধনঞ্জয়।
ঘৰৰ ভিতৰ ভৈলা যত দেৱচয় ॥
অছেদ অভেদ মোৰ শৰৰ যে ঘৰ।
ভেদিবে নপাৰে দেৱ সমে পুৰন্দৰ ॥ ৮৩১
ব্ৰহ্মা বিষ্ণু নোৱাৰিবে ঘৰ ভেদিবাক।
তোমাত কহিলোঁ সখি মই দৃঢ় বাক ॥
চৰাচৰ সিঙ্কে নোৱাৰিবে মহামতি।
শূলৰ প্ৰহাৰে ভেদিবেক পশুপতি ॥ ৮৩২
অৰ্জ্জুনক চাই হৰি বুলিলা বচন।
শীঘ্ৰে চলা দুয়ো যাওঁ স্বৰ্গৰ ভুবন ॥
অদিতি মাৱক দুয়ো কৰোহোঁ প্ৰণতি।
অদিতি মাৱত দোষ মাগোহোঁ সম্প্ৰতি ॥ ৮৩৩
তৈৰ পৰা আসি যুদ্ধ কৰোঁ ধনঞ্জয়।
ইহাক লাগিয়া তুমি নকৰা সংশয় ॥
ইহাক ৰণত তুমি কৰিবা বিৰথী।
তেবে তোমাসাক জানিবেক বুলি ৰথী। ৮৩৪
হেন শুনি অৰ্জ্জুনে বুলিলা মাধৱক।
শীঘ্ৰে ৰথ ডাকি প্ৰভু চলিও স্বৰ্গক ॥
অৰ্জ্জুনে বোলন্ত সখি চপৰাই মাথ।
শীঘ্ৰে চলা স্বৰ্গে যাওঁ বাহা দিব্য ৰথ ॥ ৮৩৫
অৰ্জ্জুনৰ বচনতে প্ৰভু দেৱ হৰি।
ঘোঁৰাক দিলেক পাচে চাবুকৰ বাৰি ॥

সব্য সুগ্রীৱ মেঘ পুষ্প বলাহক।
মনোজয় বেগে হৰি ডাকিলা ৰথক ॥ ৮৩৬
খৰতৰ বেগে যে মাধৱে ডাকে ৰথ।
ক্ষণেকে পাইলেক যাই মাৰুতৰ পথ ॥
মাৰুতৰ বাট চেৰাই পাইলা আকাশ।
নিমিষে পাইলেক যাই স্বৰ্গৰ যে পাশ ॥ ৮৩৭
স্বৰ্গৰ দুৱাৰ ভেদি ৰথ ডাকে হৰি।
নিমিষে পাইলেক যাই অমৰাৱতীপুৰি ॥
ৰথৰ নামিয়া যে অৰ্জ্জুন দামোদৰ।
ধীৰে ধীৰে চলি গৈলা অদিতিৰ ঘৰ ॥ ৮৩৮
ৰত্নৰ আসনে বসি আছে মহাসতী।
সাক্ষাতে দেখিয়া যেন হৰৰ পাৰ্ব্বতী ॥
সেহি মতে বসি আছে দেৱতাৰ মাৱ।
চৌপাশে আৱৰি আছে দেৱকন্যাচয় ॥ ৮৩৯
কৃষ্ণ ধনঞ্জয় দুয়ো সবিনয় হুই।
প্ৰণাম কৰিলা অদিতিৰ পাৱে ছুই ॥
অদিতিক দণ্ডৱতে নমি বনমালী।
হেন দেখি অদিতি ধৰিলা আঙ্কোৱালি ॥ ৮৪০
মাধৱক বসাইলন্ত ৰত্নৰ আসনে।
একাসনে বসিলন্ত পাণ্ডুৰ নন্দনে ॥
মাধৱক চাই সতী বুলিলা বচন।
তোমাৰ লগত বসিলন্ত কোন জন ॥ ৮৪১
মাধৱ বদতি তুমি শুনিয়োক আই।
এহিতো পাণ্ডুৰ পুত্ৰ নাম ধনঞ্জয় ॥
নিমিত্ত যে পাণ্ডুপুত্ৰ ইন্দ্ৰৰ তনয়।
তোমাসাৰ নাতি এন্তে জানিবা নিশ্চয় ॥ ৮৪২
অদিতি বদতি পুত্ৰ শুনা নাৰায়ণ।
কিসক আসিলি দুয়ো স্বৰ্গৰ ভুবন ॥
মোহোৰ পাশক দুয়ো আসিলি কিসক।
শীঘ্ৰ কৰি আজি পুত্ৰ মোত কহিয়োক ॥ ৮৪৩

হেন শুনি মাধৱে মাতিলা মনে গুণি।
কি কাৰ্য্যে আসিছোঁ আই শুনিয়ো গোসানী॥
মোক ইন্দ্রে নিন্দিলা স্বৰ্গতি যত যত।
কি কহিবো আই মই তোমাৰ আগত॥ ৮৪৪
তোমাত কহিলোঁ মই শুনিয়োক আই।
ইন্দ্ৰক কৰিবো ৰণে মৃতক পৰায়॥
প্ৰাণমাত্র ৰাখিবো যে শুনা স্বৰূপত।
মৰণসদৃশ মই কৰিবো ৰণত॥ ৮৪৫
দেৱতাৰ মুখে শুনি যুদ্ধৰ কাৰণ।
অনেক বুলিবা আই দুৰ্ব্বাক্য বচন॥
তোমাত কহিয়া দোষ এৰাইলোহোঁ আই।
দিয়োক মেলানি যাওঁ ইন্দ্ৰক যে ধাই॥ ৮৪৬
মাধৱৰ বচনে অদিতি বোলে বাণী।
দেৱতাক ধাই শীঘ্রে যোৱা চক্ৰপাণি॥
দিলোহো মেলানি পুত্ৰ শীঘ্ৰ কৰি যাওঁ।
সম্মুখ সমৰে আজি ইন্দ্ৰক ভঙ্গাওঁ॥ ৪৭
অদিতিক নাম পাচে অৰ্জ্জুন শ্ৰীহৰি।
ৰথত চৰিলা দুয়ো বিমৰ্দ্দন কৰি॥
বাঘ জৰি ধৰিয়া ঘোৰাত দিলা বাৰি।
চাৰি দিব্য ঘোৰা চলে উৰ্দ্ধমুখ কৰি॥ ৮৪৮
স্বৰ্গক চাৰিয়া পাচে আকাশ এৰাইলা।
মাৰুতৰ বাট চেৰাই ৰণভূমি পাইলা॥
আকাশৰ পৰা যেন শুক্ল মেঘচয়।
সেহি মতে ৰথে চৰি কৃষ্ণ ধনঞ্জয়॥ ৮৪৯
বৈশম্পায়ন বদতি যে শুনা জন্মেজয়।
গৃহৰ ভিতৰে যি কৰিলা দেৱচয়॥
দিশ বিদিশক নপাৱয় দেৱতাই।
উশাহ নপাই ঘুৰি ফুৰে দেৱচয়॥ ৮৫০
ইন্দ্রে যে দেখন্ত পাচে বজ্রসম ঘৰ।
হেন দেখি ক্ৰোধত জ্বলিলা পুৰন্দৰ॥

দৃঢ়াঙ্গ ধণুক ইন্দ্রে টঙ্কাৰ কৰিলা।
বাচি বাচি অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ গুণত যুৰিলা॥ ৮৫১
মন্ত্ৰ পঢ়ি প্ৰহাৰ কৰিলা হৰি হয়।
ঘৰত পৰিয়া ইন্দ্ৰ শৰ ভৈলা ক্ষয়॥
অস্ত্ৰ ছন্ন ভৈলা দেখি ক্ৰোধে সুৰপতি।
ব্ৰহ্মাৰ ডিবাৰ শৰ ধৰিলা সম্প্ৰতি॥ ৮৫২
ধনুৰ গুণত যুৰি প্ৰহাৰ কৰিলা।
প্ৰলয়ৰ জুই যেন আকাশে চলিলা॥
ঘৰত পৰিলা ব্ৰহ্মশৰ বেগে যাই।
আগমুৰি সিয়ো শৰ পৰিলা ভোটাই॥ ৮৫৩
ইন্দ্ৰৰ প্ৰহাৰ যেবে ব্যৰ্থ হৈয়া গৈলা।
হেন দেখি মহেশ্বৰে ত্ৰিশূলক লৈলা॥
দন্ত কামুৰিয়া হৰে শূল প্ৰহাৰিলা।
উৰ্দ্ধে অৰ্দ্ধে সাত হাত ঘৰক ফালিলা॥ ৮৫৪
যেহি বেলা ঘৰক ফালিলা মহেশ্বৰ।
সেহি বেলা অৰ্জ্জুনৰ শৰ নিৰন্তৰ॥
আকাশৰ পন্থে শীঘ্ৰ বেগে যাই শৰ।
তূণত পশিলা তেবে বীৰ অৰ্জ্জুনৰ॥ ৮৫৫
বন্দী যে গুছিলা হৰ সমে দেৱগণ।
স্বৰগ আকাশ মহী ভৈলা সুপ্ৰসন্ন॥
অৰ্জ্জুনক দেখি পাচে দেৱ মহেশ্বৰ।
পিনাকত দিব্য শৰ যুৰিলা সত্বৰ॥ ৮৫৬
কৰ্ণমানে ধণু টানি কৰিলা প্ৰহাৰ।
আকাশে চলিল শৰ বিদ্যুত সঞ্চাৰ॥
অৰ্জ্জুনৰ গাৱে পাৰ বজ্ৰৰ সন্ধান।
নকম্পিলা শৰ ছোটে পাণ্ডুৰ নন্দন॥ ৮৫৭
মাধৱে বোলন্ত সাধু সাধু বীৰসাৰ॥
হৰ-শৰ প্ৰহাৰে নকম্পে কলেৱৰ॥
অৰ্জ্জুনে বোলন্ত মোৰ নাহি কিছু ভয়।
তুমি মোৰ সহায় যদি ভৈলা কৃপাময়॥ ৮৫৮

এহি বুলি ধনঞ্জয়ে ধৰিলা শাৰঙ্গ।
ভয় ভীত নাই যেন প্রমত্ত মাতঙ্গ॥
ভল্ল দশ পাত শৰ ধণুর্গুণে যুৰি।
প্রহাৰ কৰিলা বীৰে শাৰঙ্গত যুৰি॥ ৮৫৯
হৰৰ হিয়াত শৰ পৰিলা সন্ধানে।
শৰৰ সন্ধানে হৰ কম্পে ঘনে ঘনে॥
কম্পমান ভৈলা হৰ দিব্য শৰ পৰি।
বৃষভ পলাইলা পাচে কত দূৰে লৰি॥ ৮৬০
বৃষভক চাই হৰে বোলে ৰহ ৰহ।
ঘোৰ শৰ হানি অর্জ্জুনৰ ভাঙ্গোঁ গহ॥
হৰৰ বচনে ফিৰে বৃষভবাহন।
বতাসে ফিৰাইলা যেন শুক্র মেঘখান॥ ৮৬১
সেহি মতে বৃষভক ফিৰাই মহেশ্বৰে।
পিনাক ধণুক ধৰিলন্ত বাম কৰে॥
অযুত নিযুত হৰে হানিলন্ত শৰ।
মাৰুতৰ বাটে চলি যায় গুৰুতৰ॥ ৮৬২
আৰু লক্ষে লক্ষে হৰে হানিলন্ত শৰ।
আকাশ পৃথিবী ঢাকি বহে নিৰন্তৰ॥
হৰশৰ ভেদি চলে বজ্র সম ধাৰ।
মহেশৰ শৰীৰত পৰিলন্ত শৰ॥ ৮৬৩
অৰ্দ্ধে উৰ্দ্ধে পিঠি কোৱে সন্ধানে যে ফুটি।
বোম্বাল আকাৰে বহি তেজ যায় ছুটি॥
আৰু প্রহাৰিলা ধনঞ্জয়ে শৰচয়।
সন্ধানে ভেদিল যাই হৰৰ হৃদয়॥ ৮৬৪
হৃদয়ত পৰি শৰ পিঠি বাজ ভৈলা।
ইন্দ্রক লাগিয়া শৰ সেহি মতে ধাইলা॥
বাসৱৰ হৃদয় ভেদিলা দৃঢ়তৰ।
আকাশৰ পন্থে যায় দেখি লাগে ডৰ॥ ৮৬৫
অর্জ্জুনৰ তূণত পশিলা শৰচয়।
দেখি সুৰ-গন্ধৰ্ব্বে কৰয় জয় জয়॥

হেন দেখি মহেশ্বৰে হানি মেঘশৰ।
আকাশ ঢাকিয়া ভৈলা ঘোৰ অন্ধকাৰ॥ ৮৬৬
আকাশত কৰে ঘোৰ গৰ্জ্জন আস্ফাল।
কৃষ্ণ অৰ্জ্জুনক বেঢ়ি বৰিষয় জল॥
হৰে শৰ বৰিষয় অৰ্জ্জুনে দেখিলা।
বাচি আনি বায়ুবাণ গুণত যুৰিলা॥ ৮৬৭
মন্ত্র পঢ়ি ধনঞ্জয় পঠাইলেক হানি।
প্রচণ্ড আন্দোলে চলে আকাশত ছানি॥
গিৰ গিৰ শবদে যে হৰ মেঘ যাই।
নিৰ্জ্জনক লাগি বায়ু নিলা উকৰাই॥ ৮৬৮
হেন দেখি আনিলা পৰ্ব্বত পাকবাণ।
আথবেথ কৰি হৰে কৰিলা সন্ধান॥
তেতিক্ষণে বায়ু নিবৰ্ত্তিয়া নিলা হৰ।
আকাশত হুই ভৈলা পাক গিৰিবৰ॥ ৮৬৯
বায়ু নিবৰ্ত্তিলা অৰ্জ্জুনৰ ক্রোধ টান।
বজ্রবাণ হানি পৰ্ব্বতক কৰি ছন্ন॥
পাচে বায়ু মেঘশৰ উকৰাই নিলা।
নিৰ্জ্জনে পেলাই পুনৰপি আসি ভৈলা॥ ৮৭০
অৰ্জ্জুনৰ তূণত পশিলা বায়ুশৰ।
দেখি ক্রোধে জ্বলি গৈলা দেৱ মহেশ্বৰ॥
অৰ্জ্জুনক হৰে হানিলেক শত বাণ।
ভেদিলেক হৰে অৰ্জ্জুনৰ মৰ্ম্মস্থান॥ ৮৭১
হৰৰ শৰত নকম্পত বীৰবৰ।
প্রচণ্ড অগনি যেন জ্বলে কলেৱৰ॥
অতি বৰ ক্রোধত অৰ্জ্জুন গৈলা জ্বলি।
শনাইবাৰ তীক্ষ্ণ শৰ হাতে লৈলা তুলি॥ ৮৭২
মহামন্ত্র পঢ়ি প্রহাৰিলা মহাবলী।
জাজ্বল্য সমানে চলে অগ্নি সম জ্বলি॥
হৰৰ হিয়াত শৰ পৰিলা সন্ধানে।
হৃদয় বিদাৰি শৰ ওলাইলা তেখনে॥ ৮৭৩

শৰৰ প্ৰহাৰে হৰ ভৈলা তমোময়।
সন্ধুক্ষণ ভৈলা পাছে ব্ৰহ্মাৰ তনয়॥
চেতন লভিয়া হৰ গুণে মনে মন।
দেৱতাৰ আগে মই বুলিলোঁ বচন॥ ৮৭৪
অৰ্জ্জুন সহিতে মই কৰিবোহোঁ ৰণ।
সমৰত মাৰি অৰ্জ্জুনক কৰোঁ ছন্ন।
যদি নামাৰোহোঁ হোৱে অঙ্গীকাৰ ছন্ন।
এহিসে কাৰণে কৰোঁ দুৰ্ঘোৰ যে ৰণ॥ ৮৭৫
মৰণ কালত কোনে কৰিবেক ত্ৰাণ।
ইহাৰ প্ৰহাৰ যেন বজ্ৰৰ সন্ধান॥
এহি বুলি মহেশৰ ক্ৰোধ গুৰুতৰ।
পিনাকত যুৰিলন্ত দশ অগ্নিশৰ॥ ৮৭৬
প্ৰহাৰ কৰিলা হৰে পিনাকত টানি।
আকাশে চলিলা শৰ বহ্নি সম ছানি॥
জাকে জাকে অগনি নিকলে হুই বাজ।
প্ৰচণ্ড আন্দোলে চলে গগনৰ মাজ॥ ৮৭৭
অৰ্জ্জুনে দেখন্ত অগ্নিশৰ আসে চানি।
আথবেথ কৰি বীৰে অগ্নি শৰ আনি॥
শাৰঙ্গত যুৰি শৰ কৰিলা প্ৰহাৰ।
শঙ্কৰৰ অগ্নিশৰ কৰিলা সংহাৰ॥ ৮৭৮
তীখাল চোখাল দিব্য বত্ৰিশ যে শৰ।
শাৰঙ্গ ধণুত যুৰিলন্ত বীৰবৰ॥
কৰ্ণমানে ধনু টানি কৰিলা প্ৰহাৰ।
আকাশে চলিলা শৰ বিদ্যুত সঞ্চাৰ॥ ৮৭৯
মনোজয় বেগে যায় অৰ্জ্জুনৰ শৰ।
বক্ষস্থলে ভেদিলেক দুৰ্জ্জয় হৰৰ॥
হৃদয় বিদাৰি পিঠি পাচে ওলাই শৰ।
তূণত পশিলা যাই বীৰ অৰ্জ্জুনৰ॥ ৮৮০
শৰৰ প্ৰহাৰে হৰ জৰ্জ্জৰিত ভৈলা।
অথাকে অৰ্জ্জুনে শৰ প্ৰহাৰিবে লৈলা॥

ভল্ল ভিণ্ডিপাল যে নৰাচ কনিয়ালী।
আৰু দিব্য নানা শৰ হানে মহাবলী॥ ৮৮১
শিলিমুখ সৰ্পমুখ ত্ৰিকণ্টিকা দণ্ড।
ইসব প্ৰমুখ্যে শৰ হানে অপৰ্য্যন্ত॥
আৰু অসংখ্যাত শৰ হানে ধনঞ্জয়।
নিসন্ধি ভেদিলা বীৰে হৰৰ হৃদয়॥ ৮৮২
দুয়ো হাতে শৰাচ্ছন্ন কৰে বীৰবৰ।
হাতক মনিবে নপাৰয় মহেশ্বৰ॥
ওৰ কুসুমৰ বৰ্ণ দেখি কলেৱৰ।
পলাশ ফুটিলা যেন বসন্ত কালৰ॥ ৮৮৩
হৃদয় বিদাৰি তেজ বহে নিৰন্তৰ।
হেন দেখি অৰ্জ্জুনৰ ক্ৰোধ গুৰুতৰ॥
অসংখ্যাত শৰ প্ৰহাৰিলা হোঁহ বুলি।
মহেশৰ পাশে শীঘ্ৰ বেগে গৈলা চলি॥ ৮৮৪
এহি মতে শৰ যেবে অৰ্জ্জুনে হানিলা।
দশোদিশ আকাশ যে অন্ধকাৰ ভৈলা॥
দুইকো দুই শৰ প্ৰহাৰন্ত মহাবল।
হৃদয় বিদাৰি শৰ পশয় পাতাল॥ ৮৮৫
শঙ্কৰে হানয় ধনঞ্জয় রুদ্র শৰ।
দিশ পাশ আকাশ ঢাকিলা নিৰন্তৰ॥
দিবসতে ৰাত্ৰি ভৈলা ঘোৰ অন্ধকাৰ।
নবহে পবন নাহি ৰবিৰ সঞ্চাৰ॥ ৮৮৬
আৰ শৰ অৰ্জ্জুনেও পেলাইলেক হানি।
জাজ্বল্য সমানে শৰ যায় দিশ ছানি॥
হৰৰ হিয়াত পৰিলেক বৰ টানে।
ঢলি পৰিলেক হৰ বৃষভৰ যানে॥ ৮৮৭
কতো বেলি চেতন লভিলা মহেশ্বৰ।
চেতন পাইয়া গৰ্জ্জি বোলে শূলধৰ॥
হাওঁৰে অৰ্জ্জুন তোক মাৰি কৰোঁ নাশ।
কৃষ্ণৰ সহায় পাই মুনিয বোলাস॥ ৮৮৮

এহি বুলি হৰে আনি হাজাৰেক বাণ ।
পিনাকৰ গুণে যুৰি কৰিলা সন্ধান ॥
অৰ্জ্জুনে হানিলা দুই হাজাৰ যে শৰ ।
শঙ্কৰৰ শৰ সবে কৰিলা সংহাৰ ॥ ৮৮৯
যেন যুদ্ধ ভৈলা পূৰ্ব্বে বলি বাসৱৰ ।
সেহি মতে যুদ্ধ ভৈলা হৰ অৰ্জ্জুনৰ ॥
যুদ্ধ দেখি চৰাচৰ চমক লাগিলা ।
দুই অস্ত্রে ঘোৰ যুদ্ধ কৰিবাক লৈলা ॥ ৮৯০
হেন দেখি মহেশৰ ক্রোধ জ্বলি গৈলা ।
প্রলয়ৰ বহ্নিসম শৰ প্রহাৰিলা ॥
আথবেথ কৰি হৰে মাৰি শৰ পাত ।
জাজ্বল্য সমানে চলে মাৰুতৰ বাট ॥ ৮৯১
অৰ্জ্জুনেও সেই বেগে হানে দশ বাণ ।
বিস্বাদ শবদে চলে অগ্নি সম থান ॥
অৰ্জ্জুনৰ শৰে শঙ্কৰৰ শৰ পাই ।
আকাশতে হৰশৰ কৰিলন্ত ক্ষয় ॥ ৮৯২
অস্ত্র ছন্ন ভৈলা দেখি ক্রোধিলন্ত হৰ ।
সহস্র হাজাৰ প্রহাৰিলা ব্রহ্মশৰ ॥
আকাশ ঢাকিয়া যায় জ্বলি ঘোৰ বহ্নি ।
শুষিলন্ত জলে যেন প্রলয় অগনি ॥ ৮৯৩
হেন দেখি অৰ্জ্জুনৰ ক্রোধ ভৈলা টান ।
লক্ষ কোটি ব্রহ্মবাণ কৰিলা সন্ধান ॥
জাজ্বল্য সমানে চলে অৰ্জ্জুনৰ বাণ ।
হৰ-শৰ আকাশতে কৰিলা নিৰ্ব্যাণ ॥ ৮৯৪
হৰ-শৰ ছন্ন কৰি মাধৱৰ শৰ ।
তূণত পশিলা যাই বীৰ অৰ্জ্জুনৰ ॥
ব্রহ্মবাণ ছন্ন দেখি হৰ গৈলা জ্বলি ।
পাঞ্চ অৰ্দ্ধচন্দ্র প্রহাৰিলা হোঁহ বুলি ॥ ৮৯৫
বিজুলী চমকে শৰ শীঘ্রে যায় চলি ।
অৰ্জ্জুনৰ হিয়াত পৰিলা হলাহলি ॥

বায়ুবেগে শৰ যাই পাতালে পশিলা।
সাগৰত স্নান কৰি শীঘ্ৰে আসি ভৈলা॥ ৮৯৬
মহেশৰ তূণত পশিলা বেগে শৰ।
হেন দেখি অৰ্জ্জুনৰ ক্ৰোধ গুৰুতৰ॥
তূণে হাতে নাৰায়ণ অস্ত্ৰ বীৰে আনি।
শাৰঙ্গৰ গুণে যুৰি প্ৰহাৰিলা টানি॥ ৮৯৭
বিধূম অগনি হুই চলে দিশ ছানি।
দেখি হাহাকাৰ কৰে চৰাচৰ প্ৰাণী॥
বিস্বাদ শৰদে হৰ হৃদয় ভেদিলা।
ঢলোঁ পৰোঁ কৰি হৰ বৃষভে পৰিলা॥ ৮৯৮
হাতৰ পৰিলা খসি পিনাক যে ধনু।
ঘনে ঘনে কম্পয় হৰৰ সবে তনু॥
কতো ক্ষণে স্বস্থ পাচে ভৈলা মহেশ্বৰ।
কোটি কোটি লক্ষে লক্ষে প্ৰহাৰিলা শৰ॥ ৮৯
আৰু অৰ্ব্বুদেক শৰ প্ৰহাৰিলা বলে।
আকাশ ঢাকিয়া যাই গগনমণ্ডলে॥
অৰ্জ্জুনে দেখন্ত শৰ আসে আকাশতে।
অৰ্জ্জুনেও শৰ প্ৰহাৰিলা অতি ত্ৰ্যাতে॥ ৯০০
এক শৰ প্ৰহাৰন্তে লক্ষ কোটি হুই।
প্ৰহাৰ কৰন্তে শৰ লেখাজোখা নাই॥
অৰ্ব্বুদ হাজাৰ কোটি পদ্ম মহা ঢুলি।
দুয়ো হাতে শৰাচ্ছন্ন কৰে মহাবলী॥ ৯০১
আকাশ ঢাকিয়া যেন মেঘে ঢালে জল।
সেহি মতে শৰ প্ৰহাৰয় মহাবল॥
আকাশ ঢাকিয়া ভৈলা ঘোৰ অন্ধকাৰ।
নবহে পবন নাহি ৰবিৰ সঞ্চাৰ॥ ৯০২
হৰ-শৰ সংহাৰিয়া অৰ্জ্জুনৰ শৰে।
নিসন্ধি ভেদিলা মহেশৰ কলেবৰে॥
তেজে জলবল ভৈলা হৰৰ সৰ্ব্ব কায়।
বিহ্বল ভৈলন্ত হৰ শ্ৰুতি বুদ্ধি নাই॥ ৯০৩

ক্রোধ মনে পাচে জ্বলি গৈলা মহেশ্বৰ।
খড়্গ ধৰি দের দিলা নামে বৃষভৰ॥
অর্জ্জুনক শিৰক কাটিবে যাই খেদি।
যেন ভয়ঙ্কৰ এক বহি যায় নদী। ৯০৪
সেহি মতে কোপে খেদি যায় পশুপতি।
অর্জ্জুনক খেদি যান্ত লৰে বসুমতী॥
অর্জ্জুনে দেখন্ত খড়্গ ধৰি আসে হৰ।
শীঘ্রে ধৰিলন্ত বীৰে অর্দ্ধচন্দ্র শৰ॥ ৯০৫
দিব্য অর্দ্ধচন্দ্রশৰ প্রহাৰিলা ডাটি।
হৰৰ হাতৰ খড়্গ পেলাইলেক কাটি॥
খড়্গ কাটা গৈলা দেখি জ্বলে মহেশ্বৰ।
ডের দিয়া উঠিলন্ত বৃষভ উপৰ॥ ৯০৬
হোঁহ বুলি ত্রিশূল হানিলা মহেশ্বৰ।
বিষ্ণুচক্রশৰে শূল কৰিলা নিবাৰ॥
শূল ব্যর্থ ভৈলা দেখি ক্রোধে মহেশ্বৰ।
জ্বলন্ত মহেশ যেন বহ্নি প্রলয়ৰ॥ ৯০৭
পিনাক ধণুক হৰে ধৰি নিজ কৰে।
অর্জ্জুনক ভেদিলন্ত তিনি কোটি শৰে॥
মাধৱক কুৰি শৰ কৰিলা প্রহাৰ।
শৰ-ছোতে গোবিন্দে দেখিলা অন্ধকাৰ॥ ৯০৮
আৰু চয় নৰাচ হানিলা মহেশ্বৰে।
হলাহলি পশিলন্ত কৃষ্ণৰ শৰীৰে॥
হেন দেখি অর্জ্জুনৰ ক্রোধ গুৰুতৰ।
শাৰঙ্গ টঙ্কাৰি বীৰে যুৰি বিষ্ণুশৰ॥ ৯০৯
বিষ্ণুমন্ত্র পঢ়ি প্রহাৰিলা ধনঞ্জয়।
সুৰ নৰ মুনি দেখি ভৈলন্ত বিস্ময়।
বিদ্যুত সঞ্চাৰে হৰ-হৃদয় ভেদিলা।
বিশ্রুতি বিজ্ঞান হুই বৃষভে পৰিলা॥ ৯১০
পাচে শ্রুতি পাই হৰ উঠি বৃষভৰ।
অর্জ্জুনৰ বধক চিন্তিলা মহেশ্বৰ॥

মহাপাশুপত শৰ হৰে গুণি পাইলা।
পিনাক টঙ্কাৰি হৰে গুণত চৰাইলা॥ ৯১১
পাশুপত্র অস্ত্র হৰে যুৰিলেক যেবে।
সুৰ নৰ মুনি স্বৰ্গ চাৰি পলাই তেবে॥
মেৰু গিৰি কম্পিলা লৰিলা বসুমতী।
ধৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম সুমৰন্ত দেৱ প্ৰজাপতি॥ ৯১২
সাগৰৰ ঢউ ভৈলা পৰ্ব্বত চঞ্চল।
কুম্ভীৰ মগৰ মানে পশিলা পাতাল॥
দেৱতাই বোলে আজি মিলিলা প্ৰলয়।
ত্ৰিজগত হৰে আজি কৰিবেক ক্ষয়॥ ৯১৩
পাচে পাশুপত অস্ত্ৰ ঘোৰ মূৰ্ত্তি ভৈলা।
সসাগৰা বসুন্ধৰী গিৰিসে লৰিলা॥
অস্ত্ৰৰ ভয়ত স্বৰ্গ পৃথিবী পাতাল।
ঘনে ঘনে কম্পিয়া কৰয় তল বল॥ ৯১৪
মাধৱে বোলন্ত সখি হৈয়ো সাৱধান।
মহেশে লৈলন্ত ঘোৰ পাশুপত বাণ॥
মোৰ সুদৰ্শন চক্ৰ ধৰা সাৱধানে।
তেবে সে যাইবেক ধাই শঙ্কৰৰ বাণে॥ ৯১৫
হেন শুনি মাধৱক নমি বীৰবৰ।
ধৰিলন্ত ধনঞ্জয় চক্ৰ মাধৱৰ॥
দহোঁ দহোঁ কৰে চক্ৰ বৈধ্যায় ভুবন।
জাজ্বল্য অগনি জুই মহাবহ্নি যেন॥ ৯১৬
মাধৱৰ চক্ৰৰ যে তেজ বাঢ়ি গৈলা।
অনন্ত মুখৰ যেন বহ্নি বাজ ভৈলা॥
সেহি মতে মাধৱৰ ক্ৰোধ জ্বলি গৈলা।
চৰাচৰ প্ৰাণী সবে কালবৰ্ণ ভৈলা॥ ৯১৭
স্বৰ্গ যে আকাশ যেন ব্ৰহ্মাণ্ড দহয়।
মাধৱৰ চক্ৰ বৰ প্ৰচণ্ড জ্বলয়॥
দেখি পাশুপত্র শৰ হৃদয় লৰিলা।
কি কৰিবে পাশুপত্র মনত গুণিলা॥ ৯১৮

চক্র দেখি পাশুপত্র অস্ত্র ভৈলা ডৰ।
সোমাইলা পাশুপত্র তূণে মহেশৰ॥
পাশুপত্র শৰ যদি তূণত পশিলা।
শুভ শুভ বুলি দেৱে প্রশংসা কৰিলা॥ ৯১৯
প্রচণ্ড বিশাল বীৰ পাণ্ডুৰ তনয়।
যাৰ ৰণে পাশুপত্র অস্ত্র ভৈলা ভয়॥
এহি বুলি ব্রহ্মা আদি যত সিদ্ধগণ।
জয় ধনঞ্জয় বুলি ঘোষে ঘনে ঘন॥ ৯২০
বৈশম্পায়ন বদতি যে শুনা জন্মেজয়।
মাধৱৰ চক্রক থৈলন্ত ধনঞ্জয়॥
শাৰঙ্গ ধণুক ধৰিলন্ত বাম কৰে।
হৰক ভেদিলা দশ কোটি দিব্য শৰ॥ ৯২১
অর্জ্জুনে হৰক বিন্ধিলেক থানে থানে।
কম্পি কম্পি পৰিলেক বৃষভৰ যানে॥
বৃষভক অর্জ্জুনে হানিলা চাৰি শৰ।
বৃষভক ভেদিলন্ত শৰে অর্জ্জুনৰ॥ ৯২২
হৰক অর্জ্জুনে প্রহাৰিলা কোটি শৰ।
আকাশ ঢাকিয়া যাই বহ্নিৰ সঞ্চাৰ॥
হৰৰ হৃদয়ে পৰি পিঠি বাজ ভৈলা।
ফুৰি ফুৰি মহাদেৱ বৃষভে পৰিলা॥ ৯২৩
পাশুপত্র অস্ত্র পৰি গুছিলেক বল।
বৃষভক হৰে বোলে শীঘ্র কৰি চল॥
চল চল বৃষভ তই ব্রহ্মাৰ যে পাশ।
অর্জ্জুনৰ শৰে মোৰ নোলায় উশাস॥ ৯২৪
এহি বুলি হৰে পাচে পাচক নচাই।
বৃষভ সহিতে হৰ শীঘ্রে পলাই যায়॥
হৰ পলাইলা বুলি হাঁসে দামোদৰ।
শুনি নুশুনিয়া পলাই যায় মহেশ্বৰ॥ ৯২৫
মহেশ পলাইলা দেখি পাণ্ডুৰ নন্দন।
প্রণাম কৰিয়া প্রহাৰিলা শৰগণ॥

হৰৰ আগত যাই পৰি শৰে শৰ।
অৰ্জ্জুনৰ অৰ্থে শৰে কৰয় কাতৰ॥ ৯২৬
মহেশক চাই অৰ্জ্জুনৰ সব শৰ।
কৃপা কৰা দোষ প্ৰভু ক্ষমা অৰ্জ্জুনৰ॥
এহি বুলি প্ৰণাম কৰিলা সবে শৰ।
শীঘ্ৰে পশিলন্ত আসি তূণে অৰ্জ্জুনৰ॥ ৯২৭
বায়ুবেগে পলাই যায় গগনৰ কাছে।
থাকিলা লুকাই হৰ ব্ৰহ্মাৰ যে পাচে॥
অৰ্জ্জুনৰ শৰে হৰ বাতুল পৰায়।
মহাভয়ে কম্পয় হৰৰ সৰ্ব্ব কায়॥ ৯২৮
ব্ৰহ্মায়ে দেখন্ত হৰৰ গাৱ নোহে থিৰ।
অৰ্জ্জুনক ভয়ে কম্পে হৰৰ শৰীৰ॥
হৰক সন্মুখি ব্ৰহ্মা বুলিলা বচন।
কিসক কৰাহা ভয় দেৱ ত্ৰিলোচন॥ ৯২৯
পূৰ্ব্বে মোৰ বাক্য নুশুনিলা মহেশ্বৰ।
অৰ্জ্জুনক দিলা যাই দুৰ্ঘোৰ সমৰ॥
যদি তুমি আমি চৰাচৰে দেওঁ ৰণ।
বলে নোৱাৰিবোঁ মই বুলিলোঁ বচন॥ ৯৩০
মহেশ বদতি শুনা দেৱ পশুপতি।
অৰ্জ্জুনে কৰিলা ৰণে মোক বিসঙ্গতি॥
অঙ্গীকাৰ ছয় দেখি আত নাই ডৰ।
আতে থাকি ৰণ চাওঁ ইন্দ্ৰ অৰ্জ্জুনৰ॥ ৯৩১
এহি বুলি ব্ৰহ্মাৰ আগত মহেশ্বৰ।
মহাৰঙ্গে থাকি হৰ বৃষভ উপৰ॥
অৰ্জ্জুনক ভয় এৰি দেৱ মহেশ্বৰ।
থাকিলন্ত হৰ বসি গগন ভিতৰ॥ ৯৩২
অৰ্জ্জুন ৰহিলা পাচে শাৰঙ্গক ধৰি।
যেন হাতে চক্ৰ ধৰি থাকিলা শ্ৰীহৰি॥
সেহি মতে ধনঞ্জয় জ্বলন্ত বিৰিঙ্গ।
ভয় ভীত নাই যেন প্ৰমত্ত মাতঙ্গ॥ ৯৩৩

সেহি মতে অৰ্জ্জুন আছন্ত লীলা কৰি।
ইন্দ্ৰ আদি দেৱতাৰ ধাতু গৈলা উৰি॥
দেৱতা হৰক কেনে উৎপাত তাক দেখা।
আন সামান্যৰ আৰ তাৰ কোন লেখা॥ ৯৩৪
দৰ্প কৰি কৃষ্ণ আগে বুলিলন্ত হৰ।
অৰ্জ্জুনৰ হাতে হৰিৰ কৰাইলা সমৰ॥
অৰ্জ্জুনৰ শৰে পাচে হৰ ভৈলা ত্ৰাস।
মহাভয়ে পলাই গৈলা ব্ৰহ্মাৰ যে পাশ॥ ৯৩৫
অৰ্জ্জুনৰ সহায় আপুনি বনমালী।
কি কৰিতে পাৰে কোটি কোটি কদ্ৰ মিলি॥
আকে জানি গৰ্ব্ব নকৰিবা একো জন।
ঝাণ্ট কৰি লৈয়ো সবে কৃষ্ণত শৰণ॥ ৯৩৬
ক্ষণমাত্ৰ গৰ্ব্ব নসহন্ত দেৱ হৰি।
আকে জানি গৰ্ব্ব নকৰিবা নৰনাৰী॥
যিতো নৰে গৰ্ব্ব কৰি ফুৰয় বিস্তৰ।
অল্পতে কৰয় চূৰ দেৱ দামোদৰ॥ ৯৩৭
মাধৱ কন্দলি ৰচিলন্ত ইতো পদ।
আকে শুনি তৰা সবে দুৰ্ঘোৰ আপদ॥
অষ্টাদশ পুৰাণৰ ভাগৱত পদ।
হেলা এৰি শুনা সবে যত সভাসদ॥ ৯৩৮
অষ্টাদশ পুৰাণৰ কথা অনুসাৰ।
দেৱজিত পদ মই কৰিলোঁ প্ৰচাৰ॥
আকে জানি সভাসদ এৰি আন কাম।
খণ্ডোক পাতক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম॥ ৯৩৯

মাধৱ কন্দলি

ৰামায়ণ ।

(উত্তৰাকাণ্ড)

যতে তাৰ কথাক আৰে থওঁ এহি মানে ।
লৱৰ কুশৰ কথা শুনা সাৱধানে ॥
ৰামক পঠাই ঘৰে যাই তেতিক্ষণে ।
লৱক কুশক ঋষি বুলিলা বচনে ॥
তুয়া চিৰঞ্জীবী লৱ কুশ দুই ভাই ।
দেশে দেশে ৰামৰ চৰিত্ৰ ফুৰা গাই ।
নগৰ গ্ৰামৰ সমস্তৰে ৰঞ্জি চিত ।
ৰামৰ সভাত গৈয়া গাৱা দুই গীত ॥
যিতো ৰাম মাৰিছিলা প্ৰচণ্ড প্ৰতাপ ।
নিজ স্বামী সীতাৰ তোমাৰ নিজ বাপ ॥
শত্ৰুঘন লক্ষ্মণ আথৰ ভৰত ।
ৰামৰ কনিষ্ঠ ভাই তোমাৰ খুৰাত ॥
নিচিনিয়া পিতাপুত্ৰে কৰিলা সমৰ ।
আমাৰ আদেশে গীত গাৱা নিৰন্তৰ ॥
শুনিয়া সন্তোষ হৈব ৰাঘৱৰ মন ।
দুই হাস্তক সান্তুষিয়া দিবে বহু ধন ॥
নলৈবাহা একো তোৰা আমাৰ বচনে ।
ৰামৰ চৰিত্ৰ মাত্ৰ গাইবা একেমনে ॥
বাল্মীকিৰ আজ্ঞা দুয়ো ধৰিয়া শিৰত ।
শুনাই-ৰামায়ণ গীত ভ্ৰমাই লোকত ॥
কৰ্ণৰ অমৃত ৰস ৰামৰ চৰিত্ৰ ।
দুয়ো ৰঙ্গে নাচে গাৱে লোক ৰঞ্জি চিত ॥

পৰম গম্ভীৰ ধীৰ সুবদ্ধি সুস্থিৰ ।
অনন্তৰে পাইলা গৈয়া গোমিত্ৰৰ তীৰ ॥
ৰামৰ নিকট আসি ভৈলন্ত প্ৰবেশ ।
হাতে তাল ধৰি দুয়ো সুন্দৰ সুবেশ ॥
যন্ত্ৰ সব বজন্তে শুনন্তে মনোহৰ ।
এৰি ভাত পানী প্ৰজা শুনে নিৰন্তৰ ॥
ৰামৰ জন্মৰ পৰা ৰাৱণাৰ বধ ।
ৰামায়ণ শুনে সবে নৰ নত বন্ধ ॥
কোকিলাৰ স্বৰত অমৃত কৰে বৃষ্টি ।
চাৰে চতুৰ্ভিতি নৰনাৰী একদৃষ্টি ॥
শুণে ৰূপে গীতে আতি লোক ভৈলা ভোল ।
পৰম নগৰী নাৰী সবে নেড়ে কোল ॥
অমৃত সমান নাগ শুনন্তে সুবেশ ।
শুনি মুহে চক্ষু কেহো নকৰে নিমিষ ॥
লৱৰ কুশৰ গীতে ভোল সৰ্ব্বজন ।
আছে মানে সৰ্ব্বস্ব তাৰাক দেই দান ॥
বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ কেহো যাচে পঞ্চামৃত ।
পঞ্চিশ বেঞ্জনে দেই ভোজনে অমৃত ॥
ফলমূল ভোজন বাকলি পৰিধান ।
নলাগই বলি হাসি দেই সমিধান ॥
আমি বনবাসীৰ ধনত কোন কাজ ।
দেখিয়া বিস্ময় আতি হৰে সমৰাজ ॥
আনন্দে ভৰিলা হিয়া হৰষিত মন ।
শ্ৰীৰামৰ আগে পাত্ৰ লোকে দিলা জান ॥
কৈবা দুই গুটি শিশু আতি সুকুমাৰ ।
গাৱে আদি অন্তে প্ৰভু চৰিত্ৰ তোমাৰ ॥
স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য পাতালৰ গীতাল যতেক ।
তোমাৰ প্ৰসাদে প্ৰভু দেখিলোঁ প্ৰত্যেক ॥
একোৱে পুৰুষে নতু শুনে হেঁন গীত ।
কোকিলৰ স্বৰসম বৰিষে অমৃত ॥

শুনি ৰামে দিলা ভৰতক সমিধান।
দূত পঠাই শিশু দুইক ইঠায়ক আন ॥
শিখিলেক কৈত গীত কাহাৰ কুমাৰ।
কেনেবাযে শুনু গাৰে চৰিত্ৰ আমাৰ ॥
ৰামৰ বচন শুনি সুমিত্ৰাৰ সুত।
বাছি ৰাছি পাঞ্চিল কুশল চাৰি দূত ॥
পৰম হৰিষে ৰঙ্গে গান্তে আছে গীত।
কোকিলৰ স্বৰ যেন বৰিষে অমৃত ॥
গাৰন্তে আছন্ত গীত ৰঙ্গে দুই ভাই।
নিবেদিলা দূতে আসি আদেশ বোলয় ॥
ৰাজাৰ আজ্ঞাক পালি চলিয়ো স্বৰিত।
ৰাজসমাজত গৈয়া দুয়ো গাৱা গীত ॥
দেখিবাক ইচ্ছা বৰ কৰন্ত ৰাঘৱে।
হেন শুনি আনন্দে লৰিলা কুশ লৱে ॥
ৰূপে অনুপম দুয়ো সীতাৰ সন্ততি।
গজপতিগমন গম্ভীৰ থিৰমতি ॥
চলিলন্ত ৰাঘৱৰ সমীপক প্ৰতি।
বেঢ়িলন্ত নাৰী সবে চলিলা উভতি ॥
বসিয়া আচন্ত ৰাম ৰত্নসিংহাসনে।
উপাসন্ত শত্ৰুঘন ভৰত লক্ষ্মণে ॥
খনেক নৃপতি কৃতাঞ্জলি তুতি কৰে।
শ্বেতছত্ৰ তুলি ধৰি বিছন্তে চামৰে ॥
গালৱ গৌতম সান্ত সুমন্ত কাৰ্ত্তিক।
অম্বি বিশ্বামিত্ৰ অত্ৰি অগস্তি নিটিক ॥
পুলস্তি পুলহ বিষ্ণু বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে।
আচন্ত কৌতুকে বসি এক পাযে চক্ষে ॥
বিভীষণ জাম্বৱন্ত আৰ হনুমন্ত।
নলনীল প্ৰমুখ্যে বানৰ অপৰ্য্যন্ত ॥
লক্ষ লক্ষ বানৰ ভালুক কোটি কোটি।
চৌপাশে উপাসি পৰি কৰি লাটিঘুটি ॥

গাৱে অপেস্বৰা বিদ্যাধৰে কৰে নাট।
গাৱে গীত গন্ধৰ্ব্বে চপয়া পৰে ভাট॥
কুসুম বৰিষে সিদ্ধ স্বনী বিদ্যাধৰ।
বসিয়া আচন্ত ৰাম হেন চমৎকাৰ॥
ৰত্নময় সিংহাসনে কৰন্ত প্ৰকাশ।
চাৰু শ্যাম তনু তাতে শোভে পীত বাস॥
শিৰ চক্ৰ কুত কেশ নিলখ কুচিত।
সুন্দৰ ললাটে জ্বলে তিলক লতিত॥
অলকা পঙ্কতি ৰত্ন কিৰীটি উজ্জ্বল।
ৰুচিকৰ কৰে মণি মকৰকুণ্ডল॥
ভ্ৰুৱ সুবলিত নেত্ৰ পঙ্কজ পৰায়।
সুবেশ নাশিকা ওষ্ঠ কণ্ঠ অভিনয়॥
নিবিড় দশন জ্বলে মুকুতাৰ পান্তি।
ভুবযুগ কেয়ুৰ কঙ্কণে কৰে কান্তি॥
আৰ কত কৰক দেখন্তে আতি তুষ্টি।
সুদীৰ্ঘ আঙ্গুলি তাতে ৰত্নৰ আঙ্গুষ্টি॥
মনোহৰ হিয়ে মণি মুকুতাৰ মালা।
কটিত মেখলা ৰত্ন চিকিমিকি জ্বালা॥
সুবলিত উৰু আৰাকত পদতল।
ৰত্নৰ নুপৰ জ্বলে চৰণকমল॥
নয়ন ৰচিত দ্যুতিমন্ত কামদেৱ।
সুৰাসুৰে উপাসি চৌপাশে কৰে সেৱ॥
শাৰি শাৰি তুলি ধৰি আছে ছত্ৰদণ্ড।
শৰীৰৰ জ্যোতি প্ৰকাশন্ত সভাখণ্ড॥
হেন চমৎকাৰে বসি আছন্ত ৰাঘৱ।
সেহি সময়তে প্ৰবেশিলা কুশ লৱ॥
নগৰীয়া লোকে আসে লগতে উভতি।
দেখি সমজ্যাৰ প্ৰজা চাৰে চতুৰ্ভীতি॥
ৰামৰ আদেশে সেহি সভামধ্যে উঠি।
মেৰুত প্ৰকাশে যেন চন্দ্ৰমা দুই গুটি॥

ৰামৰ সমান শ্যাম তনু কৰে কান্তি।
দাড়িম্বৰ বীজ যেন দন্তে দুই পান্তি॥
পদ্মপত্র সম সেহি আয়তলোচন।
ৰুচিকৰ কৰ্ণ মুখে মধুৰ বচন॥
শিৰ চক্র কুটি নীল আকুঞ্চিত চুলি।
আজানুলম্বিত বাহু সুদীৰ্ঘ আঙ্গুলি॥
আৰকত অধৰ যে কম্বুকণ্ঠ গল।
ৰামৰ সদৃশ দুইৰ দেখি বক্ষস্থল॥
সিংহবক্ষ কটি কন্ধ উৰু কৰিকৰ।
শিশু দুইক দেখি আতি আনন্দ লোকৰ॥
পৰিল নিয়ম প্রজা নিৰখিয়া কান্তি।
শিশু দুইক চাই চাহে ৰাঘৱৰ ভীতি॥
নাহি ভেদাভেদ ৰাম সমে একো কায়া।
দৰ্পণত দেখি যেন ৰাঘৱৰ ছায়া॥
ঘনে ঘনে বোলে কিশু দুয়ো সুকুমাৰ।
সকল শোভন দেহা ৰামৰ আকাৰ॥
সেহি সুখ হাসি সুবলিত হাত পাৱ।
ইটো দুইৰ কোননো সুবৰ্ণমুখী মাৱ॥
জয়মনি বদতি শুনিয়ো জন্মিঞ্জয়।
এহি মতে লোকে সবে পৰমবিস্ময়॥
জোৰ-হস্ত নভৈলে বাকল চিৰধাৰী।
ৰামৰ কুমাৰ হেন বুলিবাক পাৰি॥
হনুমন্ত শত্রুঘন লক্ষণ ভৰত।
পৰম বিস্ময় কথা কহন্ত কৰ্ণত॥
বনবাসে গৈলা সীতা শাস্তি গৰ্ভৱতী।
তাহাৰ তনয় ইটো ৰামৰ সন্ততি॥
সীতা বিনে নাহি ৰাঘৱৰ ভাৰ্য্যা আন।
কেন মন্তে ৰূপে ভৈলা ৰামৰ সমান॥
গুণন্ত মনত ৰামচন্দ্ৰ কৃপাময়।
এহি দুই ৰঘুবংশ জানিলো নিশ্চয়॥

আনন্দে নধৰে হিয়া শিহৰে শৰীৰ ।
মহাস্নেহে চক্ষুৰ আপুনি বহে নীৰ ॥
দুইৰো ৰূপ দেখি কেন আনন্দ হৃদয় ।
দুইকো নিৰখিয়া লোক ভৈলন্ত বিস্ময় ॥
অল্প বয়সত শিশু দুই মহাগুণী ।
হেন ৰূপে ঋষিৰ তনয় নাহি শুনি ॥
এই বুলি ৰামে পাছে বুলিলা বচন ।
শুনি আছোঁ তোৰা দুই পৰম গায়ন ॥
জানিলো গীতত তুমি সব সুশিক্ষিত ।
কেন কথা ৰামায়ণ গায়া শুদ্ধ গীত ॥
শুনি পাছে ৰামৰ আদেশ দুই ভাই ।
দিলা ৰাগ দুয়ো পাছে পঞ্চম উড়াই ॥
একজনে তাল এক জনে যন্ত্র বাই ।
তাল সমে ঘোৰ নাদ পঞ্চম উহাই ॥
প্ৰথমে ধৰিল আদিকাণ্ড ৰামায়ণ ।
কৈলা সূৰ্য্য বংশ যত যত মহাজন ॥
ইক্ষাকু কাকুস্থ অজ ৰঘু নৃপবৰ ।
ভৈলা দশৰথ ৰাজা সূৰ্য্যবংশধৰ ॥
বলে বিদ্বে সমচৰ সুহি পুৰন্দৰ ।
ক্ষমায় ধৰণী ধৈৰ্য্যে গম্ভীৰসাগৰ ॥
প্ৰতাপত আদিত্য ক্ৰোধত যেন যম ।
নাহি সুপূজিবো ৰাজা দশৰথ সম ॥
শচীত অধিক তান তিনি পটেশ্বৰী ।
কৌশল্যা সুমিত্ৰা আৰু কৈকেয়ী সুন্দৰী ॥
তিনিত ভৈলন্ত পাছে চাৰি পুত্ৰ জাত ।
জেষ্ঠ ভেলা ৰামচন্দ্ৰ গৰ্ভে কৌশল্যাত ॥
কৈকেয়ীত ভৈলন্ত ভৰত উতপন ।
সুমিত্ৰাত ভৈলন্ত লক্ষণ শত্ৰুঘ্ন ॥
কৰন্ত ভকতি নিতে ৰামৰ চৰণে ।
গম্ভীৰসাগৰ আতি ৰামচন্দ্ৰ যেনে ॥

পৰম পুৰুষ শান্ত শীতল স্বভাৱ।
ভৈলা লোকৰঞ্জণ প্ৰজাৰ বাপ মাৱ॥
কোনে কহিবেক তাত মহিমা অপাৰ।
গাৱে কুশ লৱে আদিকাণ্ড ৰামায়ণ॥
কোকিলাৰ স্বৰ যেন তালে মানে যদি।
শুনন্তে অমৃত আন ভাঁতি কাণ নেদি॥
ৰামৰ চৰিত্ৰৰস পৰম অমৃত।
নিয়ম পৰিয়া প্ৰজা শুনে আনন্দিত॥
কিবা সোপানত কিবা শুনন্তে সচিতে।
কিবা পৃথিবীত কিবা আছন্তে স্বৰ্গতে॥
ক্ষুধা তৃষ্ণ নলাগয় নাহি অন্ন পান।
শিশু দুইৰ গীততে লাগিল যেন ধ্যান॥
উত্তৰকাণ্ডৰ পদ শুনা সভাসদ।
তাহাৰ কীৰ্ত্তনে তৰে যাতনা আপদ॥
কলিত সদ্গতি নাহি বিনে হৰি নাম।
মাধৱ কন্দলি ভণে বোলা ৰাম ৰাম॥

কবিৰত্ন সৰস্বতী

মহাভাৰত।

(দ্ৰোণ পৰ্ব্ব)

কৈলাস বৰ্ণনা।

জয় মধুসূদন নৰক নাশন,
কংস কেশী নিসূদন।
নিৰাকাৰ হৰি ভব ভয় হাৰী,
ভকত জন ৰঞ্জণ ॥
মায়া বিভঞ্জন নমো নাৰায়ণ
পুৰাণ পুৰুষ হৰি।
ভাৰত কথাৰ ভনিবো পয়াৰ,
তযু পদ অনুসৰি ॥
ফটিক প্ৰকাশ হৰৰ কৈলাস,
জ্বলে নানা ৰত্নময়।
অজ্ঞান বাঢ়ক দেখি পৰতেক,
অনেক বৃক্ষ নিচয় ॥
আম যাম চাম আতি অভিৰাম,
শাল তাল ভাল দেখি।
ফুলিল কণ্টকী সুবৰ্ণ কেতকা,
ফুল মধ্যে যাক লেখি ॥
গুৱা নাৰিকল জৰা পনিয়ল,
লেতেকু টেঙ্গা দাড়িম্ব।
ঘোলেঙ্গ মধুৰী আছে ডাল ভৰি,
বসে টুপ টুপ জিম্ব ॥

কমলা কপুৰা যেন চেনিচূড়া
স্বাদত আমোলমোল।
পড়ন্টা কণ্টুক আছে জোক জোক
দৰশনে হোৱে ভোল ॥

দেৱতাৰি লিয়া ৰেঙ্গুয়া মুৰিয়া
জোণ্টা ফল জবা ফল।
নানা ফল ছয় বৃক্ষত শোভয়
কত নাম কৈবো তাৰ ॥

শীতল নিৰ্ম্মল সৰোবৰে জল,
বুৰো বুৰো কৰে তীৰ।
আছো স্নান পান দেখি সুস্থ মন,
নিৰ্ম্মল মন শৰীৰ ॥

অমল কমল সুকোমল দল,
ফুলি ফুলি ডাল শোভে।
পৰি মধুকৰ গুঞ্জে ৰুচিকৰ,
তাৰ মধু পান লোভে ॥

ভ্ৰমে জাকে জাক হংস চক্ৰবাক,
জলচৰ পক্ষীগণ।
ক্ষণে ক্ষণে উৰি ফুৰি ফুৰি পৰি,
জলত কৰে ক্ৰীড়ণ ॥

লবঙ্গ মালতী ফুলিল সেউতি,
কুন্দ কুৰুবক জাই।
চম্পা নাগেশ্বৰ শিৰিষ বিস্তৰ,
হাত মেলি ফুল পাই ॥

বাঙ্গণ বেৰণী আছে থুপি থুপি
তগৰ জয়ন্ত মালী।
ফুলভৰে হালি পৰে দাল ভাঙ্গি
ফুলিল বকুল জালি ॥

ফুলিছে বন্দুলী গন্ধে নাহি তুলি
কদম্ব দেখি শোভন ।
কেতেকী প্ৰচুৰ কনক ধুত্তৰ
নেৱালি মাৰি দশন ॥

ফুলিল শেৱালী পৰে হালি হালি
ফুলভৰে ভাগে ডাল ।
হেনয় শোভন বিচিত্ৰ উদ্যান,
ফুল তথা সৰ্ব্বকাল ॥

যত মনোহৰ মন্দাৰ কুসুম
পাৰিজাত তথা আছে ।
স্থল অভিনয় কুসুম পল্লৱ,
দেখি ভাল গাছে গাছে ॥

তাত কল্পতৰু আছয় অগৰু
শুনা তাত কোন কথা ।
মহাতৰুবৰ মাগি পাইলা বৰ
মনে অভিলাষী তথা ॥

বসন্ত মিলিল আবাৰে কোকিল,
বহয় মলয়া বায় ।
ভ্ৰমৰা গুঞ্জৰি চিত্ত চুৰি কৰি,
কোকিলে তেজিল ৰায় ॥

দাৰুণ বিৰহে শৰীৰে নসহে
যতেক বিৰহী জন ।
পাঞ্চ পাঞ্চ বাণে দুঃসহ সন্ধানে
হৃদয়ে দহে মদন ॥

দেৱ শঙ্কৰৰ চাৰু গিৰিবৰ,
ৰত্নময় মহাথান ।
থিৰতৰ মনে নানা সিদ্ধগণে,
কৰন্ত যোগ ধিয়ান ॥

মৃগচৰ্ম্ম পৰি পদ্মাসন কৰি,
গিৰি-গহ্বৰত বসি।
নানাবিধ ব্ৰতে শিৱক সততে
পূজন্ত যত তপস্বী॥

কৰ্ণে তাম্ৰ কৰি মৃগৰ ছৱৰী
পিঙ্গতে কণ্টয় তল।
কৰত ডম্বৰু গাৱে সুৰগুৰু
হৰক স্তুতি মঙ্গল॥

ব্ৰহ্মা নাৰায়ণ আদি দেৱগণে,
তথাত কৰে ভকতি।
নানা উপহাৰে বিবিধ প্ৰকাৰে,
নিতে পূজে সুৰপতি॥

নানাঋষিগণ আতি শুদ্ধমন
জানে তত বেদসাৰ।
অতি দীৰ্ঘৰাৱে শিষ্যক পঢ়াৱে
মধুৰ শুনি সুস্বৰ॥

জানে পদক্ৰম কৰি তত সম,
চৈধ্য শাস্ত্ৰ চাৰি বেদ।
যত তপ ব্ৰত কৰে মনুষ্যত,
দিনেকো নাই বিচ্ছেদ॥

কাব্য কোষ যত পুৰাণ ভাৰত,
নাটক তৰ্ক খণ্ডন।
তথা অহৰ্নিশে পঢ়ে বহু বিধে,
যাহাৰ যাহাক মন॥

বেদান্ত কাহিনী ব্যাসক প্ৰণামি,
কৰন্ত স্তুতি বিচাৰ।
যতেক প্ৰত্যেক সকলে ততেক,
একে বিষ্ণুমন্ত্ৰ সাৰ॥

যত ভূতগণ কৰন্ত প্ৰণাম,
প্ৰথমে নাম বখানি ।
দেখন্তে বিকৃত ৰূপে ভয় ভীত,
কাৰো গদগদ বাণী ॥

কাৰো নাহি শিৰ কবন্ধ শৰীৰ,
কাৰো হাণ্ডি হেন পেট ।
গলত গণ্ডল কোষত কুকুণ্ড
চাপৰি নেদেখে হেঠ ॥

কাৰো নাহি ভাৰি থাকে পৰি পৰি,
কাহাৰো অনেক পাৱ ।
কাৰো হাতে খণ্ডা কতো মণ্ড ৰণ্ডা
কাৰো বহুতৰ গাৱ ॥

কুলা হেন কাণ লৰে ঘনে ঘন,
কূপ হেন চক্ষু দুই ।
বদন ভিতৰ পৰ্ব্বত গহ্বৰ,
দেখি ভয় ভীত হুই ॥

কতো দুই পাৱ পশুৰ আকাৰ
নিঠুৰ বিকৃত মাত ।
ফুৰি ফৰি গৈল প্ৰকটিত ভৈল
মুখত বিকৃত দন্ত ॥

হেন কুশোভন শিৱ সেনাগণ,
ভ্ৰমে তথা নানা ভাৱে ।
দেখি ভয়ঙ্কৰ পাণ্ডু তনয়ৰ,
সপোনতে কাম্পে গাৱে ॥

স্বভাৱে শোভন অপেস্বৰা গণ,
মদন চকিত ভাৱ ।
উন্নত কঠিন ঘন পীন স্তন,
তাৰ অবনত গাৱ ।

সহজে চঞ্চলি মদনে বিকলি,
নির্ভয়ে তৰুণী জন।
কাম ভাৱে পাশে ৰতিৰঙ্গ ৰসে,
কৰে প্রভু সুমৰণ॥

তান নখে ক্ষত সুৰত বেকত
নাগৰ প্রভুৰ সঙ্গে।
খোপা স্খলকিল কুসুম খসিল,
নির্ভৰ সুৰতি ৰঙ্গে॥

নিদ্রা বিৰহণে আনন্দ নয়নে,
অধৰ দশন যায়।
ৰজনী প্রসন্ন নৰনাৰীগণ,
চলে আপোনাৰ ঠায়॥

তিনি চাৰি নাৰী হাতে হাতে ধৰি,
পথত ৰঙ্গে লৰৱে।
গায়ত চঞ্চল নেত্রৰ আঞ্চল,
বায়ে হালি হালি পৰে॥

যৌবনৰ ভৰে চলে ধীৰে ধীৰে,
দুঃসহ নিতম্ব ভৰে।
নয়ন কটাক্ষে বদন নিৰখে,
চিন্তনে চিত্ত বিকাৰে॥

ঘোৰ কাম বাণে দুঃসহ সন্ধানে
সহিব কাৰ পৰাণে।
মান পৰিহৰি কেহো বৰনাৰী
চলি গৈলা প্রভু থানে॥

হেনয় অনেক তথাপি ৰসক
দেখিলা নাৰীৰ কর্ম্ম।
কৰিবো বর্ণন জানে বুধজন,
পাপবো নজানে মর্ম্ম॥

নৃপ শিৰোমণি দেব মহামানী
দুৰ্লভনাৰাণ ৰাজা ।
নিতে পুত্ৰৱতে পালিলা সততে,
পৃথিবীৰ যত প্ৰজা ॥

তাহান তনয় ভৈল ধৰ্ম্মময়,
ইন্দ্ৰনাৰায়ণ দেৱ ।
মহাবীৰ ধীৰ স্বভাবে গম্ভীৰ,
নিতে কৃত্য হৰি দেৱ ॥

নিজ বাহু বলে পাইল অবিকলে
অখণ্ড মহীমণ্ডলে ।
যাত খাটে নামি সততে প্ৰণামি
বিপক্ষ নৃপসকলে ॥

যত সৰ্ব্বক্ষণ ইন্দ্ৰনাৰায়ণ,
বৰ দেন্ত সদাশিৱ ।
হৌক নৰেশ্বৰ পাক গৌৰেশ্বৰ,
পিতা পুত্ৰে চিৰঞ্জীৱ ॥

ছোটশিলা নাম আছে এক গ্ৰাম,
যত গ্ৰাম মধ্যে সাৰ ।
অছিল তথাত জগত প্ৰখ্যাত,
চক্ৰপাণি শিকদাৰ ॥

পটু নৰবৰ কায়স্থ প্ৰবৰ,
ধৰ্ম্মৱন্ত মহাযশী ।
পণ্ডিত তিলক কুল প্ৰকাশক,
নিষ্কলঙ্ক যেন শশী ॥

দেব দ্বিজগণ কৰিলা পূজন,
সঘনে ধৰ্ম্ম প্ৰসঙ্গ ।
নিত্য উপগত যাৰ অভ্যাগত ,
নভৈলেক আশা ভঙ্গ ॥

নিজগুণ বলে লভিল সকলে
ধন ধান সতকাৰ।
নৃপতি প্ৰধান দুৰ্লভিনাৰাণ,
প্ৰসংশয় বাৰে বাৰ॥

তানে পৰলোক ভৈল সৰ্ব্বে শোক,
নিজ তনু ভঙ্গে ৰণে।
মেক ভঙ্গ যেন সিন্ধু ভৈলা পঙ্ক,
মাণিক বিঙ্কিলা ঘৃণে॥

তাহান তনয় আতি শুভময়,
কবিৰত্ন সৰস্বতী।
দ্ৰোণ পৰ্ব্ব পদ জয়দ্ৰথ বধ,
কৌতুহলে নিগদতি॥

দুৰ্গাবৰি

অৰণ্যকাণ্ড

ৰাগ—মঞ্জুৰি

ৰাম আইলৰে বনেৰ মৃগ মাৰি—
ৰাম আইলৰে।
মৃগ মাৰি নেদেখিয়া সীতা,
সীতা সীতা বুলি ডাকে ৰঘুনাথ। (ৰাম আইলৰে।)
লক্ষ্মণক চাই বোলে বাণী
কি কাৰণে তেজিলা গোসানী।
(ৰঘুনাথ ৰাম আইলৰে।)
যেন বজ্র পৰিলেক মাথে—
ৰেথাৰ বাহিৰে খোজ দেখি ৰঘুনাথে।
হাহা প্ৰিয়া কোথা গৈলা এৰি—
নিদান কালত দুই ভাই থাকো বেৰি।
ধন জন নকৰোহো সাৰ—
প্ৰিয়া অবিহনে দেখোঁ দিনতে আধাৰ।
কহে দুৰ্গাবৰে ৰামৰ চৰণে।
প্ৰভু কান্দে মোহা শোক ত্ৰাসে ॥

ৰাগ—বেলোয়াৰ

সীতাক হৰিলা যেবে ৰাঘৱ আসিলা তেবে হে—
আসিলা গোসাই মৃগ মাৰি।
কপট কৰিয়া দূৰ পশিলা অন্তেসংপুৰএ
ঘৰে নাহি জনক ঝিয়াৰি ॥

নেদেখি সীতাৰ মুখ মনত লাগিল দুখ
লক্ষণত পোছে নাৰায়ণ।
কহিয়ো স্বৰূপ বোল তেজিয়া মোহোৰ কোল এ
গৈলা প্ৰিয়া কাহাৰ সদন॥
তোমাক মেঢ়ত থৈয়া হাতত সাৰঙ্গ লৈয়া
প্ৰবেশিলো গহনৰ মাজ।
মায়াবি মৃগৰ তৰে গৈলো মই একেশ্বৰে এ
এথা কোনে কৰিলা অকাজ॥
বুলিলো বচন যত সকলে কৰিলি হত
কথাক নলৈলা তোৰ মন।
তোমাৰ নিমিত্তে মোৰ প্ৰিয়াক কৰিলা চোৰ এ
কি অকাজ কৰিলা লক্ষ্মণ॥
শ্ৰীৰামৰ যে বচন বদতি যে লক্ষ্মণ
অতিশয় সঙ্কোচিত মনে।
নাহি মোৰ কিছো দোষ অকাৰণে কৰা ৰোষ এ
কবি দুৰ্গাবৰ দাসে ভণে॥

ৰাগ—বৰাৰি

নাজানো স্বৰূপ দাদাহে—

দাদা দোষ নাই মোৰ।
বিৰলে সীতাক হৰি নিল কোন চোৰ॥
মৃগে যে কাঢ়িলা ৰাৱ তোমাৰ সদৃশ।
শুনিয়া সীতাৰ মনে ভৈলা বিসদৃশ॥
প্ৰভুক মাৰয় শুনো কোন বিৰসণে।
এহি বুলি মোহোক পাঠাইলা তেতিক্ষণে॥
আৰু যি বুলিলা তাক কহিবাক পাপ।
আৰ কথা কহো শুনা জগতৰ বাপ॥
ৰাম অবিহনে তোৰ মোক হাবিলাস।
হেন বাক্য শুনিয়া মোহোৰ মোহো ত্ৰাস॥

শুনিয়া অন্তৰ ভৈলোহে কুখ্যাতি বচনে।
অন্তৰিয়া গৈলো মঞি তোমাৰ কাৰণে।
লক্ষণে কহিলা কথা ৰামৰ আগত।
বিষাদ লাগিল প্ৰভু ৰামৰ মনত॥
বিষাদত নয়নৰ নাৰ বহি যাই।
বৈদেহি-হৰণ পদ দুৰ্গাবৰে গাই॥

পদ

ভাতৃৰ বচন শুনি থাকিলন্ত বসি।
মেঘত ঢাকিলা যেন পূৰ্ণিমাৰ শশী॥
লোতকে তিতিল নেত্ৰ মলিন বদন।
সীতাশোকে আকুল ব্যাকুল নাৰায়ণ॥
কিবা জীয়া জন্তুক দেখিয়া বিদ্যমান।
ত্ৰাস হৈয়া গৈলা কিবা হঠাতে প্ৰমাণ॥
আমাক উদ্দেশি সীতা গৈলা স্বৰূপত।
জানোবা আছয় এহি অৰণ্য মাজত॥
এহি বুলি লক্ষণক কহিলন্ত ৰাম।
ক্ষেণেতেক ভাই তুমি কৰিয়ো বিশ্ৰাম॥
এতিক্ষণে অৰণ্যত চাহি আহো যাই।
মৃগ ৰক্ষা কৰিয়া থাকিবা তুমি ভাই॥
ভিতৰে বাহিৰে অৰণ্যৰ থানে থানে।
কতো দূৰ বিচাৰি আহিবো এহিক্ষণে॥
ঠাই ঠাই বিচাৰ কৰিলা দামোদৰ।
বৃক্ষৰ কোটৰ গিৰি পৰ্ব্বত গহ্বৰ॥
লতায়ে বেঢ়িলা জত বৃক্ষ অন্ধকাৰ।
তাকো ৰামদেৱে বিচাৰিলা বাৰেবাৰ॥
লতা উপবনচয় নদনদি তীৰে।
চাহিলন্ত নানা থানে ৰাম গদাধৰে॥

একেশ্বৰে ৰাঘৱ ভ্ৰমন্ত নানা থানে।
আতি উত্ৰাৱল চিত্ত সীতাৰ কাৰণে ॥
অনেক বিচাৰ কৰি উদ্দেশ নপাইলা।
মেঢ় মন্দিৰক লাগি পুনুৰূপি আইলা ॥
শূন্য মেঢ় দেখি প্ৰভু বিয়াকুল মনে।
হা সীতা বুলি ৰাৱ পাৰে ঘনে ঘনে ॥
চিত্ত থিৰ নহয় সুমৰি প্ৰাণপ্ৰিয়া।
ভণে দুৰ্গাবৰ ৰামচৰণ ভাৱিয়া ॥

ৰাগ—অহিৰ

অ কি লখ্‌মন—
গৈলা সীতা মোক উপেক্ষিয়া।
তৃণত শয়ন মোৰ বল্ক পৰিধান হে—
এহি দুখ মনে আলচিয়া ॥
এবেসে জানিলো সীতা—
ৰামৰ সুহৃদ নোহে—
এৰি মোক গৈলা কোন ভিতা।
একক লক্ষ্মণ যেন—
আমিয়ো ভৈলো হো তেন হে—
সহজে চঞ্চল তিৰি জাতি।
সম্পদে সুন্দৰী নাৰী—
আপদে পলাইলা এৰি
মই তাক জানোহো স্বৰূপে।
জনক দুহিতা হুয়া
স্বামীক তেজিলা হে—
কেনে জীয়ো এতেক সন্তাপে ॥
আথুটি কৰিয়া মোক—
মৃগক পঠাইলা হে—

তোমাকো পঠাইলা ক্রোধ কৰি।
মই নজানিলো তান
কপট হৃদয় প্রাণ
তিৰি মায়া বুঝিতে নপাৰি॥
সুবর্ণৰ মৃগ মাৰি
যতনে আনিলো হে—
ৰত্ন জেউতি জলয় পিঠিত।
ৰূপাৰ চৰণ চাৰু
শোভন কৰয় হে—
হেন মৃগ দিবো কাৰ হাতে।
হাতৰ গাণ্ডিৱ ৰামে
আছৰি পেলালা হে—
ঘনে ছাৰে দীর্ঘ যে নিশ্বাস।
শ্রীৰাম চৰণ যুগ
প্রণতি কৰিয়া কহে—
কবি ভণে দুর্গাবৰ দাসে॥

ৰাগ—চালনি

শুন শুন প্রাণ লক্ষ্মণৰে ভাই
কাক লৈয়া বঞ্চিবোহো বোনে।
প্রাণৰ কামিনী সীতা হৰুৱাইলো
কাহাক চাইবো নয়নে॥
এখানে আহিলো ৰমণী সহিতে
খেলাই পাশাৰ শাৰি।
কোন মন্দক্ষণে মই পাপ কৰিলো
হৰাইলো কুলৰ নাৰী॥
মনুষ্য সকাৰ নাহি দণ্ডুকাত
আৰু নানা পশু পক্ষী।
ইহাৰ মধ্যত কোনে হৰিলেক
একেশ্বৰী সীতা দেখি॥

মেঢ় যে মন্দিৰ নলাগে গম্ভীৰ
সুশুনি সীতাৰ ৰাৱ।
পাশা গুটিগণ সকলে আচয়
প্রিয়া গৈলা কোন ঠাৱ ॥
পর্ব্বতে পর্ব্বতে ঘুৰিলো সমস্তে
ঋষি তপ কৰে যথা।
নদী সৰোবৰ গিৰিযে গভৰ
বিচাৰি নপাইলো সীতা ॥
অতি অল্পজ্ঞান বালকসমান
নোহয় চতুৰা নাৰী।
অতিশয় বালা অতি আলাভোলা
অবলা ৰাজকুমাৰী ॥
অন্ধকাৰময় নাহি পন্থচয়
নজানি দিশ বিদিশ।
হেন গহনত গৈলা কোন মত
ভৈলা অতি বিসদৃশ ॥
লক্ষ্মণ বদন চাহি ঘনে ঘন
কাৰুণ্য কৰে শ্রীৰাম।
বোলে দুর্গাবৰে ৰামৰ কিঙ্কৰে
লেচাৰি অতি উপাম ॥

পদ

কান্দন্তে কান্দন্তে ৰাম অচেতন ভৈলা।
ধৰণি উপৰে পৰি মূর্চ্ছাগত হৈলা ॥
ক্ষণে মূর্চ্ছা যায় ক্ষণে চেতন লভয়।
চঞ্চল চৰিত্রে ৰাম বাতুল্য পৰয় ॥
উঠে বৈসে গুণে শত সহস্রেক বাৰ।
অসন্তোষ মনত কৰয় হাহাকাৰ ॥

মেঢ় মন্দিৰত বসি গুণন্ত শ্ৰীৰাম।
পতি বচনতে মাত্ৰ সীতা সীতা নাম ॥
কোনে সম্ভাষিবে মোক মধুৰ বচনে।
কাহাক তুষিবো মই চুমা আলিঙ্গনে ॥
কাৰ সঙ্গে ৰঙ্গে নিতে থাকিবো কৌতুকে।
অনাথিতি কৰি প্ৰিয়া এৰিলিহি মোকে ॥
আৰ কাক চাহিয়া থাকিবো অনুক্ষণে।
কাৰ অলঙ্কাৰ মই পিন্ধিবো আপুনে ॥
কোনে আসি হৈবো মোৰ লগৰ সৈতাৰি।
কাক লইয়া যাইবো মই অযোধ্যা নগৰী ॥
প্ৰথমা যৌৱনী যে কোমল অঙ্গ তান।
মোহোক বঞ্চিয়া তই গৈলি কোন থান ॥
মোক ছাৰি থাকিবি কাহাৰ আজ্ঞা পালি।
হাহা বিধি কাহাক ৰাখিবো আমি ভালি ॥
কহিত বিচাৰো মই নিলে কোনে সীতা।
প্ৰাণৰ সুহৃদ সুচৰিতা গুণনীতা ॥
কহিত আছয় কোনে দিবেক উদ্দিশ।
ভণে দুৰ্গাবৰে ৰাম চৰিত্ৰ বিশেষ ॥

ৰাগ—অহিৰ।

অ কি লখ্মন—

প্ৰিয়া কোনে লৈলেক হৰিয়া।
সীতাক নেদেখি মোৰ অধন্তৰ ভৈলা ঘোৰ
ঘনে ঘনে পোৰে মোৰ হিয়া ॥
দুনাই সীতাক মই লাগ নপাইলে ভাই
মৰিবো গৰল বিষ খায়া।
কৈক যাইবো কোনে কব কৈতে বা উদ্দিশ পাইবো
কোনে প্ৰিয়াক দিবো বা দেখায়া ॥

যথাতে উদ্দিশ পায়ো তথাতে চলিয়া যায়ো
যথা আছে জনক জিয়াৰী।
যদি বা মনৰ দুখে ক্রোধে বাহিৰাইলা হে
আপুনি আসিবো কাখে কৰি॥

চঞ্চল চৰিত্রা বালা প্রথম যৌবনী কালা
জলে যেন চম্পকৰ কান্তি।
বদন সুবৰ্ণ সম নেত্র দুই মনোৰম
দশন মুকুতা সম পান্তি॥

চিকন চৰণ চাৰু বলিত ৰাতুল উৰু
বচন কুকিল সম ভাসে।
তিনিয়ো ভুবন ৰূপে মুহিবাক পাৰেহে
ডম্বৰুক জিনি মধ্য দেহে॥

চিত্রৰ পুতলি যেন সাক্ষাতে লক্ষ্মীৰ থান
লয়ন্তু লালিত সমদেহা।
পৰম সুন্দৰ গতি হংসক জিনিলা আতি
বাতাসে শৰীৰ যেন হালে॥

ধনুক ভাঙ্গিয়া লৈক নৃপতিক জানিলোহো
সীতাক বিহাইলো বাহুবলে।
পৰশুৰামক জিনি অযোধ্যাক গৈলোহে
বনবাস কৈকেয়ীৰ বোলে॥

অভিষেক সময়ত ৰাজ্য হৰুৱাইলোহো
সীতা হৰুৱাইলো বনবাসী।
কতেক ললাটে দুখ বিধিয়ে লিখিলা হে
কিনো ভৈলা মোৰ মন্দৰাশি॥

আৰু নো কাহাৰ সঙ্গে থাকিবো কৌতুক ৰঙ্গে
বিধি কৈলা জীৱন নৈৰাশে।
কাহাত পুছিবো মই উদ্দেশ নপাওঁ হে
কোনো লোক নাই আগে পাছে॥

সীতায়ে অমূল্যধন সীতায়ে সৰ্ব্বভূষণ
সীতা মোৰ অমূল্য ভাণ্ডাৰ।
সীতা অবিহনে ভায়া জীবন বিফল হে
সীতা তিনি কুলৰ উদ্ধাৰ॥
যদিবা মোহোৰ তাপে ক্রোধে বাহিৰাইলা হে
তথাপি আনিবো প্ৰাণ জায়া।
অন্ন ব্যঞ্জনক আৰ একোকে নাখাইবো হে
থাকিবোহো শয্যাত শুতিয়া॥
নেদেখিবো আৰ যাক মনত সুমাৱো তাক
দেখাই দিবেক আৰ কোনে।
এহি বুলি নাৰায়ণ কান্দিলন্ত সৰ্ব্বক্ষণ
কহে প্ৰভু কান্দিয়া কাকণ্যে॥
ধৰণিত পৰি ৰাম অচেতন ভৈলা হে
প্ৰিয়া শোক সহিতে নাপাৰি।
সৰস্বতী কৃপাগুণে দুৰ্গাবৰ দাসে ভণে
সীতা শোকে আকুল মুৰাৰি॥

ৰাগ—ধনশ্ৰী।

কুবুদ্ধি লাগিয়া ৰৈলো হে
কি কৰে জীৱন।
শুনি নিন্দা কৰিবেক অযোধ্যাৰ জন॥
কি লাজে দেশক যাইবো হে
ভৈলা মন্দৰাশি।
হৰাইলো কামিনী ৰত্ন আমাৰ বৈদেহী॥
চক্ষুযে আচন্তে মোৰ হে
নেদেখো নয়নে।
জীৱন্তে মৃতক ভৈলো প্ৰাণ প্ৰিয়া বিনে॥
ৰাম হেন ক্ষেত্ৰি হুয়া হে
হেৰুৱাইলো নাৰী।
প্ৰিয়াৰ বিয়োগে মোৰ প্ৰাণ যাই ছাৰি॥

হাতৰ ৰত্তন মোৰ হে
কোনে নিলে ছলি।
আপুন দোষে হৰুৱাইলো চিত্ৰৰ পুতলী॥
শৰীৰৰ কান্তি যেন হে
আন্ধাৰৰ বাতি।
বিনা প্ৰদীপত জলে শৰীৰৰ জেউতি॥
মৃণালৰ ডাল যেন হে—
হালয় কঙ্কণে।
সাক্ষাতে দেখিয়া যেন ৰাজহংস চলে॥
সীতা অবিহনে ভায়া হে—
জিৰাব কোন ফল।
লৈয়া ধনুশৰ বাপ আগ হুয়া চল॥
এহি বুলি পাছে মেঢ় হে—
মন্দিৰক ছাৰি।
সীতাৰ উদ্দেশে ৰামে ফেলাইলেক ভৰি॥

পদ।

কোটৰ গভৰ গিৰি গৃহ যে কন্দৰ।
নদী যে আৰৰ কূপ দীঘি সৰোবৰ॥
বন উপবনচয় সকলো চাহিলা।
সীতাক নপায়া দীৰ্ঘনিশ্বাস ছাৰিলা॥
অসন্তোষে থাকিলন্ত বৃক্ষতলে বসি।
শিশিৰে ঢাকিলা জেন পূৰ্ণিমাৰ শশী॥
লক্ষ্মণক বোলে ভায়া বসিয়ো ছায়াত।
ৰৌদ্ৰ ৰশ্মি লাগে ভায়া তোমাৰ মুখত॥
চৈত্ৰ বৈশাগৰ যে বিষম ৰৌদ্ৰজাল।
বৃক্ষৰ ছায়াত ভায়া জিৰায়ো সকল॥
তোৰ দুখ দেখিয়া নসহে কলেবৰ।
শুনিয়োক ভায়া সুমিত্ৰাৰ সুকুমাৰ॥

লক্ষণ বদতি দদা বিশ্রুতি যে হুই।
নিশাত কিসব আজ্ঞে ৰবিৰ উদয়॥
শিশিৰ প্ৰকাশ ভৈলা ৰবিৰ জেউতি।
ৰাত্রিক বোলয় দিন কিনো ৰঘুপতি॥
সীতা শোকে তোমাৰ যে হৰাইলন্ত জ্ঞান।
নিশাক কৰয় ৰবি ৰশ্মিৰ সমান॥
নুহি ৰৌদ্র হেৰা দেখা পূর্ণিমাৰ শশী।
গ্ৰহগণ হেৰা আছে আকাশ প্ৰকাশি॥
লক্ষ্মণৰ মুখে শুনি এতেক বচন।
অধোমুখ হুয়া আছিলেক কতোক্ষণ॥
ৰাত্রি হেন ভাবি ৰাম বৃক্ষতলে বসি।
সীতা সীতা বুলি ৰাম থাকিলা উপেক্ষি॥
হাহা শশিমুখী বুলি তেজিলা নিশ্বাস।
ৰামৰ চৰণে ভণে দুৰ্গাবৰ দাস॥

ৰাগ—সুহাই।

শুনা শুনা জীয় লক্ষণৰে ভাই
বঞ্চিবো ঘৰে কি লৈয়া।
ৰূপে বিদ্যাধৰী গুণৰ সাগৰী এ
কোথাত থাকিল জাইয়া।
কৰিয়া নিঠুৰ গৈলেক বিদূৰ
আমাক এথানে থৈয়া॥
অমৃত সুৰস বাণী মনোহৰ এ
শুনিতে ৰঞ্জয় মন।
কাঢ়ি নিলে জীউ জনকৰ জিউ এ
হানিয়া অগনি বাণ॥
হাতৰ ৰতন হুয়া অচেতন
আপুনি সে হৰুৱাইলো।
চিত্ৰৰ পুতলী তনু জুগাৰলী—এ
কাহাৰ ভালে যোগাইলো॥

দশনৰ পান্তি মাণিকৰ কান্তি
বিনা প্ৰদীপতো জলে।
দেৱনাৰ ডাল হালয় কঙ্কাল—এ
ৰাজহংস হেন চলে॥
চিকণ চামৰ গুঞ্জৰে ভ্ৰমৰ
মালতী নিন্দে সুঘ্ৰাণ।
সদায়ে বসন্ত কৰে উনমত্ত—এ
দেখিয়া দিব্য লোচন॥
কান্দে ৰঘুপতি হৰাইলা সুমতি
আমাক কৈলি নিৰাশ।
সীতাৰ হৰণ ৰামৰ ক্ৰন্দন—এ
ভণে দুৰ্গাবৰ দাস॥

পদ।

শশিমুখী বুলিয়া যে কান্দন্ত ৰাঘব।
হাহা কৈক গৈলি মোৰ ৰমণী বান্ধৱ॥
পাত্ত পাত্ত কৰি মই কৰিলো বিচাৰ।
কহিতো নপাইলো কোনো মনুষ্য সঞ্চাৰ॥
আপুনি উদ্দিশ কৰি নপাইলো সীতাক।
কোননো বৰ্ব্বৰে অবৰোধিলা আমাক॥
কোনে নিলে কৈত্ত পাইবো আমাৰ ৰমণী।
এহি বুলি আসন ছাৰিলা চক্ৰপাণি॥
সীতাক বিচাৰি প্ৰভু পুনৰপি গৈলা।
অৰণ্যাৰ মাজে চকোৱাক লগ পাইলা॥
নিজ নাৰী সহিতে বঞ্চয় প্ৰাতঃকালে।
ভুঞ্জয় চকোৱা মৎস্য শামুক সকলে॥
চকোৱাঁৰ সমীপ চাপিলা হৃষিকেশ।
ধীৰে ধীৰে পোছয় বচন উপদেশ॥

আকুল কুৰঙ্গ আমি কয়ো এক বাত্ৰা।
যাইতে দেখিলিকি তই জনক দুহিতা॥
একেশ্বৰে গৈলা কিবা অনেকে সহিতে।
পূৰুব পছিম কিবা দখিণ দিশতে॥
বা বৈশন্য কিবা অগ্নিকোণ যে নৈৰিত।
কোন পথে গৈলা সীতা কহা স্বৰূপত॥
চকোৱা বদতি শুনা ৰাম দেৱৰাজ।
যে বোল পুছিলা কহিবাক লাগে লাজ॥
দুয়ো বীৰ সামর্থ গাণ্ডীৱ ধণু হাতে।
ক্ষেত্ৰি হুয়া ভাৰ্য্যা হেৰুৱাইলি কেন মতে॥
আমি পক্ষী জাতি কিছো নজানো উপাই।
নাহি শৰীৰত কিছো বল সমুদাই॥
অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ নাজানো নাহিকে ভাই লগে।
তথাপি ৰাখোহো ভাৰ্য্যা উপায়ৰ বলে॥
লগত সঙ্গতি আছে কনিষ্ঠ সোদৰ।
দুভাই সঙ্গতি তুমি নোহা একেশ্বৰ॥
হেনতো সীতাক হৰি লৈয়া গেল আগে।
আমি হলে ইতো লাজে নিজীও পৰাণে॥
বৰ বিপৰীত চকোৱাৰ পটন্তৰ।
শুনিয়া সিদ্ধান্ত দিলা ৰাম গদাধৰ॥
যাত্ৰা পুছিবাক মই আইলো তবু পাশে।
হেনয় নিন্দিত বাক্য বোলা উপহাসে॥
এহি বুলি ৰামচন্দ্ৰ মনে কৰি তাপ।
চকোৱাক দিলন্ত প্ৰচণ্ড বৰ শাপ॥
দিবসত একত্ৰে থাকিবি দুই ছাৰে।
ৰাত্ৰি হলে দুয়ো ৰবি ইপাৰে সিপাৰে॥
বাত বৰিষণ আৰু মেঘ সংযোগত।
সম্ভোগ মিলিব বাৰ বছৰ মুৰত॥
চন্দ্ৰ দিবাকৰ লাগি চকোৱাৰ শাপ।
এহি বুলি অন্তৰিলা জগতৰ বাপ॥

চকোৰাক দিলা শাপ ৰাঘৱ মুৰাৰি।
বুলিবে লাগিলা চকোৰাৰ নিজ নাৰী॥
অকাৰ্য্যে ভাণ্ডিলি বাত্ৰা জানি সুমঙ্গল।
ভণে দুৰ্গাবৰে ৰামচৰণকমল॥

ৰাগ—ৰামগিৰি

চকোৰেনী বোলে এবে শুনাৰে চকোৰাহে—
কিসতে বা কি কাম কৰিলি।
দেখি সুলক্ষিণী জনকনন্দিনী
ৰামক তঞি ভাণ্ডিলি॥
ভাল মন্দ তঞি একো নজানস
মৰাস আপোন গৰ্ব্বে।
শাপ গুৰুতৰ দিলা ৰঘুবৰ—
কিমতে তাক এৰাইবে॥
মোহোৰ বচন শুনা এতিক্ষণ
সত্বৰে চলিয়া যায়ো।
সীতাৰ বাত্ৰাক কহিয়ো ৰামত,
শাপৰ মুকুতি পাঞো॥
ভাৰ্য্যাৰ বচন শুনি তেতিক্ষণ
চলিলা ৰামৰ পাশে
সৰস্বতী পদ শিৰত ধৰিয়া
ভণে দুৰ্গাবৰ দাসে॥

ৰাগ—অহিৰ

অকি প্ৰভু ৰাম—
কহো মই স্বৰূপ কাহিনী।
আমি আছো দোষ কৰি
তোমাক ভাণ্ডিলোঁ হে—
শাপৰ উদ্ধাৰা চক্ৰপাণি।

শাপ দিয়া ৰাম যাই ৰাৰে পাখী ছেঞাই
ৰহা প্ৰভু বিশ্ৰাম কৰিয়া ।
শুনিয়ো সীতাৰ কথা বাপ জগতৰ ধাতা
কহো শুনা সাৱধান হুয়া ॥
চন্দ্ৰ দিবাকৰ লাগি আমাক শাপিলা হে
ৰহি গৈলা পাষাণৰ ৰেখা ।
আমি প্ৰভু পক্ষী জাতি অতি জ্ঞানশূন্য মতি
আমাক পালন কৰি ৰাখা ॥
চকোৱা বুলিলা যত সিদ্ধান্ত নেদিলা তাত
চলি গৈলা পাছক নাচায়া ।
সৰস্বতী কৃপা গুণে কবি দুৰ্গাবৰ ভণে
গৈলা পক্ষী সিদ্ধান্ত নাপায়া ॥

পদ ।

লক্ষণে সহিতে প্ৰভু চলে ধীৰে ধীৰে ।
দুখে তাপে দুই নয়নৰ নীৰ পৰে ॥
ভ্ৰমন্তে ভ্ৰমন্তে গৈলা গিৰি তৰুতল ।
ভ্ৰমৰে গুঞ্জৰে শুনে মনত বিকল ॥
চলিছে কেৱল মুখে লৈয়া সীতা নাম ।
পোছে প্ৰিয়া বুলিয়া বৃক্ষত শ্ৰীৰাম ॥
দশৰথ সুত ৰাম জানা মোৰ নাম ।
হাতত ধণুক দেখ সুৱৰ্ণৰ কাম ॥
মোহোৰ সুন্দৰী শশিমুখী দীৰ্ঘকেশী ।
দাড়িম্ব সদৃশ যেন দশন প্ৰকাশি ॥
হাহা শশিমুখীক নিলে কোনে হৰি ।
যাইতে নেদেখিলা কি মোৰ জনক ঝিয়াৰি ॥
কহা কথা সাৰ যে স্বৰূপ বৃক্ষচয় ।
সীতাৰ সন্তাপে মোৰ হৃদি নসহয় ॥

সীতাৰ বাত্ৰাক ৰামে বৃক্ষত পুছিলা।
বাত্ৰাক নাপাই ৰামে নিশ্বাস তেজিলা॥
সীতাৰ সন্তাপে লোহ বহয় নয়নে।
ভণে দুৰ্গাবৰ প্ৰভু ৰামৰ চৰণে॥

ৰাগ—অহিৰ

অ কি লখমন—
নাই বুধি সীতাক নাপায়া।
নয়নৰ লোহে মোৰ পন্থক নেদেখো হে
সন্তাপে পোৰয় মোৰ হিয়া॥
চকোৱা ভৰ্চ্ছিলা মোক তাক পাসৰিলো হে—
গৈলো মই বৃক্ষতল লাগি।
বৃক্ষত পুছিলোঁ পাচে উদ্দিশ নাপালো হে—
প্ৰিয়া হৰুৱাইলো মৃগ লাগি॥
চিত্ত যে নহয় থিৰ
ব্যাকুল শৰীৰ হে—
হৰুৱাইলো জ্ঞান সুচৰিত।

অন্ধকাৰ ৰাত্ৰি পাই ভ্ৰমিবাৰ নাই ঠাই
শৰীৰতো নাহি একো তত্ত্ব॥
আগত চলিয়ো তুমি পাচত চলিবো আমি
দুৰ্গম সঙ্কট ঘোৰ বনে।
সৰস্বতী চৰণত কৰি শিৰ অৱনত
কবিবৰ দুৰ্গাবৰ ভণে॥

পদ।

দুখমনে লক্ষণ যে গৈলা আগুৱাই।
পাছত চলন্ত ৰাম কৌশল্যা তনয়॥
ফুৰেঁা বেলি অৰণ্যক এৰি দুই জন।
বগুলা পক্ষীক পাছে পাইলা দৰিশন॥

ৰামে বোলে লক্ষণ দেখিয়ো কেবা নয় ।
পক্ষিজাতি দেখা এই জনত ভ্রময় ॥
পৰম ধাৰ্ম্মিক বক প্রাণিহিংসা ডৰে ।
লহু লহু পদ কৰি জলৰ উপৰে ॥
এহি পক্ষিবৰত পুছিবে যোগ্য হয় ।
যত কথা জানে এহি কহিবো নিশ্চয় ॥
ধাৰ্ম্মিক বৈষ্ণৱ শান্ত স্বভাৱ সৰল ।
এহিতো আমাক নভাণ্ডিবো একোকাল ॥
লক্ষণ বদতি দাদা শুনিয়ো বচন ।
কহো মই শুনা তেবে বকৰ লক্ষণ ॥
মস্তক চোপয় কতো ধৰি ধৰি খান্ত ।
নপাইলে মস্তক পাছে ধাৰ্ম্মিক বোলন্ত ॥
স্বভাৱতে পক্ষিজাতি অন্তি অগিয়ান ।
অধৰ্ম্মত ৰতি বৰ হিংসাৰ নিদান ॥
নজানে অধৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম পূৰ্ব্বপৰ জ্ঞান ।
হেন চাৰ বকত পুছিবে নাই মন ॥
এহিমতে চকোৱাত পুছিলা আপুনি ।
বুলিলা যতেক শুনিলাহা নিন্দাবাণী ॥
আপদ সম্পদ বৃক্ষপস্থত দেখিলা ।
সীতাৰ সম্পদ বাত্রা তাহাত পুছিলা ॥
যাতে তাতে বাত্রা দাদা নুপুছিবা দেখি ।
তাহাতে পুছিবা তুমি শুদ্ধমত লেখি ॥
অল্পমতি অল্পজ্ঞান দেখা যিতোজন ।
তাহাত নোপোছা কথা আমাৰ বচন ॥
শ্রীৰাম বদতি বাপু শুনিয়ো বচন ।
বকত পুছিলে বাত্রা পাম এতক্ষণ ॥
হেন শুনি লক্ষণে বকক দিলা মাত ।
সীতাৰ সম্পদ বাত্রা কহিয়ো আমাত ॥
লক্ষণৰ বাক্য শুনি তেখনে আসিলা ।
শ্রীৰামক বকে যাই প্রণাম কৰিলা ॥

বকক সম্মুখি পাচে শ্রীৰামে পুছিলা।
ইতো পন্থে যাইতে নিকি সীতাক দেখিলা॥
ৰামক বোলন্ত প্ৰভু কিছো বাৰ্ত্তা পাওঁ।
জলত ফুৰোহো মই মস্য ধৰি খাওঁ॥
দেখিলোহো ছায়া মায়া জলৰ তলত।
কন্যা এক লই যাই ৰথ ওপৰত॥
কৈৰ কন্যা কোনে নেই নিৰ্ণয় নাপাও।
তল মুণ্ড কৰি প্ৰভু মস্য ধৰি খাও॥
বকৰ মুখৰ কথা শুনি ৰঘুমণি।
মোহোৰ সীতাক আবে হৰিলেক কুনি॥
জানিলো অৰণ্যে হৰিলেক দেৱগণ।
এহি বুলি ক্ৰুদ্ধ ভৈলা কমললোচন॥
বুলিলন্ত ক্ৰোধে অগ্নিসম দুই আখি।
চন্দ্ৰ সূৰ্য্য বায়ু বহ্নি সবে হৈবা সাখি॥
দেৱসিদ্ধ সাধ্য গন্ধৰ্ব্বক বোলে বাণী।
সবে ভাল জীৱা যেবে সীতা দিয়া আনি॥
তিনিয়ো লোকৰ যেবে সাধিবোহো ভাল।
কোনে সীতা নিলে দেখাই দিয়াতা সকাল॥
বাহ্য অভ্যন্তৰক দেখয় দেৱগণ।
কোনে সীতা নিলে কেহো নোবোলে বচন॥
হেৰা মোৰ দোষ নাই সবে আছা চাই।
সীতাৰ সন্তাপে হেৰা প্ৰাণ মোৰ যায়॥
হেৰা অগ্নিশৰ মাৰো স্বৰ্গচূৰ কৰো।
প্ৰহাৰি পাতাল পোৰো দেৱকো সংহাৰো॥
নাগ নষ্ট কৰো যক্ষ ৰক্ষ সব মাৰো।
উল্টাও পৃথিবি মেৰু মন্দাৰ বিদাৰো॥
সীতাক উদ্ধাৰো দৈত্য দানৱ নিবাৰো।
ৰাম নাঁয় কীৰ্ত্তি থও পাতক সংহাৰো॥
মোৰ ভাৰ্য্যা হৰি সুখে জীৱে কেন কৰি।
উদয়াস্ত গিৰিমানে পেলাইবো বিদাৰি॥

তিনিয়ো ভুবন জুৰি ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰ মাৰি ।
দহিবো নিৰ্য্যাণ কৰি সবে মান সাৰি ॥
শুনিয়ো লক্ষণ বাপ হেলা সুজুৱাই ।
শীতল পানীক ভাই কেহো নডৰাই ॥
শনিৰ শুনিয়া নাম সমস্তে ডৰাই ।
চন্দ্ৰে পাইলে তাক কিছু ভয় নকৰয় ॥
এহি বুলি প্ৰভু ধনু কৰিলা টঙ্কাৰ ।
লৰিল ব্ৰহ্মাণ্ড প্ৰজা ভৈলা চমৎকাৰ ॥
উৰ্দ্ধক সমুখে ৰামে জুৰিলেক শৰ ।
হাতত ধৰিলা যাই লক্ষণ কুমাৰ ॥
সম্মুখি বোলন্ত দাদা তেজিয়ো কুকৰ্ম্ম ।
জগতক বিনাশিবা ইতো কোন কৰ্ম্ম ॥
কোনে সীতা হৰিলেক নিৰ্ণয় নাজানি ।
জগতকে বিনাশিবা ব্ৰহ্ম-অস্ত্ৰ হানি ॥
অজিজ্ঞাসী ক্ৰোধ কেনে কৰাহা আপুনি ।
তুমি বিনাশিলে তাক ৰাখিবেক কুনি ।
তুমি ব্ৰহ্মা তুমি বিষ্ণু তুমি ত্ৰিপুৰাৰি ।
তুমি সংহাৰিলে প্ৰভু কি কৰিতে পাৰি ॥
পূৰ্ব্বত আপুনি প্ৰভু সৃজিলা জগত ।
নতো কাল হন্তে কেনে কৰিবাহা হত ॥
পালিবেক বৈষ্ণৱক ভৈলা অৱতাৰ ।
দুৰ্জ্জনক বাচি বাচি কৰিবা সংহাৰ ॥
এহি তযু যশ শুনি তৰে নৰলোক ।
সীতাৰ শত্ৰুক মাৰা কীৰ্ত্তি ৰহিয়োক ॥
শীতল স্বভাৱ ধৰা উগ্ৰৰূপ এৰা ।
শৰক সম্বৰা প্ৰভু লোক ৰক্ষা কৰা ॥
ইতো কোপে আপুনাৰ যশ নষ্ট হয় ।
যদিবা ঈশ্বৰ তুমি তভো যোগ্য নয় ॥
লক্ষণৰ বোলে ৰাম শৰ সম্বৰিলা ।
উগ্ৰৰূপ এৰি প্ৰভু শান্তমূৰ্ত্তি ভৈলা ॥

পুনু দুই ভাই সীতা বিচাৰয় বনে।
কবি দুৰ্গাবৰ ভনে ৰামৰ চৰণে ॥

ৰাগ—ৰামগিৰি।

সীতাৰ কাৰণে ৰাম বিচাৰে বনে হে—
পুনু দুই ভাই গৈলা।
সীতাক বিচাৰি ফুৰয় দৈত্যাৰি
অৰণ্য মাজে পশিলা ॥
কতো দূৰ লাগি গৈলা বন ভাঙ্গি
ৰথ এক দেখা পাইলা।
ভাঙ্গা ৰথখান দেখি বিদ্যমান
কোনে আনি ঐত থৈলা ॥
ৰামে বুলিলন্ত লক্ষণে শুনন্ত
কিনো ইতো বিপৰীত।
ৰথ-ধ্বজ ভাঙ্গি বন মাঝ লাগি
পৰি আছে ধৰণিত ॥
সমীপক যাই চাইলা দুই ভাই
কৰিলন্ত পাচে থিৰ।
সীতাৰ নিদানে ভৈলা ঘোৰ ৰণে
যুঝিলন্ত কোন বৰী ॥
এহি বুলি ৰাম লগত লক্ষণ
ফুৰিলন্ত বনে বন।
কতো দূৰ যাই জটায়ুক পাই
দেখিলন্ত বিদ্যমান ॥
দেখিলা পক্ষীৰ ৰক্ত কলেবৰ
তনু আতি থুলস্তৰ।
শীঘ্ৰে বন চাপি জগতৰ বাপে
জুৰিলেক এক শৰ ॥
লক্ষণক চাই বোলে ৰঘুৰাই
শুনিয়ো প্ৰাণ লখাই।

এহি পক্ষী খাইলা নিশ্চয় জানিলো
সীতা একেশ্বৰে পাই ॥
মায়াবী ৰাক্ষস ফুৰে দশোদিশ
খাইল মোৰ প্ৰাণেশ্বৰী।
আমাক খাইবেক জানিলো প্ৰত্যেক
আছে পক্ষীৰূপ ধৰি ॥
গৰ্ভত পশিলা উশাস গুচিলা
সীতা জনকৰ জিউ।
গৃধৰ ঠোঁঠৰ পশিল ভিতৰ
তোৰ তৈতে গৈলা জীউ ॥
মোক মোহা স্নেহে লখাইক পঠাইলা
গৃধৰ হৈবিহি ভক্ষি।
ওৰেৰে পাপিষ্ঠ শুন পক্ষিনিষ্ট
তোক মাৰো অৰে পক্ষি ॥
খাইলি মোৰ ভাৰ্য্যা পাপী পক্ষিৰাজ
বিজুৰিয়া মাৰো ধৰি।
এহি বুলি ৰাম প্ৰভু পুণ্য কাম
ধনু এক শৰ জুৰি ॥
ৰাম শৰ দেখি কম্পমান পক্ষী
ভয়ত ভৈলা তৰাস।
ৰামৰ চৰণ সেবি অনুক্ষণ
ভনে দুৰ্গাবৰ দাস ॥

ৰাগ—অহিৰ

অ কি ত্ৰাহি ৰাম—
চৰণত কৰোহো প্ৰণাম।
ত্ৰাহি ত্ৰাহি ৰাম বুলি কৰি হাত কৃতাঞ্জলি
বৰ ভাগ্যে ৰহিছে পৰাণ।
জটায়ু যে মোৰ নাম শুনিয়োক প্ৰভু ৰাম
আমি ভৈলো গৰুড়নন্দন ॥

তোমাৰ ভাৰ্য্যাক হৰি　　দশগ্ৰীৱে চোৰ কৰি
ৰথে তুলি যাই লঙ্কা পোন।
দেখি তাক ধাই গৈলো　　পাখা চাটে কম্পাইলো
বৰ চোটে দুইৰো ভৈলা ৰণ॥

সৰ্ব্বাঙ্গ বিদাৰ কৈলো　　কিৰীটিক ভাঙ্গি থৈলো
ৰথক ভাঙ্গিলো ধৰি ঠোঁঠে।
বৰ চোটে দশগ্ৰীৱ　　দেখিলেক তমোময়
মূৰ্চ্ছা যাই পৰিলা ৰথতে॥

মুহূৰ্ত্তেক মানে উঠি　　মোক চাইলা ক্ৰোধ দৃষ্টি
কৰিলেক মোহোক অন্যাই।
অগ্নিবাণ মাৰি মোৰ　　পাখা পুৰি কৈলা চুৰ
পৰিলোহো মই মূৰ্চ্ছা যাই॥

বৰ দিলা সীতা আই　　পৰি থাকা এহি ঠাই
এহি বাত্ৰা কহিবা ৰামত।
ৰামে সাধিবেক কাজ　　শুনিয়োক পক্ষিৰাজ
থাকিবিহি অক্ষয় স্বৰ্গত॥

এই বুলি সীতা আই　　কান্দি কান্দি মোক চাই
কৈ গৈলা ৰাৱণায় হৰিলা।
তাৰ আধখান ৰথ　　দেখিয়োক ৰঘুনাথ
বনৰ মাজত পৰি ৰৈলা॥

মোৰ হৃদিকম্প ভৈলা　　পাপিষ্ঠে হৰিয়া নৈলা
সাধিবে নবিলো তযু কাজ।
কহিলোহো এহি বাত্ৰা　　ৰাৱণে নিলেক সীতা
শুনিয়োক আৰে ৰঘুৰাজ॥

এৰে মন ভৈলা সিদ্ধি　　মিলাইলেক আনি বিধি
শৰণ দিয়োক ৰঘুনাথ।
ধন্য মোৰ ইজীৱন　　তযু কাৰ্য্যে গৈলা প্ৰাণ
চৰণে নমিছে মোৰ মাথ॥

মৃত্যুকালে পাইলো লাগ মোৰ ভৈলা বৰ ভাগ
প্ৰাণক এৰিবো তবু কাযে।
ৰাম নাম হৃদি জপি মন স্থিৰ কৰি পক্ষী
ৰাম লক্ষণোয়ো চাই আছে॥

দেখে পক্ষী এৰে প্ৰাণ দুই ভায়ে দুখমন
তুলি আলিঙ্গিলা দুয়োজনে।
ৰামৰ চৰণ সেবি ৰচিলে ই গীত ছবি
দুৰ্গাবৰ মহা ভক্তিমনে॥

ৰাগ—বসন্ত

শোকতে বিৰল ৰাম হে—
লক্ষণ দুই ভাই।
জটায়ুৰ গলে ধৰিলন্ত দুয়ে থাই॥
ভকতৰ দুখ দেখিহে নসহে শৰীৰ।
দুই ভাই কান্দন্তে নেত্ৰৰ বহে নীৰ॥
পিতৃৰ পৰম মিত্ৰহে তুমি পক্ষিৰাজ।
হৰি হৰি বিধি কিনো কৰিলা অকাজ॥
আজিসে মৰিলা যেন হে ৰাজা দশৰথ।
সিতো শোকে অগ্নিত পিস্পলি ভৈলা পথ॥
হাহা মৰিলোহো শোকে হে ছুটে প্ৰাণবায়ু।
মোৰ অৰ্থে যুদ্ধ কৰি মৰিল জটায়ু॥
সম্বধি বোলন্ত ৰাপ হে কহা নিষ্ঠ কৰি।
কৈহিৰ ৰাৱন্নে মোৰ সীতা নিলে হৰি॥
কোন থানে থাকে তাৰ হে কতেক কটক।
কোন বংশে উপজিলা পাপিষ্ট লটক॥
মাৰিয়া পঠাইবো তাকহে যমৰ কটক।
জীয়াইবো তোমাক মোহা ভকত চটক॥
জটায়ু বোলন্ত হেন হে সুবুলিবা মোক।
যেবে দয়া আছে তেবে নকৰিবা শোক॥

হৌক গতি তোমাক যে হে চাহি এৰো প্ৰাণ।
দহিয়া শৰীৰ দিয়া পিণ্ড জল দান॥
আত পৰে ভাগ্য কোন হে আছয় আমাৰ।
তোমাৰ প্ৰসাদে পাইবো সংসাৰৰ পাৰ॥
নিজ কৰ্ম্মে হওঁ প্ৰভু হে যেহি সেহি গতি।
সেহি সেহি জন্মে হৌক তোমাৰ ভকতি॥
বৈষ্ণৱৰ সঙ্গতেসে হে ৰহোক সৰ্ব্বথা।
মুখে তবু যশ গাইবো কৰ্ণে তবু কথা॥
শুনিয়োক প্ৰভু তুমি হে চূৰ্ত্তি নহৰাইবা।
জানিলো নিশ্চয় তুমি জানকীক পাইবা॥
ৰাক্ষসক সংহৰিবা হে দেৱক পালিবা।
জগত পালিবা পুণ্য যশ প্ৰকাশিবা॥
সীতাক পৰীক্ষা তুমি হে কৰিবা আপুনে।
ভনে কবি দুৰ্গাবৰ ৰামৰ চৰণে॥

পদ

পুছিলা ৰাঘৱা সিতো পুলস্তৰ নাতি।
বিশ্বেশ্ৰবা বীৰ্য্যে নিকষাত উতপতি॥
তেজে বলে বীৰ্য্যে কাৰ্য্যে বিপুল শকতি।
কুবেৰৰ ভাই হয় ৰাক্ষসৰ পতি॥
সমুদ্ৰৰ মাজে পুৰিহে নাম তাৰ লঙ্কা।
তাতে থাকে ত্ৰিভুৱনে কাকো নাই শঙ্কা॥
সীতাৰেসে বৰে মই আছো প্ৰাণ ৰাখি।
কান্দিয়া গোসানী বুলিলন্ত মোক দেখি॥
ৰামত যাবত বাত্ৰা নজনাবা তুমি।
দিলৌ বৰ যবদেকে নাহে মোৰ স্বামি॥
এহি কহি পক্ষী চখু মুঁদিলা ইঠাই।
সাক্ষাতে দেখিলা ৰাম লক্ষণ দুভাই॥

চখু থিৰ কৰিয়া ভূমিত দিয়া ঠোট ।
ঢলিয়া পৰিল থুলন্তৰ দেহা গোট ॥
প্ৰাণ ছাৰি যান্তে মুখ ক্ষণ মেলা দিলা ।
ঘাৰ গোট পালটাই ভূমিত পৰিলা ॥
খানিতেক মান তনু আছিলেক কম্পি ।
মৰিল কাশ্যপ নাতি ৰাম ৰাম জম্পি ॥
দেৱে যাক নপাৰন্ত পাইলা হেন গতি ।
দেখি ৰাম লক্ষ্মণ বিস্ময় ভৈলা অতি ॥
পাচে দুই ভাই চিতা খান পাতিলন্ত ।
তাতে তুলি জটায়ুৰ দেহাক দিলন্ত ॥
দুই ভাই স্নান কৰি দিল জলাঞ্জলি ।
ৰঙ্গ মাছে দিলা চটকৰ কাক বলি ॥
সৰ্ব্ব কাৰ্য্য সমাধিলা পাছে দুই ভাই ।
বনত ভ্ৰমন্ত সীতা গোসানীক চাই ॥
অনন্তৰে পাইলন্ত কবন্ধ নিশাচৰ ।
মুণ্ড নাই গাৰি গোট আতি থুলন্তৰ ॥
ৰাম লক্ষ্মণক দুইকো ধৰিলেক বলে ।
গিলিবাক চাই দুষ্ট আতি কুতূহলে ॥
শ্ৰীৰামে বোলন্ত লখাই মৰিলো আৱেশে ।
দুই ভাইক ধৰি হেৰা গিলয় ৰাক্ষসে ॥
কৈকয়ী মাৱৰ সাফলিলা মনোৰথ ।
অকণ্টকে ৰাজ্যভোগ কৰোক ভৰথ ॥
ধিক ধিক আমাৰ বীৰত্ব সমুদাই ।
সীতাক হৰাই বনে মৰো দুই ভাই ॥
লক্ষ্মণে বোলন্ত শুহি অনুশোচ বেলা ।
দুৰ্ঘোৰ আপদ ভৈলা নকৰিবা হেলা ॥
শীঘ্ৰ কৰি দৃঢ় মুষ্টি খড়্গ ধৰিয়োক ।
মুণ্ড নাই ইহাৰ বাহুক ছেদিয়োক ॥
কবন্ধে বোলয় হোৱা তুমি কোন জন ।
কোন দুই মহাবীৰ জানিলো এখন ॥

বজ্র সম হান্তে মই আণ্টিলোহো চাপি।
কিনো বীৰ তোৰা দুই ৰহিলা তথাপি ॥
মোৰ সিদ্ধি বিধি কিবা মিলাইলেক আনি।
থাবে নতো গিলো কহা স্বৰূপ কাহিনী ॥
কবন্ধৰ বচনত কম্পিলেক কায়।
দুইখান খড়্গ ধৰিলন্ত দুই ভাই ॥
বাহুৰ মূলত তাৰ বেগে ঘাৱ দিলা।
ভয়ঙ্কৰ দুই বাহু খসিয়া পড়িলা ॥
বাহু ছিন্না গৈলা ৰঙ্গ মিলিলা তাহাৰ।
ৰাম লক্ষণক চাই বোলে পুনৰ্ব্বাৰ ॥
কহিয়ো কহিৰ তুয়ো ধৰা কিবা নাম।
জানো ত্ৰিভুবনে নাই তোৰাৰ উপাম ॥
বদতি লক্ষণ শুনা নিশাচৰ কাজ।
আমাৰ জনক দশৰথ মহাৰাজ ॥
সপত্নী মাতৃৰ বোলে বনক পঠাইলা।
আমাৰ সন্তাপে পিতৃ প্ৰাণক তেজিলা ॥
এহেন্তে শ্ৰীৰাম জানা পিতৃৰ ভকত।
ইহান ঘৰুণি সীতা হৰাইলা বনত ॥
তাহাঙ্কে খোজন্তে আমি ফুৰো বনে বন।
তই কোন জন হস কহা এহিক্ষণ ॥
বোলন্ত কবন্ধে কিনো আনন্দ আমাৰ।
পুৰুষ-উদ্ধাৰ ৰাম ভৈলা অৱতাৰ ॥
পূৰ্ব্বত আছিলো মই গন্ধৰ্ব্ব শোভন।
ৰাক্ষস স্বৰূপ হই গৈলো তপোৱন ॥
ঋষি সব ধৰি খাইলো ভৈলা মহাপাপ।
সিকাৰণে পালো এই ভয়ানক শাপ ॥
আন ঋষি সব মিলি বুলিলেক তয়।
বিকৃত ৰাক্ষস হবি শাপিলো নিশ্চয় ॥
পাচে প্ৰণমিয়া মই কৰিলোঁ কাতৰ।
শাপ সীমা কৰি পাচে দিলা মোক বৰ ॥

যৈসানি ঈশ্বৰ ৰাম ৰূপে অৱতৰি।
তোৰ বাহু ছেদিবোহো হাতে খড়গ ধৰি॥
তৈসানি আপুন ৰূপ ধৰি বিতোপন।
হৰি মুক্ত বুলি চলি গৈলা নিজ থান॥
তেতিক্ষণে দন্দু নামে ৰাক্ষসেক ভৈলো।
আৰাধিয়া চিৰকাল ব্ৰহ্মাক চিন্তিলো॥
চিৰকালে জিবাৰ ব্ৰহ্মায়ে দিলা বৰ।
এহি গৰ্ব্বে ইন্দ্ৰক যুজিলো একেশ্বৰ॥
ক্ৰোধে ইন্দ্ৰ কৰিলেক যুদ্ধক প্ৰবন্ধ।
বজ্ৰ হানি শৰীৰত বসাইলেক কন্ধ॥
এতেকেসে মোৰ শিৰ নাই ওপৰত।
শৰীৰক পশিয়াছে বজ্ৰৰ ঘায়ত॥
ইন্দ্ৰে সে থৈলন্ত কবন্ধক মোৰ নাম।
ব্ৰহ্মাৰ বৰত মোৰ নপৰিল প্ৰাণ॥
স্তুতি কৰি বুলিলোহো শুনা দেৱৰাই।
মূক নাই দিয়া মোক জিবাৰ উপাই॥
শুনি হেন ইন্দ্ৰৰ পলাইলা মনদুখ।
দিব্য দুই বাহু দিলা হৃদয়ত মুখ॥
পন্থত থাকোহো প্ৰহৰেক হাত মেলি।
পশু পক্ষী মনুষ্য সবাকো থও গিলি॥
তোমাৰ প্ৰসাদে প্ৰভু পাব নিজ থান।
জ্ঞান কৰি পোষা মোক হৌক দিব্য জ্ঞান॥
শুনি ৰামে লক্ষ্মণক বুলিলা বচন।
ভনে কবি দুৰ্গাবৰ হৈ ভক্তিমন॥

ৰাগ—শ্ৰীগান্ধাৰ।

শুন শুন ভাই প্ৰাণৰ লখাই এ
জাণ্টে দিয়া চিতা পাতি।
ভকত বাঞ্ছিত সাধিয়ো ত্বৰিত এ
জাণ্টে আনা কাষ্ঠ কাটি॥

কৃপাময় ৰাম পৰিমল কাম
আজ্ঞা দিলা লক্ষণক।
শুনিয়া লখাই তেতিক্ষণে যাই এ
চিতাখান পাতিলেক॥
গাডা খান্দি চিতা পাতিলন্ত তথা
কৰন্ধক তাতে তুলি।
জগত ঈশ্বৰ দেৱ গদাধৰ এ
দিলন্ত অগনি জ্বালি॥
কীর্ত্তিক থাপিলা যশ প্ৰকাশিলা
অগ্নিয়ে ভস্ম কৰিলা।
কৰন্ধ গুচিলা দেৱমূৰ্ত্তি ভৈলা এ
গন্ধৰ্ব্ব যানে চলিলা॥
স্বৰ্গ হন্তে যান দেবৰ বিমান
তাহাতে গই চৰিলা।
স্বৰ্গ মুখলই আনন্দে চলই এ
দেৱ সঙ্গে সঙ্গ লৈলা॥
আনন্দে গন্ধৰ্ব্ব কৰে মহোৎসৱ
সুখে গাই ৰাম গীত।
ৰামে দেখিলন্ত লক্ষণে সহিত এ
ৰঙ্গ ভৈলা দুইৰো চিত॥
লক্ষণক চাই মাতে ৰঘুৰাই
চল যাওঁ দুই বন।
জেষ্ঠৰ বচন শুনিয়া লক্ষণ এ
পশিলন্ত দুই জন।
ৰামৰ চৰিত্ৰ শুনন্তে অমৃত
মনত হুয়ো সন্তোষ।
ৰামৰ চৰণ সেবি অনুক্ষণ এ
ভনে দুৰ্গাবৰ দাস॥

পদ

কবন্ধ গন্ধৰ্ব্বে বোলে শুনা ৰঘুৰাই।
সীতাৰ উদ্দেশ কহো শুনা দুই ভাই ॥
পূৰ্ব্বৰ দিশক লাগি চলা ৰঘুবৰ।
কতোদূৰে দেখিবাহা চম্পা সৰোবৰ ॥
ঋষ্যমুখ পৰ্ব্বতৰ সমীপৰ কাযে।
পাঞ্চজন দেৱ যে বানৰ ৰূপে আছে ॥
সুগ্ৰীৱ যে নল নীল বীৰ হনুমন্ত।
ভালুকৰ অধিপতি বৃদ্ধ জাম্বুৱন্ত ॥
সুগ্ৰীৱৰ ভাই আছে তাৰ নাম বালি।
কনিষ্ঠক দেশ হন্তে খেদাইলা নিকালি ॥
পাঞ্চজন বানৰক ৰাজ্য খেদি পাচে।
কনিষ্ঠৰ ভাৰ্য্যা বলে কাৰি লৈই আছে ॥
বৰ ভাইত যুদ্ধ হাৰি আছে পৰ্ব্বতত।
তেহে সমে সত্বৰে কৰিয়ো মিত্ৰৱত ॥
ৰাৱণাক বধা পশি লঙ্কাৰ ভিতৰ।
তযু পুণ্য ৰূপ কীৰ্ত্তি হওক বিস্তাৰ ॥
এহি বুলি গন্ধৰ্ব্ব আকাশে চলি গৈলা।
জয় ৰাম নাম মুখে মুখে গান গাইলা ॥
পাচে ৰাম লক্ষ্মণ চলিলা দুই বীৰ।
চম্পা নামে সৰোবৰ পাইলা তাৰ তীৰ ॥
বহল নিৰ্ম্মল জল ফটিক সাক্ষাত।
হংস চক্ৰবাক সবে ক্ৰীৰে পৰি তাত ॥
ফুটিছে কমল ফুল গন্ধে বহু দূৰ।
চিত্ৰ বিচিত্ৰ যে তাত দেখি মনজুৰ ॥
তাহাৰ তীৰত এক আছন্ত সৰ্ব্বৰি।
পৰম পৱিত্ৰ সিদ্ধ বৃদ্ধ হন্ত নাৰী ॥
ৰামক দেখিয়া প্ৰণামিলা দণ্ডৱতে।
পাচে পৰিচয় ভৈলা শ্ৰীৰাম সহিতে ॥

অনেক বিচিত্র কথা ৰামে সমে কৈলা।
মানুষী গুচিয়া তাই বিদ্যাধৰী ভৈলা॥
স্বৰ্গ হন্তে আইলা এক দিব্য যে বিমান।
পাচে প্ৰণমিলা তাই শ্ৰীৰাম চৰণ॥
চৰণৰ ধূলি লৈলা কৰি বহু মান।
বিমানত চৰি গৈলা অন্তাৰতী থান॥
ধৰি দিব্য ৰূপ তাই স্বৰ্গে চলি যাই।
হৰিষে থাকিলা চাই ৰঙ্গে দুই ভাই॥
পাচে প্ৰভু চলি গৈলা চম্পা সৰোবৰে।
চতুৰ্পাশে আছে পুষ্প ফুটি জাতিস্কাৰে॥
অশোক বকুল বেল কুন্দ নাগেশ্বৰ।
কদম্ব কেতেকি চম্পা মালতি মন্দাৰ॥
ফুটিছে মালতি গুটি পুষ্প মনোহৰ।
আনন্দে প্ৰচুৰ আমোদিত গন্ধে তাৰ॥
সূৰ্য্যৰ কিৰণ সম জলে পুষ্প ৰাতি।
স্থল পদ্ম প্ৰকাশয় ঘোষে দিন ৰাতি॥
বনৰ দেখিয়া জোতি ৰাম তুষ্ট ভৈলা।
ফুৰি ফুৰি চাহি ৰাম বিয়ামোহ হৈলা॥
লক্ষ্মণে বোলন্ত প্ৰভু থিৰ কৰা মন।
আপুনি ঈশ্বৰ তুই হৰাইলা জ্ঞান॥
কবন্ধে কহিলা বাত্ৰা আসন্তে পথত।
পুষ্প গন্ধে বিয়ামোহ ভৈলা কেন মত॥
লক্ষ্মণৰ বাক্যে ৰামে পাইলন্ত সুমৰি।
দুই ভাই চলি গৈলা ঋষ্যমুখগিৰি॥
ঋষ্যমুখে দেখিলা বানৰ পঞ্চজনে।
ৰামৰ চৰণ সেবি দুৰ্গাবৰ ভনে॥

অৰণ্যকাণ্ডে সীতাহৰণ সমাপ্তঃ।